

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

89963

Oktay KARAMAN

89963

GİRESUN KAZASI
(1850 - 1900)

DOKTORA TEZİ

Tez Yöneticisi
Prof. Dr. Selçuk GÜNAY

ERZURUM - 1999

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖZET**DOKTORA TEZİ****GİRESUN KAZASI (1850 - 1900)****Oktay KARAMAN****Danışman: Prof. Dr. Selçuk GÜNAY****1999- SAYFA: X + 214****Jüri : Prof. Dr. Selçuk GÜNAY****Doç. Dr. Ahmet ŞİMŞİRGİL****Doç. Dr. Besim ÖZCAN**

Bu araştırmada, 1850-1900 yılları arasında Giresun Kazası'nın siyasî, ekonomik ve sosyal yönleri ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Öncelikle kazanın İlkçağ'dan itibaren tarihî gelişmeleri kronolojik olarak verilmiştir. Kazanın merkezini oluşturan şehir bir bütün olarak incelenmiş ve şehrin konumu, fizikî durumu, ulaşımı ve şehirde bulunan sosyal ve dinî yapılar ortaya çıkartılmıştır.

Kazanın Osmanlı fethiyle birlikte idarî durumu incelenerek, XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki yönetimi hakkında etraflıca bilgiler verilmiştir. Yine kazanın nüfusu müslüman ve gayri müslim şeklinde tespit edilmiştir. Kazanın ekonomik göstergeleri maddeler halinde ayrılarak, şehre kazandırdığı maddî değerleri incelenmiştir. Şehrin tesbiti, yönetimi, nüfusu ve ekonomik durumunun yanında, şehirde yaşayan müslüman ve gayri müslimlerin sosyal yaşantıları da örnekler dahilinde kıyaslanarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT
Ph.D. THESIS
THE DISTRICT OF GİRESUN (1850-1900)
Oktay KARAMAN
Supervisor: Prof. Selçuk GÜNAY
1999- PAGE:X+214
Jurry : Prof. Selçuk GÜNAY
Asst. Prof. Ahmet ŞİMŞİRGİL
Asst. Prof. Besim Özcan

In this research, we have studied the political, economical and social aspects of the District of Giresun during the period of 1850 - 1900. First of all, the historical developments, which had happened in the district beginning from the Antiquity, have been written down chronologically. The center, forming the main settlement nucleus in the district, has been examined as a whole, and thus we have brought into light the location of the district's center, the physical conditions in the center, the arrival to the center, and the social and religious constitutions in the area.

Examining the governing body after the Ottoman conquest of the district, we have given detailed information about the governing body in the district related to the second half of the 19 th century. And also, we have determined the population of the district as Moslem and non-Moslem people. Writting down the economic indicators concerning the commercial life in the district item by item, we have been able to find out the district's incomes. In our research, we have not only brought up the determination of the district's location, the governing body and the population in the area, and the economic life in district, but also we have disclosed the differences between Moslem and non-Moslem people comparing their social lives with each other according to the related events.

ÖNSÖZ

XIX. yüzyılın ikinci yarısında kaza statüsünde bulunan Giresun'un bu dönemdeki siyâsî, iktisâdî ve sosyal bünyesi, bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Giresun Kazası'nın 1850 -1900 yılları arasını kapsayan bu tezi alırken, şehrin bu zamana kadar tez düzeyinde bir çalışmaya konu olmaması ve bir Giresun çocuğu olarak şehrin tarihine bir nebze de olsa hizmet etmek fikri etkili olmuştur.

Osmanlı tarihi üzerinde yapılan çalışmaların büyük bir kısmını siyâsî tarih üzerindeki çalışmalar oluşturmuş, zamanla bu çalışmaların yanında daha özele inen şehir tarihi çalışmalarının yapılması bir zaruret olmuştur. Bu anlayıştan hareketle, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nın her yönü ele alınmaya çalışılmış ve özelden genele doğru tarih ilmine hizmet etmeye gayret gösterilmiştir. Tez çalışması yapılırken konuların daha iyi anlaşılabilmesi için 1850'den önceki ve 1900 yılından sonraki belge ve bilgilere de yer verilmiştir.

Çalışmamızın kaynakları arasında *Giresun Şer'îye Sicil Defterleri* önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*'nden şehir hakkında alınan belgeler de değerlendirilmeye çalışılmış ve konunun açıklığa kavuşmasında büyük rol oynamıştır. Giresun tarihi hakkında ilmî eserler ortaya koyan Prof. Dr. Sayın Feridun Emecen'in makaleleri de çok büyük faydalar sağlamış ve tezin yazımı sırasında sıkça başvurulmuştur. *Trabzon Vilayeti Salnâmeleri*'nin yanısıra, konu ile ilgili diğer kitap ve makalelere de ulaşılmaya çalışılmış ve yararlanılmıştır.

Tezde Giresun şehri merkez kabul edilmekle beraber, kazaya devamlı bağlı olan, Akköy, Keşap ve Piraziz nahiyelerinin yanında zaman zaman kazaya bağlanan Kırık Nahiyesi de belgelerin el verdiği ölçüde incelenmiştir.

Dört yıl süren bir araştırmaya dayanan bu çalışma, giriş kısmını takiben beş ana bölüm halinde düzenlenmiştir. Giriş kısmında, İlkçağ'dan itibaren bir yerleşim yeri olan Giresun'un tarihçesine yer verilerek, başlangıçtan XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan tarihi ihtiva etmektedir. Birinci bölüm, Giresun Şehri adını almış olup, şehrin konumu, fizikî durumu, ulaşımı ve şehirde bulunan sosyal ve dinî yapılar incelenmiştir. İkinci bölümde, Giresun Kazası'nın idarî durumu ele alınmış, Osmanlı'nın fethiyle birlikte ortaya çıkan idarî yapı ve incelenen dönemdeki idarî durumu tespit edilmiş, ayrıca bu döneme mahsus kaza yönetiminde ortaya çıkan kurum ve kuruluşlar üzerinde

durulmuştur. Üçüncü bölümde, şehrin nüfusu ele alınmıştır. Öncelikle fetihten incelenen döneme kadar meydana gelen nüfus hareketleri ortaya konulmuş, incelenen dönemde ise sadece şehrin değil, kazanın toplam müslüman ve gayri müslim nüfusları tespit edilerek, tahlil edilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde, şehrin iktisadî durumu adı altında, ticaret, ziraat, hayvancılık, orman, maden ve vergi gelirleri çıkartılmıştır. Beşinci bölümde, şehrin sosyal durumu ve vakıfları incelenmiştir. Şehrin sosyal durumu ile, sosyal tabakalaşma ortaya konulmaya çalışılmış, ayrıca şehirde bulunan müslüman ve gayri müslimlerin aralarındaki ilişkiler ile aile ve evlilik gelenekleri tespit edilmiştir. Kazanın nahiyeleri ile birlikte vakıfları, *Giresun Şer'îye Sicil Defterleri* ve *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*'ndeki belgelerden çıkartılmıştır.

Şehrimin tarihini inceleme fırsatı veren ve her aşamada yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Selçuk Günay'a şükranlarımı ifade ederim. Ayrıca birçok konuda destek ve yardımlarını gördüğüm değerli hocalarım Prof. Dr. Enver Konukçu'ya, Prof. Dr. Feridun Emecen'e, Doç. Dr. Besim Özcan'a, Yrd. Doç. Dr. Mehmet İnbaşı'ya, Yrd. Doç. Dr. Selahattin Tozlu'ya, Başbakanlık Osmanlı Arşivi çalışanlarına ve mesai arkadaşlarım Yrd. Doç. Dr. Ahmet Akşit'e ve Öğr. Gör. Nazım Kuruca'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Giresun Şer'îye Sicilleri'nin fotokopilerini şehre kazandırarak zahmetsiz olarak çalışmama imkan sağlayan ve döneminde yaptığı üç sempozyumla Giresun şehir tarihine büyük hizmet yapan, Giresun Belediye Başkanı Sayın Mehmet Larçın Bey'e de teşekkürü bir borç bilirim.

GİRESUN 1999

Oktay KARAMAN

KISALTMALAR

A.DVN.	:Sadâret Divân-ı Hümayun Kalemi
a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
A.MKT.DV.	:Sadâret Mektûbî Deâvî Kalemi
A.MKT.MVL.	:Sâdaret Mektûbî Meclis-i Vâlâ Kalemi
A.MKT.UM.	:Sadâret Mektûbî Umum Vilâyât
BA.	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bkz.	:Bakınız
çev.	:Çeviren
DH.MB.HPS.	:Dahiliye Nezâreti Mebân-i Emirriye Hapishaneleri
DH.MUİ.	:Dahiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi
DH.SN.M.	:Dahiliye Nezâreti Sicill-i Nüfus Müdüriyeti
DH.UMVM.	:Dahiliye Nezâreti Umur-ı Mahalliye Vilâyât Müdüriyeti
DH.ID.	:Dahiliye İdare
DUİT	:Dosya Usulü İradeler Tasnifi
DİA.	:Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
GŞS.	:Giresun Şer'îye Sicil Defteri
haz.	:Hazırlayan
HH.	:Hazine-i Hassa
HR.MKT.	:Hariciye Nezâreti Mektûbî Kalemi
IRCICA.	:İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İA.	:İslâm Ansiklopedisi
İD.	:İrade Dahiliye
İŞD.	:İrade Şura-yı Devlet
MAD.	:Mâliyeden Müdevver Defteri
ML.MSF.	:Mâliye Nezâreti Mesarifât Muhasebesi
MVM.	:Meclis-i Vükelâ Mazbataları
OTAM	:Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihini Araştırma Merkezi Dergisi
s.	:Sayfa
TAD.	:Trabzon Ayniyat Defteri

TS.	:Trabzon Vilâyeti Salnâmesi
TŞS.	:Trabzon Şer'îye Sicil Defteri
V.G.-G.D.	:Vilâyât Gelen - Giden Defteri
Y.MTV.	:Yıldız Mütenevvi Mâruzât

İÇİNDEKİLER

Sayfa
No

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	IV
GİRİŞ.....	1-7
I. BÖLÜM.....	8-72
GİRESUN ŞEHİRİ.....	8
1.1. ŞEHRİN KONUMU, FİZİKİ DURUMU VE ÖNEMİ.....	8
1.2. ŞEHİRİ BELİRLEYİCİ UNSURLAR.....	12
1.2.1. Kale.....	12
1.2.2. Liman.....	16
1.2.3. Ada.....	23
1.2.4. Hükümet Konağı.....	24
1.3. MAHALLELER.....	26
1.3.1. Mahallelerin Teşekkülü.....	26
1.3.2. XIX. Yüzyılın İkinci Yarisındaki Mahalleler.....	27
1.3.3. Dinî Gruplar Açısından Mahalleler.....	28
1.3.3.1. Müslüman Mahalleleri.....	28
1.3.3.2. Müslüman Olmayanların Oturdukları Mahalleler.....	29
1.3.3.3. Karışık Mahalleler.....	30
1.3.4. Mahallelerin Fizikî Durumu.....	32
1.4. ŞEHRİN ULAŞIMI.....	33
1.4.1. Karayolu Ulaşımı.....	33
1.4.2. Denizyolu Ulaşımı	41
1.4.3. Demiryolu İnşâ Teşebbüsü.....	47
1.4.4. Nehiryolu Ulaşımı.....	49
1.5. ŞEHİRDE HABERLEŞME VE POSTA HİZMETLERİ.....	50
1.6. ŞEHİRDE BULUNAN DİNİ VE SOSYAL YAPILAR.....	53
1.6.1. Camiler.....	55

1.6.1.1. Sultan Selim Camii.....	56
1.6.1.2. Kale Camii.....	57
1.6.1.3. Hacı Hüseyin Camii.....	57
1.6.1.4. Şeyh Kerameddin Camii.....	58
1.6.1.5. Seyyid Mehmed Paşa (Kapu) Camii.....	58
1.6.1.6. Çınarlar Camii.....	59
1.6.1.7. Soğuksu Camii.....	60
1.6.3.8. Gemiler Çekeği Camii.....	60
1.6.2. Hanlar.....	60
1.6.3. Hapishâne.....	61
1.6.4. Eğitim Kurumları.....	61
1.6.4.1. Medreseler.....	61
1.6.4.2. Sıbyan Mektepleri.....	65
1.6.4.3. Rüştîye Mektebi.....	67
1.6.4.4. Yeni Kurulan Mektepler.....	69
1.6.4.5. Gayri Müslim Mektepleri.....	70
1.6.4.6. Kütüphane.....	72
II. BÖLÜM.....	73-117
GİRESUN KAZASI'NIN İDARÎ DURUMU.....	73
2.1. FETİHTEN SONRAKİ İDARÎ DURUM.....	73
2.2. 1850-1900 YILLARI ARASINDAKİ İDARÎ DURUM.....	75
2.3. GİRESUN KAZASI'NIN KÖYLERİ.....	79
2.4. ŞEHİR YÖNETİMİ.....	82
2.4.1. Şehir Yönetiminde Görevli Kişiler.....	86
2.4.1.1. Kaza Kaymakamı.....	86
2.4.1.2. Nahiye Müdürü.....	89
2.4.1.3. Kadı (Nâib).....	90
2.4.1.4. Müftü.....	91
2.4.1.5. Yönetimde Bulunan Diğer Kişiler.....	92
2.4.1.6. Yabancı Memurlar.....	92
2.4.2. Şehir Yönetiminde Yeralan Kurum ve Kuruluşlar.....	93

2.4.2.1. Kaza İdare Meclisi (Meclis-i İdare-i Kaza).....	93
2.4.2.2. Memleket Sandığı (Menâfi Sandığı).....	94
2.4.2.3. Belediye Meclisi (Meclis-i Daire-i Belediye).....	97
2.4.2.4. Rûsumât İdaresi.....	101
2.4.2.5. Ferağ Komisyonu.....	102
2.4.2.6. Eytam Müdüriyeti.....	102
2.4.2.7. Tahrirat Katipliği.....	102
2.4.2.8. Karantina Müdürlüğü.....	103
2.4.3. Mahkemeler.....	104
2.4.3.1. Şer'i Mahkeme.....	105
2.4.3.2. Nizamiye Mahkemesi (Dâvâ Meclisi, Meclis-i Deâvî).....	107
2.4.3.3. Ticaret Mahkemesi.....	109
2.5. GİRESUN KAZASI'NIN ASAYİŞİ.....	110
2.5.1. Zaptiye Teşkilâtı.....	112
2.5.2. Redif Askerî Teşkilâtı.....	115
2.5.3. Jandarma Teşkilâtı.....	116
III. BÖLÜM.....	118-125
GİRESUN ŞEHRİ'NİN NÜFUSU.....	118
3.1. FETİHTEN SONRAKİ NÜFUS DURUMU.....	119
3.2. XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDAKİ NÜFUS DURUMU.....	121
3.3. KAZA NÜFUSUNUN TAHLİLİ.....	125
IV. BÖLÜM.....	126-167
ŞEHRİN İKTİSADÎ DURUMU.....	126
4.1. ŞEHRİN TİCARETİ, LİMANIN TİCARETTEKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	126
4.1.1. Çarşılar ve Pazaryerleri.....	137
4.1.2. Esnaflar.....	140
4.2. ŞEHRİN ZİRAATİ.....	142
4.2.1. Fındık.....	143
4.2.2. Diğer Ürünler.....	147
4.3. HAYVANCILIK.....	150

4.4. ORMAN GELİRLERİ.....	153
4.5. MADEN GELİRLERİ.....	156
4.6. VERGİ GELİRLERİ.....	162
V. BÖLÜM.....	168-200
ŞEHRİN SOSYAL DURUMU VE VAKIFLARI.....	168
5.1. SOSYAL TABAKALAŞMA.....	168
5.1.1. Yönetici Zümresi.....	168
5.1.2. İlim Zümresi.....	169
5.1.3. Yöneticilerle Halk Arasındaki Aracı Zümre.....	170
5.1.4. Şehir Halkı.....	171
5.2. GİRESUN'DA AİLENİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU.....	171
5.2.1. Giresun'da Bulunan Müslim ve Gayri Müslim Gruplar.....	173
5.2.2. Giresun'da Aile ve Evlilik Gelenekleri.....	177
5.2.2.1. Nikah Akdi ve Ailenin Meydana Gelmesi.....	177
5.2.2.2. Müslimlerde Evlilik Gelenekleri ve Evlilik Kurumu.....	177
5.2.2.3. Gayri Müslimlerde Evlilik Gelenekleri ve Evlilik Kurumu.....	183
5.2.2.4. Giresun'da Yaşayan Müslim ve Gayri Müslim Ailelerin Evlilik Durumları ve Çocuk sayıları.....	184
5.3. GİRESUN KAZASI'NIN VAKIFLARI.....	188
5.3.1. Şehir Merkezindeki Vakıflar.....	190
5.3.2. Merkeze Bağlı Köylerdeki Vakıflar.....	191
5.3.3. Akköy Nahiyesi'ndeki Vakıflar.....	194
5.3.4. Keşap Nahiyesi'ndeki Vakıflar.....	196
5.3.5. Piraziz Nahiyesi'ndeki Vakıflar.....	198
5.3.6. Kırık Nahiyesi'ndeki Vakıflar.....	199
SONUÇ.....	201
BİBLİYOGRAFYA.....	204
ÖZGEÇMİŞ.....	214

GİRİŞ

Giresun, Anadolu'nun kuzeydoğusunda yeşille mavinin bir arada bulunduğu, Karadeniz'in tarihi öneme sahip şehirlerinden birisidir. Karadeniz'in tek adası olan Giresun Adası, İlkçağ'dan itibaren şehrin simgesi olmuştur. Şehrin adı ve kurulduğu yer konusunda çeşitli görüşler mevcuttur.

Şehrin adı ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunda Giresun isminin, eski söylenişi ile Kerasus'un kirazdan geldiği yönündedir. Nitekim, tarih boyunca şehre gelen ve bilgiler veren seyyahlar bu adı teyid etmişlerdir¹. Gerçekten de kirazın şehre isim olabilecek kadar bol yetiştiği bilinmektedir. Kerasus ismi Pontus Kralı Farnak zamanında bir ara unutulmuş, Farnak'ın yaptığı hizmetlerden dolayı, Farnakya olarak söylenmiş, Roma İmparatoru Lucullus zamanında ise, kiraz ağacının Avrupa'ya götürülmesinden dolayı tekrar Kerasus ismi yaygınlık kazanmıştır².

Bir başka kaynağa göre bu isim, yarımada'nın denize doğru bir boynuz gibi uzanmasından dolayı, eski Yunanca'da "boynuz" anlamına gelen "Keras"tan türetilmiştir. Kaynaklarda adı Kerasus, Kerasous, Cerasous, Chirizonda, Cerasonte, Kerassunde şekillerinde de geçen şehir Türk hakimiyeti döneminde bugünkü söylenişiyle yani Giresun şeklinde anılmıştır³.

Şehrin isminden başka, nerede ve kimler tarafından kurulduğu konusunda da sarih malumat bulunmamaktadır. Xenophon MÖ. 400'lerde Sinop'a vergi veren bir "Kerasus" şehriden⁴, bahsederse de, söz konusu yerin şimdiki Vakfıkebir yöresinde Fol Deresi civarı olduğu tahmin edilmektedir⁵.

Coğrafyacı Strabon'un Farnakya dediği şehrin ise, bugünkü Giresun'un yerinde bulunduğu üzerinde durulmuş, Romalı idareci Arrien'in, Farnakya'nın eski adının Kerasus olduğunu belirtmesi ve buranın Sinoplular tarafından kurulduğunu yazması, konuyla ilgilenen araştırmacıların MÖ. 183'te Sinop'u alan Pontus kralı Farnak'ın

¹ P.Minas Bıjışkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (1817-1819)*, (çev. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1969, s.28; Charles Texier, *Küçük Asya* (çev. Ali Suad) III, İstanbul 1340, s.149-150; Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie I*, Paris 1892, s.74; Pitton Tournefort, *Relation D'un Voyage Du Levant II*, Paris 1717, s.221.

² Oktay Karaman, "Seyahatnamelere Göre Giresun" *Giresun Tarih Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996, s.165

³ Feridun Emecen, "Giresun" *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XIV, s.78

⁴ Xenophon, *Anabasis* (çev. Hayrullah Örs), İstanbul 1939, s.158

⁵ Besim Darkot, "Giresun" *İslâm Ansiklopedisi*, IV, s.789

bugün bulunduğu yarımada Farnakya adlı yeni bir kale inşa ettiğini, buraya bilahare Kerasus dendiğini ileri sürmelerine yol açmış ve bu bilgi yaygın bir kabul görmüştür. Fakat topografik çalışmalar yapan bazı araştırmacılar, Farnakya'nın bugünkü Yason burnunda yer aldığını belirtmişlerdir⁶.

Sonuç olarak, XIX. yüzyılın bazı titiz araştırmacıları üç ayrı Kerasus'un varlığını ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri Sinop'un batısında, ikincisi Vakfikebir'in doğusunda (Kireşon), üçüncüsü de bugünkü şehrin biraz uzağındaki vadide yer almakta olup, Kireşon - Kerasus ihtimali çok zayıftır, Kerasus için Giresun'dan daha uzakta herhangi bir yer aramaya ihtiyaç bulunmamaktadır⁷.

Doğu Karadeniz ve Giresun ile ilgili ilk tarihi bilgiler Yunanlı coğrafyacı ve seyyahların eserlerinde görülmektedir. Bu eserlerde bölgede yaşayan Kolhlar, Driller, Mossinoikler, Halibler, Tibarenler gibi kavimlerden hiç birinin Yunan menşe'li olmadığı bilinmektedir. Giresun tarihini Doğu Karadeniz tarihinden ayrı olarak ele almak pek mümkün gözükmemektedir. Yunanlı araştırmacıların verdiği bilgilerin dışında Eski Anadolu tarihi ile ilgili çalışmalarda, şehir ve kasaba tarihlerinde, bazı kavimlerle ilgili yapılan yayınlarda, dil incelemelerinde MÖ. 2000'li yıllara kadar, Doğu Karadeniz ve Giresun'da yaşayan kavimlerin bazılarının Türk olduğu görülmektedir. Bu Türk varlığını, Gaşkalar, İskitler, Kimmerler, Amazonlar, Driller, Hunlar, Kumanlar, Peçenekler, Akhunlar, Sabirler, Hazarlar, Bulgar Türkleri ve Oğuz Türkleri oluşturmuştur⁸.

Arkeoloji kazıları ve tarih verileri en eski zamanlardan beri Anadolu'da aynı devirlerde bir çok kavmin bir arada yaşadığını göstermiştir. Her biri adı geçen ülkenin bir bölgesinde yaşayan bu kavimlerden birçoğu Hind-Avrupalı olmayan topluluğa mensup, bazıları da Ari yani Hind-Avrupalı kümeye bağlıydılar. Bu kavimler nüfusca bir birinden farklı olduğu gibi kültür seviyesi bakımından da aralarında farklılıklar mevcuttu⁹. Anadolu'da bulunan çeşitli kavimler Doğu Karadeniz dolayısıyla Giresun ve havalisinde de hakimiyetler kurmuşlardır. Akdeniz ve Marmara kıyılarında bir çok koloniler kuran Miletoslular'ın MÖ. VIII. yüzyılda Sinop'a yerleştikten sonra Amisos

⁶ Feridun Emecen, "Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996, s.20-21

⁷ F. Emecen, "Giresun", *DİA*, XIV, s.79

⁸ Bilgehan Atsız Gökdag, "MÖ 2000'li Yıllardan Günümüze Giresun'daki Türk Varlığı" *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996, s.28-29

⁹ Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, İstanbul 1992, s.1

(Samsun), Kotyora (Ordu), Kerasus (Giresun) ve Trapezus (Trabzon) kentlerini kurdukları veya geliştirdikleri kabul edilmektedir. Miletoslular, Giresun'daki kolonilerini şehrin 2 km. batısında yeralan Çıtlakkale mevkiinde kurmuşlar ve yaygın bir görüş olarak, çok sayıda bulunan kiraz ağacından dolayı Kerasus ismini vermişlerdir¹⁰.

Giresun şehrine hakim olan diğer bir devlet Pontus Krallığı'dır. Bu krallığı kuran İranlı Mitridates olup, MÖ. 281 yılında Orta Karadeniz bölgesinde bir beylik kurmaya muvaffak olmuştur. Mitridates'in oğlu Farnak (Pharnakes), babasının bıraktığı beyliği daha da büyüterek Ordu ve Giresun'u da topraklarına katmıştır. Farnak, şehrin zaptı esnasında harap olduğunu görünce mevkinin daha önemli gördüğü 3 km. kadar doğudaki yarımada üzerine yeni bir şehir yaptırmış ve şehre kendi ismine izafeten Farnakya (Farnakia) adını vermiştir¹¹.

Pontus Kralı Mitridates Eupator (MÖ.132-63) zamanında, Romalı kumandan Lucullus büyük bir saldırı ile Pontuslular üzerine yürümüş ve Giresun'unu da ele geçirmiştir¹². Romalılar devrinde Giresun'da para basılmış ve Romalı kumandan Lucullus tarafından kiraz fidanları Roma'ya götürülmüştür. Şehir daha sonra Romalılar'ın idaresinden, Bizans Devleti'nin hakimiyetine girmiştir¹³.

Malazgirt Meydan Muharebesi (1071)'ni takip eden on yıl içinde Anadolu'nun pek büyük bir kısmı Türklerin eline geçmiş ve bu arada Karadeniz kıyıları da Türk hakimiyetine girmiştir. Ancak 1097 yılındaki Birinci Haçlı Seferi neticesinde Türkler, birçok yerlerle birlikte Karadeniz bölgesini de kaybettiler. Bölge yine Bizans'ın idaresine geçti. 1204 yılında İstanbul'un Latinler tarafından fethedilmesi üzerine buradan Trabzon'a kaçan Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos Gürcü Kraliçesi Tamara'nın yardımı ile bir devlet kurmaya muvaffak olmuştur. Bu devletin sınırları Doğu Karadeniz ile birlikte batıda Zonguldak'a kadar uzanıyordu. Ancak Selçuklu Türkleri, çok geçmeden Trabzon Rum İmparatorluğu için büyük bir tehlike oluşturmaya başlamıştır¹⁴.

¹⁰ Giresun Ticaret ve Sanayi Odası, *Giresun İktisadi Raporu* (haz. Nihat Erdoğan), Giresun 1980, s.1

¹¹ F. Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s.14; Fahri, "Hayat Ansiklopedisi ve Giresun Hakkında Tarihi Kayıtlar" *Aksu Dergisi*, Mart 1934, I, sayı:3-4-5-6, s.55-56.

¹² Giresun Ticaret ve Sanayi Odası, *Cumhuriyetin 10. Yılında Giresun (1923-1933)*, Giresun 1933, s.298

¹³ F.Emecen, "Giresun", *DİA*, XIV, s.79. Sacit Karaibrahimoğlu, *Giresun*, Ankara 1984, s.19

¹⁴ GTSO, *Giresun İktisadi Raporu*, s.2

Selçuklular tamamen Karadeniz bölgesine hakim olamamışlarsa da 3 Kasım 1214 tarihinde Sinop'u almışlar ve Giresun'a kadar hakim olmuşlardır. Ancak Giresun'un Selçuklular'ın hakimiyeti altına girdiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır¹⁵.

Giresun'un Türkleşmesi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra, Anadolu Selçuklu Beylikleri döneminde daha da artarak devam etmiştir. Türkmenler, Sinop ve Samsun bölgesine hakim olduktan sonra 1297'de Ünye yöresini ele geçiren Çepniler, Trabzon'a kadar akınlarda bulunmuşlardır¹⁶.

XIV. yüzyılın başlarında Çepni Türkmenleri'nin akın faaliyetleri sırasında Giresun Kalesi'nin zaptedildiği tahmin edilmektedir. Nitekim 1301 yılında Trabzon Rum İmparatoru II. Aleksios Giresun'a gelip "Koustougans" (Küçük Ağa veya Kuşdoğan) adlı Türkmen beyini yenilgiye uğratmış, surları yeniden yaptırıp kaleyi tahkim etmiştir¹⁷.

Giresun şehri, XIV. yüzyılın sonlarına doğru Ordu ve Giresun'un bir kısım toprakları üzerine kurulmuş olan Hacıemiroğulları (Bayramlı) Beyliği tarafından fethedilmiştir. XIV. yüzyılın ilk yıllarında bölgede faaliyette bulunan Bayram Bey Giresun'un batısındaki toprakları gazâ yolu ile açıp iskân ettikten sonra Trabzon Rum Krallığı üzerindeki baskılarını zaman zaman artırmış ve Trabzon üzerine 30 Ağustos 1322'de bir sefer düzenlemiştir. Bu seferinin amacı muhtemelen bölgeye iskan için hayvanları ile birlikte bir Türkmen grubunu yerleştirmektir. 13 Kasım 1357'de ise, Bayram Bey'in oğlu Hacı Emir Maçka'ya kadar giderek etrafı tahrip etmiş, çok sayıda insan, hayvan ve ganimet alarak geri dönmüştür. Hacı Emir Bey'den sonra yerine büyük oğlu Süleyman Bey geçmiştir¹⁸.

Dedesı ve babasının bu fetih hareketlerinden sonra Giresun ve havalisine hakim olmak Hicri 799 (Milâdî 1396-1937) yılında Süleyman Bey'e nasip olmuştur. Bezm u

¹⁵Mustafa Keskin, "Selçuklular Zamanında Doğu Karadeniz'e Yönelik Türkmen Akınları ve Muhacereti" *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996) Bildiriler*, İstanbul 1996; F. Emecen, "Giresun", *DİA*, XIV, s.79.

¹⁶Faruk Sümer, *Çepniler; Anadolu'nun Bir Türk Yurdu Haline Gelmesinde Önemli Rol Oynayan Oğuz Boyu*, İstanbul 1992, s.13; *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Giresun*, Ankara 1998, s.9

¹⁷Mehmet Bilgin, "Giresun Bölgesinde Türkmen Beylikleri ve İskân Hareketleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996) Bildiriler*, İstanbul 1996, s.82

¹⁸M. Bilgin, a.g.m., 88-91

Rezm adlı esere göre, Süleyman Bey Kadı Burhaneddin'e elçi göndermiş ve Giresun'un fethi şu cümlelerle müjdelemiştir¹⁹:

"... Emir Süleyman'dan fetih haberini duyurmak için bir haberci geldi ve Allah'ın fazileti ve Muhammed'in devletinin gücüyle Emir Süleyman, Giresun Kalesi'ni fethederek ülkesi arasına kattı, dedi. Hristiyanların elinde bulunan, sağlamlığı ve alınmazlığı ile ünlü, tekfurların kaynağı ve başkenti olan Trabzon'a bağlı o kaleye İslamiyet'in doğuşundan itibaren hiçbir müslüman girememiş ve orayı alamamıştı". Bu zafer haberine çok sevinen Kadı Burhaneddin şenlik davulları çaldırmış, ayrıca Emir Süleyman'a fetih ve zaferini tebrik için elçiler göndermiştir²⁰.

Fetihten sonra Süleyman Bey'in âkibeti konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, 1404 yılında Timur'a elçi olarak giden İspanyol Elçisi Clavijo, Ordu ve Giresun'un Hacı Emir'in hakimiyetinde olduğunu, bu emirin 10.000 kişilik bir ordusu bulunduğunu birdirmektedir²¹.

Giresun ve havalisi bu tarihten sonra 1461 yılına kadar tekrar Trabzon Rum İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girmiştir. Zaten Trabzon Rum İmparatorları Akkoyunlular, Bayramlılar ve Taceddin Oğulları'na mensup beylere güzel kızlarını vererek onların Trabzon'a daha fazla yaklaşmalarına engel olmuşlar ve Akkoyunlular sayesinde de varlıklarını korumakta devam etmişlerdir. Nitekim Bayramlı Beyliği'nin yıkılmasından sonra Giresun Kalesi'ni geri almışlardır. Bu sebeple Fatih Sultan Mehmed Trabzon seferine çıktığında Görele, Tirebolu ve Giresun kaleleri Trabzon Rum İmparatorluğu'nun idaresi altında bulunmaktaydı²².

Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon'u fethi sırasında Giresun, imparatorluğun elinde kuvvetli bir kale durumunda bulunuyordu. Muhtemelen Fatih, kıyıdan batıya doğru giderek Görele, Tirebolu, Bedreme ve Giresun kalelerini aldıktan sonra Canik yolu ile Tokat'a ulaşmıştır. Giresun'un Osmanlı ordusuna direnmeden teslim olduğu, fetihten yirmi beş yıl sonra yapılan tahrirden anlaşılmaktadır²³.

¹⁹ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm u Rezm* (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s.485

²⁰ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm u Rezm*, s.485

²¹ Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, (çev. Ö. Rıza Doğrul) İstanbul 1975, s.77. Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar; Eretna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti Mutahharten ve Erzincan Emirliği II*, Ankara 1989, s.123; F. Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s.42.

²² F. Sümer, a.g.e., s.45

²³ F. Emecen, "Giresun" *DİA*, s.79, F. Sümer, *Çepniler*, s.42

Osmanlı hakimiyetine giren Giresun, Trabzon sancağına bağlı kalelerden biri olmuş ve sancağın en batı ucunu teşkil etmiştir. Gerçekten, tarihi kayıtlar Trabzon Sancağı batı hududunun Giresun'un hemen yakınındaki Batlama deresi olduğunu göstermiştir²⁴.

Giresun'un bir Türk-İslâm şehri haline gelişi, XV. yüzyılın sonlarından itibaren başlamıştır. Bunda, bölgede idarecilik yapmakta olan Yavuz Sultan Selim'in önemli rolü olmuştur. Yavuz burada bir cami yaptırdığı gibi sivil iskanı da desteklemiş, böylece fizikî gelişmesi hızlanmaya başlamıştır. Denilebilir ki, Giresun'un bir şehir haline gelişinin gerçek müessisi Yavuz Sultan Selim'dir²⁵.

XVI. yüzyılda Ordu ve Trabzon arasındaki bölge, ezici Türk çoğunluğu tarafından iskan edilmiş olup, bunların hepsi de yerleşik hayat sürdürmüşlerdir. Türk nüfustan pek çoğunun Çepni, Yüreğir, Alayuntlu ve Bayındır gibi Oğuz boylarının torunları olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Hristiyanlara gelince bunlar XVI. yüzyılda Türk nüfusa nazaran çok az olup, bunların da önemli bir kısmının dışardan geldikleri tahrir defterlerinde belirtilmektedir. Giresun, Osmanlılar zamanında günden güne gelişmiş ve Karadeniz'in önemli limanlarından biri haline gelmiştir. Bunda Giresun'u İç Anadolu'ya bağlayan yolların önemli rolü olmuştur²⁶.

Giresun, bu dönem boyunca zaman zaman bazı önemli olaylarla karşı karşıya kalmıştır. XVI. yüzyılın sonlarına doğru görülen eşkiyalık hareketleri Giresun ve havalisini de etkilemiştir. Bu yüzyılın başlarında Giresun'un Çepniler'le meskun dağ köylerinin bir kısım halkı, Safevî propagandasının etkisiyle İran'a kaçmışlardır. Yüzyılın son çeyreğinde ise, Pazarsuyu Kazası'nda toplanan otuz kadar medreseli eşkiyalıkta bulunarak Giresun'da pek çok yeri basıp yağmalamışlar ve bunlar has voyvodası Zünnûn'un yöreden topladığı erler vasıtasıyla 1574 yılında bertaraf edilmişlerdir. 1586 ve 1587'de şehirde muhafız olarak bulunan yeniçeriler bazı karışıklıklar çıkarmışlar, 1594'te bu eşkiyalık hareketleri had safhaya ulaşarak, havaliden 200 hâne Giresun'u terketmiştir²⁷.

²⁴F. Emecen, "XV-XVI. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair bazı Bilgiler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Aralık 1989, sayı:4, s.157

²⁵ F. Emecen, "Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri", s.23

²⁶ GTSO, *Giresun İktisadî Raporu*, s.4. İlhan Şahin, "Osmanlı Döneminde Giresun Bölgesinde Konar-Göçerlerin İzleri" *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996) Bildiriler*, İstanbul 1996, s.117

²⁷ F. Emecen, "Giresun", *DİA*, XIV, s.79-80

Giresun'da XVII. yüzyılın başlarında Celâlî gruplarının çıkardığı isyanlar sıkıntıya sebep olmuştur. Ordu bölgesinin Celâlî lideri Hacı Şamlu Giresun Kalesi'ni kuşatarak yağma ve talanda bulunmuş, üzerine gönderilen Karahisar-ı Şarkî Sancağı'nın eski mutasarrıfı Seyyid Mehmet Paşa bu tehlikeyi bertaraf etmiştir²⁸.

1634 yılında Giresun Kazaklar'ın yağmalamasına sahne olmuştur. Kazaklar deniz yoluyla gelerek kayıklarını adaya saklamışlar ve şehre saldırmışlardır. 1683 yılında Viyana'nın kuşatılması ile başlayan harp, uzun yıllar sürdüğü için devlet asker sıkıntısı çekmiş ve bunu gidermek için Türkmen oymaklarından ve şehir halkından nüfuslarına göre cepheye asker göndermeleri istenmiştir. Bu isteği Giresun 300'er göndererek yerine getirmiştir. 1703 yılında, Giresun'dan donanma için gemi yapılması, 1727 yılında ise, Kafkasya'daki Sohum Kalesi'nin yapılması için 3 adet kayak gönderilmesi istenmiştir²⁹.

XVII. yüzyılın ikinci yarısında Giresun ve havalisi âyanların mücadelesine sahne olmuştur. 1756'da Canik muhassılı Süleyman Paşa ve kardeşi Ali Bey 12.000 kadar kuvvetle şehri basıp yağmalamışlardır. Kaleye kapanan halk yirmi gün süren kuşatmadan etkilenmişlerdir. Şehrin malları Samsun'a taşınmış ve bu tahribat şehre büyük zarar vermiştir³⁰.

Giresun şehrinin XVII. ve XVIII. yüzyıllara ait yukarıda verilen bilgilerin dışında, etraflı çalışmaların bulunmayışı ve kaynakların yetersizliğinden, daha detaylı bilgilere ulaşılamamaktadır³¹.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğindeki Tuzcuoğulları isyanı Karadeniz bölgesi ile birlikte Giresun'u da etkilemiştir. Tuzcuoğullarına katılan Laçinoğulları 1816'da Giresun'a tam olarak hakim olmuşlardır. Ancak Sultan II. Mahmud tarafından gönderilen iki firkateyn ve bir korvetin yardımı ile şehir tekrar zaptedilmiş ve asayiş sağlanmıştır³².

Giresun, XIX. yüzyılın ikinci yarısında özellikle liman ticaretiyle ön plana çıkmış ve Doğu Karadeniz'in önemli liman şehirlerinden birisi olmuştur.

²⁸Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası; Celâlî İsyanları*, İstanbul 1995, s.480; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III-I, Ankara 1988, s.112

²⁹F. Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s.100

³⁰F. Emecen, "Giresun" *DİA*, XIV, s.80

³¹F. Emecen, "Giresun Tarihinin Meseleleri", s.23

³²F. Emecen, a.g.m., s.80, F. Sümer, a.g.e. s. 112

I. BÖLÜM

GİRESUN ŞEHİRİ

1.1. ŞEHRİN KONUMU, FİZİKİ DURUMU VE ÖNEMİ

Eldeki mevcut kaynaklara göre, Giresun şehrinin İlkçağ'dan itibaren bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir. Ancak bir kale şehri olarak gelişme gösteren Giresun'un Türkler tarafından fethi öncesi ve sonrası tarihi hakkında bilinenler, sadece tarihî hadiseler bakımından değil aynı zamanda şehrin fizikî ve sosyal yapısı itibariyle de yeterli değildir. Doğrudan şehri ve çevresini ele alan bugün mevcut kitaplar ise, birbirinin tekrarı olup, amatörce yazılmış, ilmî ölçüler içinde kaynak tahlilinden yoksun çok fazla güvenilir olmayan yayınlar niteliği taşımaktadır. Şehrin geçirdiği fizikî ve sosyal yapı hakkında bu tip eserlerde hemen hemen hiç bir bilgi bulunmamaktadır¹.

Doğu Karadeniz kıyıları diye adlandırılan ancak gerek seyyah ve gerekse tarihçiler tarafından daha farklı isimlerle anılan kesimde tarihi çağlar boyunca gelişme gösteren ve liman özelliği ön plana çıkan sınırlı sayıdaki şehirler arasında hiç şüphesiz Giresun'un farklı bir yeri bulunmaktadır. Liman şehri olmasının yanında ona bu farklı yeri kazandıran başka bir hususiyet, bulunduğu coğrafi mevkiin stratejik konumudur. Denize doğru çevrilmiş kaşık gibi uzanan yarımada'nın üst kesiminde yer alan ve her iki yönden de denizi esaslı bir şekilde kontrol altında tutan askerî istihkâm, zamanla sivil iskânın yerleşmesini de sağlamış, bu haliyle ilgi çekici bir kale şehri ve liman olarak adı duyulmaya ve yayılmaya başlamıştır².

Osmanlı Devleti hâkimiyetine girişine kadar müstahkem bir kale olarak önemini koruyan Giresun, nisbeten korunaklı limanı ile Doğu Karadeniz bölgesindeki birkaç askerî üsten birisi olmuştur. İlkçağ yazar ve coğrafyacıların verdikleri bilgiler şehrin bu özelliğini göstermektedir. Ortaçağ'a doğru Pontus bölgesinde fındık ticaretiyle ön plana çıkan, iç kesimlerdeki Karahisar'la yol bağlantısı olan ve bu kesimin hububat ve madenlerinin ihraç limanı özelliği kazanan Giresun, zikredilen çağda dokuma mamülleri ve şap ihracıyla dikkati çeken bir kale-şehir özelliğindedir. Bu dönemde yerleşme,

¹ Feridun Emecen, "Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996, s.19.

² Feridun Emecen "Clavijo'dan Fallmerayer'e: Giresun'da Seyyahlar (1404-1840)", *Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998)* *Bildiriler*, İstanbul 1998, s.23

denizden 100 m. yükseklikte volkanik kayalar üzerideki kalenin hemen etrafında ve doğusuna doğru gelişmeye başlamıştır³.

Giresun, Bizans döneminde gösterişsiz bir yer olmakla birlikte kültürel açıdan hayli hareketli bir dînî merkezdir. Nitekim burada İncil nüshalarının çoğaltılması işiyle uğraşan hattatlar bulunmaktadır. Trabzon Rum İmparatorluğu döneminde, bölgedeki ikinci önemli merkez haline gelmiş ve civardaki Türkmenler'e karşı imparatorluğun batı ucundaki müstahkem bir kale vazifesi yapmıştır⁴. Zaten Giresun'un fethi hakkında bilgi veren Bezm u Rezm adlı eserde, Hristiyanların elinde bulunan, sağlamlığı ve alınmazlığı ile ünlü, tekfurların kaynağı ve başkenti olan Trabzon'a bağlı olan o kaleye, İslâmiyetin doğuşundan itibaren hiçbir Müslümanın giremediği ve alamadığı zikredilmektedir⁵.

9 Nisan 1404 tarihinde Semerkand'a giderken Giresun'dan geçen ve şehir hakkında bilgiler veren Clavijo, küçük ve sahile bitişik bir şehir olup, evlerin denize nâzır bir şekilde inşa edildiğini belirtmektedir⁶. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre, söz konusu tarihlerde şehir sivil iskana açılmış ve kale ile liman arasında yapılaşmanın olduğu tespit edilmektedir.

Osmanlı Dönemi Giresun hakkında ilk ve ayrıntılı bilgiler XV. ve XVI. yüzyıllara ait Trabzon Sancağı tahrir defterlerinde bulunmaktadır. Bu defterlerden en erken tarihli olanına göre, 1486 yılına doğru yerleşmenin kale içinde ve hemen civarında olduğu, askerî vasfın ön plana çıkan bir şehir özelliği gösterdiği tespit edilmektedir. Bu tarihlerde şehirde 600-700 kişinin yaşadığı tahmin edilebilir. Bunların hepsinin kale içinde oturup oturmadığı belli olmamakla birlikte kale dışında sahile doğru uzanan evlerde ikamet ettikleri söylenebilir⁷.

Clavijo'dan sonra şehri doğrudan görüp hakkında bilgi veren diğer bir seyyah, bir Osmanlı kâtibi olan Trabzonlu Âşık Mehmed'dir. Seyyah Menârizü'l Avâlim adlı eserinde Trabzon'a giderken gördüğü ve bir gece kaldığı Giresun'a dair kısa bilgiler vermiştir. Onun ifadelerine göre bu liman şehri, 1579 yılı Eylül ayı başlarında etrafında suru olmayan, sahilde yer alan bir çarşısıyla, cuma namazı kılınabilir camii olan küçük bir kasabadır, bağları, bahçeleri çoktur. Bu bilgilere göre, Âşık Mehmed Giresun Kalesi

³ F. Emecen, "Giresun", *DİA*, XIV, s.80

⁴ F. Emecen, a.g.m. s.80

⁵ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm u Rezm* (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s.485

⁶ Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat* (Çev.Ö.Rıza Doğrul), İstanbul 1975, s.77

⁷ F. Emecen, a.g.m. s.80

dışında, doğu kesiminde sahilde bulunan iskâna ait kısmı tarif etmektedir. Dolayısıyla onun şehrin etrafında sur olmadığını belirtmesi yanlış anlaşılmamalıdır. Öte yandan zikrettiği cuma namazı kılınan cami, muhtemelen Yavuz Sultan Selim tarafından camiye tahvil edilen ve eski Lonca limanının batısında bugün park haline getirilmiş Taşbaşı mevkiinde yer alan mâbed olmalıdır. Bu sıralarda Hacı Hüseyin Camii, henüz bir mescid durumunda olduğundan Âşık Mehmed bu küçük mahalle mescidinden söz etmemiştir⁸.

1640'lı yılların Giresun'u hakkında bilgi veren fakat Giresun'u tam olarak görüp görmediği anlaşılamayan Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi şehrin fizikî yapısı hakkında şu bilgileri vermektedir⁹:

“Deniz kıyısında Canik ile Trabzon arasındadır. Trabzon, Giresun'un doğusuna düşer. Burası Ceneviz frenginin elinde iken mâmur ve büyük bir şehir imiş, hâlâ o zaman yapılarının eserleri görünür. Fakat şimdi Giresun o kadar büyük bir şehir değildir. Çarşı içinde camileri, mescidleri, han, hamam, çarşı ve pazarları vardır. Kalesi deniz kıyısındadır. Bağ ve bahçelerinde meyve çoktur”.

1700'lü yılların başında Giresun'a gelen Fransız seyyah Tournefort, Giresun'un deniz kıyısında bir tepenin eteğine, çok sarp iki kayalığın arasına kurulmuş bir şehir olduğunu belirtmektedir¹⁰.

XIX. yüzyılda Giresun hakkında bilgiler veren Kinneir, Rottiers ve Hamilton gibi yabancı seyyahlar, şehrin fizikî yapısı hakkında genelde diğer seyyahların vermiş oldukları bilgileri tekrarlayarak, liman, antik çağdan kalma eserler ve ada hakkında bilgi vererek, şehrin tabiat manzarasına hayran kaldıklarını belirtmişlerdir¹¹. Diğer bir seyyah Texier ise, şehirdeki kale ve surlar ile bazı Bizans kiliselerinin kaldığını ancak, şehirde ayakta duran bir tek sütun bile görünmediğini belirtir¹². Bıjışkyanda şehrin fizikî özelliği olarak iki limanından bahsederek, şehirde pek çok dükkan ve 1.000 kadar evin bulunduğunu zikretmektedir¹³.

1840'lı yılların Giresun'u hakkında bilgi veren Alman seyyah Fallmerayer, şehre deniz yolundan geldiği için öncelikle adayı tabii güzellikleriyle tasvir etmiştir. Daha

⁸ F. Emecen, “Giresun'da Seyyahlar”, s.24-25; F. Sümer, *Tirebolu Tarihi*, İstanbul 1992, s.99.

⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme II*, İstanbul 1314, s.79-80.

¹⁰ Pitton Tournefort, *Relation D'un Voyage Du Levant II*, Paris 1717, s.221.

¹¹ F. Emecen, a.g.m. s.26-27.

¹² Charles Texier, *Küçük Asya* (çev. Ali Suad) III, İstanbul 1340, s.159-160

¹³ Bıjışkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (1817-1819)*, İstanbul 1969, 37-38.

sonra şehrin fizikî yapısı olarak, ağaçlar ve yeşilliklerin içinde mükemmel bir manzarası bulunan evlerden meydana geldiğini belirtir¹⁴.

İncelenen dönemde Giresun'un fizikî durumu hakkında ayrıntılı bilgiler veren Fransız seyyah Cuinet, 1890'larda şehri şöyle tarif etmektedir¹⁵:

“Şehrin yayıldığı tepeden denize doğru inen ve kıyı boyunca uzanan duvarlar, eski şehrin kalıntılarıdır. Tepe, yüksek ve kayalık olup, çok güzel ve kır görünümündedir. İki ucu geniş bir hilâl şeklini oluşturarak, denize doğru inen kayalığın alt tarafını yeşil örtüsüyle çevreleyen, yoğun bir findık ormanının ortasında yarıya gizlenmiş gibi beyaz evler ortaya çıkar. Şehrin doğu tarafında 5 km. mesafede iki tepesi denizin üzerine yükselen bir kayalık bulunuyor. Bu iki tepe arasında, kabaca yapılmış bir kaç heykel ve resimleriyle küçük bir Bizans kilisesinin yıkıntıları görülmektedir. Aynı kayalığın dip tarafında Saint George Manastırı'nın yıkıntıları vardır. Batı tarafında 12 metreden daha fazla bir genişliğe sahip kumla kaplı plaj, tam bir yay şeklinde körfezi andırmaktadır. Bu yerde Pont Polemonique Eyaleti'ne ismini vermiş olan Polaman'a kadar uzayıp giden, eski rıhtım ve duvar yıkıntıları 2-3 metre mesafeye kadar denize doğru girmektedir. Batı tarafının biraz uzağında, Saint Basile Burnu ile karşılaşılır. Bunun yanında 4-5 km iç kesimde, koni şeklinde bir dağ üzerinde, Saint Basile ve Saint Gregoire'nin inzivaya çekildikleri bir manastırın yıkıntıları hâlâ görülmektedir”.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, 11 camisi, 1 tekkesi, 9 kilisesi, 1 kışlası, üstündeki tepede bir eski kalesi, 500 dükkânı, 15 hanı, 30 fırın, 5 hamamı, 4 değirmeni, feneri ve pek işlek ticareti ile önemli bir kaza olduğunu belirten Şemseddin Sâmî, manzarası ve limanının güzelliğini zikretmektedir¹⁶.

1902 yılında Giresun'a gelen İsviçreli seyyah Lui Pamper de şehrin fizikî görünümünü hakkında çeşitli bilgiler vermiştir. Pamper ilk kez 5 Mayıs 1902'de Giresun'a uğramış ve şehri şöyle tarif etmiştir¹⁷:

“Vapur Giresun'da limanın vücuda getirdiği koyda demirlemişti. Güneş beyaz evlerini aydınlatıyor. Manzara hem garip, hem de caziptir. Sol taraf ta başlı başına bir tepe denize doğru uzanmakta ve zirvesi eski bir kalenin kalıntısı ile süslüdür. Bu tepenin yanları çayırırla örtülüdür. Eteğinde bir sıra kırmızı evler vardır. Bunlar küçük

¹⁴ Mustafa Aydın, “Alman Seyyahı J.P. Fallmerayer'e Göre 1840'lı Yıllarda Giresun”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Mart 1998, sayı:135, s.35.

¹⁵ V. Cuinet, *La Turquie d'Assie*, s.74.

¹⁶ Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l - A'lâm V*, İstanbul 1314, s.3935.

¹⁷ Lui Pamper, *Gizli Notlar* (haz. N.A. Banoğlu), İstanbul 1975, s.123-124.

tepeleri açık renk boyunbağı gibi sarıyor. Arka tarafta biraz daha yüksek ve zirvesine kadar yeşillenen bir silsile daha vardır. İşte bugün fındık diyarındayız. Denizden dağların tepesine kadar semâda resim gibi görünen yamaçlar üzerinde, küçük vadilerin kıvrımlarında velhasıl her tarafta muntazam surette ekilmiş fındıklar görülür

Ramper, Trabzon'dan dönüşünde 14 Mayıs 1902'de tekrar Giresun'a uğramış ve kendisini Belediye Başkanı Yorgi Paşa karşılayarak şehri gezdirmiştir. Ramper, şehirde mükemmel bir hükümet konağının yapıldığını, evlerin bir rıhtım duvarı ile denize karşı korunduğunu belirterek, şehrin temizliği ve düzgün yolların fazlalağından dolayı belediye reisinin hizmetlerini ifade etmiştir¹⁸.

1321 (1903) tarihli Trabzon Vilayeti Salnâmesi'nde ise Giresun'dan, Karadeniz sahilinin en güzel ve en mâmur şehirlerinden birisi olarak bahsedilmektedir. Ayrıca şehri çevreleyen dağların ve yamaçların her tarafının yeşilliğinden dolayı "yeşil memleket" olarak tanımlanabileceği belirtilmektedir¹⁹.

Görüldüğü gibi Giresun İlkçağ'dan itibaren yerleşim yeri olarak, stratejik konumu bulunan önemli bir mevkide yer almış, Osmanlı döneminde kale-şehir görünümüyle fazla büyük olmayan fakat müstâhkem durumuyla Doğu Karadeniz'in Trabzon'dan sonra ikinci mühim yerleşim yeri olmuştur. Klasik devirde kalesi ile ön plana çıkmış, XIX. yüzyılda ise, liman şehri olmasının avantajı ile ticarete önemli bir şehir konumuna gelmiştir. Bu özelliklerinin yanında, tabii güzellikleriyle de kendisinden söz ettirmiştir.

1.2. ŞEHİRİ BELİRLEYİCİ UNSURLAR

1.2.1. Kale

Şehirlerin ilk nüvesini kaleler teşkil ederler. Dört tarafı çevreleyen mahfuz surlar, şehirlerin vazgeçilmez bir unsurudur ve şehrin gelişip büyümesinde de, büyük bir âmil olduğu görülmektedir. İnsanlar yaptıkları ilk binalarla kendilerini korumayı amaç edinmişler, zamanla nüfusun artması ve binaların çoğalmasıyla da dînî ve ekonomik yönden canlı merkezler ortaya çıkmıştır. Kaleler, bir toplanma merkezi olarak bu gelişmede büyük pay sahibidirler²⁰.

¹⁸ L.Ramper, *Gizli Notlar*, s.134-136.

¹⁹ Trabzon Vilayeti Salnamesi, 1321 (1903), s.247-251.

²⁰ Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s.43.

Eskiçağlardan beri kalelerin fonksiyonu, insanlar tarafından kurulmuş olan şehirleri dış saldırılara karşı korumak olduğu görülmektedir²¹.

Anadolu'nun Türkleşmesi ve Osmanlılar'ın yayılışı ile Türk hâkimiyetine giren yerlerde, kalelerin şehirler için çok önemli bir unsur olduğu kabul edilerek, pek çok yeni kale inşâ edilmiştir. Ayrıca, stratejik bakımdan önemli olan yerlerdeki bazı kaleler de tamir edilerek veya yeni parçalar eklenerek, hatta birçok durumda tamamıyla yeniden inşâ edilerek, birer Türk kalesi haline getirilmiştir. Bu bakımdan Anadolu'da bulunan kalelerin bir çoğunda kesin bir tarihleme yapmak oldukça zordur²².

Giresun şehrinin nüvesini oluşturan kalenin de diğer Anadolu şehirlerinde olduğu gibi, ne zaman kurulduğu ve nasıl bir yerleşmeye sahne olduğu hakkında kesin bilgi yoktur²³. Nitekim tarih boyunca Giresun'u gören seyyahlar da bu konu hakkında değişik görüşler beyan etmektedirler. Bıjışkyan, kalenin denize yakın bir tepenin üzerinde iki kayanın arasına Mihridates'in oğlu Farnak tarafından inşâ veya tamir edildiğini, ve kendi adı ile Farnakya olarak adlandırıldığından bahsederek, kayanın üzerinde yıkılmış bir kalenin, Trabzon kralları tarafından yapıldığını belirtmiştir²⁴.

1871 ve 1872 tarihli Trabzon Vilayeti salnâmelerinde ise, kalenin hârap ve Ceneviz zamanından kalma olduğu, hatta daha evvel yapılmış olabileceği belirtilmektedir²⁵.

1902 yılında Giresun'a gelen ve şehir hakkında bilgi veren Ramper ise, kalenin fizikî durumu ve hangi zamandan kaldığı hakkında şu görüşlere yer vermektedir²⁶:

“Sol tarafta başlı başına bir tepe denize doğru uzanır ve zirvesi eski bir kalenin kalıntısı ile süslüdür. Vapurumuza gelen memurumuz tarihi bilgisi ile öğünmektedir. Bu kalenin Mitridat veya Büyük İskender zamanından kalma olduğunu söylüyor. Söylemesi kolay, fakat hârebeler bana ortaçağdan kalma gibi gözüktü. Bu memurun söylediğine göre kale duvarını teşkil eden büyük kayalar aralarına kurşun akıtılarak birbirlerine tutturulmuştur”.

²¹ Rıfat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara 1986, s.153.

²² Eftal Ş. Batmaz, “Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış” *OTAM*, Ankara 1996, sayı:7, s.1-2; Metin Tuncel, “Tarih Boyunca Türkiye’de Kent Kuruluşları”, *Doğumunun 100. Yılında Atatürk’e Armağan*, İstanbul 1981, s.340.

²³ F. Emecen, “Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri”, s.20.

²⁴ M. Bıjışkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası*, s.37.

²⁵ TS. 1288 (1871), s.177, 1289 (1872), s.176.

²⁶ L. Ramper, *Gizli Notlar*, s.123.

1890’larda Giresun’a gelen Cuinet de, kalenin içindeki mevcut yapılar hakkında bilgi vermiştir. İfadelerine göre kale, tepenin en yüksek noktası ve mazgalı kuleleriyle hârabe halindeki eski bir hisarın üzerinde bulunmaktadır. Burada bir kaç kuyu yer almaktadır. Biraz uzağında bir anfityatro, aşağıda bir mağara vardır. Duvarlarını süsleyen resimlere bakılırsa, eskiden küçük kilise olarak kullanılmış olabilir. Daha aşağıda etrafı yarım daire şeklinde düzenlenmiş taş oturaklarla çevrili, çok temiz içilebilir suyla dolu derin bir kuyuya rastlanır. Arazi kalenin ulaşımını sağlayan yolların izlerini muhafaza etmiştir²⁷.

Giresun Kalesi’nin şehre tamamen hakim olmasından dolayı, ilk yerleşmeler kalenin içinde meydana gelmiş, zaman içinde nüfusun artmasıyla, eteğine ve kenarlarına doğru yeni mahalleler oluşturulmuştur²⁸.

Arşiv vesikalarında, Giresun hakkındaki ilk bilgileri ihtiva eden ve Ankara Tapu Kadastro Kuyud-ı Kâdime Arşivi’nde bulunan 1487 tarihli Trabzon Sancağı mufassal defterine göre, şehirde yerleşmenin kale içinde olduğu ve bir garnizon niteliği taşıdığı görülmektedir. Giresun ve yöresi “Zeamet-i Kürtün” adlı idarî bir üniteye dahildi. Bu durum gösteriyor ki, henüz idarî bakımdan bir nizam sağlanamamış ve eski Çepni beyleri dönemindeki idarî yapı, Osmanlı tımar sistemi çerçevesinde sürdürülmüştü²⁹.

Giresun Kalesi’nin XV. yüzyılın son çeyreğinde stratejik bir kale durumuna geldiği görülmektedir. Kalede, 114 nefer, 22 biveden (dul kadın) ibaret hıristiyan nüfus bulunmaktaydı. Bu kişiler, Fatih Sultan Mehmed tarafından kaleyi gözetlemek ve gelen-giden gemilere kılavuzluk yapmak şartıyla birçok vergiden muaf tutulmuşlardı. Bu durum Giresun’da fetih öncesi gayri müslimlerin bulunduğunu düşündürmekte, kendilerine böyle bir imtiyazın verilmesi ise, fetih sırasında Osmanlılar’a kaleyi sulh yolu ile teslim etmiş olduklarını göstermektedir. Bu esnada kalede sadece 4 müslüman ve 30 kadar Osmanlı muhafızı bulunmaktadır³⁰.

1515’lerde fizikî ve nüfus olarak gelişme gösteren, iç ve dış surlara sahip olan Giresun Kalesi’nin dış surları, deniz kenarına kadar inmekte olup, kalede 6 top, 28 tüfek, 3 mancınık, 28 yay bulunmaktaydı. Bu tarihlerde Giresun Kalesi, bölgedeki en

²⁷ V. Cuinet, *La Turquie d’Assie*, s.75.

²⁸ O. Karaman, “Seyahatnâmelere Göre Giresun”, s.106.

²⁹ F. Emecen, “XV-XVI. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Aralık 1989, sayı:4, Samsun 1989, s.157-158.

³⁰ F. Emecen, a.g.m. s.158.

önemli müstâhkem mevki ve barınak durumundaydı. Öyleki, herhangi bir tehlike anında 5-10.000 kişinin sığınabileceği bir kale durumuna gelmiştir³¹.

1571 yılında Giresun Kalesi'nde, müslümanların ve müslüman cemaatinden olup, dışardan gelenlerin henüz mahalleler oluşmadığından serbest olarak kale içi ve civarında oturdukları görülmektedir³².

Anadolu şehirlerinin tamamında kaleler, dizdar, kethüda ve kale erlerinden meydana gelen bir teşkilat tarafından yönetilmektedir³³. Şevval 1103 (Haziran 1691) tarihli bir belgede, Giresun Kalesi dizdarlık olarak gösterilmiştir³⁴. Dizdarlar, kale ile ilgili her hususun sorumlusu ve kale erlerinin komutanıdır. Merkezden padişah beratıyla ve genellikle kapıkulu askerleri arasından atanmaktaydı. Kale dizdarlarının yardımcıları ise, kethüdalar olup, görevleri kale erlerinin dirlik ve düzenini sağlamak ve diğer konularda dizdarlara yardımcı olmak idi. Dizdar ve kethüdanın yönetiminde olan kale erlerinin görevi, gece ve gündüz kaleyi bekleyerek, güvenliği sağlamaktır³⁵.

1856'da ilân edilen Islahat Fermanı'na kadar şehirle bir bütünlük içinde olan kalelerin askerî, adlî ve idarî bir çok görevleri mevcuttur. Özellikle şehrin güvenliğinin sağlanması ve çeşitli tehlikelerde bir sığınma yeri olarak kaleler, şehirler için çok önemliydi. Nitekim, 23 Şevval 1041(2 Mart 1606) tarihinde Celâlî Hacı Şamlu'nun yaptığı baskıdan kaçan halk Giresun kalesine sığınmıştır³⁶.

Giresun Şer'îye Sicilleri'ne karışmış olan 1253-1256 (1837-1840) tarihli, Trabzon Şer'îye Sicili'nde, bütün vilayetteki kalelerde mevcut olan topçuların, 1253 Şevval (Aralık 1837) başından 1254 Rebiülevvel (Mayıs 1838) ayı sonuna kadar maaşları gösterilmiştir. Buna göre Giresun Kalesi'ndeki topçuların maaşı, toplam 5.760 kuruş olduğu görülmektedir³⁷.

³¹ F. Emecen, "XV. ve XVI. Asırlarda Giresun", s.159

³² Yücel Özkaya, "Giresun 1-3 Nolu Şer'îye Sicil Defterlerindeki Bilgilere Göre Islahat Fermanı Sonrası Giresun'un Durumu" *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996) Bildiriler*, İstanbul 1996, s.197

³³ İbrahim Yılmazçelik, *XLIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, Ankara 1995, s.207

³⁴ BA. MAD. No:42

³⁵ E. Ş. Batmaz, "Osmanlı Devleti'nde Kale Teşkilatı", s.3-6

³⁶ Mustafa Akdağ, *Türkiye Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, İstanbul 1995, s.480

³⁷ Trabzon Şer'îye Sicili, Tarihi: 1253-1256, s.57. Bkz. Oktay karaman "Şer'îye Sicillerinin Önemi ve 1253-1256 Tarihli Trabzon Şer'îye Sicili Defteri (*Trabzon Tarihi Sempozyumu, 6-8 Kasım 1998, Basılmamış Bildiri*)

Giresun Kalesi'nde bulunan hâza ve mihya topçu neferlerinin 1255 senesi Ramazan ayı (Kasım 1839) maaşları ve isimleri, maaşların tanzimi için çıkartılmış olup toplam 1.000 kuruştur³⁸.

Osmanlı Devleti'nin klasik dönemi denilen Tanzimat'a kadar kaleler, şehirler için hayatî önem taşıyan merkezlerdi. Tanzimat'la birlikte özellikle 1856'dan sonra kalelerin asırlar süren önemi azalmış, sadece savunma amaçlı yerler olarak kalmış, şehirler artık modern anlamda mahallelerin tesis edilmesiyle meydana gelmiştir³⁹.

Nitekim XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kalesi'nin savunma amaçlı kullanıldığı görülüp, sadece topçu ümera ve zabitlerinin bulunduğu tespit edilmektedir⁴⁰.

Görüldüğü üzere, Giresun Kalesi yüzyıllarca Doğu Karadeniz'in müstâhkem mevkilerinden birisi olmuş, aynı zamanda şehrin idaresinde de rol almıştır. 1856'dan sonra ise, sadece savunma amaçlı yer olarak kalmıştır.

1.2.2. Liman

Doğu Karadenizin mu'tenâ köşelerinden birisi olan Giresun, gerek mevkii ve gerekse nispeten mahfuz limanı ile eski zamanlardan beri oldukça ehemmiyetli bir yere sahip olmuştur⁴¹. Özellikle, Osmanlı idaresi altında Giresun bir liman şehri olarak gelişme göstermiştir⁴². Limanın bu önemine paralel olarak XV. yüzyılda küçük gemi ve sandal yapım tezgahlarının bulunduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim mevcut kaynaklar da, yeni inşâ olunan gemilerden ve gemi alım-satımlarından belirli miktarda vergi alındığı görülmektedir. Bu yüzyılda limandan alınan vergi 3.000 akçe dolaylarında olup, giderek artmış, ve Giresun şehri XVI. asır sonlarına doğru, Doğu Karadeniz sahilinin belli-başlı liman şehirlerinden birisi haline gelmiştir⁴³.

1701 yılında Giresun'u gören ve bilgiler veren Tournefort, limanın nisbeten büyük olduğunu belirtip, yelkenli gemilerin (saiques) barınması için çok uygun olduğunu vurgulamaktadır. Kendisi şehre geldiğinde bu gemilerin bir çoğunun İstanbul'a gitmek için elverişli rüzgarın çıkmasını beklemektedirler. Tournefort, o

³⁸ BA. ML. MSF. No:986

³⁹ Tuncer Baykara, "Tanzimatta Şehir ve Belediye", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992, s.280

⁴⁰ 1870-1872 tarihleri arasında topçu yüzbaşısı olarak Halil Ağa ve mülazım İbrahim Ağa görev yapmıştır. TS. 1287 (1870) s.63, 1288 (1871) s.69, 1289 (1872) s.68

⁴¹ F. Emecen, "XV-XVI. Asırda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler", s.157

⁴² F. Emecen, "Giresun", s.79

⁴³ F. Emecen, "Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler", s.161

zamanki şehrin görünüşünü belgelemek için bir de denizden şehrin bir resmini yapmıştır. Bu resimde limanı ve limandaki gemileri de çizerek, bu yıllarda denizyolu ulaşımının Giresun'da çok fazla olduğunu göstermek istemiştir⁴⁴.

XIX. yüzyılın başlarında Giresun limanı ticaret hacmini daha da artırarak önemli bir gelişme göstermiştir. Bu yüzyılın başlarında liman hakkında bilgiler veren Bıjışkyan, Giresun'da ilk defa iki limanın varlığından bahsetmektedir. Bunlardan birincisi, şehrin doğu tarafında Demirkapı limanı (şimdiki Gemiler Çekeği mevki), ikincisi ise, şehrin batısında bulunan Lonca limanı (şimdiki mevcut liman)'dır. Bıjışkyan, bu iki limanın da kışın pek emniyetli yerler olmadığını söylemektedir⁴⁵.

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında, Giresun şehrinin deniz taşımacılığının önemli bir artış gösterdiği, özellikle arşiv kayıtlarında yeni yapılan gemilerin liman defterlerine kaydedilmesi ve kişiler arasındaki gemi alım-satımı ile ilgili çeşitli anlaşmazlıkların ortaya çıktığı tespit edilmektedir. Nitekim, Giresun Kazası sakinlerinden Arslanoğlu Hacı Panayot, gemi alımından dolayı, Kosti'ye olan 15.138 kuruş borcunu vermemiş olduğundan Kosti durumu Trabzon Valisi'ne bildirerek şikayette bulunmuştur⁴⁶.

Giresun limanında inşa olunan 2 direkli, 24 zıra` (arşın, ölçü birimi 68 cm) uzunluğunda ve 10.000 kile (hububat ölçü birimi) taşıma kapasiteli geminin liman defterlerine kaydedilmesi için bir adet sened-i bahrî istenmektedir⁴⁷.

Limandaki gemilerin birden fazla kişiye ait olduğu da görülmektedir. Nitekim, 17 Aralık 1851 tarihli bir belgede, Sinop limanında inşa olunan 3 direkli 27 zıra` uzunluğunda ve 14.000 kile kapasiteli Murkis adlı gemi için Muharrem 1267 (Kasım 1850)'de sened-i bahrî verilmiştir. Gemi 40 hisse itibariyle, 15 hissesi Trabzonlu Koşoğlu İlya, 5 hissesi Giresunlu Gümüšoğlu Panayot, 5 hissesi Giresunlu Erimezoğlu Pandeli, 2.5 hissesi Giresunlu Arslanoğlu Hacı İlya, 3.5 hissesi Giresunlu Nohudoğlu Hacı Dimitri, 2.5 hissesi Trabzonlu Kürdanoğlu Borika, 2.5 hissesi Giresunlu Gümüšoğlu Hacı Borika, 4 hissesi Kiryanoğlu Borika'nın malı olarak liman defterine işlenmiştir⁴⁸.

Giresunlu Gagoloğlu Nikola'nın da kaptan olduğu ve Giresun limanında inşa olunan 2 direkli, 21 zıra` ve 6.000 kile kapasiteli brik adı verilen gemi için sened-i

⁴⁴ P. Tournefort, *Relation D'un Voyage*, s.221

⁴⁵ M.Bıjışkyan, *Karadeniz Kıyıları*, s.37-38

⁴⁶ BA. A.MKT.DV No:33/2, 17 Rebiülahir 1267 (19 Şubat 1851)

⁴⁷ BA. A.DVN No:73/9, 10 Muharrem 1268 (5 Kasım 1851)

⁴⁸ BA A.DVN No:74/2, 23 Safer 1268 (17 Aralık 1851)

bahri istenmektedir. Geminin 40 hisse itibariyle 10 hissesi Uzun Kostandioğlu Hacı Huve, 5 hissesi Kosti Reisoğlu Hacı İlya, 5 hissesi Bilyanoğlu Danil, 5 hissesi Çilingiroğlu Huve, 15 hissesi ise, Kaptan Mersum'a ait olduğu görülmektedir⁴⁹.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun'un gemi yapımında devletin önemli limanlarından birisi olduğu görülmektedir. Nitekim, Tersane-i Âmire'den ihraç olunacak kişilerin yerine Trabzon ve Giresun'dan ustalar istenmektedir⁵⁰. Nitekim 1813'de Giresun'a gelen J. Mac Donald Kinneir'de şehrin kıyısında sur duvarlarının dibinde ağır tonajlı gemilerin inşa edildiğini belirtmektedir⁵¹. Gemilerin yapımı yanında, gemicilikte araç-gereç olarak önemli bir yere sahip olan ip ve halat da Giresun'da yapılıp, ihtiyaca cevap verecek niteliktedir⁵².

Osmanlı Devleti'nin limanlarında, intizâmı ve işlerin yürütmesini sağlayan bir liman reisi bulunmaktadır⁵³. Giresun liman reisi olarak, 1870 ve 1871 yıllarında Ali Kapudan⁵⁴, 1872 ve 1874 yıllarında ise, Hamit Kapudan'ın vazife yaptıkları görülmektedir⁵⁵.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun limanı ile birlikte Karadeniz sahilinde ve diğer yerlerde bulunan limanların hiçbirinde gemilerin ne yanaşabilecekleri rıhtımlar, ne de yükleme-boşaltmada kullanılan tesisler yapılmamıştı. Gemiler açığa demirler, yolcu ve yükler kayık ve mavnalarla sahile taşınırdı⁵⁶. XIX. yüzyılda değişen şartlar neticesinde diğer Avrupa limanlarına göre eksiklik olan rıhtımlar Osmanlı Devleti'nde de yapılmaya başlanmıştır.

Giresun Kazası'nda, ilk defa limana bir rıhtım yapma fikri 11 Nisan 1873 tarihli bir belgede görülmektedir. Bu belgede, rıhtımın masrafı için alınacak verginin tarife pusulasının ekiyle birlikte merkeze gönderildiği anlaşılmaktadır⁵⁷. Rıhtımın masrafının

⁴⁹ BA. A.DVN. No:76/53, 10 Cemaziyelevvel 1268 (2 Mart 1852). Ayrıca belgelerde Giresun limanında işletilmek üzere birçok gemiye izin verildiği görülmektedir. Bkz. BA. A.DVN. No:74/38, 1 Rebiülevvel 1268(25 Aralık 1851); BA. A.DVN. No:74/74, 3 Rebiülevvel 1268 (27 Aralık 1851); BA. A.DVN. No:74/58, 3 Rebiüyahır 1268 (27 Ocak 1852); BA. A.DVN. No:76/53, 10 Cemaziyelevvel 1268 (2 Mart 1852); BA. A.DVN. No:68/48, 28 Cemaziyelahir 1268 (19 Nisan 1852); BA. A.DVN. No:100/53, 22 Muharrem 1271(15 Ekim 1854); BA. A.DVN. No:131/1, 19 Şevval 1274 (2 Haziran 1858); BA. A.DVN. No:133/22, 22 Zilhicce 1274 (3 Ağustos 1858).

⁵⁰ BA. A.DVN. No:75, 3 Cemaziyelevvel 1268 (24 Şubat 1852)

⁵¹ F. Emecen, "Clavijo'dan Fallmerayer'e Giresun'da Seyyahlar", s.24

⁵² TS. 1316 (1898), s.203

⁵³ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, İstanbul 1994, s.365

⁵⁴ TS. 1287 (1870) s.67, 1288 (1871) s.73

⁵⁵ TS. 1289 (1872) s.72, 1291 (1874) s.64

⁵⁶ IRCICA, a.g.e. s.597

⁵⁷ BA.Vilayet Gelen-Giden Defterleri, Trabzon Gelen, No:187 s.544, 12 Safer 1290(11 Nisan 1873)

karişılabilmesi için geii olarak düşünülen vergi, 14 Kasım 1886 tarihinde Şura-yı Devlet'te yapılan bir görüşme ile karara bağlanmıştır. Sözkonusu kararda ş ifadeler yer almaktadır⁵⁸:

“Giresun Kabasında yapılan iskele rıhtımının dahi masarır-ı inşaiyyesi nisbetinde olmak üzere tüccarın bi'l-ihtiyar iskeleden imrar edecekleri eşyadan resim ahzı muvakkat bir şey olduğu gibi iskele için belediyenin sarf ettiği akçeyi kapatmak maksadına müstenid ve miktarı muaddil ve emsaline muvaffak idğu anlaşılmış olduğuna masarır-ı vākıa kapandığı anda fesh edilmek ve ithalat ve ihracaatın hesabı ve miktarıyla hasılat-ı seneviyesini ve iskelenin teftiş ve tamir masrafını mübeyyin her sene bir kıt'a cetvel Nafia Nezaretine gönderilmek ve tamirât-ı msadeye-i âtiyesi belediyeye ait olmak üzere Giresun Kasabası iskelesinden dahi ta'rife mucibince resim istihsali zımında vilayet-i mezuniye itası Şura-yı Devlet Dahiliye Dairesi'nin mazbatası mucibince dermeyan olunan ve bu suret-i maslahat ve emsaline muvafık görünmüş idğu mucibince icra-i icabının ba mazbata arz ve istizanına karar verildi”.

Rıhtımın inşası için alınan verginin masraflara yetmediği ve bu yüzden inşaatın bitimine kadar verginin alınmasına devam edileceği bildirilmiştir. Ayrıca toplanan vergilerin, eşraftan seçilecek bir komisyonun bilgisi dahilinde harcanacağı hususuda kararlar arasında yer almıştır⁵⁹.

Kurulan komisyon bir müddet rıhtımın yapılması için çalışmalarını sürdürmüş fakat inşaatın ağır yürümesi şikayetlere yol açmıştır. Nitekim Giresun mavnacılar kethüdası Ahmet ve 15 arkadaşı 22 Kanun-i sani 1325 (4 Şubat 1910) tarihinde Giresun'dan Bahriye Nezareti'ne çektikleri telgrafta, sıkıntılarını ş şekilde dile getirmişlerdir⁶⁰:

“Mevcut paraların tahsisıyla muntazam bir surette iskelemiz yaptırılarak, hayatımızın tehlikeden muhafaza edilmesine dair geçen sene vuku'bulan mracaatımız üzerine icap edenlerden istizan-ı keyfiyet edilmişse de 31 Mart hadisesi zuhur ederek bir semeresi görülemedi. Mevsim-i hayk takarrüb etmekte olduğundan tekrar müracaata

⁵⁸ BA. İrade Meclis-i Vükela, No:14/22, 16 Safer 1304 (14 Kasım 1886)

⁵⁹ V.G.-G.D. Trabzon Gelen No:188, s.48 19 Zilkade 1311(24 Mayıs 1894)

⁶⁰ BA. DH.MUİ. No:63/55, 5 Safer 1328 (16 Şubat 1910). Telgrafta isimleri bulunan diğer mavnacılar şunlardır: Osman Reis, Temel Reis, Ruesadan Terzi Alioğlu Aliosman Reis, Harputluoėlu Mustafa, Haraboėlu Panayut, elitkeroėlu Lazar, Tunavelioėlu Hacı Ali, Hacı Şeyhoğlu Hakkı, Berelioėlu Ahmet Reis, Halasanoėlu Rıza, Topçuoėlu Şükrü, Sağıroğlu Ahmet, Mnlaoėlu İsmail, Kocaibrahimoėlu Salih.

mecbur kalarak efrad-ı aile her bir tekalif-i emirireyi vermekteyiz. Hazret ve mukaddes bildiğimiz hayatlarımızı telâtam-ı deryanın tehlikesine karşı koyarak ailemizin akvan-ı yevmiyesiyle emval-i emiriyeyi tedarik etmek üzere limanımıza vürud eden sefaine yolcu ve eşya götürüp getirmekteyiz. Allah ve Resul-ı Allah aşkına merhamet ediniz. Biz de bu vatanın evladıyız. İstidad da bizim gibi mazlum biçarelerin feryadı işitilmemekte idi. Lehül hamd meşrutiyet-i meşruaya muvaffak olduk. Feryadımız nazar-ı dikkate alınsın. Hal-i hazırda 500 lira mevcuttur. Komisyon-ı mahsus marifetiyle inşaata mübaşeret ettirilsin. Maliyedeki 400 liranın dahi biran evvel komisyon-ı mahsusuna teslimine dair icap edenlere deyn-i eşhas zimmetindeki paraların dahi tahsili için vilayet vasıtasıyla kaimmakama emr-i şedid ita edilsin ve tehlikede bulunan hayatlarımızın muhafıza edilmesini adalet ve merhamet-i fehimanelerine ilticaen istirham eyleriz”.

Trabzon Valiliği, Giresun limanına yapılan rıhtım hakkında, 1 Cemaziyelevvel 1329 (30 Nisan 1911) tarihinde bir telgrafla Nâfia Nezaretine bilgi vermiştir. Trabzon Valisi limandan yapılan ihracaat ve ithalattan alınan belli bir miktar vergi sayesinde küçük bir rıhtımın yapıldığını ancak, Giresun’un ticarî kapasitesinin arttığını ve rıhtımın ihtiyaçlara cevap vermediğini, bundan dolayı limanın ıslahı için alınan verginin günün şartlarına göre artırıldığını belirtmiştir. Üzerinde durulan önemli bir mesele ise, ihtiyaçları bu vergilerden karşılanmak üzere, bu işin erbabı bir mühendisin keşif çalışmaları için Giresun’a gönderilmesi talebidir⁶¹.

Trabzon Valisinin Nâfia Nezaretine çekmiş olduğu bu telgraf, ücretinin ödenmesi konusunda tartışmaya yol açmıştır. Posta, Telgraf ve telefon Nazırı 9 Ramazan 1331 (12 Ağustos 1913) tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazıda, bu meselenin posta ile bildirilebileceğini belirterek telgraf ücreti olan 158 kuruşun validen alınmasını talep etmiştir. Trabzon Valisi Sami Rıfat ise, rıhtımların önemli bir mesele olduğunu ve Trabzon Vilayeti’ndeki limanlar için yaptıklarını belirtmiştir. Altı asrın ihmali yüzünden Trabzon ve havalisindeki şehirlerin rıhtımdan mahrum olduğunu, Trabzon’a kargir bir rıhtım kazandırdığını, Rize, Ordu, Tirebolu ve Giresun gibi sahillerde de birer rıhtım yapılması için Meclis-i Umumi kararıyla ithalat ve ihracattan bir miktar vergi alındığını bildirmiştir. Nitekim, sadece Giresun limanının 3-4 aylık

⁶¹ BA. DH.İD. No: 81/2- 41, 19 Muharrem 1331(29 Aralık 1912)

vergi hâsılatı 850 liraya ulaşmıştır. Son olarak vali telgraf ücretinin bir kısmının da Nâfia Nezareti'nden alınmasını Dahiliye Nezareti'nden talep etmiştir⁶².

Yukarıda görüldüğü gibi, liman için hayatî bir öneme haiz olan rıhtım küçük de olsa kargir olarak yapılmış, daha sonra ise, ticarî kapasitenin fazlalığından dolayı, daha büyük bir rıhtımın yapılması istenmiştir. Nitekim, 1914 yılında Giresun limanına taş bir rıhtımın yapılması için faaliyete geçildiği görülmektedir. Taş rıhtımın yapılması için toplanacak vergilerin ne şekilde sarfedileceği Hariciye Nezareti tarafından Dahiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. Zaten Hariciye Nezareti, bu konu hakkında yabancı ülke sefaretlerine bilgi vermişti. Bu bilgi üzerine İngiltere Sefareti 19 Nisan 1914 tarihli bir takrirle, rıhtım için vergi alınmasına taraf olduğunu belirtmiş, ancak aşağıda verilecek olan 5 hususun yerine getirilmesini istemiştir⁶³.

Birinci olarak; Giresun kaymakamı tarafından vergilerin toplanması ve harcanması için teşkil edilecek komisyonda bulunan yabancı azaların adeti 5'e çıkartılacaktır.

İkinci olarak; rıhtım inşaatı müddetince bu komisyon tam yetkili olacaktır.

Üçüncü olarak; mevcut paralar yerli ve yabancı aza tarafından ittifakla seçilen ve komisyonca tayin edilen güvenilir bir zatın kontrolünde bulunacaktır.

Dördüncü olarak; İngiltere'den gelen eşyadan alınan ithalat vergisi artırılmayacaktır.

Beşinci olarak; adı geçen verginin alınması geçici bir uygulama olduğu için, yeni bir anlaşmazlık meydana gelmedikçe, 10 sene sonra bu vergi tamamen kaldırılacaktır. Ayrıca, Giresun limanına gelen İngiliz gemilerinin 12 veya 15 sene önce olduğu gibi, yolcu ve eşya alıp çıkarmalarına izin verilmesini talep etmektedir.

Bu maddeler biraz da kapitülasyonların etkisiyle olsa gerek Dahiliye Nezareti tarafından kabul edilmiş ve Trabzon Vilayeti aracılığı ile Giresun'a bildirilmiştir⁶⁴.

Giresun limanına yabancı ülkelerden gelen ticaret gemilerin karantinaya tâbi tutulduğu görülmektedir. Dahiliye Nezareti bu işin ciddiyetle yapılmasını istemektedir⁶⁵. Loyd Şirketi'ne ait Avusturya bandıralı Orano gemisi de, Rize ve Trabzon'da

⁶² BA. DH.İD. No:81/2 - 41, 19 Muharrem 1331(29 Aralık 1912)

⁶³ BA. DH.UMVM. No:33-3/8, 28 Receb 1332 (22 Haziran 1914), 38 Numaralı Takrir.

⁶⁴ BA. DH.UMVM N0:33-3/8, 28 Receb 1332(22 Haziran 1914)

⁶⁵ BA. DH.İD. No:50-1/14, 14 Zilkade 1328 (17 Kasım 1910) "İzmir, İstanbul, Marmara Ereğlisi ve Tekfurdağı'ndan çıkacaklar ile Ordu, Giresun, Samsun, Varna ve Romanya mevaridatı hakkında meclis-i sıhhiyece tamamiyle tatbik ve icrasına ihtiram olunması muktezidir".

karantinaya tâbi tutulmuş ve Giresun'a hareketle burada da karantina tedbirleri uygulanmıştır. Şirket tarafından bu durum Dahiliye Nezareti'ne şikayet edilmiş, nezaret ise, böyle olayların tekrarlanmamasını adı geçen vilayetlerden istemiştir⁶⁶.

Giresun limanında yabancı ülkelerden gelen bazı gemilerin silah kaçakçılığı yaptıkları tespit edilmektedir. 8 Temmuz 1325 (21 Temmuz 1909) tarihinde Trabzon'dan Giresun limanına gelen Yunan Destoni Şirketi'nin Kostantinus isimli gemisinde şarap varillerinin içinde gizlenmiş, 15 adet yunan garra tüfeği ile bu tüfeklere ait 180 adet mermi bulunmuştur⁶⁷.

Nemçe Şirketi'ne ait geminin anbar memuru İtalyalı Tuto'nun kamerasında 32 adet Yunan tüfeği bulunmuş ve Tuto'nun ortaklarından birisi de Giresun sandalcılarından Osman olduğu tespit edilmiştir⁶⁸.

Rusya bandıralı Arigor gemisi Giresun limanından hareketi sırasında iki adet top atmış ve bu olay küçük çapta bir krize sebebiyet verecek iken, geminin şehri selamlamak için havai fişek attığı açıklaması yapılmıştır⁶⁹.

Maliye Nezareti özellikle kaçakçılığın önlenmesi için, Bahriye Nezareti tarafından iki adet vapurun gönderilerek, Giresun'dan Rize'ye kadar olan sahil şeridinin taranmasını ve güvenlik altına alınmasını istemiştir⁷⁰.

Giresun limanı ile birlikte devletin diğer bütün limanlarında rıhtımların olmamasından dolayı büyük ticarî gemiler sahile tam olarak yanaşamıyorlardı. Gemilerin yüklenmesi veya boşaltılması işini, devamlı limanlarda bulunan küçük gemi, sandal ve mavna gibi araçlar yapıyorlardı. Ancak bu araçların çalışmasında bazı aksaklıklar meydana geldiği için, Giresun limanı ile birlikte diğer limanlarda nöbet usulü tatbik edilmeye başlanmıştır. Bu usule göre nöbet çizelgesi yapılarak, mavnacıların bu çizelgedeki sıralarına göre çalışmaları sağlanmak istenmiştir.

Giresun'da bu usulün pek işlemediği görülmektedir. Nitekim mavnacılar kethüdası Ahmet Dahiliye Nezareti'ne bir telgraf çekerek, limandaki şu sıkıntıları dile getirmiştir⁷¹:

⁶⁶ BA. DH.İD. No:46/48, 5 Muharrem 1330 (26 Aralık 1911)

⁶⁷ BA. DH.MUI No:37/2 22, 23 Cemaziyelahir 1328 (2 Temmuz 1910)

⁶⁸ BA. DH.İD No:74-1/93, 18 Recep 1330 (3 Temmuz 1912)

⁶⁹ BA. DH.İD No:75/1 34, 8 Cemaziyelahir 1329 (6 Haziran 1911)

⁷⁰ BA. DH.İD No:110/9, 22 Zilkade 1331 (23 Ekim 1913)

⁷¹ BA. DH.İD No:78/9, 8 Rebiülahır 1330 (27 Mart 1912)

“İskelemizde mavnacılıktan başka medar-ı maaşımız olmamasından münhasıl fakr u zaruretimiz ile menafi-i mülk ve servet hakkındaki hıdmat-ı mesbuka-i cansiperaneleri nazar-ı adl ve insafı olmayan bazı menfaatperest tüccarın hariçten getirdikleri mavnalarla kendi eşyalarını sevkten başka beyne’l-insaf 40 adet mavnalarımızla icra eylediğimiz nöbet usulünden dahi istifade-i teşebbüste bulunduklarından esnafımız hukukuna vuku’bulan şu tecavüzün men’i hususunun Giresun’a emr buyurulmasını istid’a eyleriz”. Görüldüğü gibi nöbet usulü her ne kadar limanın daha iyi şartlarda çalışmasını sağlamak istemişse de, yabancı tüccarların yanlarında getirdikleri mavnalarla kendi işlerini görmeleri, Giresun limanındaki mavnacı esnafının büyük tepkisini çekmiştir. Bu şikâyet sonucunda limana dışarıdan mavna getirilmesi yasaklanmıştır.

1.2.3. Ada

Giresun şehrine yaklaşık olarak 3 mil mesafede olan adanın en önemli özelliği Karadeniz’in tek adası olmasıdır⁷². Şehir hakkında bilgiler veren seyyahlar, adanın antik çağlardaki ismini “Aretias” olarak zikretmişlerdir⁷³.

Cuinet, adanın eski çağlardaki durumu hakkında şu bilgileri vermektedir⁷⁴:

“Kıyıda çok az uzaklıkta bulunan Aretias adası (bugünkü ismi Giresun adası), Amazonların iki kraliçesi Otrere (Otrer) ve Antiope(Antiop)’un anısını hatırlatmaktadır. Bu iki kraliçe şu anda hiç bir izi kalmayan bir tapınağı savaş tanrısına (Mars) adanmışlardı. Saint Phocas (Sen Fokas)’a adanmış küçük bir kilisenin kalıntıları da mevcuttur. Ayrıca eski bir kulenin yüksek duvarları ve şehir tarafına çevrilmiş eski bir fenerin harap olmuş hâli görülmektedir”.

1368 yılında Osmanlı denizcilerinin Giresun adasına kadar gelerek burayı yağmaladıkları hakkında bilgiler mevcuttur⁷⁵. 1634 yılında ise adayı bu sefer Kazaklar yağmalamışlardır. Evliya Çelebi, kazakların adaya şayıklarını saklayıp, karadan asker dökerek, şehirden para aldıklarını ve ateşe verdiklerini belirtmektedir⁷⁶.

⁷² Besim Darkot, “Giresun” *İA*. IV, s.789

⁷³ O. Karaman, “Seyahatnamelere Göre Giresun”, s.166

⁷⁴ V. Cuinet, *La Turquie*, s.76, diğer iki seyyah da Cuinet’teki bilgilerin benzerini vermektedirler; Charles Texier, *Küçük Asya* (çev. Ali Suad) III, İstanbul 1340, s.149-150; M. Bıjışkyan, *Karadeniz Kıyıları* s.38

⁷⁵ F. Emecen, “Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri” s.22; F. Emecen, “Giresun”, s.79

⁷⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme II*, İstanbul 1314, s.80

XV. ve XVI. yüzyıllarda Giresun adasının şehre limanla birlikte vergi geliri getirdiği görülmektedir. Nitekim, Giresun adasından alınan ve nişi adı verilen verginin 420 akçe civarında olduğu tespit edilmektedir⁷⁷.

1840'lı yıllarda Giresun hakkında bilgi veren seyyah Fallmerayer, adanın şehirden yalnız 3 deniz mili mesafede, seyir yerinin ortasında dik kayalar silsilesi, ıssız insan boyundaki çalılıkları, sert dikenleri, defne ağaçlarıyla yek vücut, siyah folkanik kayalardan oluştuğunu belirtmektedir. Adanın tüm alanını Bizans manastırının kalıntıları doldurmaktadır. Manzara cezbedici olup, geçmiş tarihini ortaya çıkaracak olan bir kitabe veya işaret bulunmamaktadır⁷⁸.

Giresun adası, Karadeniz'de tek ve şehre yakın olması nedeniyle, tarih boyunca Giresun'a gelen seyyahların ayrı bir ilgisini çekmiş ve şehre başka bir gizem katmıştır.

1.2.4. Hükümet Konağı

Giresun Kazası Hükümet Konağı'nın 1860'lı yıllarda mevcut olduğu tespit edilmektedir⁷⁹. 1869 yılında konağın harap olduğu kaymakamlık tarafından Trabzon Vilayeti'ne bildirilmiş, vilayet de 4 Ramazan 1286 (8 Aralık 1869) tarihli bir tahriratla Maliye Nezareti'ne bildirmiştir. Buna göre hükümet konağının tâmiratı için 5.500 kuruş gerekmektedir⁸⁰. Daha sonra yapılan yazışmalarda bu tâmirat için gerekli olan 5.500 kuruşun, hazineден alınmayarak, Giresun Belediyesi gelirlerinden karşılanacağı ifade kılınmıştır⁸¹.

Şehirde hâlâ mevcut olup kullanılan hükümet konağını belediye reisliği sırasında Kaptan Yorgi Paşa yaptırmıştır. Giresun Hükümet Konağı'nın 1912 yılında tekrar tâmirden geçtiği görülmektedir. Tâmir masrafı olarak 10.381 kuruş 10 para tespit edilmiş ve bu miktarın tamamı Maliye Nezareti tarafından gönderilmiştir⁸².

1917 Yılında Giresun Hükümet Konağı, Rus Donanması tarafından bombardımana tutulmuş ve konakda hasar meydana gelmiştir. Bombardıman sonucunda Nüfus ve Tapu idarelerinin evrak ve kayıtları için ayrı bir bina tahsis edilmiş ve bu binada kira bedeli olarak nüfus idaresinin payına düşen 1.092 kuruş 35 paranın

⁷⁷ F. Emecen, "Giresun", s.81

⁷⁸ M. Aydın, "1840'lı Yıllarda Giresun", s.35

⁷⁹ Giresun Şer'iye Sicili, No:1404, s.179

⁸⁰ BA. V.G.-G.D. Trabzon Giden, No:187, s.362, 11 Ramazan 1286 (15 Aralık 1869)

⁸¹ BA. Trabzon Ayniyat Defteri, No:928, s.181, 11 Şevval 1286 (14 Ocak 1870)

⁸² BA. DH.MB.HPS. No:18/37, 13 Şevval 1331 (15 Eylül 1913)

karşılanması istenmiştir. Dahiliye Nezareti'nden gelen 12 Mayıs 1334 tarihli yazı ile kiranın karşılanacağı bildirilmiştir⁸³.

Giresun'un merkezden başka iki nahiyesinde daha hükümet konağı olduğu tespit edilmektedir. Bu nahiyeler Akköy ve Piraziz'dir.

Trabzon Valisi'nin 21 Zilhicce 1330 (1 Aralık 1912) Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, Akköy Nahiyesi Hükümet Konağı'nın 125 kuruş olan kira bedeli, 1328 (1910) yılı Temmuz başından itibaren mecdi 19 hesabıyla şehri 75 kuruş daha zamlanacağı bildirilmiştir. Dahiliye Nezareti tarafından 4 Kanun-ı Evvel 1328 (17 Aralık 1912) tarihli karar ile, kira bedeli olarak istenilen toplam 600 kuruşun gönderildiği tespit edilmektedir⁸⁴.

1338 yılında Akköy Hükümet Konağı'nın bir senelik kirası 2.400 kuruşa çıkarılmış, bu meblağ Trabzon Valisi tarafından Dahiliye Nezareti'nden istenmiştir⁸⁵.

Piraziz Nahiyesi Hükümet Konağı'nın da Akköy Nahiyesi gibi, binasının kendi malı olmayıp kiralık olduğu görülmektedir. Nitekim Piraziz Nahiyesi Müdür Vekili'nin, Trabzon Vilayeti'ne gönderdiği 11 Teşrin-i Sâni 1329 (24 Kasım 1913) tarihli yazısında, konak olarak kullanılan binanın çok elverişli olup, başka bir münasip binanın bulunmadığı kirasının 100 kuruş olduğu ancak, bina sahibi Tiralizâde Ali Bey'in ya binanın boşaltılmasını ya da kiranın 300 kuruşa çıkartılmasını istediği bildirmektedir. Daha sonra bu miktardan 50 kuruş indirim yapılmış ve Dahiliye Nezareti'nden, Trabzon Vilayeti'ne gönderilen 26 Nisan 1330 (9 Mayıs 1914) tarihli havale ile bu miktar kabul edilmiş ve ödenmiştir⁸⁶.

Trabzon Valisi'nin 8 Rebiülevvel 1338 (1 Aralık 1919) tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, hâlâ kira vererek durulan hükümet konağının kirası için sahibi tarafından 600 kuruş talep edildiği, ve münasib bir bina bulunmadığı için kalmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, binada bulunan defter-i hâkanî ve vergi memurlarının işgal ettikleri odalara karşılık 100 kuruş verdikleri, bu kurumların nezaretlerinden sözkonusu miktarın istendiği, Dahiliye Nezareti'ne ise, 400 kuruş isabet

⁸³ BA. DH.MB.HPS. No:46/42, 3 Cemaziyelevvel 1336 (16 Mart 1918), BA. DH.MB.HPS. No:31/26, 1 Şevval 1336 (10 Temmuz 1918)

⁸⁴ BA. DH.MB.HPS. No:41/41, 13 Muharrem 1331 (23 Aralık 1912)

⁸⁵ BA. DH.MB.HPS. No:33/63, 27 Receb 1338 (16 Nisan 1920)

⁸⁶ BA. DH.MB. HPS. No:28/56, 5 Receb 1332 (30 Mayıs 1914)

ettiği kaydedilmiştir. Bu 400 kuruşun 250 kuruşunu daha önceden gönderen nezaret, geri kalan kısmı 13 Mart 1336 (13 Mart 1920) tarihli havale ile vilayete göndermiştir⁸⁷.

1.3. MAHALLELER

1.3.1. Mahallelerin Teşekkülü

Türklerin şehircilik anlayışları, İslâm Dîni'ne girmeleriyle bazı değişikliklere uğramış ve dinle beraber bazı İslâmî öğeler de anlayışlarına katılmıştır. Türk şehircilik geleneği, İslâm şehircilik geleneği ile birleşerek, yeni bir anlayış doğmuştur. Bu anlayış, Türk - İslâm şehirciliğidir. Türklerin, İslâm sonrasında kurdukları şehirlerde bu özellikleri açıkça görmek mümkündür⁸⁸.

Türkler, İslâm şehir tipinin üç ana ögesi, cami, pazar ve hamamı, Orta Asya şehir tipinin üç ögesi, iç kale, şahrîstan ve rabad ile birleştirmişler ve diğer unsurlar olan, mahalle, bedesten ve çarşılar, İslâm sonrası Türk şehirlerinin en belirgin özelliklerini oluşturmuştur⁸⁹.

Şehirleri fizikî olarak meydana getiren birimlerin başında mahalleler gelir. Zîra ya dînî bir yapının etrafında toplanma, ya da aynı din, mezhep ve ırktan olanların bir arada yaşama arzusu sonucunda teşekkül eden mahalleler, şehrin fizikî yapılarını belirleyen unsurlardır. Bunun yanı sıra mahalle, şehrin sadece fizikî olarak tanımlanabilecek bir ünitesi olmaktan çok daha fazla bir değer ifade etmektedir. Osmanlı şehirlerinde, sosyal dayanışma ve mâlî yardımlaşmanın temelleri mahallelerde atılmıştır⁹⁰.

Mahallelerin teşekkülünde genellikle birbirini tanıyan, sosyal dayanışma yönünden bir bütünlük teşkil eden aynı inancıya sahip insan topluluklarının büyük önemi vardır. Bazı mahalleler ise, bir cami etrafında kurulmuş ve camiye yaptıran kişinin adıyla anılmıştır⁹¹.

Giresun, XIV. yüzyılın sonlarında Türkler tarafından fethedilmesine rağmen, Türk-İslâm şehri haline gelişi XV. yüzyılın sonlarından itibaren başlamıştır. Bu

⁸⁷ BA. DH.MB. HPS. No:33/51, 12 Receb 1338 (1 Nisan 1920)

⁸⁸ Rıfat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (1785-1840)*, Ankara 1986, s.75

⁸⁹ İ. Yılmazçelik, Diyarbakır, s.26, Doğan Kuban "Anadolu - Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler" *Vakıflar Dergisi*, İstanbul 1968, sayı:VII, s.55-56

⁹⁰ İ. Yılmazçelik a.g.e. s.26

⁹¹ Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s.47-52, Ankara 1989

gelişmede bölgede idarecilik yapmakta olan Yavuz Sultan Selim'in önemli rolü olmuştur. Yavuz Sultan Selim burada bir cami yaptırdığı gibi sivil iskânı da desteklemiş, böylece şehrin fizikî gelişmesi yavaş yavaş hızlanmaya başlamıştır. Bu sonuca göre, Giresun'un bir Türk-İslâm şehri vasfı kazanmasında Yavuz Sultan Selim'in büyük rolü bulunmaktadır⁹².

Giresun şehrinin ilk mahalleleri hakkında, 1583 tarihli tahrir defterinde bilgi bulunmaktadır. Bu deftere göre, şehrin kale içinde ve dışındaki yerleşme yerleri mahallelere ayrılmıştır. Nitekim, tamamında gayri müslimlerin oturduğu altı mahallenin adı kayıtlıdır. Dört grup halinde kaydedilen müslümanlar ise, cemaat başlığı altında yer alıp, 273 neferlerdi. Bunlardan iki cemaat 1554'ten sonra getirilip şehre yerleştirilmişti. Yine cemaat başlığı altında zikredilen 41 nefer hıristiyan yanında altı mahallede toplam 304 nefer daha bulunuyordu. Giresun'un ilk mahalleleri olan bu birimler Yukarı mahalle, Lonca, Uğrukapı, İçkale, Penbedüz ve Perçin adlarını taşımaktadır. Bu mahallelerin ilk dördünün adı bugün de yaşamakta olup, şehrin eski fizikî yapısının sınırlarını tayin etmektedir. Müslüman nüfusun da sahilde caminin etrafında bir mahalle oluşturduğu tahmin edilebilir⁹³.

1682 tarihinde Giresun şehrinde bulunan müslüman mahalle sayısının arttığı tespit edilmektedir. Bu olay, Türkler'in dışardan getirilerek iskân edilmesi sayesinde meydana gelmiştir. Aynı tarihe ait avarız tahrir defterine göre, şehirde beşi müslümanlara, biri hıristiyanlara ait olmak üzere altı mahalle vardır. Cami-i Kebir (muhtemelen Sultan Selim Camii), Kapu Cami-i Seyyid Paşa, Elhac Hüseyin (Hacı Hüseyin Camii), Elhac Mikdad (Hacı Mikdad Ağa), Elhac Siyami adlarını taşıyan müslüman mahallelerde 116, hıristiyan mahallelerinde ise 65 avarız vergi mükellifinin adı kaydedilmiştir. Bazı görevlilerin bu sayılara katılmadığı göz önüne alınırsa, bu tarihlerde şehrin nüfusunun 1.000-1.500 civarında bulunduğu söylenebilir⁹⁴.

1.3.2. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısındaki Mahalleler

Giresun şehrinde, XIX. Yüzyılın ikinci yarısında bulunan mahalleler hakkındaki bilgileri, Giresun şer'îye sicili defterlerinden ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarından elde etmek mümkündür. Bu defter ve kayıtlara göre şehirde şu mahalleler bulunmaktadır:

⁹² F.Emecen, "Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri", s.23

⁹³ F.Emecen, "Giresun", s.81

⁹⁴ F.Emecen, "Giresun", s.81-82

Kale	Çınarlar
Kapu	Gogara
Hacı Mikdad	Kaleiçi
Soğuksu	Kumyalı
Hacı Siyam	Sultan Selim
Hacı Hüseyin	Yeni
Taş Merdiven	Demirkapı
Saytaş	Büyükbahçe
Çıtlakkale	Lonca
Kanar	Gemiler çekeği

1.3.3. Dînî Gruplar Açısından Mahalleler

Osmanlı İmparatorluğu da diğer imparatorluklar gibi dinî ve etnik yönden tam bir birlik teşkil etmemektedir. Devletin dayandığı ana unsur, Türkler olmakla beraber, Osmanlı şehirlerinde diğer din ve milletlere mensup kişilerin yaşadıkları da bir gerçektir⁹⁵.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında müstakil olarak müslüman ve gayri müslim mahallelerinin sayısı az olup, genelde karışık mahalleler şeklinde teşkil edilmiştir. Bunun sonucunda belgelerde, tek bir mahalle üç ayrı etnik grup için kullanılmıştır.

1.3.3.1. Müslüman Mahalleleri

Hacı Hüseyin	Hacı Siyam
Hacı Mikdad	Kumyalı İslâm
Sultan Selim	Çınarlar İslâm

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun şehrinde 5 müslüman mahallesi tespit edilmektedir. Şer'îye sicillerindeki kayıtlarda, bu mahallelerde tamamen müslimlerin ikâmet ettikleri görülmekte olup, sicillerde mahallelerde yaşadığı görülen bir tek gayri müslim tespit edilememiştir.

Hacı Hüseyin Mahallesi: Adını mahallede bulunan camiden almıştır⁹⁶. Mahalle ile ilgili şer'îye sicillerindeki kayıtlar müslümanlara aittir⁹⁷.

Hacı Siyam mahallesi: Şehrin batı tarafındaki en uzak mahallesidir. Şer'îye sicillerinde gayri müslim kayıtlarına rastlanmamıştır⁹⁸.

⁹⁵ İ. Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.44

⁹⁶ Bkz. Hacı Hüseyin Camii

⁹⁷ GŞS. No:1402 s.10; 1407 s.117; 1411 s.6; 1414 s.43; 1424 s.96; 1427 s.21

Hacı Mikdad Mahallesi: Şehrin güneyinde yer almaktadır. Tamamen müslümanlardan teşkil edilmiştir⁹⁹.

Sultan Selim Mahallesi: Adını mahallede bulunan camiden almıştır. Şehirdeki müslümanların ilk mahallesidir. Diğer Şeyh Camii olmak üzere mahallede iki tane cami bulunmaktadır¹⁰⁰.

Kumyalı İslâm Mahallesi: Şer'îye sicillerinde Kumyalı Mahallesi, İslâm, Rum ve Ermeni şeklinde geçmekte olup, karışık mahalle sınıflamasına girmemektedir. Çünkü mevkii aynı olsa da bizzat kayıtlarda bu ayrım yapılmaktadır¹⁰¹.

Çınarlar İslâm Mahallesi: Bu mahallede de ayrım yapılmış ve İslâm ve Rum ibareleriyle birlikte verilmiştir. Bu durum gösteriyor ki, mahalle aynı olsa bile müslim ve gayri müslimlerin evleri birbirinden tamamen ayrılmış durumdadır. Zaten müslümanların yaşadığı tarafta cami yer almaktadır¹⁰².

1.3.3.2. Müslüman Olmayanların Oturdukları Mahalleler

Gogara	Demirkapı
Büyükbahçe	Kumyalı Ermeni
Kumyalı Rum	Çınarlar Rum
Lonca	Taş Merdiven

Gogara Mahallesi: Kalenin doğu yamaçlarına doğru kurulan mahalledir. Giresun'daki rumların ilk kurdukları mahallelerden olup, sicil kayıtların da tamamen rumların oturduğu tespit edilmektedir¹⁰³.

Büyükbahçe Mahallesi: Rumların meydana getirdikleri bir mahalledir. Ermeni ve Müslüman unsur görülmemektedir¹⁰⁴.

Kumyalı Rum Mahallesi: Yukarıda da bahsedildiği gibi mekan olarak tek Kumyalı Mahallesi bulunmakta, ancak müslüman, rum ve ermeniler mahallenin ayrı yerlerinde yaşadıklarından, bizzat belgelerde bu ayrım yapılmıştır. Kumyalı Rum Mahallesi, rumların oluşturduğu mahalledir¹⁰⁵.

⁹⁸ GŞS. No:1414 s.226; 1424 s.126

⁹⁹ GŞS. No:1421 s.36; 1419 s.88; 1420 s.23; 1426 s.28

¹⁰⁰ GŞS. No:1411 s.10; 1412 s.35, s.119; 1414 s.12, s.78 s.174, s. 215; 1416 s.166

¹⁰¹ GŞS. No:1426 s.3; 1430 s.37

¹⁰² GŞS. No:1412 s.76, 1419 s.32, 1433 s.393, 1438 s.304. Bkz. Çınarlar Camii

¹⁰³ GŞS. No:1407 s.11, 1411 s.37, 1412 s.5, 1413 s.15, 1414 s.116, 1418 s.35, 1426 s.22, 1428 s.130

¹⁰⁴ GŞS. No:1413 s.177, 1414 s.135, 1422 s.65, 1432 s.63

¹⁰⁵ GŞS. No:1311 s.96, 1432 s.4

Lonca Mahallesi: Şimdiki limanın çavresinde kurulmuştur. Şehrin ilk mahallelerinden birisi olup, tamamen rumlardan meydana gelmiştir¹⁰⁶.

Demirkapı Mahallesi: Kalenin doğusunda şehrin aynı adla ilk limanının da bulunduğu mahalledir. Sadece rumların meskun olduğu tespit edilmektedir¹⁰⁷.

Kumyalı Ermeni Mahallesi: Kumyalı Mahallesi'nin ermenilerin oluşturduğu kısmıdır. Bu mahallede, ermenilere ait kilise, mektep ve mağazalar bulunmaktadır¹⁰⁸.

Çınarlar Rum Mahallesi: Kalenin doğu eteğinde bulunan Çınarlar Mahallesi'nin rumların bulunduğu kısmıdır¹⁰⁹.

Taş Merdiven Mahallesi: Kayıtlarda sadece Rumların bulunduğu mahalle olarak tespit edilmektedir¹¹⁰.

1.3.3.3. Karışık Mahalleler

Kale	Kapu
Kaleiçi	Soğuksu
Yeni	Saytaş
Çıtlakkale	Kanar
Gemiler çekeği	

Kale Mahallesi: Şehrin ilk mahallelerinden birisi olup, sicil kayıtlarına göre, müslümanların daha çok olduğu mahallelerdendir. Rum ve ermenilerin yaşadığı kayıtlardan tespit edilmektedir¹¹¹.

Kaleiçi Mahallesi: Adından da anlaşılacağı gibi hemen kalenin yamaçlarında bulunmaktadır. Mahallede, müslüman ve rumlar yaşamaktadır. Kayıtlarda Kapu Mahallesi'nin dahilinde bulunduğu belirtilmektedir¹¹².

Yeni Mahalle: Adından da anlaşılacağı gibi, daha önceden olmayıp, incelenen dönemde teşkil edilen mahalledir. Şehrin doğu tarafına düşmektedir. Sicil kayıtlarından, müslüman, Rum ve Ermenilerin yaşadığı tespit edilmektedir¹¹³.

¹⁰⁶ GŞS. No:1411 s.22, 1412 s.6, 1413 s.16

¹⁰⁷ GŞS. No:1411 s.14, 1414 s.170, 1422 s.65, 1439 s.7

¹⁰⁸ GŞS. No:1421 s.129, 1427 s.25, 1428 s.180, 1438 s.201, 1439 s.2, 1449 s.10

¹⁰⁹ GŞS. No:1412 s.19, s.26, 1432 s.97, 1442 s.10

¹¹⁰ GŞS. No:1403 s.9, 1404 s.68

¹¹¹ GŞS. No:1404 s.11, 1412 s.27, s.34, s.72, 1413 s.28, s.40, 1416 s.179, s.273

¹¹² GŞS. No:1403 s.151, 1405 s.137

¹¹³ GŞS. No:1410 s.10, 1422 s.56, 1435 s.86

Çıtlakkale Mahallesi: 1307 (1890) yılına kadar sicil kayıtlarında köy olarak geçmektedir. Bu tarihte mahalle olarak verilmiştir. Şehrin batı ucundaki en son mahallesidir. Müslüman ve rumların oturdukları tespit edilmektedir¹¹⁴.

Gemiler Çekeği Mahallesi: Şehrin doğuda bulunan en son mahallesidir. Sicil kayıtlarında Hacı Hüseyin Mahallesi'nden ayrılmış olduğu tespit edilip, müslüman ve rumların yaşadığı görülmektedir¹¹⁵.

Kapu Mahallesi: Kalenin hemen batı tarafının yamaçları üzerine kurulmuştur. karışık mahalle statüsüne alınmış olmasına rağmen, genelde müslümanların oturdukları tespit edilmektedir. Az miktarda rumların bulunduğu görülmektedir. Mahallede Seyyid Mehmed Paşa Camisi bulunmaktadır¹¹⁶.

Soğuksu Mahallesi: Yeni teşkil edilen mahallelerden birisidir. Sultan Selim Mahallesi'nden ayrılmış ve bünyesinde bulunan caminin adını almıştır. Çoğunluk müslümanlardan oluşmuş, az sayıda rumlara rastlanmaktadır¹¹⁷.

Saytaş Mahallesi: Şehin güney yamaçlarında bulunmaktadır. Rumlar çoğunlukta olup, az sayıda müslümanların yaşadığı tespit edilmektedir¹¹⁸.

Kanar Mahallesi: Çoğunluk rumlardan oluşmaktadır. Az sayıda müslümanların yaşadığı tespit edilmektedir.

Giresun şehrinde bu mahallelerin dışında, şer'îye sicillerinde cadde, mevki ve pazar isimleri geçmektedir. Bunlar: Suluhan Mevkii¹¹⁹, Yeni Bahçe Caddesi¹²⁰, Kestanedere Mevkii¹²¹, Debbağlar Deresi Caddesi¹²², Çeşme Meydan Caddesi¹²³, Eski Gümrük Caddesi¹²⁴, Kazancılar Caddesi¹²⁵, Fındık Pazarı¹²⁶.

¹¹⁴ GSS. No:1411 s.19, s.37,

¹¹⁵ GSS. No:1445 s.51

¹¹⁶ GSS. No:1412 s.35, 1413 s.23, 1414 s.68, 1416 s.167, 1422 s.50, 1427 s.7, 1432 s.173, 1449 s.86

¹¹⁷ GSS. No:1404 s.127

¹¹⁸ GSS. No:1425 s.108

¹¹⁹ GSS. No:1429 s.133

¹²⁰ GSS. No:1414 s.97

¹²¹ GSS. No:1410 s.40. Bu mevkiide Batum Muhacirleri iskan edilmiştir.

¹²² GSS. No:1404 s.12. Kumyalı Mahallesi'nde bulunmaktadır.

¹²³ GSS. No:1404 s.114. Şehrin çarşısında bulunmaktadır.

¹²⁴ GSS. No:1404 s.202. Şehrin çarşısında bulunmaktadır.

¹²⁵ GSS. No:1404 s.278. Kapu Mahallesi'nde bulunmaktadır.

¹²⁶ GSS. No:1403 s.16. Şehrin çarşısında bulunmaktadır.

1.3.4. Mahallelerin Fizikî Durumu

Şehri meydana getiren unsurların başında mahalleler gelmektedir. Mahallelerin oluşmasında ise, en önemli unsur evlerdir. Mahallelerin fizikî durumunun ortaya çıkarılmasında evlerin fizikî durumunun bilinmesi gerekmektedir.

Giresun şehrinin evleri incelenirken çeşitli mahallelerden ev örnekleri ele alınarak, bunların genel fizikî karakterleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Hacı Hüseyin Mahallesi: Şer'îye sicillerindeki satış hücceti kayıtlarına göre, evler iki kattan oluşmaktadır. İkinci katta 2 ya da 3 oda ve 1 sofa, alt katta ise ahır bulunmaktadır. Genelde evlerin önünde küçük de olsa bir sebze bahçesi yer almaktadır. Evlerin satış değerlerine bakıldığında, 92 adet 100'lük mecdiye altını, 12.000 kuruş gibi miktarlar görülmektedir. Bu değerlere göre, şehrin iyi mahallelerinden birisidir. Yine, sadece bir ev yapacak kadar büyük olan bir arsanın 2.800 kuruşa satılması bu konumunu ispatlamaktadır¹²⁷.

Sultan Selim Mahallesi: Sicillerdeki kayıtlara göre bu mahallede dükkan ve mağaza sayısı çoğunluktadır. Dükkan ve mağazalar hep iki katlı olup, üst katında 1 ile 7 arası oda ve sofa bulunmakta, alt katta ise oda sayısı 1 ile 5 arasında değişmektedir. Dükkanların satış değerleri ise, 10.000 kuruş ile 35.000 kuruş arasında bulunmaktadır. Buna göre Sultan Selim Mahallesi, şehir esnafının bir arada bulunduğu mahallesidir¹²⁸.

Kapu Mahallesi: Şehirdeki gayri menkullerin en pahalı olduğu mahalledir. Evleri iki katlı olup, üst katında 3 oda, 1 sofa, alt katında ise 1 ahır ile sebze bahçesinden meydana gelmektedir. Böyle bir ev 145 adet 100'lük mecdiye altınına satılmıştır. Ayrıca mahallede yine iki katlı olup, her katında birer oda bulunan dükkanlar yer almaktadır¹²⁹.

Hacı Siyam mahallesi: Sebze bahçeli evlerinin yanında, az miktarda da olsa fındık bahçeleri bulunmaktadır ve o günün şartlarına göre, satış miktarları yüksektir. Nitekim, küçük bir fındık bahçesi 7.300 kuruşa satılmıştır¹³⁰.

Çınarlar Mahallesi: Bu mahallede de evler iki katlı olup, üst katında 4 oda, 1 sofa, alt katında 2 oda, 1 sofa ve ahır ile sebze bahçesi bulunmaktadır¹³¹.

¹²⁷ GŞS. No:1404 s.26, s.29, s.178

¹²⁸ GŞS. No:1403 s.16, 1404 s.8, s.27, s.28, s.29, s.56, s.58

¹²⁹ GŞS. No:1403 s.178, 1404 s.61

¹³⁰ GŞS. No:1404 s.24

¹³¹ GŞS. No:1403 s.54, 1404 s.40, 1406 s.78

Kumyalı Mahallesi: Bu mahalle şehrin batı tarafında bulunup, merkeze uzak olduğundan gayri menkul değerleri biraz düşüktür. Evler yine iki katlı olarak yapılmıştır¹³².

Gogara Mahallesi: Tamamen rum evlerinden oluşan mahallede, evler iki katlı olup, üst katında 1 ile 4 arasında odalar bulunurken alt katında genelde dükkanlar yer almaktadır¹³³.

Demirkapı Mahallesi: Şehrin ilk mahallelerinden olması nedeniyle gayri menkul fiyatları yüksektir. Evler iki katlı olup, alt katında dükkan bulunmakta ve önlerinde küçük miktarda sebze bahçeleri bulunmaktadır¹³⁴.

Giresun şehrindeki mahallelerin fizikî durumları hakkında genel bir değerlendirme yapılacak olursa, mahalledeki evler tamamen 2 katlı olarak yapılmıştır. Üst katlarında 1 ile 5 arası değişen oda ve 1-2 sofa bulunmaktadır. Alt katlarında ise, ahır veya dükkanlar mevcuttur. Birçok evin etrafında küçük miktarda da olsa sebze bahçeleri bulunmaktadır.

Evler genelde ahşap olarak yapılmış olup, dış duvarları taş dolgu ile doldurulmuştur. Evlerin bahçelerinde su kuyuları açılmıştır.

1.4. ŞEHRİN ULAŞIMI

Şehirlerin canlılığını devam ettirmesinde en önemli unsurlardan birisi de ulaşımıdır. Tarih boyunca da görüldüğü gibi, ulaşım problemi çözülmüş şehirler gelişimlerini daha erken tamamlamışlardır.

1.4.1. Karayolu Ulaşımı

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde Anadolu'daki mevcut karayollarıyla ulaşım sağlanmış ve büyük miktarlarda yeni yollar yapılmamıştır. Tanzimat'tan sonra, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletin diğer alanlarda olduğu gibi yol yapımına da ağırlık verdiği görülmektedir. 1863 yılında Meclis-i Ma'âbir tarafından yayınlanan nizamnâme ile, ülkedeki bütün yollar ve geçitlerin elden geçirilmesi kararlaştırılmıştır. 1869'da yeni bir nizamnâme ile karayolları işleklik derecelerine göre

¹³² GŞS. No:1403 s.31, 1404 s.10

¹³³ GŞS. No:1404 s.60

¹³⁴ GŞS. No:1404 s.11, s.22

4'e ayrılarak erkek nüfusa yol yapımında çalışma mecburiyeti getirilmiştir. Erkek nüfusun yollarda bizzat çalışma mecburiyetleri 1891 yılında paraya çevrilmiştir.¹³⁵

Giresun Kazası'nın XIX. yüzyılın ikinci yarısında en önemli karayolu, Karahisar-ı Şarkî yoludur. Bu yol Giresun ve havalisinin İç Anadolu Bölgesi ile tek bağlantı noktası olmuştur.

31 Mart 1861 tarihli bir belgede, Karahisar-ı Şarkî ile Giresun iskelesi arasında bulunan yolun tesviyesi hakkında tanzim olunan layihanın gönderildiği belirtilmiş ancak şimdilik ertelenmesi lazım geleceği irade buyurulmuştur¹³⁶. Kasım 1868'de Trabzon Vilayeti tarafından Giresun - Karahisar-ı Şarkî arasındaki yol için mühendisler görevlendirilmesi istenmiştir¹³⁷. Bu istek Şura-yı Devlet'e havale olunarak görüşülmüştür. Buna göre, Trabzon yolu baş mühendisliğine, daha önce Fransa'dan getirtilen Mösyö Biryekun 10.666 kuruş maaşla tayin edilmiştir. Mühendisler olarak ise, Mösyö Kuskin 1.500 kuruş, Yüzbaşı Cemal Bey askeri maaşından hariç 1.500 kuruş, Mösyö Fekper 900 kuruş, Mösyö Birteriz 700 kuruş, Mösyö Seyzik 600 kuruş maaşlarla atanmışlardır. Şura-yı Devlet kararının sonunda, bu yolun daha önce mühendisler tarafından keşfinin ve haritasının yapıldığı belirtilerek, biran önce tesviyesine başlanması istenmektedir¹³⁸.

Giresun - Karahisar-ı Şarkî yolunun Kazankaya mevki, son derece sarp kayalıklardan oluşması ve kış mevsimlerinde can kaybına yol açan bir yer olduğundan yapılması öncelikle ele alınmıştır. Yolun Karahisar-ı Şarkî tarafından yapılmaya başlanılacağı, Giresun tarafından da çalışmalara başlanılması istenmiştir¹³⁹. Bu durum üzerine Trabzon Valiliği, merkeze gönderdiği tahriratta, Kazankaya ve Bucak tarafları için lazım olan paranın ve yol çalışmalarında kullanılacak barutun karşılanacağını bildirmiştir¹⁴⁰.

¹³⁵ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II*, s.591-592

¹³⁶ BA. A.MKT.UM. No:463/73, 19 Ramazan 1277 (31 Mart 1861)

¹³⁷ "Giresun ile Karahisar beyinde ve Bucak ile Sivas arasında derdest tesviye bulunan tarik için 2 mühendis ve merkezde icap eden mahallere istihdam olunmak ve teşkil kılınan belediye meclisinde bulundurulmak üzere bir nefer baş mühendisin lüzum-ı tayin ve irsal buyurulmasına dair, Fi 23 Receb 1285 tarihli Trabzon Valisi'nin tahrirati" BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen No:187, s.306 29 Receb 1285 (15 Kasım 1868)

¹³⁸ BA. TAD. No:929, s.51, 8 Receb 1285 (15 Ekim 1868)

¹³⁹ BA. TAD. No:930, s.47, 9 Şaban 1286 (14 Kasım 1869)

¹⁴⁰ "Karahisar-ı Şarkî ile Giresun beyinde kain Kazankaya nam cebelden mürur edecek ve Bucak tarafları için canib-i miriyeden tesviyesi lazım gelen 2.421.000 kuruşun 3 sene için 3 taksit bi't- taksim emval-i mahalliyeden ifası ve tariklerde isti'mali iktiza eden 36.500 kıyye barutun Trabzon Cephanesinden itası istizanına dair, Fi 11 Ramazan 1286 tarihli Trabzon Valisi'nin tahrirati". BA. V.G.-G. D. Trabzon Gelen No:187, s.362 20 Ramazan 1286 (24 Aralık 1869)

Şebinkarahisar yolu çalışmalarında, yol üzerinde bulunan ev ve arsaların istimlaklarında bazı problemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Yolu Giresun tarafının, Kaptan Yorgi'nin arsasının kenarından geçirilmesi planlanmıştı. Ancak daha sonra yolun, bu arsanın ortasından geçirilmesi kararlaştırılmış, durum arsa sahibi tarafından merkeze bildirilmiş ve merkez tarafından inceleme yapılmasına karar verilmiştir¹⁴¹. Yine yolun önüne gelen evlerden Dumanoglu Hüseyin Yazıcı'nın evi kendi rızasıyla 17.000 kuruş bedelle istimlak edilmiş, ancak bu sene için yolun yapımı durduğundan evler yıkılmamış ve bu durum Trabzon Valisi tarafından merkeze bildirilmiştir¹⁴².

31 Mayıs 1874 tarihli bir belgede, Giresun ile Karahisar-ı Şarkî arasında yapılmakta olan yol hakkında, Trabzon ve Sivas vilayetleriyle, Karahisar-ı Şarkî Mutasarrıflığı'ndan gönderilen raporların, Şura-yı Devlet'te görüşüldüğü tespit edilmektedir. Bu görüşme sonucunda yol için senelere göre ayrılan bütçeler, Trabzon Vilayeti'ne bildirilmiştir. 1289 (1872) yılı için Karahisar tarafına 50.000 kuruş ile, bir mühendis ve bir kondüktör gönderilmiştir. Karaali mevkiinden Karahisar'a kadar olan kısmına 2 metre genişliğinde hayvan yolu inşa edilmiş ise de, şose olarak araba yolu yapılması için fazladan masrafa gerek olduğu görülmektedir. Giresun'dan şimdilik Aksu Kasabası'na kadar yapılacak yolun merkezce uygun görüldüğü ve eski yolun yeni yol ile birleştiği Çaldağı ormanından ve gümüş madeni üzerinden bir şubenin açılması istenmektedir. Karahisar'dan Aksu Kasabası'na kadar olan kısmın arazisi çok engebeli olduğundan 400.000 kuruş, Giresun tarafının masrafı ise, 800.000 kuruş olmak üzere, toplam 1.200.000 kuruş olarak tahmin edilmiştir. Ancak daha önce Trabzon Vilayeti tarafından 250.000 kuruş harcanarak Giresun ile Ağaçbaşı mevki arası yaptırılmıştır. Bu kısmın harcaması olan 250.000 kuruş, 1.200.000 kuruştan çıkarılarak, yolun toplam 950.000 kuruşa bitirileceği tahmin edilmiştir. 1290 (1873) yılında yollar için ayrılan bütçe toplam 5.000.000 kuruştur. Bu bütçeden yolun Giresun tarafı için 100.000 kuruş, Karahisar tarafına ise, 50.000 kuruş bütçe ayrılmıştır. 1290 yılından sonraki seneler için de, her sene 150.000 kuruş ayrılarak yolun 6 senede bitirilmesi kararlaştırılmıştır¹⁴³. Ancak Giresun - Karahisar-ı Şarkî yolu eski yol ile yeni yolun bağlantıları sırasında

¹⁴¹ BA. TAD. No:928, s.251, 4 Muharrem 1288 (26 Mart 1871)

¹⁴² BA. V.G. - G.D. Trabzon Gelen No:187, s.421, 11 Safer 1288 (2 Mayıs 1871)

¹⁴³ BA. TAD. No:929, s.143,144,145 14 Rebiülahir 1291 (31 Mayıs 1874)

meydana gelen aksaklıklar sonucunda 3 yıl gecikme ile ancak 1883 yılında hizmete açılmıştır¹⁴⁴.

Yolların yapımında mecburi olarak erkek nüfusun çalışması Karahisar yolunun yapılmasında da görülmektedir. Nitekim, bu yol yapımında öğrencilerin çalışmak istememeleri, valilik tarafından geri çevrilmiştir¹⁴⁵. Yine Tirebolu Kazası halkı da muntazam yolları olmadığından kazalarına yol yapılmasını istemiş, ancak vilayetin aldığı karara göre mevcut yolun bitmeden başka bir yola başlanılmasının bütçe açısından mümkün olmadığı ve civar kaza olarak, Karahisar yolunda, Tirebolulu erkek nüfusun da çalışması gerektiği bildirilmiştir¹⁴⁶.

Giresun - Karahisar-ı Şarkî yolunun ulaşımına açılmasından 6-7 yıl sonra Giresun'a gelen Cuinet, yol hakkında şu bilgileri vermektedir¹⁴⁷:

“Giresun Kazası'nın tek önemli yolu, bu şehirden Sivas Vilayeti'ne bağlı Karahisar'a giden yoldur. Bu yolun uzunluğu 122 km olup, 50 km.'si Trabzon Vilayeti sınırları içerisinde, 72 km.'si ise, Sivas vilayeti sınırları içerisinde. Giresun'dan itibaren 30. km.'ye kadar olan kısımda yolun genişliği 7 metredir. Bu noktadan itibaren dağın yüksekliğine doğru yol yükseldikçe gitgide daralır, bir müddet sonra yolun genişliği 4 metreye, daha sonra 3 metreye iner. Ters yönde hareket eden iki arabanın hatta, tek arabanın bile geçişini imkansız kılar. Zîra yol bazı yerlerde derin uçurumların kıyısını izlemektedir. Bu sürekli tehlikeye ve yolun Karahisar tarafının tamamlanmış olmasına rağmen, araçlar epey zamandan beri bu güçlükleri yaşamaktadır”.

Yolun Giresun tarafında 1 km ile 10 km arasında 37, 10 km ile 22 km arası 2 olmak üzere toplam 39 köprü yapılmıştır. Ayrıca 86 münfez inşa edilmiştir¹⁴⁸.

Giresun Kazası'nda yol çalışmalarını yürütecek olan mühendislerin yabancı veya Osmanlı Devleti vatandaşı gayri müslim oldukları görülmektedir. Nitekim 1869 yılında Giresun yol mühendisi Mösyö Koski, 1870'te mühendis Mösyö Riva ve kondoktör Feykır, 1871'de mühendis Mösyö Riva, Pikör Musli Emil, Pikör Siyeneski, Pikör

¹⁴⁴ BA. İrade-Dahiliye No: 70565

¹⁴⁵ “Giresun'dan Karahisar'a değin derdest inşa bulunan tarik ameliyatından dolayı istirhamda bulunan talebe-i ulumun affi olamayacağına dair cevaben 6 Receb 1291 tarihli Trabzon Valisi'nin Tahrirâtı”. BA. V.G. - G.D. Trabzon Gelen No: 187, s.718, 14 Receb 1291 (27 Ağustos 1874)

¹⁴⁶ BA. TAD. No.932, s.201, 14 Ramazan 1292 (14 Ekim 1875)

¹⁴⁷ V.Cuinet, La Turquie, s.70

¹⁴⁸ TS.1316 (1898), s.211

Cangırya, 1872’de mühendis Mösyö Ride, 1874’de ise baş mühendis olarak Mösyö Riva Efendi’nin görev yaptıkları tespit edilmektedir¹⁴⁹.

Giresun Kazası’nın köylerinde yapılan yol açma çalışmalarında, toprak sahibinin rızası olmadan bazı müdahalelerin meydana geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim şehir sakinlerinden Zaimoğlu kerimesi Nesa Hatun, Kayadibi Köyü’nde bulunan ve 50 seneden beri sahibi olduğu fındık bahçesinin yol açmak üzere, rızası olmadan alındığını bir arzuhalde bildirmiş ve merkezden gelen emir üzerine, bu hareketlerin men edilmesi istenmiştir¹⁵⁰.

Giresun şehir merkezinde de yol çalışmaları yapıldığı görülmektedir. Rumların oturduğu Gogara Mahallesi’nden geçen derenin üzerinin açık olmasından etrafa kötü kokular yayılmış ve rum halkı bu durumdan rahatsız olmuştur. Ayrıca bu köprü ile şehir içi ulaşımının rahatlayacağı belirtilerek, bu dere üzerine kemer şeklinde bir köprü yapılması gündeme gelmiştir. Köprünün masrafı 10.710 kuruş olarak tespit edilmiş, 10.000 kuruşu rum halkı tarafından karşılanmış, 710 kuruşu ise, belediye gelirinden aktararak, köprü hizmete açılmıştır¹⁵¹.

Trabzon Vilayeti baş mühendisi tarafından Giresun ve Ordu yollarındaki çalışmaların te’hirinin düşünüldüğü merkeze bildirilmiş, merkezden vilayete gönderilen cevapta, kendilerinden ziyade vilayet yöneticilerin, bu yolların önemini bilmeleri gerektiği vurgulanarak, yolların bir saat bile kaybetmeden inşaatlarına devam edilmesi istenmiştir¹⁵².

Şehirlerin gelişmesi için yol, köprü ve su yollarının yapılması kadar, bunların zaman aşımından doğan hasarlarının da giderilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar modern şehrin ortaya çıkması için çok önemlidir. Giresun Kazası’nda da XIX. yüzyılın ikinci yarısında bu anlayışla çeşitli tâmir çalışmaları yapılmıştır.

1869 yılında Giresun şehrinin harap olan su yollarının tâmir edildiği görülmektedir. Bu tâmirat için yapılan keşif çalışmalarında 35.000 kuruşa ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Bu miktarın 11.000 kuruşu, su yolu yapılırken vakfedilen gelirlerden, 4.500 kuruşu şehirde bulunan iki hamamın sahipleri tarafından, 2.000 kuruşu belediye gelirlerinden ve 4.000 kuruşu da ahali tarafından karşılanacağı belirtilerek, tâmirat için

¹⁴⁹ TS. 1286 (1869) s.33, 1287 (1870) s.66, 1288 (1871) s.72, 1289 (1872) s.71, 1291 s.63

¹⁵⁰ BA. A. MKT.DV. No:62/27, 14 Zilkade 1268 (30 Ağustos 1852)

¹⁵¹ BA. TAD. No:928, s.215, 26 Rebiülevvel 1287 (26 Haziran 1870); BA. V.G. - G.D. Trabzon Gelen No: 187, s.390, 21 Rebiülâhır 1287 (21 Haziran 1870)

¹⁵² BA. TAD. No: 928, s.226, 23 Cemaziyelâhır 1287 (20 Eylül 1870)

mevcut paranın şimdilik toplam 21.500 kuruş olduğu bildirilmiştir. Geri kalan 9.500 kuruş merkezden istenerek, su yollarının bozulmuş olmasından suyun insan sağlığını tehdit ettiği belirtilmiştir. Trabzon Vilayetine gönderilen tahriratta, geri kalan miktarın karşılanarak, tâmiratın gerçekleşmesi istenmiştir¹⁵³.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında yeniden yapılan ve kazanın en önemli karayolu olan Karahisar yolu ve diğer yollardaki çalışmalarla ilgili bilgiler 1321 (1900) tarihli salnâmede yer almaktadır. Bu salnâmeye göre kazadaki yolların son durumu şu şekilde gösterilmiştir¹⁵⁴:

Giresun - Karahisar-ı Şarkî Yolu

Yolun Uzunluğu	:92.100
Şose İle Yapılan Kısım	:92.100
Tamir Olunan Kısım	:77.400
Tamir Olunacak kısım	:14.600
Köprü ve Münfez	:74
Kasis	:62
Harçlı Duvar Uzunluğu	:798
Kuru Duvar Uzunluğu	:2.737

	Uzunluğu	Genişliği	Yapılan Kısım	Yapılacak kısım
<i>Giresun-Bektaş Yaylası</i>	40.000	2-4	-	40.000
<i>Keşap-Tirebolu</i>	15.000	4	-	15.000
<i>Giresun-Kümbet</i>	52.000	2-4	52.000	
<i>Giresun-Ordu</i>	28.000	4	28.000	
<i>Giresun-Keşap</i>	15.000	4	15.000	
<i>Giresun-Bulancağ</i>	15.000	6	10.000	5.000

Giresun Kazası'nın yayla yolları ile Ordu yolunun önemi hakkında vilayet salnâmesinde şu bilgiler bulunmaktadır¹⁵⁵:

“*Giresun - Bektaş Yaylası Yolu*: Bektaş yaylasının ehemmiyetini, yaz mevsiminde Giresun ve sevahil-i mütecavire ahalisinin göçtüklerini herkes bilir. Bu yol

¹⁵³ BA. TAD. No:930, s.53, 6 Rebiülahir 1287 (6 Temmuz 1870)

¹⁵⁴ TS. 1321(1903) s.212-215

¹⁵⁵ TS. 1321(1903) s.207

ne kadar Giresun - Bektaş Yaylası târiki namını taşıyorsa da yayla mevkii ile merkez kaza arasında bulunan yirmi - otuz köyün mevaridâtını da te'min edecektir.

Giresun - Kümbet Yolu: Bu yol Giresun - Bektaş yolu gibi esasen yayla târiki ise de otuz - kırk kadar köyde nakliyâtını teshil ettiğinden ehemmiyet-i mahsusaya haizdir.

Giresun - Ordu Yolu: Bu yol vilayetin sahili üzerinde en mühim noktaları birbirine rabt etmekte olup amaliyât-ı terabiyesi ikmal edilmiştir".

Karahisar-ı Şarkî tüccarlarından Ömer, Arif, Rahmi, İbrahim ve Rasim'in merkeze çekmiş oldukları telgrafta, Giresun yolunda bulunan köprü'nün yıkılarak, tüccar eşyasının ve Tophane malı barutların suya düştüğü ve büyük zarar meydana geldiği ifade edilmektedir. Tegrafta, bu köprü'nün 2-3 lira harcanarak tâmiri mümkün iken, Karahisar Mutasarrıfı tarafından tâmiratın yapılmadığı da belirtilmektedir¹⁵⁶.

1332 (1914) yılında vilayette yapılan yol çalışmaları hakkında bilgi istenmiş ve 18 Mart 1330 (31 Mart 1914) tarihinde, Trabzon Valisi Sami Rifat vilayetin bütünündeki çalışmalar hakkında bilgi vermiştir. Giresun Kazası'ndaki yollar hakkında şu bilgilere rastlanmaktadır:

<i>Yolun ismi</i>	<i>Uzunluğu</i>	<i>Açıklamalar</i>
<i>Tirebolu-Giresun Sahil Yolu</i>	50	1330 senesinde tahsisatı nisbetinde 1 km.'sinin inşâsı mukarrerdir.
<i>Giresun-Ordu Sahil Yolu</i>	60	1330 senesinde tahsisatı nisbetinde 3 km.'sinin inşâsı mukarrerdir ¹⁵⁷ .

1332 (1914) yılı Trabzon Vilayeti yol inşaatı müfredat cetveline göre, Karahisar-ı Şarkî - Giresun yolunda yapılan tâmirat şu şekilde gösterilmiştir:

Yapılan iş: Kürgan köprüsüyle kuru ve harklı istinad duvarı

Keşif bedeli : 196.330 kuruş

İhale bedeli : 196.330 kuruş

Başlangıçtan beri harcanan miktar : 81.427 kuruş

Toplam : 114.903 kuruş¹⁵⁸.

¹⁵⁶ BA. DH.MUİ. No:95/49, 21 Cemaziyevvel 1328 (31 Mayıs 1910)

¹⁵⁷ BA. DH.UMVM No:35/5, 18 Muharrem 1333 (6 Aralık 1914)

¹⁵⁸ BA. DH.UMVM No:11/15-9, 5 Zilkade 1334 (3 Eylül 1916)

Giresun Kazası'nda 1332 (1916) yılı Eylül ayının başından 18 Kanun-ı Sani 1332 (31 Ocak 1917) tarihine kadar köylülerin çalıştırılmasıyla meydana getirilmiş olan inşaat ve tâmirat cetveli, Trabzon Vilayeti mühendis muavini Ali tarafından Nâfia Nezareti'ne gönderilmiştir. Bu cetvele göre Giresun'da şu çalışmalar yapılmıştır:

<i>İnşaat Çeşidi</i>	<i>Genişliği</i>	<i>Uzunluğu</i>	<i>Adedi</i>	<i>Tamir Olunan Kuruş Kıymeti</i>	<i>Sarfıyat</i>
Giresun-Tirebolu sahil yolunda Aksu Köprüsü	2	60	1	40.000	5.000
Ordu-Giresun sahil yolunda Batlama Köprüsü (döşeme)	3.60	125	1	35.000	-
Birinci Güre Deresi Köprüsü (döşeme)	3	30	1	5.000	-
İkinci Güre Deresi Köprüsü (döşeme)	3	40	1	6.000	-
Bulancak Deresi Köprüsü (döşeme)	3	50	1	8.000	-
Abdal tarafında ahşap münfez	4	3	10	5.000	-
Abdal tarafında yolun bataklık kısımlarının taş ile doldurulması	2	100	-	1.000	-
				90.000	5.000
Giresun-Karahisar Yolu				24.900	-
Giresun-Karahisar Yolu (Karahisar kısmı)				20.500	-
Ahşap köprü tamiri	2	220	5	2.000	-
Toplam				135.400 ¹⁵⁹	

¹⁵⁹ "1332 senesi şehir-i Eylül ibtidasından işbu tarihe kadar Giresun Kazası dahilinde vücuda getirilen tarik-i ameliyatla, köprü inşaat ve tamiratını mübeyyin olan işbu cetvelde muharrer ve murakkim olduğu üzere 135.400 kuruş tahminiyle, ameliyat ve inşaata yalnız 5.000 kuruş sarfıyat vuku'bulmuş ve ameliyat civar kuradan celb edilen ahali vasıtasıyla ve bu da mücerred Zat-ı Âli-i Kaîmmakamlarının eseriyle husule getirilmiş ve birkaç köprü ile Ayvasıl cihetindeki tarik aksamında yapılan tamirde nazar-ı itibara alınarak teşebbüse bulunmuş olduğundan, tamir çalışmalarını gösteren işbu cetvel takdim kılınmıştır. 18 Kanun-ı Sani 1332. Mühendis Muavini Ali". BA. DH. UMUM No:32/24, 29 Rebiülahır 1332 (27 Mart 1914)

Giresun Kazası'nda askerî yol yapma çalışmaları da görülmektedir. Giresun Kazası'nın Taşhan mevkiinden, Tirebolu Kazası'nın Güce Köyü'ne kadar olan askerî yolun yapımında, Üçüncü Ordu-yı Hümayun Kumandanlığının emriyle çalışanlara 15 kuruş yevmiye verilmektedir¹⁶⁰.

Trabzon Valisi'nin Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 14 Cemaziyelevvel 1337 (15 Şubat 1919) tarihli yazıda, Giresun ile Keşap Nahiyesi arasında bulunan köprü'nün tâmiratı için gerekli olan 53.000 kuruşun gönderilmesi talep edilmektedir. Bu para daha önce istenmiş fakat, Giresun Kazası'nın düşman istilasına uğrayan veya harp dolayısıyla tahliye ve ahalisi dahi nakledilmiş kazalardan olmamasından dolayı gönderilmemiştir. Vali, bir vilayetin istila görmüş veya görmemiş yerleri diye ayırım yapılamayacağını belirterek, köprü'nün tâmiri için Mâliye Nezareti'nden bütçe ayrılmasını talep etmektedir¹⁶¹.

28 Temmuz 1335 (28 Temmuz 1919) tarihinde Trabzon Valisi Mehmed Galip tarafından, Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda, 3 gün süren şiddetli yağmur ve fırtınadan dolayı, Giresun ve Ordu kazaları arasındaki yolun tamamıyla tahrip olduğu, köprülerin zarar gördüğü bildirilmektedir. Yollar ve köprülerin biran evvel tâmir ve ıslahı için 12.000 lira tutarında tâmirat parası talep edilmektedir¹⁶².

Görüldüğü gibi incelenen dönemde kazanın en önemli karayolu Karahisar-ı Şarkî yolu olmuş, bunun yanında doğu ve batı yönündeki sahil yolları da yapılmaya başlanmıştır.

1.4.2. Denizyolu ulaşımı

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nın en önemli ulaşım yolu denizyolu ile yapılan ulaşım'dır. Limanın ticarî malların taşımacılığı kadar, insan taşımacılığında da kaza için önemli bir faktör olduğu görülmektedir. 1869 yılında bu taşımacılığı yapan yerli ve yabancı 4 şirket bulunmaktadır. Bu şirketlerin hangi ülkeye ait oldukları ve güzergahları şu şekildedir¹⁶³:

Fevaid-i Osmaniye Şirketi Vapurları: Her Çarşamba İstanbul'dan hareketle, Ereğli, Amasra, İnebolu, Sinop, Samsun, Ünye, Ordu ve Giresun'a uğrayarak, Pazar

¹⁶⁰ BA. DH.UMVM No:3/32, 1 Cemaziyelahir 1336 (12 Şubat 1918)

¹⁶¹ BA. DH.UMVM No:33/1-13, 14 Cemaziyelevvel 1337 (15 Şubat 1919)

¹⁶² BA. DH.UMVM No:1/2-2 57, 27 Zilhicce 1337 (23 Eylül 1919)

¹⁶³ TS. 1286 (1869), s.81

günü Trabzon'a gelip, oradan Rize ve Batum limanlarına geçip, dönüşte tekrar aynı limanlara girip İstanbul'a döner.

Rusya Şirketi Vapurları: Her Cumartesi günü İstanbul'dan hareketle İnebolu, Samsun, Ordu ve Giresun limanlarına uğrayarak, Salı günü Trabzon'a gelir. Ertesi günü Batum'a gider ve oradan her Pazar hareketle, geliş güzergahını takiben İstanbul'a döner.

Avusturya Şirketi Vapurları: Her Cuma günü İstanbul'dan hareketle İnebolu, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun ve Tirebolu limanlarına uğrayarak, Pazartesi günü Trabzon'a gelir. Perşembe günü Trabzon'dan hareketle, geliş yolunu takip ederek İstanbul'a döner.

Fransa Şirketi Vapurları: Her Pazartesi günü İstanbul'dan hareketle İnebolu, Samsun, Ordu ve Giresun limanlarına uğrayarak, Perşembe günü Trabzon'a gelir. Cumartesi günü oradan hareketle, geliş güzergahını takip ederek İstanbul'a döner.

Bu taşımacılığı yapan yerli ve yabancı şirketler, şehirde acentalıklar ihdas etmişlerdir. 1871 yılında şehirde bulunan acentalar ve temsilcileri şunlardır¹⁶⁴:

<i>Şirket Adı</i>	<i>Temsilcisi</i>
Fevaid-i Osmaniye Kumpanyası Acentaları	Haçador
Rus Kumpanyası Acentaları	Mösyö Çerbivdi
İngiltere Kumpanyası Acentaları	Mösyö Mayor
Avusturya Kumpanyası Acentaları	Sumutcan

1872 yılında şehirde bulunan acentalıklar ve temsilcileri ise şunlardır¹⁶⁵:

<i>Şirket Adı</i>	<i>Temsilcisi</i>
Fevaid-i Osmaniye Kumpanyası Acentaları	Haçador
Rusya Kumpanyası Acentaları	Kiryoti
Fransa Mesazeri Acentaları	Mayor
Avusturya Kumpanyası Acentaları	Mosis

1873 Yılında Giresun'da bulunan acentalar ve temsilcileri şu şekilde görülmektedir¹⁶⁶:

<i>Şirket Adı</i>	<i>Temsilci</i>
-------------------	-----------------

¹⁶⁴ TS. 1288 (1871), s.83

¹⁶⁵ TS. 1289 (1872), s.81

¹⁶⁶ TS. 1290 (1873), s.71

Fevaid-i Osmaniye Kumpanyası Acentaları	Mösyö Suzgucil
Rusya Kumpanyası Acentaları	Mösyö Kebriboti
Fransa Kumpanyası Acentaları	Mösyö Anrimyor
Avusturya Kumpanyası Acentaları	Mösyö Somunciyan

1874 Yılında bulunan acentalar ve temsilcileri ise şunlardır¹⁶⁷:

<i>Şirket Adı</i>	<i>Temsilci</i>
Fevaid-i Osmaniye Kumpanyası Acentaları	Artin Efendi
Rusya Kumpanyası Acentaları	Mösyö İkili
Fransa Kumpanyası Acentaları	Mösyö Anrimayor
Avusturya Kumpanyası Acentaları	Mosis Ağa

1876 yılında İstanbul'dan çıkarak diğer limanlarla birlikte Giresun limanına uğrayan şirket vapurlarının geldikleri günler ve güzergâhları şöyledir¹⁶⁸:

İdare-i Mahsusa Vapurları: Her Çarşamba günleri İstanbul'dan hareketle, Ereğli, Amasra, İnebolu, Sinop, Samsun, Ünye ve Giresun limanlarına uğrayarak, Pazar günü Trabzon'a gelir, akşamüstü hareketle Rize'ye uğrayarak, Batum'a kadar gider ve Salı günü oradan hareketle Trabzon'a gelerek, Çarşamba günü yola çıkar ve gelişte uğradığı limanlara tekrar girerek, İstanbul'a geri döner.

Rusya Vapurları: Her Cumartesi İstanbul'dan hareketle, İnebolu, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun limanlarına uğrayarak, Salı günü Trabzon'a gelir ve ertesi günü Batum'a gider. Her Pazar günü Batum'dan hareketle, dönüşte aynı güzergâhı takip eder.

Avusturya Vapurları: Her Cuma İstanbul'dan hareketle, İnebolu, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun limanlarına uğrayarak, Perşembe günü Trabzon'a gelir. Dönüş günü Cumartesi olup, aynı güzergâhı takip ederek, İstanbul'a döner.

Fransız Vapurları: Her Pazartesi İstanbul'dan hareketle, İnebolu, Sinop, Samsun, Ordu ve Giresun limanlarına uğrayarak, Perşembe günü Trabzon'a gelir. Trabzon'dan Cumartesi günü ayrılarak, aynı güzergâhtan İstanbul'a ulaşır.

1890 yılında şehrin kuzey tarafında limanı daha güvenli bir hale getiren eski bir dalgakıranın kalıntıları görülmektedir. Cuinet, çok az bir masrafla bu dalgakıranının

¹⁶⁷ TS. 1291 (1874), s.72

¹⁶⁸ TS. 1293 (1876), s.83-84

yeniden yapılabileceğini böylece Sivas, Tokat ve Erzincan şehirleriyle ulaşımın diğer yollara nazaran, daha kısa olması nedeniyle Giresun limanının, Karadeniz'in en iyi limanlarından birisi olacağını belirtmektedir¹⁶⁹.

1890 yılında Giresun'a buharlı gemilerle düzenli olarak hizmet veren 5 büyük denizyolları şirketi bulunmaktadır. Bunlar:

1. Messageries Maritimes (Messageries Denizyolları Şirketi): Bu şirketin gemileri Batum'dan dönerken her 15 günde bir Giresun'a uğrar.
2. La Compagnie Mahsousse (Mahsousse Şirketi)
3. Compagnie Russe de Navigation et de Commerce (Rus Denizcilik ve Ticaret Şirketi)
4. Loyd Austro-Hongrois (Avusturya-Macaristan Loyd Şirketi)
5. Compagnie Courtgi (Courtgi Şirketi): Bu şirketin gemileri haftada iki defa İstanbul'dan gelip giderken Giresun'a düzenli olarak uğrarlar.

Bu gemilerden başka, İngiliz ve diğer ülke şirketlerinin özellikle Papayani şirketinin gemileri Giresun'a uğrayarak yük ve yolcu alırlar. Gemiler için çok önemli olan fener, Giresun'da dördüncü sınıf ve iki ışıklı olarak görülmektedir¹⁷⁰.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun limanında inşâ edilmiş, tonajları 2.000 ile 10.000 İstanbul kilesi arasında değişen ve 60 yelkenliden oluşan bir ticaret filosu mevcuttur. Ancak yüzyılın sonlarına doğru buharlı gemilerin çoğalmasıyla, yelkenlilerin rekâbet gücü zayıflamış ve bu filo 24 gemiye inmiştir¹⁷¹.

1898 yılında Giresun limanına uğrayan vapur şirketlerinin sayısının arttığı görülmektedir. Bu şirketlerin isimleri ile güzergâhları şu şekilde görülmektedir:¹⁷²

İdare-i Mahsusa Vapurları: Her Perşembe günü İstanbul'dan hareketle, Ereğli, İnebolu, Sinop, Samsun, Ünye, Ordu, Giresun ve Tirebolu'ya uğrayarak, Trabzon'a gider. Buradan Rize'ye geçip, oradan hareketle, aynı güzergâhtan İstanbul'a döner.

Nemçe Vapurları: Her Salı günü Trieste'den hareketle pazartesi günü İstanbul'a gelir. Cumartesi günü İstanbul'dan çıkarak, İnebolu, Samsun ve Giresun limanlarına uğrayarak, Salı günü Trabzon'a varır. Ertesi sabah Rize'ye hareket ederek, Batum'a

¹⁶⁹ V. Cuinet, *La Turquie*, s.75

¹⁷⁰ V.Cuinet *a.g.e.* s.77

¹⁷¹ V.Cuinet *a.g.e.* s.78

¹⁷² TS. 1316 (1898), s.284-288

gider. Cumartesi sabahı Batum'dan hareketle, aynı güzergâhı takip ederek İstanbul'a döner.

Rusya Vapurları: Her Cuma Odessa'dan hareket ederek, Pazartesi İstanbul'a gelir ve Perşembe günü bu limandan ayrılarak, İnebolu, Sinop, Samsun, Ordu ve Giresun yoluyla, Pazar günü Trabzon'a ulaşır. Aynı gün Batum'a hareket eder. Batum'dan Çarşamba günü çıkarak, aynı güzergâhı takiple İstanbul'a ulaşır.

Yunanistan Vapurları: Her Cuma günü Trieste'den çıkarak, Akdeniz'deki bazı adalara uğradıktan dokuz gün sonra Pazar günü İstanbul'a ulaşır. Pazartesi buradan hareket ederek, Samsun ve Giresun limanlarına uğrayıp, Perşembe günü Trabzon'a gelir ve aynı gün geldiği güzergâhı takiple İstanbul'a döner.

Fransa Pake (Paquet) Şirketi Vapurları: İki haftada bir Marsilya'dan çıkarak, İstanbul'a gelir. Buradan Samsun, Giresun, Trabzon ve Batum limanlarına uğrayarak, seferini tamamlar ve aynı güzergâhı takip ederek, geri döner.

Fransa Mesajeri (Messageries) Şirketi Vapurları: İki haftada bir Marsilya'dan hareket ederek, Akdeniz'deki bazı adalara uğradıktan sonra İstanbul'a gelir. Buradan Samsun, Giresun, Trabzon ve Batum limanlarına ulaşır. Dönüşü de aynı yoldur.

İtalya Şirketi Vapurları: Bu şirketin vapurları da iki haftada bir İstanbul'dan sefere çıkarak, İnebolu, Samsun, Giresun, Trabzon ve Batum limanlarına uğrayarak, aynı güzergâhı takiple, İstanbul'a geri döner.

1319 (1901) yılında Giresun'da bulunan vapur acenta sayısının arttığı görülmektedir. Sayısı 8 olan denizyolları şirketlerinin isimleri ve temsilcileri şöyledir¹⁷³:

<i>Şirket Adı</i>	<i>Temsilci</i>
İdare-i Mahsusa Acentası	Hüseyin Efendi
Rus Kumpanyası Acentası	Aleksandri Kibriyoti
Loyd Nemçe Kumpanyası Acentası	Oyani Papadupolu
Fransız Mesajeri Kumpanyası Acentası	Tomiçina
Fransız Pake Kumpanyası Acentası	Misak Filisiyan
Yunan Kumpanyası Acentası	Yorgi Pisani
İtalya Kumpanyası Acentası	Atovar Praçito
Alman Kumpanyası Acentası	Hoşteraser

¹⁷³ TS. 1319 (1901), s.113

Ayrıca, Giresun şer'îye sicilinde Gürcü vapur şirketinin acentası olarak Panayut Surlanka görülmektedir¹⁷⁴.

Görüldüğü gibi XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun limanı çok hareketli olup insanlar istediği gün hatta istedikleri saatte, yolculuk yapma imkanını bulabilmektedirler.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun limanının hareketliliği, denizyolu ile yolculuk yapan insanların sayısından da anlaşılmaktadır. 1316 (1898) yılında Giresun limanına aylara göre gelen-giden yolcu sayıları şu şekildedir¹⁷⁵:

<i>Aylar</i>	<i>Gelen</i>	<i>Giden</i>	<i>Toplam</i>
Mart	484	945	1.429
Nisan	473	300	773
Mayıs	627	869	1.496
Haziran	465	330	765
Temmuz	600	216	816
Ağustos	439	184	623
Eylül	561	360	921
Teşrin-i Evvel	773	1.031	1.810
Teşrin-i Sani	798	622	1.420
Kanun-i Evvel	348	357	705
Kanun-i Sani	244	280	524
Şubat	444	275	719
Toplam	6.256	5.775	12.031

1318 (1900) yılının aylarına göre gelen-giden yolcu sayısı ise şu şekildedir¹⁷⁶:

<i>Aylar</i>	<i>Gelen</i>	<i>Giden</i>	<i>Toplam</i>
Mart	311	755	1.066
Nisan	539	868	1.407
Mayıs	433	641	1.074
Haziran	444	512	956
Temmuz	135	55	190
Ağustos	379	280	659
Eylül	444	1.145	1.589
Teşrin-i Evvel	839	1.265	2.104
Teşrin-i Sani	710	864	1.574
Kanun-i Evvel	287	283	560
Kanun-i Sani	420	240	660
Şubat	309	638	947

¹⁷⁴“Giresun Kasabası’nın Gogara Mahallesinde mütemekkin Teb’a-i Devlet-i Aliyyenin Rum milletinden Gürcü vapuru kumpanyası acentası Mihail Efendi veled-i Panayut Surlanka...” GŞS. No:1433, s.334

¹⁷⁵ TS. 1319 (1901), s.251

¹⁷⁶ TS. 1321 (1903), s.488-489

1313 (1895) yılından 1318 (1900) yılının sonuna kadar Giresun limanına ülke içinden ve yabancı ülkelerden gelen-giden yolcu sayısının 105.551 kişi olduğu tespit edilmekte olup, yıllara göre dağılım verilmiştir¹⁷⁷.

1.4.3. Demiryolu İnşâ Teşebbüsü

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'ın ilânından sonra dış ticaret hacminin artmasıyla birlikte limanların iç bölgelerle bağlantılarının süratlendirilip modernleştirilmesi gerektiğinden 1850'lerden sonra demiryolu projeleri gündeme gelmiştir. Karayollarının genelde yerli sermaye ile yapılmasına karşılık, demiryollarının yapımı yabancı sermaye ile gerçekleştirilmek istenmiştir. Demiryollarının yapılması sadece ticarî amaçla değil, askerî yönden de daha çabuk hareket edebilmek için gerekliydi¹⁷⁸.

Giresun Kazası'nda da, ülkenin genelinde olduğu gibi, bir demiryolu hattı projesi gündeme gelmiştir. Bu hat, kazanın tek önemli karayolu olan Karahisar-ı Şarkî'ye oradan da İç Anadolu Bölgesi'ne kadar uzanan bir demiryolu olarak düşünülmüştür.

Bu demiryolu projesi hakkında, belgelerde ilk defa Giresun eşrafından, Dahiliye Nezareti'ne çekilen bir telgrafla haberdar olunulmaktadır. 26 Mart 1910 tarihli telgrafta, hattın nasıl yapılmasının kararlaştırıldığı ve ne gibi faydalar sağlayacağı şöyle ifade edilmektedir¹⁷⁹:

“Giresun ile Karahisar-ı Şarkî arasında bir şümendifer yaptırmak esası biz Giresunlular ile Karahisar ahalisi tarafından kararlaştırılarak, tedâbir-i mukteziyesi tevessül olunmuş ve keşfiyâta başlanmış idi. Daha nâfi olması için hatt-ı mezkurun Hükümet-i Seniyyece istikraz edilecek para mukabilinde ve şerait-i münasibe dahilinde inşâsı hususunun Nâfia Nezareti'nce takrir ettirildiği işitilmiş ise de Meclis-i Meb'usan'ın eyyam-ı ictimaiyesi hitama takarrüb ettiği halde ol babdaki projenin henüz tasdik olunmaması şimdiye kadar fıkdan-ı vezait yüzünden bin türlü sefaletle uğrayan bütün sekene-i memleket için te'sirât-ı umumiyeyi mucib olmuş ve bunun neticesi olarak binlerce halk bugün Hürriyet Meydanı'nda bir akd ederek hususât-ı atiyenin makam-ı devletlerine arzını takrir ettirmiştir. Şöyleki mülkî ve askerî ehemmiyeti derkar olan hatt-ı mezkurun Karahisar ve daha ilerilere doğru temdidi halinde Trabzon - Erzurum ile Samsun - Sivas hatlarını iskat etmeyeceği gibi o hatlarda bu vasat hattın fevaid-i müstakilesini te'min edemeyeceği muhakkak olmağla beraber bu hattın hattayn-

¹⁷⁷ BA. Y.MTV. No:252/303 13 Şevval 1321 (2 Ocak 1904)

¹⁷⁸ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.592

¹⁷⁹ BA. DH.MUİ. No:76-1/74, 14 Rebiülâhır 1328 (25 Nisan 1910)

1 mezkureden 300 km güzergâhında gayet zengin orman ve maden ve arazi-i münbite ve vasia ile muhat idüğü fennen sayet bulunduğundan hatt-ı mezkure ait muamelenin nezaretçe biran evvel bi'l-ikmal Meclis-i Mebusan'ın işbu devre-i ictimâında tezekkür ve takririni katiyyen bi'l-istirham ma'ruzamızın as'afını muayyed cevapname-i aliyyelerine telgrafname pişgahında müctemi' ahali-i mezbure ile muntazır bulunduğumuzu arz eyleriz. Amcedan Mustafa, Mehmed Ali, Hacıahmedzâde Arif, Sarıalemdarzâde Ahmed, Abdullah, Mehmed Hamdi, Yanko Mavridi Panayut, Nazif, Baron Vartayan”.

Telgraf, Dahiliye Nezareti tarafından Nâfia Nezareti'ne bildirilerek gerekli çalışmaların başlatılması istenmiştir.

24 Nisan 1910 tarihinde Ticaret ve Nâfia Nazırı adına Demiryolları Müdürü, Giresun - Karahisar demiryolu hattı hakkında görüşünü bildirmiştir. Buna göre, demiryolu hatlarının yapılmasının zaruri olduğu, ancak şimdilik Samsun'dan Sivas'a ve Trabzon'dan Erzurum'a birer demiryolu inşâsı münasiptir. Giresun ile Karahisar arasındaki arazi gayet engebeli olduğundan, bu hattın yapılmasının mümkün olamayacağı bildirilmiştir¹⁸⁰.

Karahisar-ı Şarkî'de bulunan Sivas Valisi Mehmed Emin, Dahiliye Nezareti'ne 15 Temmuz 1326 (28 Temmuz 1910) tarihli bir telgraf çekerek, bu demiryolu hattının memlekete ne gibi faydalar getireceğini sıralamıştır. Öncelikle, iktisadî yönden büyük faydalar sağlayacaktır. Karahisar ve Giresun arasında bulunan maden kömürü ve demir memleketin yeraltı serveti olarak bu hat ile değerlendirilecektir. Askerî yönden ise, hattın inşâsıyla Harput ve Diyarbakır ile Anadolu'nun Karadeniz tarafı bağlanacak, asker sevkleri daha hızlı olacaktır. Vali, devletin gelişmesi ve ilerlemesi için bu hattın son derece önemli olduğunu vurgulamıştır¹⁸¹.

Sivas Valisi Mehmed Emin'in Dahiliye Nezareti'ne çekmiş olduğu bu telgraf etkili olmuş ve Nâfia Nezareti'nde, hattın inşâsı hakkında görüşmenin 13 Ağustos 1326(26 Ağustos 1910) tarihinde olacağı, Dahiliye Nezareti tarafından bildirilmiştir¹⁸².

Giresun - Karahisar demiryolu hattı projesi hakkında Nâfia Nezareti tarafından 10 Aralık 1910 tarihinde gönderilen tezkere Meclis-i Vükelâ'da görüşülmüştür. Bu

¹⁸⁰ BA. DH.MUİ. No:76-1/74, 14 Rebilülâhır 1328 (25 Nisan 1910)

¹⁸¹ Vali telgrafının sonunda “... işbu hatt-ı nafi'in dahi tasdikiyle şu harab Anadolu'ya ve onun sefil evlatlarına bir ümit-i hayat ve saadet buyurulması müsterhamdır” demektedir. Bkz. BA. DH.MUİ. No:125/37 3 Ramazan 1328 (8Eylül 1910)

¹⁸² BA. DH.MUİ. No:125/37, 3 Ramazan 1328 (8 Eylül 1910)

görüşmede hattın hazineye yük olmaması ve Rusya'nın itilafına dokunmayacak şekilde, inşası için keşif çalışmalarının başlatılması kararlaştırılmıştır¹⁸³.

Osmanlı Devleti ve bölge için son derece önemli olan Giresun - Karahisar-ı Şarkî demiryolu hattı projesinin nihaî kararı, 14 Cemaziyelahir 1329 (12 Haziran 1911) tarihinde Sadrazam namına Adliye Nazırı tarafından Dahiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. Bu karara göre, arazinin demiryolu inşasına uygun olmaması, bütçenin yetersizliği ve son olarak sadece bu mntıkaya faydalar sağlayacağı için, yapılmasından vazgeçilmiştir¹⁸⁴.

1.4.4. Nehiryolu Ulaşımı

Karadeniz Bölgesi'nin dolayısıyla Giresun'un dik yamaçlarından süzülerek akan nehirlerin debileri çok yüksek olduğundan ulaşım hemen hemen imkansız haldedir. Ancak nehirlerin denize döküldüğü yerlerden karayolu geçmesi sonucunda, buralarda köprü bulunmaması, karşıdan karşıya geçmek için nehiryolu ulaşımını zorunlu hale getirmiştir.

Nitekim, Giresun Kazası'nı Akköy Nahiyesi'ne bağlayan karayolu üzerinde bulunan Batlama nehri üzerine, köprü yapılmadan önce karşıdan karşıya geçmek için kelek adı verilen kayıkların kullanıldığı görülmektedir. Batlama nehri, şehre 16 saat uzaklıkta bulunan yaylalardan doğarak, şehrin batısından denize dökülmektedir¹⁸⁵.

Akköy Nahiyesi'nde ise, şehre 12 saat uzaklıkta bulunan yaylalardan kaynakarak, nahiyenin batısından denize dökülen Pazarsuyu nehri üzerinde köprü olmaması sonucu, Akköy Nahiyesi'ni Piraziz Nahiyesi'ne bağlayan karayolunda güçlük

¹⁸³ “Mezkur tezkerede gösterildiği vechle, Samsun - Sivas Hattı gibi Giresun - Karahisar Hattı'nın dahi masarısı ya inşaat nisbetinde hükümet tarafından te'diye, yahut taksit-i seneviye rabt edilmek üzere bi's-sabıka hükümet hesabına olarak bir müteahhide ihalesi kâbil ve Karahisar ve Giresun Sancakları ahalisi bu babdaki masarının faizini itaya müteahhide olduğu gibi zikrolunan hattın inşasında ahden ve iktisaden mahzur görülemediğinden usul-ı müttehideye tevdiken evvel emirde Harbiye Nezaretiyle bi'l-muhabere Erkan-ı Harbiye Dairesi'nin mutalaatı istihsal edildikten sonra masarısı inşaiyye ve şerait-i fenniyesinin ta'yini zımında lazım gelen hey'et-i fenniyenin bâ teşkil icra-i keşifbata ibtidar olunması hususunun nezaret-i müşarünileyhaya cevaben tebliği tezekkür kılındı”. BA. İ.M.V. No:148/67, 30 Muharrem 1329 (31 Ocak 1911)

¹⁸⁴ “... Karahisar ile Giresun arasındaki arazi-i mevaki matlub bir demiryolu inşasına müsait olmadığından evvelce bu babda teşekkül eden hey'et-i maliye, evrak-ı keşfiyeye irâe edemediği mahal-i mezkurede yapılacak demiryolu masarısı inşaiyyeye bile te'mine kâfi olamayıp, ancak bulunacağı mntıka dahilinde faide bahs olacağı için bu kâbil hattın inşası zımında hükümetce mâlî fedakarlıkta bulunulması muvafık-ı maslahat olamayacağı dermeyan kılınmış ve suret-i iş'ara nazaran salifu'z- zıkr Karahisar-Giresun şimendüfer hattının esbâb-ı muharrereden dolayı bir neticeye ikzan edemediği anlaşılmış ...” BA. DH.İD. N0:4-1/31, 15 Receb 1329 (12 Temmuz 1911)

¹⁸⁵ TS. 1287 (1870), s.152

yaşanmasına sebep olmuştur. Bu nehir üzerinde de kelek adı verilen kayıklarla ulaşım sağlanmıştır¹⁸⁶.

1.5. ŞEHİRDE HABERLEŞME VE POSTA HİZMETLERİ

Avrupa ve Amerika'da 1840'lı yıllarda kullanılmaya başlanan elektrikli telgraf, hızlı haberleşmeyi sağladığı için Osmanlı Devleti'nde de büyük ilgi görmüş ve hemen akabinde telgraf hatları tesis edilmeye başlanmıştır. Bu telgraf hatlarının kurulması yabancı mühendisler tarafından yapılmış, emek ve sermayesi ise, devlet tarafından karşılanmıştır¹⁸⁷. Telgraf haberleşmeleri başlangıçta Fransızca yapılması zorunlu iken, 1856'da mors alfabesinin Arab alfabesine göre geliştirilmesinden sonra, telgraflar Türkçe olarak çekilmeye başlanmıştır¹⁸⁸.

Giresun Kazası'nın ilk telgraf hattı, 1869 yılında Trabzon'dan çekilen hattır. Bu hattın bitmesi ile ilgili olarak, merkezden gönderilen yazıda, aşağıdaki şu ifadeler yer verilmiştir¹⁸⁹:

“Trabzon'dan Giresun'a kadar derdest inşa olan telgraf hattı reside-i hitam olduğundan emr ü muhabereye başlanıldığı ifadesine dair olunan telgrafname-i devletleri meali ma'lum-ı acizi ve telgrafın derkar olan kava'id ve muhsinâtından oralar halkının dahi hissemend edilmesi mahzuziyet ve memnuniyetle bâdi olarak sena-i cemil-i asafaneleri tekrar edildiği beyanıyla, terkim cevabnâme-i aciziye itibar kılındı. Bâni emr ü irade hazret-i men lehül emrindir”.

1868 yılında ise, Giresun ile Şebinkarahisar arasında bir telgraf hattı ve telgrafhane inşâsı için çalışmalara başlanıldığı tespit edilmektedir¹⁹⁰. Bu hattın Şebinkarahisar tarafındaki mesafesinde kullanılacak direk ve telgrafhane masrafı halk ve muteber tüccarlar tarafından karşılanacak, Avrupa'dan getirilecek malzemenin tutarı olan 12.615 frankla, memura verilecek 3.539 kuruş maaş hazine tarafından, bazı küçük masraflar ise, Şebinkarahisar Mal Sandığı tarafından ödenecekti¹⁹¹.

¹⁸⁶ TS. 1286 (1869), s.103

¹⁸⁷ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.605

¹⁸⁸ IRCICA, a.g.e. s.606.

¹⁸⁹ BA. TAD. No:928, s.146, 19 Rebiülevvel 1286 (29 Haziran 1869)

¹⁹⁰ 16 Receb 1285 tarihli Trabzon Valisi'nin Tahrirâtı, BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen, No:188, s.304, 23 Receb 1285 (30 Ekim 1868)

¹⁹¹ BA. TAD. No:929, s.45, 13 Cemaziyelahir 1285 (1 Ekim 1868)

1869 yılında Giresun Kazası'nın ilk Telgraf Müdürü, Raif Bey'dir¹⁹². 1870 ve 1871 yıllarında Feyzi Efendi¹⁹³ görev yapmıştır. 1872 ve 1873 yıllarında ise, telgraf ve posta idaresinin birleştiği görülmektedir. Bu yıllardaki müdürlüğünü de, Feyzi Efendi yapmıştır¹⁹⁴.

1890'larda Giresun hakkında bilgi veren Cuinet, Giresun Telgraf Bürosu'nun önemine dikkat çekerek, yıllık ortalama 5.000 resmî yazı ve mesaj aldığını, 3.000 kadar telgrafın ise çekildiğini vurgulamaktadır¹⁹⁵.

1903 yılında Giresun, vilayetin önemli bir haberleşme ve posta merkezi durumuna gelmiştir. Nitekim "Dahili ve harici telgraf muhaberâtıyla her nev'i posta muamelâtı icra edilir" ibaresiyle, Trabzon, Samsun ve Ordu ile birlikte Giresun'un önemi belirtilmiştir. Ayrıca Giresun, havale gönderilen bir kaç şehirden birisi olarak gösterilmiştir¹⁹⁶.

Giresun Kazası'ndan sonra nahiyeleri olan, Akköy ve Piraziz'de de özellikle tüccar tarafından ısrarlı bir şekilde telgrafhaneler istendiği görülmektedir. 26 Safer 1329 (26 Şubat 1911) tarihinde Trabzon Valisi ikinci kez Dahiliye Nezareti'nden bu nahiyeler için istekte bulunmuştur. Vali, bu nahiyelerin önemine dikkat çekerek, şu görüşlere yer vermiştir¹⁹⁷:

"Vilayetçe telgraf merkezi küşadı talep olunan mahallerden Akköy Nahiyesi merkezi olan Bulancak ve Piraziz Nahiyesi merkezi olan Abdal kasabalarının yakın zamanda fevkalâde terakki ederek, muamelât-ı ticariyeleri de o nisbette kesb-i ehemmiyet etmiş olmağla, mezkur nevâhi merkezlerinde birer telgrafhanenin derece-i vücubede bulunmuş ve Akköy tüccarânı evvelce taahhüt eyledikleri telgrafhanenin Giresun Kazası Meclis-i İdaresi'nden alınan mazbata da iş'ar olunmuş olmağla ve Akköy Nahiyesi evvelki iş'ar dahilinde bulunmağla, Piraziz merkezinin dahi idhaliyle merakiz-i ma'ruza da telgrafhane tesisi ve küşadına müsâde buyurulması Meclis-i İdare-i Vilayet kararıyla tekrar arz ve istirham olunur". Dahiliye Nezareti'nden gönderilen yazı da ise, bu sene de yapılacak telgraf merkezlerinin kazalarda kurulacağı, nahiyeler için bütçeden pay ayrılmadığı bildirilmiştir.

¹⁹² TS. 1286 (1869), s.60

¹⁹³ TS. 1287 (1870), s.68, 1288 (1871), s.74

¹⁹⁴ TS. 1289 (1872) s.73, 1290 (1873), s.66

¹⁹⁵ V. Cuinet, *La Turquie*, s.77

¹⁹⁶ TS. 1321 (1903), s.496

¹⁹⁷ BA. DH.ID, No:127/2, 22 Cemaziyelahir 1329 (20 Haziran 1911)

Osmanlı Devleti'nde halkın haberleşmesini sağlayan posta teşkilatının kurulması Tanzimat'ın ilânından sonra olmuş, Ekim 1840'da Posta Nezareti kurulmuş, 1871'de ise, Posta ve Tegraflar nezaretleri birleştirilmiştir¹⁹⁸.

Giresun Kazası'nda posta teşkilatı, 1870 yılında kurulmuş olmalıdır. Çünkü aynı yıla ait Trabzon Vilayeti Salnâmesi'nde, Giresun Posta Memuru olarak Haçador görülmektedir¹⁹⁹.

Posta Teşkilatı'nın kurulmasından itibaren 1911 yılına kadar, posta hizmetlerinin jandarmalar tarafından yürütüldüğü tespit edilmektedir. Nitekim, Trabzon Valisi 6 Safer 1329 (6 Şubat 1911) tarihinde, Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, bu durumun artık giderilmesini belirterek, mevcut yapılan posta hizmetlerini ve aksaklıkları şöyle belirtmiştir²⁰⁰:

“... bazı kazalarda ve bilhassa Giresun'da mevcut 50 nefer jandarmanın takibât ve ahz ü girift ve ihzaran işlerine bile kifayet etmemekte olduğu halde esasen ihtiyac-ı hakikî muhallimeye nisbeten pek dûn olan jandarma efradından bir kısmının posta nakliyatında istihdamı umur-ı asayiş-i inzibata bunların tensiki yönünün matlub olan fevaidi akim bırakacağına ve hususen temin-i asayiş ve inzibata me'mur olan efrad-ı mezkurenin labis oldukları elbise-i resmîleriyle beraber 10-15 kıyye sıkletinde bulunan posta çantalarını hamalvâri sırtlarına alarak veya heybelerine koyarak, posta süvaricisi halinde gezmeleri şayan-ı âlî-i hükûmete cesban olamayacağına ehemmiyet-i siyasiye ve ticariyesi derkar olan bu vilayette posta nakliyatının artık bu suretle naklinden sarf-ı nazarla lüzum-ı acil tahtında bulunan mezkur posta süvariciliklerinin müstacilen ihdası zımnında Maliye Nezareti Celilesi'yle Müdüriyet-i Müşarünileyha'ya tebligât-ı lazime ifasına müsâde buyurulması ehemmiyetiyle arz ve istihdam olunur”.

Dahiliye Nezareti'nden gelen cevâbi yazıda ise, jandarma postalarının süvariciliğe geçmeleri için gerekli olan miktarın karşılanacağı, ancak şimdilik postaların eskisi gibi jandarmalarla taşınmasının zaruri bulunduğu bildirilmiştir²⁰¹.

¹⁹⁸ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.601

¹⁹⁹ TS. 1287 (1870), s.76

²⁰⁰ BA. DH.ID No:119-1/70, 16 Cemaziyelevvel 1329 (15 Mayıs 1911)

²⁰¹ BA. DH.ID No:119-1/70, 16 Cemaziyelevvel 1329 (15 Mayıs 1911)

1.6. ŞEHİRDE BULUNAN DİNİ VE SOSYAL YAPILAR

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun şehri'nde bulunan yapıların, zamanın şartlarına göre yeterli olduğu ve şehrin çok büyük olmamakla birlikte orta halli bir Anadolu şehri olduğu görülmektedir. Kazada bulunan yapılar, yıllara göre yapılan tahrir sonuçlarına göre, Tarbzon Vilayeti salnâmelerinde yer almıştır. Bu tahrir sonuçları verilirken bazı yıllar olduğu gibi alınmış, bazen de bir önceki yılda adet olarak fazla görülen yapılar, daha sonraki yılda eksik olarak verilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, 1870 ve 1874 yıllarına ait salnâmelerde şehirde bulunan yapılar aşağıda verilecektir.

	Yılı	Yılı	Yılı	Yılı	Yılı
	1870	1871	1872	1873	1874
Yapının Adı	Adedi	Adedi	Adedi	Adedi	Adedi
camii	7	8	8	8	8
mescit	5	4	4	4	4
tekke	1	1	1	1	1
medrese	4	2	2	2	2
kilise	2	-	-	-	-
han	9	10	10	10	10
hamam	3	3	3	2	3
dükkan	230	224	224	224	224
mağaza	42	84	84	84	84
fırın	20	17	17	17	17
çeşme	92	44	44	44	44
boyahane	4	3	3	3	3
basmahane	2	-	-	-	-
kahvehane	34	17	17	17	17
meyhane	10 ²⁰²	-	-	-	-
hane	-	968	968	968	968
hükümet konağı	-	1	1	1	1
oda	-	65	65	65	65

²⁰² TS. 1287 (1870), s.96-97

mekteb-i rüştiye	-	1	1	1	1
mekteb-i İslam	-	6	6	6	6
türbe	-	1	1	1	1
şadırvan	-	2	2	2	2
tabya	-	3	3	-	3
telgrafhane	-	1	1	1	1
muvaakkithane	-	1	1	1	1
karantina	-	1	1	1	1
fener	-	1	1	1	1
gümrük	-	1	1	1	1
kayikhane	-	2	2	2	2
meygede	-	6	6	1	1
gazino	-	1	1	1	1
kale kapısı	-	1	1	1	1
ahır	-	2	2	3	3
köşk	-	1	1	1	1
kuyu	-	29	29	29	29
İslam kabristanı	-	11	11	11	11
Rum kilisesi	-	5	5	5	5
Rum mektebi	-	2	2	2	2
Ermeni kilisesi	-	1	1	1	1
Ermeni mektebi	-	- ²⁰³	1 ²⁰⁴	-	-
imaret	-	-	-	3 ²⁰⁵	- ²⁰⁶

Salnâmelerde makam-ı âlî adı altında Giresun Kazası'nda 3 adet türbe ve tekkenin olduğu görülmektedir. Bunlar, Giresun şehrinde Şeyh Seyyid Vakkas Hazretleri, Akköy Nahiyesi'nin Boztekke köyünde Şeyh Kerameddin Hazretleri ve Piraziz Nahiyesi'nde Şeyh İdris Hazretlerinin türbe ve tekkeleridir²⁰⁷.

²⁰³ TS. 1288(1871), s.104-107

²⁰⁴ TS. 1289 (1872), s.102-107

²⁰⁵ TS. 1290 (1873), s.88-91

²⁰⁶ TS. 1291 (1874), s.90-93

²⁰⁷ TS. 1288 (1871), s.182, 1289(1872) s.180-181

Cuinet, 1887 yılında yapılan resmî sayıma göre tüm kazada bulunan yapıları ve sayılarını şu şekilde göstermiştir:

camî	: 157
ev	: 1500
tekke	: 1
dükkan	: 764
han	: 29
değirmen	: 150
fırın	: 193 ²⁰⁸

Cuinet, Giresun şehir merkezindeki yapıları ise şu şekilde göstermiştir:

camî	: 11
dükkan	: 500
han	: 15
fırın	: 30
hamam	: 4
değirmen	: 4
tekke	: 1
rum kilisesi	: 9
ermenî kilisesi	: 2
kışla	: 1
tersane	: 1

Cuinet ayrıca, içinde mahkemelerin ve hapishanenin bulunduğu hükümet konağının geçenlerde yıkıldığını belirterek, aynı arsa üzerine daha geniş bir binanın yapılmasını önermektedir. Şehrin biraz dışında ise, masrafları belediye tarafından karşılanan petrol deposu (gazhane)nun yapıldığını belirtmektedir²⁰⁹.

1.6.1. Camiler

Türk-İslâm şehirlerinin en önemli sembolleri camilerdir. Türkler İslâmiyet'in kendilerine vermiş oldukları gazâ ruhu ile, fethettikleri şehirlere bu sembolü vermek için ya kiliseyi camiye çevirmişler ya da en kısa zamanda bir cami yaparak şehire İslâm'ın mührünü vurmuşlardır. Giresun şehrinde de aynı durum görülmektedir. Fetihden hemen sonra cami yapılmış ve zamanla müslümanların sayısının çoğalmasıyla cami sayısı da paralel olarak artmıştır.

²⁰⁸ V. Cuinet, *La Turquie*, s.65

²⁰⁹ V. Cuinet, a.g.e. s.77; Şemseddin Sami de şehirdeki yapı ve sayıları olarak aynı bilgileri vermektedir. Bkz. *Kâmûsü'l Â'lâm V*, s.3935

1.6.1.1. Sultan Selim Camii

Sultan Selim tarafından yaptırıldığından²¹⁰ kendi adıyla anılmaktadır. Cami yine padişahın adı verilen Sultan Selim Mahallesi'nde bulunmaktadır²¹¹. Giresun şer'îye sicillerinde caminin adı tam olarak "Sultan Selim Han Tabşirah Hazretleri Cami-i Şerifi" adı altında geçmekte olup, genelde sicillerde, imam ve hatibinin vefatından dolayı başkasının vazifeye getirilmesi şeklinde geçmektedir. Nitekim, camide Trabzon Gümrüğü Mukataası malından olmak üzere 4 akçe vazife ile imam ve hatiplik yapan Ömer Efendi ibn Mehmed'in vefat edip, yerine başka birisinin vazifeye getirildiği görülmektedir²¹². Sultan Selim Camisinin yakınında Ali Efendizâde Mustafa Efendi Medresesi bulunmaktadır²¹³. Caminin 1883 yılında vakıf mutasarrıfı olan Mehmed Talip Efendi bu görevi bırakmış, göreve talip ve ehlinin olmadığını, ayrıca büyük oğlu Feyzullah'ın birkaç sene önce Giresun'u terk ettiğini belirtmiştir. Mehmed Talip Efendi'nin yerine İstanbul'da bulunan Hoca Mustafa Efendi'den ilim tahsil eden ve 40 yaşında Kapu Mahallesi'nde oturan Hoca Osman Efendi getirilmiş ve kendisine berat verilmiştir²¹⁴.

Yine 1883 Yılında caminin ve çeşmesinin tamirât işlerine Tozluoğlu Süleyman tayin edilmiştir²¹⁵. 1897 yılında Tozluoğlu Süleyman vefat etmiş, caminin yeni mütevellisi için mahkemeden berat istenmiştir²¹⁶.

Sultan Selim Camisinin hemen yanında sıbyan mektebi bulunmakta olup, mektep için Boztekke Köyü'ndeki fındık bahçesinin vakfedildiği görülmektedir²¹⁷.

1907 yılında Sultan Selim Camisinin tamirâtı için çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Yapılan keşif sonucunda tamirât masrafının 175.000 kuruş olduğu tespit edilmiş, 100.000 kuruşu hazineden istenmiştir. Ancak hazine tarafından bu tâmir masrafı karşılanmamış ve caminin vakfından temin edilmesi bildirilmiştir²¹⁸. Cami sonradan yapılan onarımlarla şu anda ibadete açık bulunmaktadır.

²¹⁰ F. Emecen, "Giresun", s.81

²¹¹ GSS. No:1416 s.136

²¹² GSS. No:1403 s.6

²¹³ GSS. No:1407 s.115

²¹⁴ GSS. No:1407 s.119

²¹⁵ GSS. No:1407 s.272

²¹⁶ GSS.No:1428 s.276

²¹⁷ GSS.No:1434 s.49

²¹⁸ BA. Y.MTV. No:296/14, 4 Safer 1325 (19 Mart 1907)

1.6.1.2. Kale Camii

Kale Mahallesinde Hükümet Konağı'nın karşısında bulunmaktadır. Cami'de iki kitabe yer almaktadır. Birinci kitabeye göre, caminin ilk kez 1246 (1830) tarihinde Dizdarzâde Emetullah Hanım tarafından yaptırıldığı tespit edilmektedir²¹⁹. İkinci kitabeye göre ise Cami, ikinci kez 1329-1330 (1911-1912) tarihleri arasında Sarı Mahmudzâde Hacı Mustafa Efendi'nin yaptırdığı anlaşılmaktadır. 1340-1343 (1921-24) tarihleri arasında Hacı Mustafa Efendi'nin oğlu Eşref Efendi tarafından çeşmesi yaptırılmıştır²²⁰. Cami şu anda ibadete açıktır.

1.6.1.3. Hacı Hüseyin Camii

Hacı Hüseyin Mahallesi'nde bulunmaktadır. Çobanoğlu Hacı Hüseyin tarafından 1002 (1594) tarihinde yaptırılmıştır. Daha sonraki yıllarda yıkılan cami, 1277 (1861) tarihinde Dizdarzâde Murad Bey'in kızı Ayşe Emetullah Hanım tarafından yeniden inşa ettirilmiştir²²¹.

1883 yılında camide müezzin olarak görev yapan iki kişi bulunmaktadır. Bunlar Kamil Efendi ve Molla Yusuf olup, Yusuf'un vefatı üzerine yerine Ali Efendi getirilmiş ve mahkemededen berat istenmiştir²²².

1897 yılında ise, Hacı Hüseyin Mahallesi'nde oturan Emine Hatun'un Hisar Kiriş Köyü'nde bulunan fındık bahçesinin eşcarını Hacı Hüseyin Camisi'ne vakfettiği görülmektedir²²³. Cami şu anda ibadete açıktır.

²¹⁹Kasım İnce, "Türkiye'de II. Mahmud Devrinde (1808-1839) İnşa Edilmiş Fakat Daha Sonra Herhangi Bir Nedenle Yıkılarak Yerlerine Yenileri Yapılmış Cami ve Mescitler Hakkında" *Akademik Araştırmalar Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum 1996, sayı:1, s.85

Girişi kapısının üzerinde bulunan 1246 tarihli ilk kitabesi şu şekildedir:

Gevher-i ismet olan zevce-i Dizdarzade
Oldu bu camii inşaaya muvaffak hanım
Öyle bir cami-i ruşen ki münevver kılmış
Anı envâr-ı ibadetle ulu sübhanım
Sana bu beytle, maksudunu eyler ima
Hele bu cami-i pakizeye gel sultanım
Ey cemaat kılınız bana tamamıyla nazar
Cennete benzemede var mı benim noksanım
Hasra dek eylesun evlâtlarıyla mesrûr
Vermesin anlara âlâm ve kadar Yezdânım
Kelimin cevherle yazılsun ana talib-i tarih
Kıldı bu mabedi bünyad Emetullah Hanım.

Nuri dede 1246

²²⁰ *Giresun, Dün Bugün Yarın Giresun Belediyesi*, İstanbul 1987, s.21

²²¹ Osman Yalçın, *Giresun Tarihi*, Giresun 1960, s.10

²²² GŞS.No:1407 s.120

²²³ GŞS.No:1428 s.204

1.6.1.4. Şeyh Kerameddin Camii

Yavuz Sultan Selim Mahallesi'nde bulunmaktadır. Cami ahşap olarak Şeyh Kerameddin tarafından yaptırılmış, yıkılınca 1318 (1900) yılında Sarı Alemdarzâde İzzet Kaptan'ın varisleri tarafından yaptırılarak vakfedilmiştir²²⁴.

1277 (1860) yılında caminin imamlığını yapan Ömer Efendi tarafından merkeze bir arzuhal gönderilerek, Çalış Köyü'nden Ramazanoğulları tarafından aynen ve nakden olarak verilen vakıf mallarının teslim edilmesini talep etmiştir. Trabzon Valisi'ne gönderilen emirde ise, durumun vakıf şartlarına göre icrası istenmiştir²²⁵ 1874 yılında caminin vakıf mutasarrıflığına Ömer Halife getirilerek, kendisine berat verilmesi mahkemeden talep edilmektedir²²⁶.

1299 (1894) yılında Kapu Mahallesi'nden Emine Hatun Boztekke Köyü'nde bulunan fındık bahçesinin eşcarını Şeyh Kerameddin Camisi'ne vakfetmiştir²²⁷. Kale mahallesi'nden olup vefat eden Refiye Hatun'un varisleri olan kızı Gülfem Hatun ve diğer çocukları, mirasından bir kısmını camide görevli hademenin ücretinin ödenmesi için vakfetmiştir²²⁸. Cami şu anda ibadete açıktır.

1.6.1.5. Seyyid Mehmed Paşa (Kapu) Camii

XVII. yüzyılda Ordu bölgesinde bulunan celâlilerden Hacı Şamlu Giresun Kalesi'ni kuşatarak ele geçirmek istemiş, ancak Karahisar-ı Şarkî Sancağı'nın eski mutasarrıfı Seyyid Mehmed Paşa bu tehlikeyi bertaraf etmiştir²²⁹. Kapu Mahallesi'nde bu tarihlerde yapılmış olması gereken camiye, Seyyid Mehmed Paşa'nın adının verilmesi muhtemeldir. 29 Rebiülevvel 1277 (9 Aralık 1855) tarihli bir belgede, camiye ait vakfın mütevellileri olan Mustafa Efendi ve kardeşi Mehmet Efendi, vakıf beratının kendilerinde olduğunu belirterek, dışardan yapılan müdahaleler için şikayette

²²⁴ Kemal Eren, *Dünü ve Bugünüyle Giresun*, Giresun 1961, s.15

²²⁵ "Ömer Efendi'nin takdim eylediği arzuhalde, Giresun'da vâki imam ve hatib bulunduğu Şeyh Kerameddin Cami-i Şerifi'ne meşrut olup kaza-i mezbureye tabi Çalış Karyesi ahalisinden Ramazanoğulları tarafından senevi maktuan 40 kıyye tatlı pekmez ve 80 kıyye nardanakin aynen veyahut rayic-i belediye tatbiken bedelinin tahsili ve nakden verilmekte olan 20 kuruşun dahi kemaken tarafına itasıyla senevi 6 kile darıya verilmekte olan vakf-ı dekhanın tarafından eşcar olunması hususu istid'a olunmuş olmağla şer'i şerif ve meclis marifeti ile taammül-i kadimine ve şerait-i vakfa tevkihen icrası hususuna himmet buyurmaları babında şukka". BA. A.MKT.DV. No:173/13, 6 Rebiülahır 1277 (22 Ekim 1860)

²²⁶ GŞS.No:1404 s.14

²²⁷ GŞS.No:1406 s.53 17 Safer 1299

²²⁸ GŞS.No 1407 s.163-164

²²⁹ M. Akdağ, *Türkiye Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, s.480

bulunmuşlardır. Merkezden gönderilen emirde ise, vakıf beratının bu zatlarda olduğu ifade edilerek, mahallî idareden böyle hareketlerin engellenmesi istenmiştir²³⁰.

1315 (1897) yılında camiye ait vakfın hâlâ mütevellileri olan Mustafa Efendi ve Mehmed Efendi kardeşlerden Mustafa Efendi daha önce vefat etmiş, Mehmed Efendi bu görevi 1315 (1897) yılına kadar 36 sene müddetle sürdürmüştür. Ancak kendisinin bir defacık olsun cami vakfının hizmetinde bulunmadığı, vakfın akçelerinin şunun bunun zimmetlerine geçtiği ve vazifeye iktidarı olmadığı yönünde şikayet edilmiştir. Mahkemeye şikayeti yapanlar ise, cami imamı Feyzullah Efendi, mahalle muhtarı Hüseyin Ağa, ihtiyar azalarından Mehmed Kamil Efendi ve Mehmed Şakir Efendi ile ahaliden Kürdzâde Mehmed Ağa olup, bu görevin Mehmed Efendi'den alınarak, lâıyk olan Yusuf Ağazâde Emin Efendi'ye verilmesini mahkemeden talep etmişlerdir²³¹.

Seyyid Mehmed Paşa Camisi vakfına ait aynı mahallede bir hamamın bulunduğu tespit edilmektedir. Bu hamamın vakfa ait olup olmadığı hususunda çıkan anlaşmazlıkta, Hacı Siyam Mahallesi'nden Hacı İbrahim mahkemede, eskiden beri hamamın vakfa ait olduğuna dair şahitlik yapmıştır²³². Cami şu anda ibadete açıktır.

1.6.1.6. Çınarlar Camii

Çınarlar Mahallesi'nde bulunan bu cami Hacı Vehbizâde Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır²³³. Cami ile ilgili olarak şer'îye sicillerinde yer alan bilgilere göre, Çınarlar Mahallesi'nden İlyas Efendi ve Eyüp Efendi, caminin müezzinliğine Abdülaziz Efendi'nin seçimle bu göreve getirildiğini resmîyet kazanması için mahkemeden berat talep etmişlerdir²³⁴. Müezzinliğe getirilen Abdülaziz Efendi'ye verilmek üzere Hacı Hüseyin Mahallesi tüccarlarından Sarı Alemdarzâde Hasan Efendi, Çandır Köyü'ndeki 1.000 kuruş kıymetli fındık bahçesinin eşcarını vakfettiği görülmektedir²³⁵. Cami şu anda ibadete açıktır.

²³⁰ BA. A.MKT.DV. No:208/59, 29 Rebiülahir 1277 (14 Kasım 1860)

²³¹ GŞS.No:1430 s.133 13 Receb 1315 (8 Aralık 1897)

²³² "Kapu Mahallesi'nde vâki Seyyid Mehmed Paşa Cami-i Şerifi karibinde, 3 tarafı tarik-i âm ve bir tarafı Çavuşoğlu Salih Efendi ile mahdud hamam Seyyid Mehmed Paşa Cami-i Şerifi'ne öteden beri meşrûta ve vakfolunduğunu bilir, Allah'a şehadet dahi ederim. Hacı Musazade Hacı İbrahim Kulları". GŞS. No:1427 s.182

²³³ F. Emecen, "Giresun", s.82

²³⁴ GŞS.No:1427 s.88

²³⁵ GŞS. No:1428 s.323

1.6.1.7. Soğuksu Camii

Soğuksu Mahallesi'nde bulunmaktadır. İlk yapılış tarihi ile bilgiyi tespit etmek mümkün olamamıştır. Ancak 1896 yılında Giresun Kaymakamı Mahmud Rüşdü Bey tarafından genişletildiği tespit edilmektedir²³⁶. Camiye yapmış olduğu bu hizmetten sonra Kaymakam Mahmud Rüşdü Bey, eski tarihli bir Kur'an-ı Kerim'i vakfetmiştir²³⁷.

1.6.1.8. Gemiler Çekeği Camii

Gemiler Çekeği Mahallesi'nde bulunmaktadır. Giriş kapısı üzerindeki 1301 (1884) tarihli kitabeden, bu cami yapılmadan önce ayrı bir yerde mescidin bulunduğu anlaşılmaktadır²³⁸. Bu tarihte hayır sahiplerinden Hortumzâde Hacı Hüseyin Ağa tarafından şimdiki yerine yapılmış, zaman aşımından yıkılan yerleri ise daha sonra Sarı Alemdarzâde Mehmed İzzet Kaptan tarafından inşâ edilmiştir²³⁹.

1.6.2. Hanlar

Şehirlerin ticarî hayatında çok büyük bir öneme sahip olan hanlar, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun şehrinde yeterli miktarda olduğu görülmektedir. Şehirde bulunan hanların hangi mahallede ve kime ait olduğu şer'îye sicillerinden tespit edilmektedir. Hanlarda misafir olarak kalan esnafların ölüm halleri sicillere aktarılmış ve resmî kayıt tutulmuştur. Bu sicillerde şehirde bulunan 12 hanın isimleri tespit edilmiştir. Buna göre incelenen dönemde şu hanlar bulunmaktadır:

Kumyalı Mahallesi'nde Suluhan²⁴⁰, çarşı civarında Bulatoğlu Hanı (bu han, 5 oda, 1 sofa, 2 kapılı ve 1 büyük manifatura mağazasını içinde bulunduruyordu)²⁴¹, çarşı civarında Melikoğlu Hacı Anbarsun Hanı²⁴², çarşı içinde Nohudoğlu Hanı²⁴³, çarşı

²³⁶ *Giresun İl Yıllığı 1973*, Ankara 1973, s.17

²³⁷ "Giresun Kazası nefs-i kasabası mahallatından Soğuksu Cami-i Şerifinde tilavet olunmak üzere, kaza-i mezkur kaimmakamı İzzetlü Rüşdi Bey'in peder-i aliyyeleri merhum Esseyyid Mehmed Galip Efendi'nin bir kıt'a kelam-ı kadimi vakfolup ve cami-i mezkure imam efendinin taht-ı nezaretine olacağı kaimmakam Müşarünileyhin tahrir ve ifadesiyle kaydolunmuş ve kelam-ı kadim badema imam mumailiyhin tatht-ı nezaretiyle cami-i şerif-i mezkurede tilavet olunmak üzere vakf-ı sahih-i şer'i olundu". GŞS.No:1430 s.4 18 Şaban 1314 (22 Ocak 1897)

²³⁸ *Giresun İl Yıllığı 1973*, s.17

²³⁹ GŞS.No:1416 s.95

²⁴⁰ GŞS. No:1404, s.12

²⁴¹ GŞS. No:1404, s.258

²⁴² Bu han 1333 yılında istimlak kanununa aykırı olarak istimlak edilmek istenmiş, sahibi olan Sarı Alizade Ahmed Efendi 21 Kanun-ı evvel 1333 (21 Aralık 1917) tarihli bir arzla, durumu Dahiliye Nezareti'ne bildirmiş, nezaretten gelen emir doğrultusunda belediye istimlaktan vazgeçmek zorunda kalmıştır. GŞS. No:1404, s.328

²⁴³ GŞS. No:1409, s.9

içinde Kazancı Hanı²⁴⁴, carşı içinde Osmanlı teb'asından ve ermeni milletinden olan Veledyani Hanı²⁴⁵, Hacı Mikta Mahallesi'nde Ahmed Efendi Hanı²⁴⁶, çarşıda bulunan Arslanoğlu Hanı²⁴⁷, çarşı içinde Hadişyan Hanı²⁴⁸, çarşıda bulunan Kerak Ağa Hanı²⁴⁹, İskelebaşı'nda Çilingiroğlu Hanı²⁵⁰, sahilde bulunan İskelebaşı Hanı²⁵¹.

1.6.3. Hapishâne

Şehirdeki yapıların isimleri ve sayıları listesinde adı geçmemekte ise de, şehirde bulunan diğer bir yapı hapishânedir²⁵². 10 Cemaziyelevvel 1285 (29 Ağustos 1868) tarihli Trabzon Valisi'nin tahriratından hapishânenin gayet dar olduğu, keşif sonucunda 15.900 kuruş masrafla yeniden inşâ edileceği anlaşılmaktadır²⁵³. Hapishânenin yeniden inşâsı gereken para belediye gelirlerinden karşılanacaktı²⁵⁴.

Yeni yapılan hapishâne binasının 1332 (1914) yılında tekrar tâmire muhtaç olduğu görülmektedir. Bu tâmirat için 1.799 kuruşa ihtiyaç olduğu keşif sonucunda belirlenmiştir²⁵⁵.

Adliye Nazırı adına Müsteşar 12 Receb 1332 (6 Haziran 1914) tarihinde, Giresun Kazası hapishânesinde bazı mahkumların tifo hastalığına yakalandığını Dahiliye Nezareti'ne bildirmiştir. Trabzon Valisi ise, hapishâne çok az tifo vakâsının olduğunu belirterek, hapishânenin ayrı bir köşesinde vilayetin kendine ait bütçesinden 3.000 kuruş masrafla bir iki baraka yapılarak hastaların burada tedavi edileceğini belirtmiştir²⁵⁶.

1.6.4. Eğitim Kurumları

1.6.4.1. Medreseler

Şehirlerin toplum yaşantısında etkili olmalarının bir önemli nedeni de hiç şüphesiz birer kültür merkezi olmalarıdır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat'ın ilânı sıralarına kadar uzanan dönemde, Türkiye toprakları üzerinde bulunan

²⁴⁴ GŞS. No:1409, s.31

²⁴⁵ GŞS. No:1409, s.124

²⁴⁶ GŞS. No:1410, s.77

²⁴⁷ GŞS. No:1410, s.145

²⁴⁸ GŞS. No:1414, s.106

²⁴⁹ GŞS. No:1414, s.133

²⁵⁰ GŞS. No:1414, s.269

²⁵¹ GŞS. No:1437, s.99

²⁵² GŞS. No:1445, s.10

²⁵³ BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen, No:187, s.328 16 Cemaziyelevvel 1285 (4 Eylül 1868)

²⁵⁴ BA. TAD. No: 928, s.130 17 Zilhicce 1285 (31 Mart 1869), No:929, s.107, 24 Ramazan 1288 (7 Aralık 1871)

²⁵⁵ BA. DH.MB.HPS. No:112/25, 22 Cemaziyelahir 1332 (18 Mayıs 1914)

²⁵⁶ BA. DH.MB.HPS. No:96/48, 2 Ramazan 1332 (25 Temmuz 1914)

şehirler, topluma yön vermede birinci derecede etken olmuşlardır. Gerek ekonomik ve gerekse kültürel ve sosyal yaşamın her alanında şehirlinin örnek alınmasında, şehir eğitim ve öğretim kurumlarının katkısı çok büyük olmuştur. Anadolu'nun Türk-İslâm bir ülke olmaya başlaması ile birlikte eski birer kültür merkezi olan şehirlerde medreseler açılmaya başlamıştır²⁵⁷.

Osmanlı Devleti'nde eğitim, yüzyıllarca resmî ve gayri resmî müesseseler yolu ile yürütülmüştür. Bu farklı müesseseler arasında en önemlisi ve ilim ile ilgili faaliyetlerin başta gelen kaynağı hiç şüphesiz kuruluşundan XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar varlığını sürdüren medreselerdir²⁵⁸.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş döneminde büyük bir güç olan medreseler, özellikle Tanzimat'tan sonra güçlerini yitirerek, günlük yaşamdan kopmuşlar, insanları bu dünyadan çok, diğer dünyaya hazırlama amacına yönelmişlerdir.

Medreseler sosyal bir müessese olan vakıflar vasıtasıyla ayakta durmuşlardır. Bu yüzden eğitim ve öğretim parasız olup, öğrenciler medrese hücrelerinde karşılıksız barınma imkanı bulur ve yemekleri de karşılanırdı. Ayrıca öğrencilere cep harçlığı da verilirdi²⁵⁹.

Türk Eğitim Tarihçiliğinin önemli şahsiyetlerinden birisi olan Yahya Akyüz medreseleri şu şekilde tanımlamaktadır²⁶⁰: “Medreseler camilere bitişik ya da yakın, bir avluyu çevreleyen ve önlerinde ekseriya revaklar bulunan öğrenci hücrelerinden oluşan taş binalardır. Pencereleri demir parmaklıklıdır. Her hücrede ocak, avluda çoğu kez şadırvan vardır. Dershâne olarak bir odası daha büyük yapılmıştır. Medreseler genellikle tek katlı kubbeli yapılardır ve kent mimarisinin önemli bir parçasıdır”.

Devrin şartlarına göre mükemmel bir sistem olan medreseler, Tanzimat'ın ilânından sonra kendi başlarına terk edilmiş, ve eğitim alanında devlet batının etkisinde kalmıştır. Bu durum özellikle Sultan Mahmud zamanında had safhaya çıkmış. Abdülmecid, Abdülaziz ve II. Abdülhamid devirlerinde de küçük bazı değişikliklerle aynen devam etmiştir. Medreselerin ıslahında son bir teşebbüs olarak XX. yüzyılın

²⁵⁷ Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Ekonomik ve Sosyal Yapıları*, Ankara 1991, s.95

²⁵⁸ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II*, İstanbul 1998, s.229

²⁵⁹ IRCICA, a.g.e. I, s.95

²⁶⁰ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, İstanbul 1994, s.187

başlarında Şeyhülislâm Hayri Efendi büyük gayretler göstermiş, ancak devletin devamlı harplerle uğraşması sonucunda netice alınamamıştır²⁶¹.

1286 (1869) Trabzon Vilayeti Salnâmesi'ne göre, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nda köyleriyle birlikte toplam 15 medrese bulunmaktadır. Bu medreselerde 215 öğrenci eğitim görmekte olup 11 müderrris mevcuttur. Akköy Nahiyesi'nde 7 medrese, 481 öğrenci ve 7 müderrris görev yapmaktadır. Keşap Nahiyesi'nde ise, 5 medrese, 166 öğrenci ve 4 müderrisin bulunduğu görülmektedir²⁶².

1321 (1903) Maarif Nezareti Salnamesi'ne göre, Giresun şehrinde 4 medrese faaliyette bulunmaktadır. Müderrisleri, Müftü Efendi, İbrahim Efendi, İbrahim Fehmi Efendi ve Mehmed Efendi olup, toplam 188 öğrenci eğitim ve öğretim görmektedir²⁶³.

Giresun şehrinin en önemli medresesi, şehrin ilk camisi olan Sultan Selim Camii bitişiğindeki Ali Efendi Medresesi'dir. Medresenin kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte, şer'îye sicillerinde medreseye vakfedilen mallarla ilgili olarak kayıtlar bulunmaktadır. Buna göre, 7 Zilhicce 1288 (17 Şubat 1872) tarihinde Kumyalı Mahallesi'nden İbrahim Fevzi Efendi kendisine ait fındık bahçesinin gelirini medresenin müderrislik ve tevliyet cihetlerine vakfetmiştir. Bu hüccette medresenin 12 öğrenci odası ve 1 dershânenen ibaret olduğu görülmektedir²⁶⁴.

Ali Efendi Medresesi'nde, 5 Rebiülahir 1313 (25 Eylül 1895) tarihli sicil kayıtlarında müderrisliğin Mustafa Asım Efendi'ye verildiği tespit edilmektedir. Daha önce bu görevi yerine getiren eski müftülerden Hafız Mehmed Talip Efendi 17 sene önce vefat etmiş, yerine getirilen Feyzullah Efendi'de vefat ettiğinden, bu görev Asım Efendi'ye verilmiştir. Ayrıca bu kayıttan Bayezidzâde Hüseyin Kaptan'ın medresenin yanına 6 tane daha küçüklü-büyükü odalar yaptırıp vakfettiği görülmektedir. Bu belgede, Evkaf Muhasebecisi Bekir Efendi, Asım Efendi'nin müderrisliğe getirilmesi için kadı tarafından şer'î ilâm verilmesini talep etmektedir²⁶⁵.

Giresun şehrinin diğer önemli medresesi ise, Kapu Camii yakınında bulunan Mehmed Ağa Medresesi'dir. Bu medresenin de kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte yine şer'îye sicillerinde bilgiler mevcuttur. Medresenin mütevellisi olan Mehmed Nuri

²⁶¹ IRCICA, *Osmanlı Medeniyeti I*, s.278

²⁶² TS.1286 (1869), s.76

²⁶³ M.Emin Yolalıcı, "Maarif Salnâmelerine Göre; Trabzon Vilayeti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları" *OTAM*, sayı:5, Ankara 1994, s.445,448

²⁶⁴ GŞS. No:1404, s.99

²⁶⁵ GŞS. No:1427, s.121

Efendi, Giresun Belediye Reisi Kaptan Yorgi hakkında mahkemede dava açmıştır. Davanın sebebi, medresenin yeni yapılan yola gelmesi üzerine yıkılması ve şart olarak yeniden yapımı ile ilgilidir. Belediye Reisi Kaptan Yorgi eski yapının yıkılmasına karşılık, daha büyük bir medresenin yapılması için yardımcı olacağını bildirmiş, ancak 1310 (1892) senesi belediye gelirlerinden çok az bir kısmını medresenin yapımı için ayırmış, bu miktar ise yeterli gelmemiştir. Buna rağmen alt katı vakıf gelirlerinden yapılmış, sadece ikinci katı kalmıştır. Bu yüzden yarım kalan kısmın yapımı için belediye reisi mahkemeye verilmiştir²⁶⁶.

Giresun Kazası'na bağlı köylerde tespit edilen medreseler ise şunlardır:

Kabaköy'de bulunan 9 odalı medrese için köy ahalisinden Molla Mustafa 20 adet sim mecidiyeyi vakfetmiş, medresenin mütevelliliğine ise, Hasan Efendi getirilmiştir²⁶⁷.

Çandır Çalış Köyü'nde bulunan bulunan 11 odalı medresenin müderrisliğine, köy halkından Şükrü Efendi getirilmiş, mahkemeden kendisi için berat istenmiştir²⁶⁸.

Hamidiye Köyü'nde yeniden inşa edilen 13 oda ve 1 dersihânenen oluşan medresenin müderrisliği için, köy halkından Halil Efendi seçilmiş ve mahkeme tarafından berat verilmesi talep edilmiştir²⁶⁹.

Ülper Köyü'nde bulunan Çavuşoğlu Medresesi'nin müderrisliğine Hafız Mehmed Efendi getirilerek, mahkemeden berat talebinde bulunulmuştur²⁷⁰.

Keşap Nahiyesi'nde bulunan medreselerden 3 tanesi tespit edilebilmiştir. Anbaralan Köyü'nde Batum muhacirlerinden Harboğlu Murad, köyde yeni yapılan 12 odalı medreseye 5.000 kuruşunun faizini vakfetmiştir. Paranın 3/4 hissesi müderrise, 1/4'ü ise medresenin tamiri için ayrılması şartıyla vakfedilmiştir²⁷¹.

²⁶⁶ GŞS. No:1426 s.6

²⁶⁷ GŞS. No:1406 s.105, 19 Rebiülahır 1300 (27 Şubat 1883)

²⁶⁸ "Giresun Kazası'na tâbi Çandır Çalış Karyesinde lüzumuna binaen ashab-ı hayrat tarafından müceddeden bina ve inşa olunan bir dairede 11 odayı havi medrese müderrisliğine karye-i mezkur sakinlerinden Şükrü Efendi ibn Halil dâileri uhdesine tevcih ve yedine bir kıt'a berat-ı şerif-i alişan ihsan ve ita buyurulmasını umumen istirham ederiz". GŞS. No:1438 s.135 4 Receb 1321 (26 Eylül 1903)

²⁶⁹ GŞS.No:1438 s.274

²⁷⁰ GŞS. No:1446 s.145, 14 Cemaziyelahir 1326 (14 Temmuz 1908)

²⁷¹ "... Anbaralan Karyesinde vaki müceddeden bina ve inşa olunan 12 odayı şamil bir bab medresenin müderrisi efendiye ve medrese-i mezkurun ta'mir ve termimine malımdan olmak üzere 5.000 guruşun gâlesini vakf-ı sami-i şer'i ile vakfeyletim. Şöyleki, mezkur 5.000 kuruşun senevi nizamname-i seniyyesi vechle gâlesinden yani nemasından balığ olduğu meblağın dörtte üç hissesi medrese-i mezkurun tedris-i ulum eden müderris efendiye ve dörtte bir medrese-i mezkurun tamir ve termimine verilmek ve sarf olunmak üzere meblağ-ı mezkur 5.000 kuruşu vakf-ı sahih-i müeyyed ve sarf-ı mahalde ile vakfeyletim. Harboğlu Murad bin Alişan. 3 Receb 1320 (6 Ekim 1902)". GŞS. No:1436 s.182

Paye Köyü'nde ise yeniden inşa olunan 11 odalı Tahsiliye adlı medresenin müderrisliğine, Yağmurca Köyü'nden 40 yaşındaki Mürsel Efendi'nin getirildiği belirtilerek, mahkemeden berat talep edilmiştir²⁷².

1.6.4.2. Sıbyan Mektepleri

Osmanlı Devleti'nde ilköğretim kurumları olarak sıbyan mektepleri bulunmaktadır. Bu eğitim kurumları da medreseler gibi Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde kaliteli iken, sonradan bozulmuş ve eğitim, ders, öğretim seviyesi bakımından düşmüştür. XIX. yüzyıla gelindiğinde sıbyan mektepleri, şehir, kaza ve köylerde ya külliye içinde, medrese ve cami köşelerinde ya da ışıksız, havasız, genellikle tek katlı, tek odalı taş binalarda mevcudiyetlerini devam ettirmişlerdir²⁷³.

1286 (1869) Trabzon Vilayeti salnâmesi'ne göre, Giresun Kazası'nda 42 tane sıbyan mektebinin bulunduğu tespit edilmektedir. Bu mekteplerde 1.265 öğrenci eğitim görmektedir. Bu sayının Giresun'a bağlı nahiyelerde daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim Akköy Nahiyesi'nde 56 mektep ve 1.934 öğrenci bulunmaktadır. Keşap Nahiyesi'nde ise, 45 mektebde 1.372 öğrenci eğitim görmektedir²⁷⁴.

1869 yılında Osmanlı Devleti'nin eğitim sisteminde köklü bir değişikliğe gidilmiştir. Bu değişikliğin nedeni, tamamen devletin kendisi olmayıp, yabancı devletlerin müdahaleleri sonucu olmuştur. Özellikle Fransa Islahat Fermanı ile vaadedilen reformların gerçekleştirilmesi için 22 Şubat 1867'de verdiği notada, Osmanlı eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesini istemiştir. Zaten devlet ricali de Fransa'nın eğitim sistemini beğenerek örnek almak arzusundaydılar. Bütün bu gelişmeler sonucunda Maarif Nazırı Saffet Paşa'nın başkanlığında oluşturulan kurul bir yönetmelik hazırlayarak eğitim-öğretim işlerini yeniden düzenlemiştir. Bu düzenlemeler "Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi" adıyla neşredilmiştir. Nizamnâmenin sıbyan mekteplerini ilgilendiren kısmı ise, her köy ve mahallede bir sıbyan mektebi açılmasını öngörmesidir²⁷⁵.

²⁷² "Keşap Nahiyesi'nin Paye Karyesinde vaki cümlelerin ianesiyle müceddeden bina ve inşa eylediğimiz bir dairede 11 odayı havi Tahsiliye namıyla olan bir bab medresenin müderrisliğine cümlemiz, Yağmurca Karyesinin 20 hanesinin 1. hanesinde sakin 40 yaşında Mürsel Efendi'ye bir kıt'a berat-ı şerif-i alişan ihsan buyurulmasına dair ilâm-ı şer'inin tanzimini istirham ederiz. 7 Zilhicce 1325 (11 Ocak 1908)". GŞS. No:1445 s.38

²⁷³ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara 1991, s.57; M.E. Yolalıcı, "Maarif Salnamelerine Göre Eğitim Kurumları", s.449

²⁷⁴ TS. 1286 (1869) s.71

²⁷⁵ M.Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.287-288

Nizamnâmenin Giresun Kazası'nda uygulandığı görülmektedir. 17 Haziran 1871 tarihli belgede, nizamnâme hükmünce inşaat ve muallimlerin maaşlarının halktan karşılanması şartıyla üç adet sıbyan mektebinin yapılması için onay verilmiştir²⁷⁶.

Sıbyan Mekteplerinin yönetimi kurucularının tesis ettikleri vakıflarca sağlanmaktaydı. Vakfiyesine göre, "Mekteb-i Sıbyan", "Muallimhâne", "Mektephâne" gibi adlarla anılmaktaydı²⁷⁷. Giresun şehrinde de bu durum görülmektedir. Şeyh Kerameddin Camisi civarındaki sıbyan mektebi vakıf yoluyla yapılmış²⁷⁸, Kapu Mahallesi'nde ise, Hacı Ahmedzâde Arif Hikmet Efendi bir sıbyan mektebi inşasına muvaffak olmuştur²⁷⁹.

Sıbyan mekteplerindeki görevli muallimlere verilmek üzere ziraî ürün gelirleri hayır sahipleri tarafından vakfedilmiştir. Mesela, Hacı Hüseyin Mahallesi'nde bulunan sıbyan mektebindeki muallimlere verilmek üzere, aynı mahalleden Molla Ahmedoğlu Hacı İsmail, Keşap'ın Barça Köyü'ndeki fındık bahçesinin, eğer hasılâtı olursa vakfedeceğini mahkeme yoluyla tescil ettirmiştir²⁸⁰.

Darı Köyü'nde yeni yapılan sıbyan mektebindeki hocaya verilmek üzere, aynı köyden Kargaoğlu Mehmed Efendi geliri 500 kuruş tutan fındık bahçesini vakfetmiştir²⁸¹. Yine Sultan Selim Camisi yanında bulunan sıbyan mektebine, Boztekke Köyü'ndeki fındık bahçesinin hasılâtı vakfedilerek, resmiyet kazanması için mahkemeye müracaat edilmiştir²⁸².

XIX. yüzyılın ikici yarısında, Osmanlı Devleti'nde ilköğretim için sıbyan mektepleri dışında, 1863 yılında "İptidâiye Mektebi" adı altında ikinci bir okul fikri ortaya atılmıştır. Bu fikir, ancak 1872 yılında açılan İptidâî Numune Mektebi ile tatbikata geçmiştir. Böylece ilköğretim de ikili bir sistem ortaya çıkmıştır. Bu ikilik, ilköğretimde sıbyan mektebi ve iptidâî mektebi olarak görünüşte, "usûl-ü afîka" ve "usûl-ü cedîde" olarak da temelde uzun bir süre devam etmiştir²⁸³.

²⁷⁶ "Meallerinden müsteban olduğu vechle ... Giresun Kasabası'nda masarîf-ı inşaiyyesiyle ma'lum-ı vesaire maaşatı Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi hükmünce taraf-ı ahaliden tesviye olunarak üç bab sıbyan mektebi inşaatı ... Vilayat-ı Mûşarûnileyha'ya tahrirat-ı tastiri tezekkür kılındı ise ol babda emr ü ferman hazreti men lehül emrindir". BA. İrade Şura-yı Devlet No:899, 28 Rebiülevvel 1288 (17 Haziran 1871), BA. TAD. No:929 s.97 19 Cemaziyelevvel 1288 (6 Ağustos 1871)

²⁷⁷ M.Çadircı a.g.e. s.96

²⁷⁸ GŞS. No:1404 s.232

²⁷⁹ GŞS. No:1414 s.288

²⁸⁰ GŞS. No:1416 s.38

²⁸¹ GŞS. No:1422 s.103

²⁸² GŞS. No:1434 s.49

²⁸³ B. Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim sistemi*, s.68, Y.Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s.196

Maarif Nezareti 1882'den sonra bu ikiliği kaldırmak için ağırlığı iptidâi okullarına kaydırmıştır. Böylece, sıbyan mektebi taraftarlarının ilk öğretimin modernleşmesine karşı gösterdikleri direnme zayıflamaya başlamıştır. Daha sonra sıbyan okullarının yeni sisteme dönüştürülmesi hızlanmış ve 1909 yılına kadar pek çok sıbyan mektebi yeni usulü tatbik etmeye başlamıştır²⁸⁴.

XX. yüzyılın başından itibaren Giresun Kazası'nda da ilköğretim kurumları olarak iptidâiyelerin ismi geçmektedir. Nitekim 1917 yılında 4 şehir merkezinde olmak üzere, Giresun Kazası'nda toplam 17 iptidâiyede görev yapan muallimlerin maaş miktarları verilmiştir²⁸⁵.

1.6.4.3. Rüştiye Mektebi

Tanzimat öncesinde eğitim ve öğretim alanında çağı yakalama sürecinde taşra şehirleri pek nasibini alamamıştır. Mektep ve medrese dışında açılan yeni okulların tümü İstanbul'da .bulundukları gibi, mezunları da yine orada görev almışlardır. Ancak Sultan II. Mahmud'un son yıllarından başlanarak eğitim ve öğretim alanında önemli faaliyetlerin yapıldığı görülmektedir. Daha sonra Sultan Abdülmecid döneminde de bu çalışmalar devam etmiş ve 8 Kasım 1846'da "Mekâtib-i Umumiye Nezareti" kurulmuştur. Bu kurumun görevi sıbyan mekteplerinin ıslahı ve rüştiye²⁸⁶ mekteplerinin kurularak, çoğaltılması olmuştur. Nitekim, 1847 yılında ilk rüştiye İstanbul'da kurulmuş ve taşra şehirlerinde açılmasına başlanmıştır²⁸⁷.

Rüştiyelerin Osmanlı eğitim sistemindeki statüsünün bugün için tam karşılığı bulunmamaktadır. Buna rağmen rüştiye mekteplerini, kuruluşu sırasında sıbyan mektepleri sonrası eğitimi kapsayan ve aynı zamanda yüksek mekteplere hazırlık okulu şeklinde, 1869'dan sonra ise, ilk mekteplerin üstünde ve lise seviyesindeki idâdîlerin altında, ortaokul seviyesinde eğitim veren bir okul şeklinde görmek mümkündür²⁸⁸. Rüştiyelerin yapım masrafları vilayetlerin Maarif Sandığı'ndan karşılanmıştır. Öğretim

²⁸⁴ B. Kodaman a.g.e. s.69

²⁸⁵ BA. DH.UMVM. No:11/16-17, 18 Cemaziyelahir 1335 (11 Nisan 1917). Şehirde faaliyet gösteren iptidaiyeler şunlardır:Gülizar-ı İrfan Anas (Kız) İptidaiyesi, Feyziyesan İptidaiyesi, Benim-i Terakkî İptidaiyesi, Rehber-i İrfan İptidaiyesi. İptidaiye Bulunan Merkez Köyler: Alinyuma, Çandır, Hisar Kiriş, Darı, Boztekke. Akköy (Bulancak) Nahiyesi'ndeki İptidaiyeler: Şeyhli, Bozat, Ahmedli, Ada. Keşap Nahiyesi'ndeki İptidaiyeler: Düzköy, Yivdincik, Taflancık. Piraziz Nahiyesi'nde ise, Abdal İptidaiyesi.

²⁸⁶ Bu okullara rüştiye denmesinin sebebi, çocukların ergenlik çağına, yani "rüşd" yaşına gelinceye kadar buralara devam edecekleri düşünülerek bu isim verilmiştir. Bkz. B. Kodaman, a.g.e. s.91

²⁸⁷ M. Cadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.284-285

²⁸⁸ IRCICA, *Osmanlı Medeniyeti II*, s.307; B. Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim sistemi*, s.91

süresi 4 yıl olan rüştiyelere, sıbyan mekteplerini bitirip, diploma alan öğrenciler sınavsız kabul edilmişlerdir²⁸⁹.

Giresun Kazası'nda rüştiye mektebinin kurulması çalışmalarına 1867 yılında başlanmıştır. 18 Ramazan 1284(13 ocak 1868) tarihli Trabzon Valisi'nin tahriratında, Giresun'da rüştiye mektebinin olmadığı belirtilerek, inşaat masraflarının halktan alınarak mektebin yapılacağı ifadelerine yer verilmektedir²⁹⁰.

Sıbyan mektepleri anlatılırken sözü edilen 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi gereğince, 500 evli kasabalarda rüştiye mektebinin açılması öngörülüyordu²⁹¹. Nitekim Giresun Kazası'nda bu nizamnâme sayesinde 1870 yılında rüştiye mektebi açılmıştır. Zaten 1286 (1869) tarihli Trabzon Vilayeti Salnâmesi'nde Giresun'la birlikte Tirebolu'da da rüştiye mektebinin inşâsına başlanılarak, yakında bitirileceği zikredilmektedir²⁹². 1870 yılında faaliyete geçen Giresun rüştiye mektebinde 63 öğrencinin, İsmail Efendi ve İbrahim Efendi nezaretinde eğitim gördükleri tespit edilmektedir²⁹³.

1874 yılında, Giresun rüştiye mektebinde 64 öğrenci eğitim ve öğretim görüp, 4 muallim görev yapmaktadır. Bu muallimlerin isimleri ile branşları şunlardır: Muallim-i Evvel İsmail Efendi, Muallim-i Sani İbrahim Efendi, Sülüs Hocası Fehmi Efendi, Rika Hocası Mehmed Talat Efendi²⁹⁴.

1316 (1898) Maarif Salnâmesi'nde, Giresun rüştiye mektebi'nde yine 4 muallimin görev yaptığı ve 92 öğrencinin eğitim ve öğretim gördüğü tespit edilmektedir. Yine bu salnâmeye göre, Akköy Nahiyesi'nde de rüştiye mektebi kurulmuş olup, 1 muallimin nezaretinde 68 öğrencisi bulunmaktadır. 1321 (1903) Maarif Salnamesi'nde ise, Giresun rüştiye mektebindeki öğrenci sayısı 102'ye çıkmışken, Akköy Nahiyesi'ndeki mektepte 32 öğrenci eğitim görmektedir²⁹⁵.

²⁸⁹ Y.Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s.144

²⁹⁰ BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen No:187, s.273 18 Ramazan 1284 (13 ocak 1868)

²⁹¹ M. Çadırcı a.g.e. s.288

²⁹² TS. 1286 (1869) s.80

²⁹³ TS. 1287 (1870) s.74

²⁹⁴ TS. 1291(1874) s.69

²⁹⁵ M.E. Yolalcı "Maarif Salnamelerine Göre, s.455

1.6.4.4. Yeni Kurulan Mektepler

Giresun Kazası'nda daha sonraki yıllarda yeni okulların açıldığı tespit edilmektedir. Bunlar İdâdî ve Darülmuallim mektepleridir²⁹⁶.

Osmanlı Devleti'nde idâdîler önceleri Harp Okulu ve Askeri Tıbbiye'ye girmek isteyen gençlerin eksik bilgilerini tamamlamak, amacıyla açılan hazırlık sınıfları için kullanılmıştır. İlk faaliyete 1845 yılında İstanbul'da geçen idâdîler 1869 Maarif Nizamnâmesi ile, orta öğretim kurumları olarak düşünülmüş ve 1.000 haneli kazalarda açılmasına karar verilmiştir. Rüştîyede 4 yıllık bir eğitimden sonra idâdîlere gelen öğrenciler burada da 3 yıllık bir eğitimden sonra orta öğretimi bitirmiş olmaktadır²⁹⁷.

Giresun idâdî mektebinin ne zaman kurulduğu kesin olarak tespit edilememekle birlikte, 18 Cemaziyelahir 1335 (11 Nisan 1917) tarihli bir belgede, idâdîde görev yapan hüsn-ü hat muallimi, iptidâî kısmı muallimi ve hademenin 6 aylık maaşlarının 6.000 kuruş olduğu tespit edilmektedir²⁹⁸.

1336 (1918) yılında ise, Giresun idâdîsinin muallim maaşları ile diğer masraflarının toplamı 598.100 kuruş olduğu belirtilmektedir²⁹⁹.

Osmanlı Devleti'nde yeni açılan iptidâîye ve rüştîyelerin öğretmen ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla darülmuallim mektepleri kurulmaya başlanmıştır. İlk darülmuallimin 1848 yılında İstanbul'da açılmış ve zamanla bütün taşraya yayılmıştır. Darülmuallim mekteplerinin daha iyi bir eğitim vermesi için Ahmed Cevdet Paşa, 1 Mayıs 1851'de Darülmuallimin Nizamnâmesi adı altındaki bir nizamnâme ile yeni düzenlemeler getirmiştir. Buna göre, eğitim süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir³⁰⁰.

20 Rebiülevvel 1334 (26 Ocak 1916) tarihli belgeye göre, Giresun Kazası'nda Darülmuallim Mektebi'nin 1913 yılında kurulduğu tespit edilmektedir. Giresun'un ileri gelen eşrafı tarafından Dahiliye Nezareti'ne çekilen telgrafta, darülmuallimin 3 yıl önce önemini bilen halk tarafından kurulup, Vilayet Meclisi'nden de geçerek resmileştiği bildirilmiştir. Ayrıca Trabzon Vilayeti'nin 4.000, Giresun Kazası'nın 500 kadar iptidâîye muallimine ihtiyacı olduğu belirtilerek, Maarif Nezareti'nce kapatılmasına

²⁹⁶ İdâdî ve Darülmuallim Mektepleri'nin kuruluşu ve işleyişi için bkz. B. Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, s.114-129, 145-154

²⁹⁷ Y.Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s.145; M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.288

²⁹⁸ BA. DH.UMVM. No:11/16, 18 Cemaziyelahir 1335 (11 Nisan 1917)

²⁹⁹ BA. DH.UMVM. No:1/2-2, 22 Receb 1338 (11 Nisan 1820)

³⁰⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Y.Akyüz a.g.e. s.153-163

karar verilen Giresun Darülmualim Mektebi'nin, Giresun ve tüm memleket için çok önemli olduğu zikredilerek, bu kararın bir kez daha gözden geçirilmesi talep edilmektedir³⁰¹.

1.6.4.5. Gayri Müslim Mektepleri

Osmanlı Devleti'nin bünyesinde yaşayan gayri müslimler yüzyıllarca ibadet, gelenek ve göreneklerinde serbest bırakılarak, kimliklerini muhafaza etmişlerdir. Eğitim alanında da bu durum görünmekte olup, özellikle devletin dağılma sürecinde dış devletlerin baskıları sonucu, bu alandaki hak ve özgürlükler had safhaya ulaşmıştır.

Osmanlı Devleti'nde müslüman halkın eğitim işlerinden farklı olarak, Tanzimat Fermanı'nın ilânına kadar gayri müslim halkın eğitimi, mensubu bulundukları cemaatin ruhanî liderlerinin idaresindeki dînî eğitim veren ve din adamı yetiştirmeyi hedefleyen ruhban okullarından meydana gelmiştir. Tanzimat sonrası ise, gayri müslimler bulundukları şehirlerde kendi bünyelerine uygun eğitim kurumları açmışlardır³⁰².

Osmanlı Devleti'nin bir şehri olarak Giresun Kazası'nda yaşayan gayri müslimler de bu serbestiyetten faydalanmışlar ve kendi mekteplerini açmışlardır. 1286 (1869) Trabzon Vilayeti Salnâmesi'ne göre, şehirde sadece Rum halkına ait bir mektep bulunmakta olup, öğrenci sayısı 269 olarak verilmiştir³⁰³.

1869 Maarif Nizamnâmesi ile, azınlıkların eğitimi hakkında yeni hükümler kabul edilmiştir. Buna göre, gayri müslimler belli şartlar altında özel okullar açabilmeleri veya bazı okullarda müslüman çocukları ile birlikte eğitim görebilmeleri esasları belirtilmiştir³⁰⁴.

Giresun'daki gayri müslimler 1869 Nizamnâmesi ve 1876 I. Meşrutiyet'in getirdiği kanunlardan faydalanarak yeni okullar açmışlardır. 1880'lerde Giresun şehrinde gayri müslimlere ait 5 okul bulunmaktadır. Bunlardan 3'ü Rumlar'a ait olup, 420 erkek, 63 kız olmak üzere toplam 483 öğrenci, 8 erkek ve 2 kadın öğretmen gözetiminde eğitim görmektedir. Diğer 2 mektep ise, Ermeniler'e ait olup, 150 erkek, 92

³⁰¹ BA. DH.UMVM No:27/1-1, 20 Rebiülevvel 1334 (26 Ocak 1916)

Telgrafa imza atan kişiler şunlardır: Hacı Alizâde Kaşif, Bayezidzâde Hasan, Hacı Ahmedzâde Arif, Dizdarzâde Eşref, Müftü Ali, Yusuf Ağazâde Münir, Kara Mustafazâde Esad, Ali Efendizâde Mehmed, Kitabcızâde İhsan, Larçınzâde Hakkı, Hacı Seyidzâde Mürşid, Nakibüleşraf Ali, Taç Alizâde Temel ve Karaibrahimzâde Ali.

³⁰² IRCICA, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi II*, s.355-356

³⁰³ TS. 1286 (1869) s.71

³⁰⁴ M.E.Yolalıcı, "Maarif Salnamelerine Göre", s.463

kız toplam 242 öğrenci, 3 erkek, 2 kadın toplam 5 öğretmenle eğitimlerine devam etmektedir³⁰⁵.

1316 (1898) ve 1321 (1903) Maarif Salnameleri'nde ise, Giresun Kazası'ndaki gayri müslim okul sayısının 23 olduğu tespit edilmektedir. Bu okullardan sadece bir tanesi Ermenilere ait olup, geri kalanı Rum cemaatinin okullarıdır³⁰⁶.

Rum cemaatine ait öğretim kurumlarının yıllık 600 liraya varan masraflarını, toplanan maddi yardımlar, kiliselerin gelirleri, okullara ait binaların kiralardan elde edilen gelirler yoluyla karşılamaktadır. İki erkek çocuk okulundan birisi, sadece ilköğretimi kapsamakta, diğeri ise, kendi programı içerisinde 10 yıllık bir döneme dayalı dersleri vermektedir. Ermeni cemaati ise, iki okulları için yılda 300 lira harcamaktadır. Bu harcamalar aynen Rum cemaatinin izlediği yöntemlerle karşılanmaktadır. Her iki cemaatin okullarında, öğretmenlerden başka bir de idareci olarak müdürler bulunmaktadır³⁰⁷.

Ermeni cemaatine ait sıbyan mekteplerinden birinin Kumyalı Mahallesi'ndeki, aynı cemaata mahsus kilisenin yanında olduğu görülmektedir³⁰⁸. Bu mektebin müslimlerde olduğu gibi mütevellisi bulunmaktadır. Nitekim hem mektebin hem de kilisenin müteveli ve murahhas vekili olan Papaz Vehanes Efendi, bu yapılara ait arazinin bir miktarını gasp eden Büyük Bahçe Mahallesi'nden Artin'i mahkemeye vermiştir³⁰⁹. Daha sonraki yıllarda Ermeni cemaati gayri müslimlere tanınan haklardan geniş ölçüde yararlanarak içerisinde mağazaların da bulunduğu erkek ve kız öğrencilerine ait mektep inşasına ruhsat aldıkları tespit edilmektedir³¹⁰.

Giresun'da yaşayan Rum cemaati, İslam toplumundan etkilenmelerinin bir tezahürü olarak, kendi mekteplerine çeşitli emtiaları vakfetmişlerdir. Nitekim, Gogara Mahallesi'nden Hacı Lefteroğlu Kutağa aynı mahallede bulunan sebze bahçesi ile evini,

³⁰⁵ V. Cuinet, *La Turquie*, s.65

³⁰⁶ M.E.Yolalıcı, "Maarif Salnamelerine Göre", s.464-465

³⁰⁷ V. Cuinet, a.g.e. s.66

³⁰⁸ GŞS. No:1404 s.270

³⁰⁹ GŞS. No:1420 s.121

³¹⁰ "Giresun Kasabası'nda Kumyalı Mahallesi'nde sarf-ı mülk bir kıt'a arazi üzerine tulen 36.5, arzen 28.5 ve irtifaen 20 metre ebadında ve 3 kapı ve 140 pencere ile 43 oda ve 5 mağazayı muhtevi ve kargir olmak ve arsanın ale'l- husus resm-i senevi tahsis edilmek ve müştemilatından olan mağazalar her türlü rusum ve tekalif-i emiriyye tabi tutulmak ve hitam-ı inşasıyla küşadında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 129. maddesi ahkâmına riayet kılınmak şartıyla Ermeni cemaati zükûr ve anas itfaline mahsus bir bab mektep inşasına Şura-yı Devlet kararıyla ruhsat verilmiştir". BA. İ.M.V. No:232/108, 7 Safer 1332 (15 Ocak 1914); BA. DH.İD. No:214/8, 2 Camaziyelahir 1332 (28 Nisan 1914)

Rum erkek mektebinde eğitim gören fakir öğrencilerin terbiye ve talimi için vakfetmiştir³¹¹.

Rum mekteplerinin Ermeniler’de olduğu gibi mütevellileri bulunmakta ve mekteplerin her türlü problemleriyle ilgilenmekteydiler. Gogara Mahallesi’ndeki Rum mektebinin mütevellisi Papadubulu Yani, Kumyalı Mahallesi Ermeni halkından Barunveratyan Kerak Ağa’yı, mektebin vakıflarından birisi olan ve Mihail Efendi tarafından vakfedilen dükkanın hududuna direk diktiği için mahkemeye vermiştir³¹².

1.6.4.6. Kütüphâne

1321 (1903) Maarif Salnamesi’ne göre, bir eğitim ve kültür müessesesi olarak, Trabzon Vilayeti’ndeki en eski kütüphanenin Giresun Kazası’nda bulunduğu tespit edilmektedir. Kütüphâne, Sultan Selim Camii yanında aynı adla anılmış, 1131(1719) tarihinde Müderris Hacı İsmail Efendi tarafından kurulmuştur. Kütüphanede, 690 kitap mevcuttur³¹³.

Görüldüğü gibi Giresun Kazası’nda incelenen dönemde eğitim faaliyetleri devletin küçük bir örneğini oluşturmuş, öncelikle merkezde yapılan yenilikler bir müddet sonra taşra şehirlerine de yayılmış ve Giresun’da da bunun örnekleri tespit edilmiştir.

³¹¹ GŞS. No:1429 s.71, 13 Camaziyelahir 1314 (19 Kasım 1896)

³¹² GŞS. No:1430 s.90 3 Cemaziyelevvel 1315 (30 Eylül 1897)

³¹³ M.E.Yolalıcı, “Maarif Salnamelerine Göre”, s.467. 1316 (1898) Tarihli Maarif Salnamesi’nde kuruluş tarihi 1311 olarak yazılmıştır. Bkz. aynı makale s.467 dipnot 88.

II. BÖLÜM

GİRESUN KAZASI'NIN İDARİ DURUMU

2.1. FETİHTEN SONRAKİ İDARİ DURUM

Osmanlı Devleti'nin idarî durumu incelendiğinde, kendisinden önce kurulan devletlerden izler taşıdığı görülmektedir. Devletin yönetim biçimi, eyalet ve sancak prensibine dayanmakta olup, topraklar eyaletlere, eyaletler de sancaklara ayrılmıştır¹.

Osmanlı taşra teşkilatında eyalete bağlı sancaklar, her birinin başında birer "Kadı"nın bulunduğu "Kaza" adı verilen yönetim birimlerine ayrılmış, kazalar da mevcut köyler idarî ve coğrafi sınırlarla çevrili bölgelere taksim olunmuş, bu şekilde tesis edilen ve aynı özelliğe sahip bulunan köylerden meydana gelen idarî bölgeye "Nahiye" adı verilmiştir. Ancak nahiye tabiri, her zaman bir kazanın parçasını değil, bazen bir "Liva"yı, bazen de 3-4 mahalleden oluşan bir semti ifade etmiştir².

Giresun Osmanlı idaresine girdikten sonra kaza merkezi olarak devletin idarî yapısında yerini almıştır. 1486 tarihli Tahrir Defteri'ne göre, Giresun ve yöresi Zeâmet-i Kürtün adlı idarî bölgenin merkezi durumundaydı. İdarî bakımdan tam bir nizam sağlanamamış, eski Çepni beyleri dönemindeki idarî yapı, Osmanlı timar sistemi çerçevesinde sürdürülmüştür³. Zeâmet-i Kürtün adlı idarî birime yalnız Çepni (Giresun) değil, aynı zamanda Kürtün bölgesi de tâbi bulunuyordu. Muhtemelen bu iki bölge Kürtün Zeâmeti'ne bağlı birer nahiye idiler. Nitekim, bu zeâmetin sınırları içinde yer alan iskân birimlerinin Çepni ve Kürtün adlı ünitelere tâbi oldukları görülmektedir. Kürtün Zeâmeti adlı idarî birimin kaza özelliği taşıdığı, Giresun'da oturan ve kayıtlarda Kürtün'e ait görünen bir "Kadı"nın varlığından anlaşılmaktadır⁴.

1497-1500 yılları arasındaki kayıtları ihtiva eden Timar Tevcih Defteri'nde, Giresun'un (Çepni) nahiye adı altında yer aldığı belirtilmektedir⁵.

¹ İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, Ankara 1995, s.123; Rıfat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (1785-1840)*, Ankara 1986, s.136; Mehmet Ali Ünal; *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989, s.29

² Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s.110

³ Feridun Emecen, "XV-XVI. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996, s.158

⁴ M. Hanefi Bostan, "XV-XIX. Yüzyıllarda Giresun Kazası'nın İdarî Taksimatı ve Nüfusu", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996, s.120

⁵ H. Bostan a.g.m. s.120

1515 tarihli Tahrir Defteri'nde ise Giresun, "Vilayet-i Çepni" diye adlandırılan idarî bir birimdir. Bu tarihte Çepni Vilayeti'ne, Çepni (Giresun) nahiyesinden başka Kürtün bölgesi de tâbi bulunmaktaydı. 1486 yılında Zeamet-i Kürtün olarak kaydedilen kaza statüsündeki idarî ünite, 1515 yılında Vilayet-i Çepni olarak görülmektedir. 1515-1532 yılları arasındaki kayıtları ihtiva eden defterde, Giresun Çepni Vilayeti'ne tâbi olarak "Vilayet-i Nahiye-i Çepni" olarak kaydedilmiştir. Giresun (Çepni), 1538-1539 tarihli Timar Tevcih Defteri'nde Çepni Kazası, 1550 tarihli Ruus Defteri kayıtlarında ise, Giresun Kazası adıyla zikredilmiştir⁶.

Giresun'un 1538'li yıllara kadar Kürtün Zeameti ve Çepni Vilayeti adıyla anılan idarî ünitenin bir nahiyesi olarak gözükmekle beraber, Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan Tafsîlü'l-Kuzâtü'l-Mansube fî Vilayet-i Anadolu adlı (929 numaralı) defterde yer alan bilgilere göre, 1513 yılında hem Kürtün ve hem de Giresun kaza statüsünde olup, herbirinin ayrı ayrı kadısı bulunduğu görülmektedir⁷.

Sultan Bayezid'in padişahlığı zamanında, muhtemelen XVI. yüzyılın başlarında Giresun ve Kürtün iki ayrı kaza olarak teşkilatlandırılmıştır. 1515, 1520 ve 1515-1532 tarihli kayıtları ihtiva eden tahrirler, dirlikler esas alınarak düzenlendiği için Çepni (Giresun) Kazası, zikredilen defterlerde bu yüzden nahiye olarak kaydedilmiş olmalıdır. Nitekim dirlikler esas alınmadan düzenlenen 1554 tarihli tahrirde Giresun, kaza adıyla yer almıştır. Bu kazaya Giresun şehri ve Çepni nahiyesi tabi bulunmaktaydı. Kazanın merkezi olan Giresun şehri, bazı kayıtlarda Giresun Kasabası olarak da zikredilmektedir. 1566-1584 tarihleri arasındaki çeşitli arşiv kayıtlarında Giresun Kazası'nın, bazen Çepni ve bazen de Giresun Nahiyesi adıyla kaydedildiği görülmektedir. Özellikle 1583-1584 tarihli tahrir defterlerinde, Giresun'un nahiye olarak kaydedilmesi bu defterlerin timar sistemine göre düzenlenmiş olduğunu göstermektedir⁸.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun kazasının en önemli nahiyesi olan Akköy'ün 1455 tarihli tahrir defterinde adı Kepsil olarak görülmekte olup, 1871'den

⁶ H. Bostan, "XV-XIX. Yüzyıllarda Giresun Kazası'nın İdari Taksimatı" s.121

⁷ 1513 tarihli defterde Giresun Kazası'nın kadısı olarak görülen Mevlana Şuca, Sultan Bayezid zamanında tayin edilmiştir. H. Bostan, a.g.m. s.121-122

⁸ H. Bostan, a.g.m. s.122

sonra Akköy tâbiri kullanılmıştır. Adı geçen tahrir defterine göre Kepsil Nahiyesi, bir nâiblik, yani kadı nâibinin yargı alanına giren idarî bir ünite olarak zikredilmektedir⁹.

Giresun Kazası'nın diğer bir nahiyesi olan Keşap, 9 Temmuz 1585 tarihli bir mühimme kaydında kaza olarak gösterilmiştir. Giresun Kazası, 1585 yılında Giresun ve Keşap adlı iki kaza şeklinde teşkilatlandırılmıştır. 1643 ve 1681 tarihli Avarızhâne Defterleri'nden anlaşıldığına göre, Giresun'un doğusunda yer alan Düzyer, Vanazıd, Barça, Halkalu, Karabulduk, Girbas, Eğrianbar, Yenicehisar, Kışla, Karagönc, Çakırlu, Kozköy, Sarvan, Valid, Saraycık, Halaçlı, Dölçukuru gibi köyler Keşap'a bağlanarak, kaza haline getirilmiştir¹⁰.

Giresun Kazası, XVI. yüzyılın sonlarından incelenen dönem olan XIX. Yüzyılın ortalarına kadar idarî birim olarak mevcut kaza statüsünü korumuş, Trabzon Eyaleti'nin, Trabzon livasına bağlı kalmıştır.

2.2. 1850 -1900 YILLARI ARASINDAKİ İDARİ DURUM

Yukarıda da bahsedildiği gibi Giresun, fetihden sonra idarî birim olarak kaza statüsünde bulunmuş ve Trabzon Vilayeti'ne bağlı kaza merkezi olarak kalmıştır. Bu kazanın doğusunda Tirebolu Kazası, batısında Ordu Kazası, kuzeyinde Karadeniz ve güneyinde ise, Karahisar-ı Şarkî Sancağı bulunmaktadır.

1264 (1848) tarihli Osmanlı Devleti Salnâmesi'nde Giresun Kazası'nın, Trabzon Vilayeti'nin merkez livasına bağlı olduğu görülmektedir¹¹. 1266 (1850) tarihli Devlet salnamesinde de Giresun, Keşap ile birlikte "Keşap ma'a Giresun" adı altında Trabzon Livası'nın kazasıdır¹².

1271(1855) Devlet Salnamesi'ne göre ise Giresun, Trabzon Merkez Livası'ndan ayrılarak, yine Trabzon Vilayeti'ne bağlı Ordu Livası'na dahil edilmiştir¹³. Giresun Kazası'nın Ordu Livası'na bağlılığı 1282 (1865) yılına kadar devam etmiştir. 1283 (1866) yılı Devlet Salnamesinde Giresun, kaza statüsünden sancak birimine

⁹ Bahaeddin Yediyıldız, "Kimlik Bunalımı" *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni*, Kasım 1987, sayı:7, s.12; ayrıca bkz. Bahaeddin Yediyıldız, Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları I*, Ankara 1992.

¹⁰ H. Bostan, "XV-XIX. Yüzyıllarda Giresun Kazasının Taksimati", s.123

¹¹ Ayhan Yüksel, "Salnâmelere Göre Giresun Bölgesinin İdari Durumu ve İdarecileri", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996, s.174

¹² A. Yüksel a.g.m., s.174

¹³ Selçuk Günay, *Resmî Devlet Salnâmelerine göre (h. 1263-1334) Osmanlı İmparatorluğu'nun Seneler İtibariyle Mülkî Taksimati* (Doktora ön çalışması), Erzurum 1980, s.14

yükseltilerek bu defa Trabzon Vilayeti'ne bağlanmıştır. Sancak olarak teşkil edilen Giresun'a, Giresun, Piraziz, Akköy ve Keşap Kazaları ile Kırık Nahiyesi dahil edilmiştir¹⁴.

Giresun'a 1866 yılında verilen sancak statüsünün fazla uzun sürmediği görülmektedir. 1285 (1868) tarihli Devlet Salnâmesi'nde Giresun, kaza merkezi yapılmış, nahiye yapılan Akköy, Keşap ve Kırık ile birlikte Trabzon Merkez Sancağı'na bağlanmıştır¹⁵. Nitekim, 1287 (1870) yılında yayınlanan Trabzon Vilayeti Salnamesi'nde de bu idarî durum görülmektedir¹⁶.

25 Ramazan 1286 (29 Aralık 1869) tarihinde Trabzon Valisi'nin merkeze gönderdiği tahriratta, Giresun Kazası'nın sancak statüsüne yükseltilerek, Ordu Kazası'nın bu sancağa dahil edilmesi talep edilmiş, ancak valiliğin istediği bu durum gerçekleşmemiştir¹⁷.

1870 yılında Karahisar-ı Şarkî Sancağı'na bağlı iken Giresun Kazası'na bağlanan Kırık Nahiyesi'nin tekrar Karahisar-ı Şarkî'ye bağlanması için yazışmaların yapıldığı görülmektedir. Kırık Nahiyesi ahalisinin İstanbul'a gönderdiği bu istek Babıâli tarafından Trabzon Vilayeti'ne bildirilerek, gerekli tedkikin yapılması istenmiştir¹⁸.

1873 Yılında, Kırık Nahiyesi ahalisinin Karahisar-ı Şarkî'ye bağlanma istekleri değerlendirilmiş, nahiyenin Giresun'a 16 saat mesafede, Karahisar'a ise 12 saat mesafede bulunması gözönüne alınarak, Karahisar-ı Şarkî Sancağı'na dahil edilmesi uygun görülmüştür¹⁹.

21 Ağustos 1874 tarihinde merkezden Trabzon Vilayeti'ne gönderilen yazıda, Karahisar-ı Şarkî ile daha yakın olan münasebetlerinden dolayı Giresun'un bu sancağa bağlanması gündeme gelmiştir. Bu istek Giresunlu idarecilerin vekili sıfatıyla Mollaoğlu Hüseyin Ağa tarafından bildirilmiştir. Yazının sonunda, Giresun halkının Karahisar'a

¹⁴ S. Günay, *Resmî Devlet Salnâmeleri'ne Göre Osmanlı Devleti*, s.83

¹⁵ S. Günay, a.g.e. s.106

¹⁶ TS. 1287 (1870), s.88-89

¹⁷ BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen No:187, s.363, 6 Şevval 1286 (9 ocak 1870)

¹⁸ BA. TAD. No.928, s.212, 29 Rebiülevvel 1287 (29 Haziran 1870)

¹⁹ "... Karahisar-ı Şarkî Sancağı'na iade-i irtibatı hem ahalice huzur ve rahatı ve hemde oraca suhulet ve mazbutiyeti mucib olacağı iş'ar ve tasdik kılınmış olmağla teşvik-i kuyudu mucib olmamak için umur-ı maliyesi 90 senesi martından itibaren tefrik olunmak üzere nahiye-i mezkurenin idare-i mülkiyesinin şimdiden liva-i mezbure ilhakı tensib kılınarak keyfiyetin vilayet-i müşarünileyhaya ve hazinece ifa-yı muktezası Maliye Nezareti Celilesi'ne havale ve iş'ar kılınmış olmağın vilayet-i müşarünileyha ile bi'l-muhabere iktizasının icrasına himmet buyurulması siyakında şukka". BA.TAD. No:930, s.92, 4 Cemaziyelevvel 1290 (30 Haziran 1873)

bağlanması konusunda talep ve isteklerinin olup olmadığının, Trabzon Valiliği'nce incelenmesi istenmiştir²⁰.

Bu talebin merkezce kabul edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim, 1292 (1875) tarihli Devlet Salnâmesi'nde Giresun Kazası'nın, Sivas Vilayeti'nin Karahisar-ı Şarkî Sancağı'na dahil edildiği görülmektedir²¹. Ancak Giresun Kazası'nın Karahisar'a bağlı kalması çok sürmemiştir. Zaten bu kararın hemen akabinde tekrar Giresun'un, Trabzon Vilayeti'ne dahil edilmesi faaliyetleri başlamıştır. Nitekim, 25 Mart 1875 tarihli Trabzon Valisi'nin Tahriratında, Giresun'un eskiden olduğu gibi Trabzon'a iadesinin "mucib-i muhsinat" olacağı belirtilmiştir²².

Trabzon Valiliği tarafından gönderilen bu tahrirata merkezden cevap gelmediği için Şura-yı Devlet'e ikinci bir tahrirat gönderilerek, gereğinin yapılması talep edilmektedir²³.

11 Haziran 1878 tarihinde Şura-yı Devlet tarafından Trabzon Vilayeti'ne gönderilen kararda, Giresun Kazası'nın Karahisar'a bağlanmasında en önemli nedenin Sivas Vilayeti'nce geçici lüzum üzere olduğu, ancak bu lüzumun halkın rahat ve huzuruna ters düştüğü belirtilerek, kazanın eskiden olduğu gibi Trabzon Vilayeti'ne bağlanmasının uygun olduğu zikredilmiştir²⁴.

Giresun Kazası'nın bu yazışmalardan sonra, Karahisar-ı Şarkî Sancağı'na bağlı kalması uzun sürmemiş ve 1295 mâli yılı Mart başlarından itibaren (13 Mart 1879) kaza olarak tekrar Trabzon Sancağı'na bağlanmıştır²⁵.

1890 Yılında Trabzon Vilayeti'nin idarî yapısı hakkında bilgi veren Cuinet, vilayetin 4 sancak ve 22 kazadan ibaret olup, Giresun Kazası'nın, Trabzon Merkez

²⁰BA. TAD. No:932, s.109, 8 Receb 1291(21 Ağustos 1874)

²¹S. Günay, *Resmî Devlet Salnâmeleri*, s.138,146

²²"Geçende Karahisar-ı Şarkî Sancağı'na rabt edilen Giresun Kazası'nın kemafissabık Trabzon Vilayeti'ne iade-i irtibatı mucib-i muhsinat olacağından bahisle bu babda ahali tarafından verilen arzuhal tanzim olunan mazbata ile beraber leffen takdim kılındığına dair 9 Safer 1292 ve 5 Mart 1291 tarihli Trabzon Valisi'nin Tahriratı". BA. V.G.-G.D Trabzon Gelen No:187, s.375 17 Safer 1292(25 Mart 1875)

²³"Giresun Kazası'nın kemafissabık Trabzon Vilayeti'ne iade-i irtibatıyesı istizanına dair mukaddema tekrım olunan mazbatanın henüz cevabı vürud etmediğinden bahisle icabının ser'i-i icrası ifadesine dair 11 Cemaziyelevvel 1292 tarihli Trabzon Valisi'nin Tahriratı" BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen, No:187, s.743, 18 Cemaziyelevvel 1292(22 Haziran 1875)

²⁴"... Şura-yı Devlet kararıyla bi'l- istizan irade-i seniyye Hazreti Padişahi müteallık buyurularak maliye Nezareti Celilesi'ne ma'lumat verilmiş olmakla oraca dahi iktiza-i halin ifasına himmet buyurulması siyakında şukka". BA. TAD. No:933, s.19, 18 Cemaziyelahir 1295(11 Haziran 1878)

²⁵H. Bostan, "XV-XIX. Yüzyıllarda Giresun Kazası'nın Taksimatı", s.124

Sancağı'na bağlı olduğunu belirtmektedir. Bu tarihte kazaya 3 nahiye bağlı olup, yönetim merkezleriyle birlikte şu şekilde gösterilmiştir:

1.Akköy - Yönetim Merkezi - Bulancak

2.Piraziz “ “ -Abdal

3.Uğurca “ “ -Keşap²⁶

1316 (1898) tarihli Trabzon Vilayeti Salnâmesi'nde Giresun Kazası'nın nahiye sayısı 4'e çıkarak Kırık Nahiyesi'nin de eklendiği görülmektedir²⁷. Ancak 24 Teşrin-i Sani 1324 (7 Aralık 1908) tarihinde Kırık Nahiyesi Giresun Kazası'ndan ayrılarak, Sivas Vilayeti'ne bağlı Karahisar-ı Şarki Sancağı'na dahil edilmiştir²⁸.

1909 yılında Giresun ve Ordu Kazası'nın liva olmak için kıyasıya yarışıkları ve her iki kazadan, kazalarının daha üstün olduğu yönünde İstanbul'a telgrafların çekildiği görülmektedir.

İlk telgraf Ordulu tüccarlar tarafından çekmiştir. Ordu'nun öneminden bahsederek, Giresun'dan önce liva çalışmalarının olduğu belirtilerek, gerekirse Giresun'unda liva yapılmasını ancak, Ordu'nun engellenmemesini istemişlerdir. Bu konu hakkında Trabzon Valisi'nin görüşü sorulmuştur. Vali, Giresun Kazası'nın ticaret ve mevkisinin öneminden bahsederek kazanın livaya dönüşmesi için Vilayet İdare Meclisi'nin 17 Kanun-ı sani 1324 (30 Ocak 1909) tarihli ve 380 numaralı mazbatasıyla önceden irsal buyurulduğunu belirtmiştir. Meclis-i Mebusan Reisi de Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, liva olmak isteyen Ordu Kazası'na nisbetle, Giresun Kazası'nın daha münasip bulunduğunu beyan etmiştir.

19 Ağustos 1325 (1 Eylül 1909) tarihinde liva ile ilgili olarak, Giresun'dan Dahiliye Nezareti'ne kazanın önde gelen 11 kişisi tarafından telgraf çekilmiştir. Bu kişiler şunlardır: Hacıahmedzâde Arif, Karaibrahimzâde Abdullah, Matyus Tufatilyan, Badadliyan Manuk, Sarıalemdarzâde Ahmed, Sarımahmudzâde Eşref, Bayezidzâde Hüseyin, Yanko Deliyoroğlu, Buridan Sürmalı, Panayut Mavridi ve Hacıaliâgazâde Mehmed Ali'dir. Bu kişiler, telgrafta, Giresun Kazası'nın livalığa dönüştürülme faaliyetlerinin yeni olmadığını, bu kararın 1290 (1874)'larda verildiğini ancak,

²⁶ Vital Cuinet, *La Turquie d'Assie I*, Paris 1892, s.63-64; Aynı bilgiler, Münir Şeref Bey'in "Giresun Kazası" adlı yazma eserinde de mevcuttur. Bkz. Milli Kütüphane, Yz. F.B No:432/1, 1922, s.1

²⁷ TS. 1316 (1898), s.204

²⁸ BA. DH.MUİ. No:7/1 30, 23 Şevval 1327 (7 Kasım 1909)

masrafının bulunamamasından yapılamadığını belirterek, şu görüşlere yer vermişlerdir²⁹:

“Trabzon milletvekillerinden Ordulu Mahmud Bey, liva konusunda Giresun’un aleyhine çalışıp, Ordu’nun liva yapılması yönünde fikir beyan etmiştir. Bu muamele, bir vilayete değil, bir köy heyetine bile yakışmamaktadır. Giresun’da, Rusya, Fransa, Avusturya ve İtalya devletlerinin konsolosluklarıyla, Osmanlı Bankası’nın şubesi mevcuttur. Rüsumat ve Duyun-ı Umumiye hususatinca Ordu, Giresun’un mülhakatından olup, Giresun her sene hazineye 125.000 lira gelir sağlamaktadır. Ordu, bu hareketiyle güneşin önüne perde çekmeğe çalışmaktadır. Her iki kazanın bir heyet tarafından incelenerek, gelişmeye daha uygun kazanın tespit edilmesi gerekmektedir”. İki kazanın da çok büyük hevesle liva olmak istemesi bu tarihte gerçekleşmemiştir

Olayın seyrine bakılacak olursa, daha önceden de teşebbüsü bulunan Giresun Kazası’nın livalığa dönüşmesi mümkün olabilirdi. Ancak Ordu Kazası’nın rekabet ortamına girmesi, Giresun’un liva olmasını engellemiştir. Zaten devlet bütçesinin buhranlı olduğu bir zamanda iki kazanın birden livalığa dönüştürülmesi mümkün gözükmemektedir.

I. Dünya Savaşı’na kadar Trabzon Sancağı’na bağlı kalan Giresun Kazası, 1916’da Trabzon’un Ruslar tarafından işgalinden sonra seferberlik sonuna kadar Ordu ve Tirebolu Kazalarıyla birlikte mâli yönden Canik (Samsun) Sancağı’na bağlı olarak idare edilmiştir³⁰.

Giresun 4 aralık 1920’de Görele, Tirebolu Kazaları ve Karahisar-ı Şarkî Sancağı’na bağlı Kırık Nahiyesi’nin katılmasıyla müstakil sancak haline gelmiştir. 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte vilayet olarak idarî taksimatta yerini almıştır³¹.

2.3. GİRESUN KAZASI’NIN KÖYLERİ

Şehir iskanından farklı olarak sadece toprak mahsülleri yetiştiren, yani ziraatle meşgul olan ve bununla geçinen, üzerinde yaşadığı toprak parçasıyla organik bir vahdet teşkil eden kır iskânına köy adı verilmektedir³².

²⁹ BA. DH.MUI No:4/3 - 26, 12 Cemaziyevvel 1327 (1 Haziran 1909)

³⁰ H.Bostan, “XV-XIX. Yüzyıllarda Giresun Kazası’nın İdari Taksimatı”, s.125

³¹ Sabahattin Özel, *Milli Mücadele’de Trabzon*, Ankara 1991, s.182-183

³² F. Emecen, *Manisa Kazası*, s.116

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası köy isimleri hakkında en teferruatlı bilgiler şer'îye sicillerinde bulunmaktadır. Gerek köylüler arasındaki bir anlaşmazlık, gerekse vakıflarla ilgili tescil işlemleri şer'î mahkemede yapıldığı için, kaza merkezinde bulunan hemen hemen her köyün incelenen dönemde sicillerde adı geçmiş olmaktadır. Sicillerde, köylerle ilgili en önemli bilgilerden birisi de, yeni köy teşkillerinin öğrenilmesidir. Nitekim daha önceden kurulan ve birkaç mahalleden oluşan köyler nüfusun artmasına paralel olarak bölünmüşlerdir. Bu durumun meydana gelmesinde en önemli etkenler nüfusun artması ile, arazinin dağınıklığından dolayı çekilen sıkıntılardır.

Yeni köylerin oluşmasında en önemli olay, köy olacak mahalle halkının öncelikle kendi cami veya mescitlerini yapıp, imamını atayarak, bu durumun resmîleşmesi için şer'î mahkemeye müracaat etmesidir. Nitekim incelenen sicillerde bu konu ile ilgili bir çok belge bulmak mümkündür.

Nitekim kazaya bağlı Çandır Köyü'nün Kıran Mahallesi halkı, mahallelerinin köye üçbuçuk saat uzaklıkta olduğu belirterek, yapmış oldukları caminin resmîleşmesi için mahkemeden onay istemişlerdir³³.

Yine kazanın merkez ve büyük köylerinden birisi olan Hisar giriş Köyü'nün Burhaniye Mahallesi de köy merkezine uzaklık, yaşlıların cuma namazına gidememesi gibi nedenlerle mahallelerine kendi camilerini yaparak, mahkemeden berat istemişlerdir. Zaten caminin yapılmasıyla birlikte köyden bir ayrılma meydana gelmiş, kısa süre sonrada müstakil köy olarak kayıtlara geçmiştir³⁴.

Cuinet 1890'larda Giresun Kazası'nın 146 köyü olduğunu zikretmektedir. Bu köyler birbirlerinden en fazla 5 ile 12 kilometre uzaklıktadır³⁵.

İncelenen dönemde Giresun Kazası köy isimlerinin büyük bir çoğunluğunun Türkçe isimler olduğu görülmekte olup, kazanın ve nahiyelerinin, şer'îye sicillerinde tespit edilebilen köylerin isimleri alfabetik olarak aşağıya alınmıştır.

Giresun Kazası'nın Köyleri

Akpınar	Akyuma	Alinyuma
Andalkıran	Burhaniye	Çal
Çalca	Camili	Çandır

³³ GŞS. No:1404 s.119

³⁴ GŞS. No:1431 s.27.;yeni köylerin oluşması ile ilgili olarak bkz. GŞS. No: 1406 s.107, 1415 s.91

³⁵ V. Cuinet, *La Turquie*, s.64-65

Çandır Çalış	Çaykara	Çiçekli
Çukurkaya	Çıtlakkale	Dereli
Divan	Erikliman	Güdül
Hamidiye	Hisarkiriş	Hurumka
Kabaköy	Karalı	Kayadibi
Kestanedere	Kökнарlı	Kümbet
Kurtulmuş	Kuşluhan	Kırkharman
Lapa	Maden	Orhaniye
Saraycık	Sayca	Seldeğirmen
Semail	Seyyid	Tepekökнар
Ülper	Uzgur	Uzundere
Yağmurca	Yumahisar	Yumrahisar

Akköy Nahiyesi'nin Köyleri

Adaköy	Ahmedli	Akköy
Aktepe	Bozat	Boztekke
Çukurköy	Ezeltere	Gedikli
İncürlü	İnce	Küçükdere
Kuzköy	Kuşluhan	Kızılot
Mağdala	Melikli	Sasu
Şemseddin	Şimşir	Şihli
Talıpli	Tamudere	Ucarlı
Yaslıbahçe	Yaykılık	Yunuslu

Keşap Nahiyesi'nin Köyleri

Akkar	Anbaralan	Balıklısu
Barça	Bayrambey	Bayramşah
Büyükçehisar	Cenkran	Demirci
Düzköy	Eğrianbar	Emeksen
Engüz	Firuz	Geliraz
Halkalı	Hisarüstü	İncesu
Karabulduk	Karaishak	Kayabaşı

Kiraz	Küçükahmed	Küçükkiriş
Kuşkaya	Menceles	Meşeliyatak
Ortaköy	Paye	

Piraziz Nahiyesi'nin Köyleri

Ahurlu	Bendehur	Cindi
Karaağaç	Kızılahurlu	Kızılova
Maden-i İslam	Pazarsuyu	Pınarçukuru
Saman	Sarvan	Şeyhmusa
Sümenli	Taflancık	Taşaltı
Tekke	Tepegür	Tepeköy
Tepeören	Tezek	Uğurca
Vanazıt	Yenicehisar	Zebran
Zefre		

Kırık Nahiyesi'nin Köyleri

Kandiltaş	Karagöz	Karınca
Kızıлтаş	Sarıyakub	Seyhler
Sultaniye	Sulu	Tamdere

2.4. ŞEHİR YÖNETİMİ

XIX. yüzyıl Osmanlı tarihi, idarî reformların had safhaya ulaştığı bir devir olarak görülmektedir. Bu idarî reformlar, geçmiş yüzyıllardaki uygulamalardan farklı bir muhtevaya sahiptir. İdare artık belli bir dünya görüşünün etkisi altındadır ve kaçınılmaz olarak yeni bir hukukî düzenleme ile birlikte idarî reformlar gerçekleştirilmektedir³⁶.

Tanzimat'ın İlânı ile birlikte ülke yönetiminde önemli yenilikler yapılmaya başlanmıştır. 1840-1842 tarihleri arasında uygulamaya konulan yönetim biçimi bekleneni verememiş, bunu yerine Mart 1842'den itibaren yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Tanzimat'la birlikte getirilen muhassıllık kurumu kaldırılmış, muhassıllara yardımcı olmak üzere oluşturulan Muhassıllık Meclisleri isim değiştirerek devam

³⁶ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, İstanbul 1994, s.283

etmişlerdir. Bu tarihteki düzenleme ile çok önemli bir değişiklik daha yapılarak, “Kaza” idare birimi oluşturulmuştur³⁷.

Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan beri “Kaza” adı ile anılan ve başlangıçta idarî-adlî, daha sonraları ise, sadece adlî bir birim olarak bu kavram bulunmaktadır. Osmanlı Devleti’nin klasik dönemi denilen kuruluştan Tanzimat’a kadar olan zamanda kaza, mahkemenin, kadı veya nâibin bulunduğu her yerleşim bölgesi, eyalet merkezi, sancak veya voyvodalıkla yönetilen kasaba ve köyler topluluğuna verilen adlî bir birim olarak görülmektedir. Ancak Mart 1842 düzenlemesiyle idarî birim olarak ortaya çıkan kaza, klasik dönemdeki kaza kavramından farklı bir anlam taşımakta olup, aralarında tamamen isim benzerliği bulunmaktadır³⁸.

1840 yılında herkesten gelirine göre vergilerin toplanması amaçlanmış ve ülke genelinde yeni bir uygulamaya geçilmiştir. Bu düzenleme ile köyden sonra yönetim birimi olarak kaza ünitesi oluşturulmuştur. Bu yeni uygulama ile ilgili bilgilerin dönemin tek resmi gazetesi olan Takvim-i Vekâî’nin 14 Şubat 1842 tarih ve 238. nüshasında Padişah Abdülmecid’in Hatt-ı Hümayunu’na dayanılarak yer aldığı görülmektedir. Bu habere göre idarî birimlerde âşârın toplanmasında çeşitli güçlükler yaşanmış, bunun giderilmesi için, her sancak ve kazada hanedan ve diğer ileri gelen aile mensubu kimselerin aralarından birini kazalarına “Müdür” seçmeleri, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye’de tartışılarak oy birliği ile kabul edilmiştir³⁹.

Müdürlere başlangıçta görecekları hizmet karşılığında maaş ödenmemesi düşünülmüşse de bir süre sonra bundan vaz geçilerek, kazanın büyüklüğüne göre halktan toplanacak para ile maaş ödenmesi kararlaştırılmıştır. Müdürleri denetleyen vali gerektiğinde görevlerine son verebiliyordu. Kaza müdürlerini başta gelen görevleri, kazalarına bağlı köylerden âşâr ve benzeri vergilerin zamanında toplanması idi. Bu yüzden onları birer yönetici olarak değil de kaza merkezlerinde sürekli oturan birer tahsildar olarak tanımlamak mümkündür⁴⁰.

Kazalarda yönetici olarak halkın ileri gelenlerinden birisinin müdür seçilmesi, Tanzimat’ın dahil olduğu vilayetlerde uygulanmıştır. Trabzon Vilayeti’de bu uygulamaya dahil olmuş, dolayısıyla vilayete bağlı olan Giresun Kazası’nda da bu

³⁷ Musa Çadırcı “Türkiye’de Kaza Yönetimi (1840-1876)”, *Belleten* LII/206, 1989, s.237; Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s.211

³⁸ M. Çadırcı, a.g.m. s.237-240

³⁹ M. Çadırcı, a.g.m. s.238

⁴⁰ M. Çadırcı, a.g.e. s.241-248

durum görülmektedir. Kazalara sadece halkın ileri gelenlerinden değil merkezden bazı kimselerin de müdür olarak tayin edildiği tespit edilmektedir. Nitekim 1851 yılında Giresun Kazası Müdürlüğü'ne atanan Ahmet Efendi'nin kazaya gelmek üzere hareket ettiği belirtilerek, kendisine gerekli yardımın yapılması Trabzon Vilayeti'nden istenmiştir⁴¹.

Kazalarda müdürlerin seçimle göreve gelmesi uygulamasında istenilen başarı sağlanamayınca, yeni önlemler alınmış, ülke yönetiminde arka arkaya yapılan değişikliklerle 1867 yılında müdürlük kurumu kaldırılmış, yerine kaza yöneticisi olarak hükümetçe "Kaymakam" atanmıştır⁴². Bu değişikliğin safhaları ise şu şekilde meydana gelmiştir:

1856 yılında ilân edilen Islahat Fermanı ile yeni bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Genel düzenlemeler yanında taşra teşkilatında özellikle kaza idaresinde de yeni uygulamalar vücuda getirileceği beyan edilmiştir. İlk önemli düzenleme 22 Eylül 1858'de yayınlanan "Vülât-ı İ'zam ve Mutasarrıfın-i Kirâm ile Kaymakamların ve Müdürlerin Vezâifini Şâmil Talimat" ile yapılmıştır. Bu talimatta, eyalet, sancak ve kaza yöneticilerinin görevleriyle güvenlik ve adalet işlerini nasıl yürütüleceği belirtilmiştir. Talimatın kaza ile ilgili kısmında, kazanın mülkiye, maliye, zaptiye ve diğer işlerinden müdür sorumlu tutulmuştur. Kaza müdürleri, sancak merkezine bildirecekleri konuları, eskiden de olduğu gibi, "Kaza Meclisi"nde görüştürüp, karara bağlayacaklar, ondan sonra sancağa sunacaklardı⁴³.

8 Ekim 1864 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren "Tuna Vilayeti Nizamnâmesi", taşra yönetimini yeni baştan düzenlemiştir. Yönetmelik hükümlerine uygun olarak İmparatorluk, vilayet, sancak, kaza ve köy olmak üzere idarî birimlere ayrılıyordu. Bu idarî düzenleme öncekinden farklı değildi. Fakat, yöneticilerin ünvan ve atamalarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Eyalet adı vilayet olmuş, vali yönetici olarak durumunu ve ünvanını korumuştur. Sancak yerine liva denilmekle birlikte, iki isim eş anlamda kullanılmış, sancaklarda, kaymakam yerine mutasarrıf görevlendirilmiştir.

⁴¹ "Giresun Kazası Müdürlüğüne tayin olunarak bu defa ol tarafa azimet etmiş, kendisine canib-i hazreti vekaletpenâhiden emirnâme-i sami ita buyurulmuş olmağla mantık-ı âlisi üzere Mumailayh umur-ı memuriyetinde muavenet-i muktaziye ve hakkında dahi riayet-i layıkanın icrası hususuna himem-i behiyye-i asafaneleri derkar buyurulmak babında emr ü irade hazreti men lehül emrindir". BA. A.MKT.UM. No:43/97, 27 Safer 1267 (1 Ocak 1851)

⁴² M.Cadircı, "Türkiye'de Kaza Yönetimi", s.247

⁴³ M.Cadircı a.g.m. s.249

Kaza birimi 1842'deki statüsünü korumakla birlikte, seçimle göreve getirilen kaza müdürü yerine hükümetçe tayin edilen kaymakam iş başına geçmiştir. Bu nizamnâme ile en önemli değişiklik kaza yönetiminde yapılmıştır⁴⁴.

1864 Nizamnâmesi ile ilk kez nahiye'nin idarî bir birim olarak meydana getirildiği görülmektedir. Nahiyeler, kaza sınırları içindeki köy ve çiftliklerin yakınlıkları ve ilişkileri gözönünde tutularak düzenlenmiştir. 500 kişiden fazla nüfusu olan köy ve çiftliklerin nahiye oluşturmaları mümkündür. Kazaların idare meclisleri, nahiyelerin merkez ve sınırlarını belirleyerek, liva idare meclislerine sunucak, uygun görüldükten sonra vilayet genel meclisine bildirilecekti. Bu meclisce de kabul edildikten sonra padişahın bilgisine sunularak gerekli izin alınacaktı⁴⁵.

Nahiye müdürü, nahiye'ye bağlı köylerin ihtiyar heyeti üyelerinden en çok 4'er kişinin katılmasıyla oluşturulacak nahiye meclisine danışarak yönetim işlerini yerine getirecekti. Özellikle yasa ve yönetmeliklerin, emir ve fermanların bölge halkına duyurulması, ölüm-doğum, arazi anlaşmazlıkları ile ilgili olarak muhtarlar tarafından kendisine ulaştırılan bilgi ve şikayetleri, kaza kaymakamlarına ileterek, gerekli işlemlerin yapılmasını sağlamak başlıca görevleri arasındaydı. Muhtar ve ihtiyar heyetleri ile ilgili yakınmalar ve şikayetleri de araştırarak kaymakama ileteceklerdi. Kısacası nahiye müdürleri, hükümet ile halk arasında eski dönemde ayanların yaptıkları aracılık işini yüklenmiş bulunuyorlardı⁴⁶.

Nahiye meclisleri ise, nahiye'ye bağlı köy ihtiyar meclisleri arasından seçilenlerden oluşmakta, yönetim ve karar organı olarak müdür başkanlığında görev yapmaktaydılar. Yılda 4 defa valinin uygun göreceği tarihlerde toplanır, en çok bir hafta süre ile gündemdeki konuları görüşerek, öneriler şeklinde kaymakama sunardı. Özellikle kamu yararına yapılacak işlerde halkın katkısı, yol yapımı, otlak ve orman bakımı, tarım ve ticaretin geliştirilmesi için alınması gerekli görülen önlemler gibi konularda önerilerde bulunulabilirdi. Ancak devletin içinde bulunduğu kötü durum yüzünden nahiyeler tam anlamıyla oluşturulamamıştır. Yabancı devletlerin müdahaleleriyle 6 Nisan 1876'da yeni bir nizamnâme hazırlanmıştır. Nahiye meclislerinde etnik ve dînî

⁴⁴ M. Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.251; M. Çadircı, "Türkiye'de Kaza Yönetimi", s.247-252

⁴⁵ M. Çadircı a.g.e. s.253

⁴⁶ M. Çadircı a.g.e. s.253

grupların belirli oranlarda temsil edilmeleri, müdürlerin seçimle iş başına getirilmeleri seçme ve seçilme şartları yeniden belirlenmiştir⁴⁷.

2.4.1. Şehir Yönetiminde Görevli Kişiler

2.4.1.1. Kaza Kaymakamı

Yukarıda da görüldüğü üzere, 1870'lerin başına kadar kaza idaresinde şehrin ileri gelenlerinden seçilen müdürler görev almış, bu tarihlerden sonra ise, kazanın statüsü korunmakla birlikte, yönetimi merkezden atanan kaymakamlar tarafından sağlanmıştır. 1867 yılına kadar olan zamanda, bazen belgelerde müdür yerine kaymakam tabirinin geçtiği görülmektedir. Nitekim 22 Aralık 1861 tarihinde, Dahiliye Nezareti tarafından, Trabzon Valisi Cemal Paşa ve Maliye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Giresun Kaymakamı Ali Paşa'nın yerine 3.000 kuruş maaşla Karahisar-ı Şarkî Sancağı'nın eski kaymakamı Cemal Paşa'nın getirildiği tespit edilmektedir⁴⁸.

1867 yılında Giresun Kaymakamı bulunan Abdullah Efendi, şehrin ileri gelen ailelerinden olan Karaibrahimzâdeler'le birlikte, halka bazı zulümler yaptığı rivayeti merkeze kadar ulaşmış ve Kaymakam Abdullah Efendi gördüğü lüzum üzerine istifa etmiştir. Olayın tam aydınlığa kavuşturulması için tahkikat başlatılmış ve kaymakamlığa, 2.790 kuruş maaşla eski kaymakamlardan olan Şükrü Bey getirilmiştir⁴⁹.

Şükrü Bey iki yıllık bir görevden sonra Gümüşhane Sancağı Mutasarrıflığı'na getirilmiştir. Bu tayinde, bazı kaza kaymakamlarının yer değiştirdiği bazı nahiye müdürlerinin ise terfi ederek kaymakamlığa getirildikleri görülmektedir. Nitekim, Şükrü Bey'in yerine Arhavi Kazası Kaymakamı Osman Bey Giresun Kaymakamlığı'na tayin edilmiştir⁵⁰.

Merkezden yapılan kaymakamlık atamalarında, atanacak kişilerin ehil olmalarına azâmi dikkat edilmiş ve kaymakamların sicillerine bakılmadan tayin edilmedikleri tespit edilmektedir. 1872 yılında Giresun Kazası Kaymakamı olan İsmail Bey istifa etmiş ve yerine Trabzon Livası Dâvâ Meclisi eski reisi Ahmed Fehmi Efendi vekaleten

⁴⁷ M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.253

⁴⁸ BA. A.MKT.MVL No:138/24, 19 Cemaziyelahir 1278 (22 Aralık 1861)

⁴⁹ BA. TAD. No:929, s.19-20, 27 Zilkade 1283 (2 Nisan 1867)

⁵⁰ "Giresun Kaimmakamı İzzetlü Şükrü Bey'in Gümüşhane Sancağı Mutasarrıflığı'na ve kaza-i mezkur kaimmakamlığına Arhavi Kazası Kaimmakamı Osman Bey'in ve onun yerine Akçaabad Nahiyesi Müdürü Sâbık Süleyman Bey'in tayinleriyle iktiza eden maaşlarının suret-i tesviyesi hususuna dair 15 Muharrem 1286 tarihli Trabzon Vilayeti Valisi'nin Şukkası". BA.V.G.-G.D. Trabzon Gelen No:187, s.333, 21 Muharrem 1286 (3 Mayıs 1869)

getirilmiş⁵¹. Kendisi daha önce Tirebolu ve Rize kaymakamlıklarında bulunmuş ise de, Sicil-i Ahlak Defteri'nde bu görevleri kayıtlı olmadığı için asaletinin gelmesi gecikmiş, hatta yerine başka birisinin kaymakam olarak atanması düşünülmüştür⁵². Ancak daha önceki görevleri gün ışığına çıkmış olacak ki, asaleten atanması gerçekleşmiştir⁵³.

Ahmed Fehmi Efendi'nin yerine Of Kaymakamlığı'ndan ayrılmış olan Osman Nuri Efendi getirilmiş ve bu görevlendirme ile ilgili yazı merkeze gönderilmiş ve asaletinin tastik edilmesi talep edilmiştir⁵⁴. Yaklaşık 10 gün sonra Trabzon Vilayeti'ne gönderilen yazıda Osman Nuri Efendi'nin asaletinin tasdik edilerek, Maliye Nezareti'nce de kabul edilmesi için oraya bildirildiği belirtilmektedir⁵⁵.

Çok kısa bir görevden sonra Osman Nuri Efendi vefat etmiş, yerine vekaleten Sürmene eski kaymakamı Pertev Efendi getirilerek merkezden asaleti istenmiş ve uygun görülerek ataması yapılmıştır⁵⁶.

1879 yılında Giresun kaymakamı olarak görev yapan Şakir Efendi, kötü idaresi yüzünden görevden alınarak yerine Tatarpazarcığı kaymakamlığından ayrılan Alırıza

⁵¹ BA. TAD No:928, s.276, 5 Safer 1289 (14 Nisan 1872)

⁵² "Giresun Kazası Kaimmakamlığı'na intihab olunan Ahmed Fehmi Efendi'nin namı sicil-i mahsusunda mukayyed olmadığı teşrifattan yazılan derkenardan müsteban olması hasebiyle tasdik-i asalet-i memuriyeti evvelce tastir ettirilen tahrirât-ı senaveri de beyan kılınmıştı. Buna cevaben gelen tahrirat-ı devletleriyle Mumaileyh Ahmed Fehmi Efendi 1284 tarihinde Tirebolu Kaimmakamlığı'na intihab ve tayin kılınarak makam-ı senaveriye ba tahrirat asalet-i memuriyeti tasdik edilmiş olmasına nazaran teşrifattan edilen derkenarın suhulet neş'et etmiş olacağı derc ve isan kılınmıştır. Ma'lum-ı âlileri buyurulduğu vechile geçen 1285 tarihinde bi'l-cümle kaimmakamlar yeniden intihab olunarak ol vakit Sicil-i Ahlak namıyla bir defter tanzim kılınmış ve işbu intihab tarihinden mukaddem her ne kadar bazı kaimmakamlar da istihdam olunmuş olanlar var ise de zikrolunan intihab defterine kayd olanların me'muriyetleri nisban ve mensuba hükmünde tutularak kaimmakamlıkta istihdam olunmaları usul-ı ittihaz olunmuş olup, Mumaileyh Ahmed Fehmi Efendi'nin sicil-i mahsusunda mukayyed olduğu sözü salifu'z zikr ahiren tanzim olunan defter de namı intihab ve kayd olunmamış demek olacağından ... kendisinin me'muriyetine nazarla kaimmakamlık mezkur vilayetçe diğer erbab-ı ehlin ve kifayetin birinin intihab ve tayiniyle icabı icre kılınmak üzere keyfiyetin iş'arı lazım geleceği beyanıyla terhim-i cevabname". BA. TAD. No:932, s.9, 5 Cemaziyelevvel 1289 (11 Temmuz 1872)

⁵³ BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen No:187, s.509, 28 Şevval 1289 (29 Aralık 1872)

⁵⁴ "Giresun Kaimmakamlığı'na tayin olunan Ahmed Fehmi Efendi'nin me'muriyetinden sarf-ı nazarla diğerinin ta'yini hakkında cevaben Of Kazası Kaimmakamlığı'ndan münfasıl Osman Nuri Efendi'nin kaimmakamlık-ı mezkure me'mur ve iğram kılındığından icra-i asaleti istizanına dair Fî 21 Zilhicce 1289 (19 Şubat 1873) tarihli Trabzon Tahriratı". BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen No:187, s.516, 2 Muharrem 1290 (2 Mart 1873)

⁵⁵ BA. TAD. No:932, s.16, 13 Muharrem 1290 (13 Mart 1873)

⁵⁶ "Giresun Kaimmakamı Osman Nuri Efendi'nin vuku'ı vefatına mebni yerine vekaleten ta'yin kılınmış olan Sürmene Kaimmakamı sâbık Pertev Efendi'nin asaleten me'muriyeti keşide kılınan telgrafname-i devletlerinde inha olunmuş ve Mumaileyhin sicil-i mahsusun 33. numrosunda mukayyed idüğünden tasdik-i me'muriyeti intihab-ı me'muriyet komisyonundan ba mazbata vuku'bulan ifade üzerine ba tensib hazinece icra-i icabı Maliye Nezareti Celilesi'ne bildirilmiş olmağla oraca da ifa-yı muktezasına himmet buyurulması siyakında şukka". BA. TAD. No:932, s.60, 3 Receb 1290 (27 Ağustos 1873)

Bey getirilmiştir⁵⁷. Alırza Bey'in aynı tarihte vefatı üzerine Görele eski kaymakamı İsmet Bey bu göreve tayin edilmiştir⁵⁸.

1909 yılında Giresun kaymakamlık makamı Mahmud Bey'e verilmiş, kısa bir görevden sonra Mahmud Bey istifa etmiş⁵⁹ ve yerine Biga kaymakamlığı görevinde bulunan Ali Munisi Efendi getirilmiştir⁶⁰.

Arşiv belgeleri ve Trabzon Vilayeti Salnamelerinden isimleri tespit edilebilen, XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kaymakamı olarak görev yapan kişiler ve hizmet yılları şu şekildedir:

<u>Kaymakam Adı</u>	<u>Dönemi</u>
Cemal Paşa	1861
Abdullah Bey	1867
Şükrü Bey	1867-1869
Osman Bey	1869
Mümin Bey	1870-1871
İsmail Bey	1872
İbrahim Bey	1872
Ahmed Fehmi Efendi	1872
Osman Nuri Efendi	1873
Pertev Efendi	1873-1874
Şakir Efendi	1875-1879
Alırza Bey	1879
İsmet Bey	1879
Tahir Bey	1881
İsmet Efendi	1882
Mehmed Ali Efendi	1888-1889
Bekir Sıtkı Paşa	1890-1892
Ali Nevzat Bey	1893-1895
Rüşdü Bey	1896-1897
İbrahim Lütfü Bey	1898-1899
Mehmed Ziya Bey	1900-1903
Halil İbrahim Paşa	1904-1906
Mahmut Bey	1909
Ali Munisi Bey	1909-1911
Arif Bey	1912
Nizamettin Bey	1918

⁵⁷ BA. TAD. No:933, s.79, 28 Safer 1296 (21 Şubat 1879)

⁵⁸ BA. TAD. No:933, s.141, 5 Ramazan 1296 (23 Ağustos 1879)

⁵⁹ BA. DH.MUİ. No: 19/2-10, 22 Ramazan 1327 (7 Ekim 1909)

⁶⁰ BA. DH.MUİ. No:10/2-32, 4 Şevval 1327 (19 Ekim 1909)

Kaza'da görev yapan kaymakamların ikamet edecekleri evler kiralama yoluyla temin edilmiştir. Nitekim 1868 Yılında Zartar Hatun'un evi kaymakama tahsis edilmiş, kira süresi bitince, Zartar Hatun bir arzuhalle evinin kendisine teslim edilmesini istemiştir⁶¹.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nın yönetiminde bir istikrar olmadığı görülmektedir. Göreve gelen kaymakamlar, kötü idare, yer değiştirme, istifa, vefat gibi nedenlerden dolayı görevlerinde pek fazla kalamamışlardır.

2.4.1.2. Nahiye Müdürü

1864 Nizamnâmesi ile ilk kez idarî birim olarak ortaya çıkan nahiyelerin yönetimi müdürler atamak suretiyle yerine getirilmiştir. Nahiye müdürlerinin çeşitli nedenlerden dolayı istifa ettikleri görülmektedir. Nitekim, 1861 yılında Akköy Nahiyesi Müdürü Osman Ağa istifa etmiş, yerine 1.000 kuruş maaşla Bursa Emlak Tahriri katiplerinden İsmail Efendi tayin edilmiştir⁶². Merkezden İsmail Efendi'nin tayini Trabzon Valiliği'ne bildirilerek, kendisine gerekli yardımın yapılması istenmiştir⁶³.

1866 yılında Akköy Nahiyesi Müdürü olarak görev yapan Hacı Feyzullah Ağa'da istifa ederek bu görevden ayrılmış, yerine Tekşin Kazası eski müdürü Arif Efendi atanmıştır⁶⁴.

1869 yılında Keşap Nahiyesi Müdürü olan Halil Ağa istifa etmiş yerine, Akköy Nahiyesi Müdürü Hasan Ağa getirilmiş, Akköy Nahiyesi Müdürlüğü'ne ise, Nesib Efendi tayin edilmiştir⁶⁵.

Görüldüğü gibi nahiye müdürleri belli bir görevden sonra kendi istekleriyle istifa etmektedirler. İstifa nedenleri ise, aldıkları maaşların yeterli olmaması ve daha büyük bir görev olan kaza kaymakamlıklarına atanmak istemeleridir. Nitekim 1874 yılında Akköy Nahiyesi Müdürü olan Yusuf Cemil Efendi, bir dilekçe ile 4 seneden beri bu görevi

⁶¹ BA. TAD. No:928 s.91, 9 Safer 1285 (1 Haziran 1868)

⁶² BA. A. MKT. MVL No:130/97, 12 Safer 1278 (19 Ağustos 1861)

⁶³ BA. A.MKT. UM No:500/14, 13 Rebülevvel 1278 (18 Eylül 1861)

⁶⁴ BA. TAD. No:930, s.2 3 Safer 1283 (17 Haziran 1866)

⁶⁵ "Keşap Nahiyesi Müdürü bulunan Halil Ağa'nın istifasına mebnî yerine Akköy Nahiyesi müdürü Hasan Ağa'nın ve onun yerine mülazemette bulunan Nesib Efendi'nin icra-i memuriyetleri istizanına dair Fi 15 Muharrem 1286 tarihli Trabzon Vilayeti Valisi'nin Şukkası". BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen No:187, s.333, 21 Muharrem 1286 (3 Mayıs 1869); BA. TAD. No:928, s.135, 26 Muharrem 1286 (8 Mayıs 1869)

hakkıyla yerine getirdiğini, maaşının yetmediğini, bu yüzden kaymakamlık vazifesi istediğini belirtmektedir⁶⁶.

2.4.1.3. Kadı (Nâib)

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde idarî ve mülkî bakımdan önemi büyük olup şehirde görev yapan kadıların, hukukî ve kazaî yetkileri dışında, daha başka görevleri de yaptıkları bilinmektedir⁶⁷. Bu durum onları şehrin en önde gelen kişisi yapmış, devrin deyimiyle Ehl-i Şer denilen kadı ve mahkeme görevlilerinin yerleştikleri yerler kaza diye adlandırılmıştır. İdarî bir birim olmaktan çok, yargı merkezi olan şehirlerin bütünü, eyalet merkezi, sancak merkezi olmaları yanısıra kaza diye adlandırılmalarının nedeni budur. Tanzimat'tan sonra kaza, sancaktan sonra gelen idarî birim adı olmuş, bugüne kadar niteliğini korumuştur. Bu durumu gözönünde tutmalı, adlî birim olan kaza ile, sonradan oluşturulan idarî kaza birbirine karıştırılmamalıdır⁶⁸.

Osmanlı Devleti'nde hukukla ilgili bütün sorunlar, İslâm Hukuku'nun öngördüğü kurallar çerçevesinde şariat mahkemelerinde görüşülüp sonuçlandırılmaktaydı. 1845'lere kadar bu kurum dışında haklaştırma işleminin yapıldığı yetkili başka bir kuruluş yoktu. Bu mahkemelerde yalnız kişiler arasındaki anlaşmazlıklar değil, şehir ve kasabaların belediye işleri, alım-satım işlemleri, vekalet, veraset gibi geniş kitleleri ilgilendiren işlerin yanısıra, hükümet merkezinden gönderilen emir ve fermanların halka duyurulması, vergilerin dağıtımı gibi işlerde yapılmaktaydı⁶⁹.

XIX. yüzyılda kendilerine kadılık verilen kişilerin bu göreve gitmedikleri ve yerlerine vekil olarak nâibler tayin ettikleri, yargı görevinin bu kişilerce yürütüldüğü görülmektedir. Bulundukları yerlere nâib atamak suretiyle şehirlerin adlî teşkilatında belirleyici bir rol oynayan kadıların tayinleri ise, bizzat padişahlar tarafından yapılmaktaydı. Padişah beratı ile tayin edilen kadıların tayin, nakil veya azl işlemleri,

⁶⁶ "Akköy nahiyesi Müdürü Yusuf Cemil Efendi tarafından verilip, İntihab-ı Memuriyet Komisyonuna havale olunan arzuhalde, 4 seneden beri mezkur müdürlükte bulunup, ifa-i hüsn ü hidmet etmiş ise de maaşı idaresine kifayet edememekte olduğundan, zaruret-i hale duçar olmağla bir kaimmakamlığa tahvil-i memuriyeti istid'a olunmuş ... mumaliyehin hakikaten mezkur müdürlükte hüsn ü hidmeti sebkât eylediği ve kaimmakamlık umuruna hakkıyla ifaya iktidarı görüldüğü halde açılacak bir kaimmakamlığa tayini hususunun savb-ı valalarına iş'arı komisyon-ı mezkurdan ba mazbata ifade kılınmış olmağla ol vechle icabının icrası hususuna himmet buyurulması siyakında şukka-i senaveri terkince ibtidar kılındı efendim". BA. TAD. No:932, s.135, 29 Cemaziyevvel 1291 (14 temmuz 1874)

⁶⁷ F.Emecen, *Manisa Kazası*, s.56

⁶⁸ M.Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.79

⁶⁹ M. Çadircı a.g.e. s 79-80

bulundukları yerlere göre Anadolu veya Rumeli Kadiaskerleri Dairesi tarafından yürütülürdü⁷⁰.

Kadılar tarafından nâib tayin edilen kişilerin atama kararlarının Şeyhülislamlık makamınca da onaylanması gerekmektedir. Kadı tarafından teklif edilen ve ataması onaylanan kişi böylece göreve başlamakta olup, bir taraftan yargı görevini yürütürken diğer taraftan da üst makamlarca kendisine emredilen işleri de yapmak zorundaydı. Zamanla kadıların yerlerine göreve getirilen nâibler cahil ve bilgisiz kimseler oldukları için, sadece yargı işleriyle ilgilenmişlerdir⁷¹.

Nâibler herşeyden önce bulundukları yerlerde toplumun hukuk ve ceza ile ilgili davalarına bakarlar, yani adaletin yerine gelmesini sağlarlardı. Bu görevi ifa ederken “Şühudü’l-hal” denilen bir nev’i mahkeme jürisi görevini yürüten bir meclis, kadının veya nâibin en büyük yardımcısı durumdaydı. Nâibler incelenen dönemde medenî hukuk ve ceza davaları arasında nikah akdi, boşanma, vasi, şehir halkı arasında meydana gelen çeşitli davaların çözülmesi, vakıf işlemlerini yürütülmesi, terekelerin yazımı ve taksimi gibi çok çeşitli davaları halletmekte bunlar günü gününe şer’iyye sicillerine işlenmekteydi. Nâiblerin malî görevlerinin başında ise, vergilerin adilâne bir şekilde toplanması gelmekteydi. İncelenen dönemde, klasik döneme göre, nâiblerin idarî sahadaki yetkileri oldukça sınırlı kalmakla birlikte, kazalarda padişahı temsil eden bir görevli olmaları sıfatıyla, gönderilen ferman ve buyruldu gibi belgelerin sicillere kaydedildiğini, şehiri alakadar eden husularda ve özellikle şehir yöneticilerinin değişmesi durumunda nâiblere de hitaben ferman ve buyruldu gönderilmektedir. Bunun yanı sıra cami, mescit, medrese ve benzeri dînî ve sosyal yapılarda görevde bulunan bütün kişilerin tayin ve azl işlemlerinde diğer şehirlerde olduğu gibi, nâiblerin arzı doğrultusunda hareket edilmekteydi⁷².

2.4.1.4. Müftü

Osmanlı Devleti’nde öğretim (tedris), yargı (kaza) ve fetva(iftâ) gibi oldukça önemli üç alanda medreseden yetişen yani ilmiye sınıfına mensup kişiler görev yapmaktaydı. Fetva görevi müftüler tarafından yürütülmekte olup, sosyal hayatta ortaya çıkan çeşitli meselelerin başta ayet ve hadis olmak üzere kıyas ve içtihad hükümlerine göre çözümlenmesinde, bu meselelerin günün şartlarına uygulanarak, İslam kurallarına

⁷⁰ İ. Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.223-224

⁷¹ İ. Yılmazçelik, a.g.e. s.226

⁷² İ. Yılmazçelik, a.g.e. s.227

göre halledilmesinde başlıca mercii müftüler olmuştur. Müftüler şehirde idareci sınıfına dahil olmamakla birlikte şehir toplumu içerisinde sözü geçen kişilerdir⁷³.

Bütün idarî birimlerde olduğu gibi kaza merkezlerinde de müftüler doğrudan doğruya Şeyhülislam tarafından atanmakta veya azledilmekte olup, padişahın beratını takiben, Şeyhülislam'ın mektubunun gönderilmesi ile göreve başlamaktadırlar⁷⁴.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun'da sadece bir müftü, dolayısıyla Hanefi müftüsü görev yapmıştır. Bu durum Giresun'daki müslümanların tamamen Hanefi mezhebinde olduğunu göstermektedir. Diğer mezheplerin bulunduğu şehirlerde ise, o mezheple ilgili fetva verebilecek müftülerin atandığı görülmektedir⁷⁵.

Trabzon Vilayeti Salnâmeleri'nde tespit edilebilen Giresun Kazası müftüleri şunlardır: Hafız Talip Efendi 1869 yılından 1875 yılına kadar görev yapmıştır⁷⁶. 1892-1893 yıllarında müftü olarak Mustafa Efendi görülmektedir⁷⁷. 1898-1904 yılları arasında ise, Mustafa Asım Efendi bu görevi icra etmiştir⁷⁸.

Görüldüğü gibi Giresun Kazası'nda görev yapan müftüler, diğer birçok yerde olduğu gibi uzun süre bu görevlerinde kalmışlardır. Zaten müftülük teşkilatında istisnalar olmakla birlikte görev süresi ölünceye kadar uzamaktadır.

2.4.1.5. Yönetimde Bulunan Diğer Kişiler

1316 (1898) Tarihli Trabzon Vilayeti Salnâmesi'ne göre yönetimde görev alan diğer memurluklar şu şekildedir⁷⁹:

Mal Müdürü, Tahrirat Katibi, Mal Müdürü Muavini, Nüfus Memuru, Tapu Katibi, Sandık Emni, Nüfus Katibi, Pasaport Katibi, Zabıta Memuru, Orman Memuru, Tezkere Muharriri, Telgraf ve Posta Müdürü, İdare-i Mahsusa Acentası, Rüşumat Memuru, Duyun-ı Umumiye Memuru, Reji Memuru, Liman Reisi.

2.4.1.6. Yabancı Memurlar

Giresun Kazası'nın özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında limanından yapılan ticarî faaliyetler sonucunda daha önemli bir kaza olması nedeniyle, yakın münasebetleri

⁷³ İ. Yılmazçelik, *Diyanet*, s.236

⁷⁴ İRCİA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.270

⁷⁵ Nitekim XIX. Yüzyılın ilk yarısında Diyanet'te Hanefi Müftüsünün yanı sıra Şâfi Müftüsünün de görev yaptığı tespit edilmektedir, bkz. İ. Yılmazçelik, a.g.e. s.237

⁷⁶ TS. 1286 (1869) s.39, 1287 (1870) s.36, 1288 (1871) s.42, 1289 (1872) s.41, 1290 (1873) s.41, 1291 (1874) s.1

⁷⁷ TS. 1309 (1892) s.87 , 1311 (1893) s.134

⁷⁸ TS. 1316 (1898) s.301 , 1318 (1900) s.75 , 1319 (1901) s.111 , 1321 (1903) s.353 ,

⁷⁹ TS. 1316 (1898) s.301-303

olan yabancı devletler, Giresun'da memurlar bulundurmuşlardır. Giresun'da ilk yabancı memuru Rusya'nın gönderdiği görülmektedir. Nitekim 1871 tarihli salnâmede Rusya Konsolos vekili Mösyö Kipriyoti Giresun'da görevli olarak bulunmuştur⁸⁰.

1319 (1901) tarihli sâlnamede ise Giresun Kazası'nda yabancı memur sayısının arttığı tespit edilmektedir. Bu tarihlerde Giresun'da 4 yabancı devletin memuru bulunmaktadır. Rusya'nın konsolos vekili Mösyö Nikola Kularo, Tercümanı Mösyö Dimitri, Avusturya - Macaristan Devleti'nin konsolos memuru Mösyö Papadupolu, İtalya Devleti'nin konsolos memuru Mösyö Tumacino görev yapmaktadır⁸¹.

Giresun'da yaşayan gayri müslimlerin dînî reisleri bulunmaktadır. 1876 yılında Rumların dînî reisi olarak Metropolit Vekili Hristo Efendi, Ermenilerin dînî reisi olarak Vendoğlu Hacı İsador Efendi görülmektedir. Tabî ki bu kişiler yabancı statüsünde olmayıp, Osmanlı Devleti'nin vatandaşlarıdır⁸².

2.4.2. Şehir Yönetiminde Yeralan Kurum ve Kuruluşlar

2.4.2.1. Kaza İdare Meclisi (Meclis-i İdare)

Kazaların idaresinde en büyük mülkî amir kaymakamdır. Kaymakam, nâib, müftü mal müdürü ve tahrirat katibi ile birlikte devletin kazadaki temsilcileridir. Bu yöneticilere kazanın erkanı da denilmektedir. Kaymakam yukarıda ismi geçen görevlilerin yardımcıları ile kazayı idare etmektedir. Görevliler, merkezden yapılan tayinlerle bu mevkiilere gelmişlerdir⁸³.

1864 Nizamnâmesi ile kazalarda kaymakam başkanlığında Kaza İdare Meclisleri'nin oluşturulduğu görülmektedir. Kaza İdare Meclisi, kazadaki yönetim, yargı ve maliye işlerinde yöneticilere yardımcı olmakla vazifeliydi⁸⁴.

Kaza İdare Meclisi, kaymakamın başkanlığında, kaza mal müdürü, tahrirat katibi, kaza naibi, müftü ve müslüman olmayan toplulukların dînî önderlerinden meydana gelmekte, ayrıca ikisi müslüman, ikisi müslüman olmayan dört üye seçilerek oluşturulmaktaydı. Kaza idare meclislerinde idarî davalar, gelir ve giderlerin gözden geçirilmesi, devlete ait kurum ve kuruluşların korunması, belediyeye ait tesislerin yapılması ve onarımı meclisin görevleri arasındaydı. Mecliste, köy yollarının yapım ve

⁸⁰ TS. 1288 (1871) s.67

⁸¹ TS. 1319 (1901) s.113

⁸² TS. 1293 (1876) s.80

⁸³ Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, İstanbul 1992, s.128-129

⁸⁴ M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.252-253

bakım gibi konuları da görüşülür, ziraat ve ticaretin geliştirilmesi için liva ve vilayet meclislerine önerilerde bulunulurdu. Yönetimde etkinliği çok az olmakla birlikte kaza düzeyinde eşrafın yöneticilerle işbirliği yapmalarında ve işlerin daha kolay yürütülmesinde yöneticilere büyük yararları dokunmaktaydı⁸⁵. Meclisin, kazada sadece hukuk işlerine karışmadığı görülmektedir⁸⁶.

Kaza İdare Meclisi'ne girecek dört üyenin seçilmesi şu şekilde olmaktadır. Kaza Tefrik Meclisi belirlediği adayları, köy ihtiyar meclislerine gönderir, onların seçtikleri yeniden kaza tefrik meclisine gelirdi. Meclis iki misli adayı seçip kaymakama sunardı. Kaymakam ise mutasarrıfa ileterek, asıl üyelerin seçilmesini sağlardı⁸⁷.

1869 yılına ait olan salnâmede, nizamnâmeğe uygun olarak kaza idare meclisinin oluşturulduğu tespit edilmektedir. Mecliste başkan Kaymakam Osman Bey, nâib Feyzullah Efendi, müftü Hafız Talip Efendi, tahrirat ve meclisin katibi olarak Abdullah Bey görülmektedir. Müslüman üye Hafız İbrahim Efendi, gayri müslim üyeler ise, Tanaş Ağa ve İstador Ağa'nın olduğu tanlaşılmaktadır⁸⁸.

Kaza idare meclislerinin bazı yıllar vaktinde oluşturulmadığı ve göreceği işlerin yapılmadığı tespit edilmektedir. Nitekim, Trabzon Müfettişliği'nden merkeze gönderilen raporda, Giresun Kazası İdare Meclisi'nin meydana getirilmesi için seçimlerin zamanında yapılmadığı, bir çok evrağın vaktinde mecliste görüşülmediği ve bu gibi davranışların tekrarlanmaması Giresun Kaymakamlığı'na bildirildiği belirtilmektedir⁸⁹.

Kazalarda, kaza idare meclislerinin oluşturulması yanında, vilayette meydana getirilecek olan umumî meclis için kazalardan da kişilerin seçildiği görülmektedir. Nitekim Giresunlu Arif Efendi Vilayet Encümeni üyeliğine seçilmiştir. Bu görevine karşılık kendisine 1.500 kuruş maaş bağlanmıştır⁹⁰.

2.4.2.2. Memleket Sandığı (Menafi Sandığı)

Osmanlı Devleti'ndeki köylülerin ağır borçlar altında ezilip, faizle para almasını önlemek için, Mithad Paşa'nın girişimi ile memleket sandıkları vücuda getirilmiştir.

⁸⁵ İlber Ortaylı, *Tanzimattan Sonra Mahallî İdareler (1840-1878)*, Ankara 1974, s.68; M. Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.259-260; F. Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s.129

⁸⁶ M.Çadircı, "Türkiye'de Kaza Yönetimi", s.251

⁸⁷ M. Çadircı, a.g.e. s.261

⁸⁸ TS. 1286 (1869) s.39.

⁸⁹ BA. DH.İD No:80/7, 17 Cemaziyelevvel 1332 (13 Nisan 1914)

⁹⁰ BA. DH.UMVM No:25/3, 16 Safer 1332 (8 Ocak 1914)

Mithad Paşa Niş'te valilik yaparken çiftçinin gerek duyduğu parayı ağır faizlerle aldığını yerinde görmüş ve bu meseleye bir çözüm aramaya başlamıştır. Neticede, Avrupa'daki gibi az faizle borç para verebilecek bankalar kurmak için ortamı elverişli bulmamış, bunun yerine borç sandıkları kurulmasını uygun görmüştür. İleri gelen yöre sakinleriyle yaptığı görüşmeler neticesinde Niş Eyaleti'nin Pirot Kasabası'nda 1863 yılında 200 mecdiye altını sermaye ile ilk sandığı açmıştır⁹¹.

Bu teşebbüs başarıya ulaştınca, imparatorluğun diğer vilayetlerinde de 1864 Nizamnâmesi ile birer sandık kurulduğu görülmektedir. 1867 yılında bu durum bir yönetmelikle yeni hükümlere bağlanmış ve ülkenin bütün vilayet ve sancak merkezlerinde birer Menafi Sandığı veya Memleket Sandığı adı altında bu kuruluş oluşturulmuştur⁹².

Memleket sandıkları için gerekli sermaye ilk yıllarda çiftçilerin zorunlu yardımlarıyla elde ediliyordu. Köy ihtiyar heyetleri boş ya da devlete ait bir toprağı bulurlar ve bu toprağı imece usulü ile işlerlerdi. Her üyenin yarım dönümü işlemesi kuraldı. Bir kaza veya sancak merkezinde sandığın kurulabilmesi için en az 200 lira sermayenin toplanmış olması gerekiyordu. Kaza sandığı ancak bağı köylere kredi verebiliyordu. Üç aydan az, bir yıldan çok olmamak koşulu ile ayda yüzde bir faizle isteyen kişiye en çok 20 lira borç verilebiliyordu. Sandık, bir sandık emini (ücretli) ve seçilen dört üyeden oluşan bir kurul tarafından idare ediliyordu. Sandıkların hesapları her yıl kasım ayında kapatılıyor, elde edilen kar, okul, kaldırım, çeşme, köprü yapılması gibi imar işlerinde kullanılıyordu⁹³.

1867 yılından itibaren devletin her tarafında yaygınlaşmış olan memleket sandıklarının, Giresun Kazası'nda da kurulduğu görülmektedir. 1870 tarihli Trabzon Vilayeti salnâmesi'nde, Giresun'daki memleket sandığı'nın sermayesi 72.074 kuruş olarak gösterilmiştir⁹⁴.

1871 yılında kazadaki memleket sandığında görev yapan kişiler şunlardır: Sandık Emmini Hacı Todori, vekilleri, Hacı Ömer Ağa, Abdullah Ağa, Abdi Ağa, Kaptan Haralambo, Hacı Artin Ağa, kâtibi Ahmed Efendi'dir. Giresun Kazası'na bağı Akköy Nahiyesi'nde ise şu görevliler bulunmaktadır: Vekilleri, Ahmed Ağa, Hüseyin Ağa,

⁹¹ M. Çadırcı, *Tanzimat Dönemi Anadolu Kentleri*, s.338; IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.561

⁹² M. Çadırcı, a.g.e. s.338

⁹³ M. Çadırcı, a.g.e. s.339

⁹⁴ TS. 1287 (1870) s.112

Nikola Ağa, Yorika Ağa, kâtibi İsmail Efendi'dir. Görüldüğü gibi, sandık için seçilen dört üyeden ikisi gayri müslimlerden meydana gelmektedir⁹⁵.

1871 yılında Giresun Kazası Memleket Sandığı'nın sermayesi artarak 158.860 kuruşa yükselmiş, Akköy Nahiyesi ise, 104.809 kuruşa ulaşmıştır⁹⁶. 1873 yılında Giresun kazası, Kırık ve Keşap Nahiyesi'ndeki sandığın toplam sermayesi 181.450 kuruş 27 paraya yükselmiş, Akköy Nahiyesi'ndeki sandıkta ise sermaye olarak 124.765 kuruş 58 para görülmektedir⁹⁷. 1874'de ise memleket sandığındaki sermaye daha da artarak 228.850 kuruş 65 paraya yükselmiştir⁹⁸.

1872 yılında memleket sandığı yüzünden kaza kaymakamı İbrahim Ağa ile, Metropolit vekili Papaz Hristo ve Kaptan Yorgi arasında ihtilaf çıktığı görülmektedir. Kaymakam İbrahim Ağa vilayete çektiği telgrafta Papaz Hristo'nun bundan 20 ay önce sandıktan 6.000 kuruş para istediğini, Kaptan Yorgi'nin ise, daha sonra karşılığını polişe olarak ödeyeceği 50-100 bin kuruş telep ettiğini bildirmiştir. Kaymakam bu talepleri kurallara uygun olmadığını savunup reddetmiş ve bu kişilerin asıl maksatlarının kendisini yıpratmak olduğunu belirtmiştir. Merkezden Trabzon Vilayeti'ne gönderilen yazıda, durumun incelenerek gerekli raporun gönderilmesi istenmektedir⁹⁹.

Memleket sandıklarının idaresinde bulunan sandık eminlerinin zaman zaman usulsüzlük yaptıkları da görülmektedir. Nitekim, Giresunlu Dumanoglu Mahmud Tersane-i Amire'ye gönderilmek üzere 100 lirayı sandık emini Ali Efendi'ye teslim etmiş, ancak Bahriye Nezareti ile yapılan muhaberede paranın ulaşmadığı tespit edilmiştir. Durum Ali Efendi'ye sorulduğunda, parayı daha sonra vefat eden Miralay Emin Bey'e teslim ettiğini beyan etmiş, ancak makbuzunu takdim edememiştir. Karar olarak, bu paranın Sandık Emini Ali Efendi'den alınması kararlaştırılmıştır¹⁰⁰.

Memleket sandıklarındaki paranın sadece çiftçilere kredi olarak verilmediği, olağanüstü durumlarda da sandıktan para kullanıldığı tespit edilmektedir. Karahisar'a gitmek üzere Giresun Kazası'nda geçici ikamete tutulan Sohum Abaza Muhacirleri, kazada kaldıkları süre içerisinde kendilerine yardım amacıyla sandıktan 30.000 kuruş tahsis edilmiştir. Buna rağmen şehirde çeşitli hasarlara yol açmışlar, Karahisar'a gitmek

⁹⁵ TS. 1288 (1871) s.42

⁹⁶ TS. 1288 (1871) s.124

⁹⁷ TS. 1290 (1873) s.73

⁹⁸ TS. 1291(1874) s.75

⁹⁹ BA. TAD. No:931, s.116, 1 Cemaziyelevvel 1289 (7 Temmuz 1872)

¹⁰⁰ BA.TAD. No:932, s.165, 17 Cemaziyelevvel 1291 (2 Temmuz 1874)

istemeyerek, Varna, İzmit gibi yerlere göç etmek istemişlerdir. Ancak İzmit'te iskan için yer kalmamış olduğundan, kendilerine en uygun yerin Karahisar olduğu bildirilmiştir¹⁰¹.

Memleket Sandıklarında görev yapan vekillerin belli bir ücret aldığı tespit edilmektedir. Bu ücretin sandık emini tarafından ödenmemesi sonucunda vekillerin mahkeme yoluyla haklarını aradıkları görülmektedir. Giresun Kazası Memleket Sandığı'na vekil olarak seçilen Çerkesoğlu Abdullah, sandık emini Neşan Ağa'yı ücretini alamamaktan dolayı mahkemeye vermiştir. Çerkesoğlu Abdullah aylık 150 kuruşla 10 ay bu görevi yaptığını belirterek, sadece 5.5 aylık maaşı olan 825 kuruşu aldığını, 4.5 aylık maaşı olan 375 kuruşu alamadığını zikrederek, bu miktarı Neşan Ağa'dan talep etmektedir¹⁰².

Görüldüğü gibi memleket sandıkları incelenen dönemde özellikle köylü halkın sıkıştığı anlarda büyük faydalar sağlamış ve bir nev'i bugünün tarım kredi kooperatifleri gibi hizmet görmüştür.

2.4.2.3. Belediye Meclisi (Meclis-i Daire-i Belediye)

XIX. yüzyılda Osmanlı şehirleri, özellikle dış dünya ile gelişen ilişkilerde önemli araç olan liman şehirlerinin çeşitli değişiklikleri içine girdiği görülmektedir. Zaten ülkenin değişmekte olan ekonomik, sosyal ve idarî yapısına bağlı olarak, geleneksel şehir yönetimi ve belediye teşkilatında da yeni yapılanmalar meydana gelmiştir. Bu liman şehirlerinde ilk olarak tüccar gemileri için karantina ve konaklama tesisleri, uygun sağlık şartları ve düzenli şehir ulaşımı için gibi hizmetler yapılmaya çalışılmıştır. Bu yeni çalışmalar sayesinde, liman şehirleri modern manada belediye hizmetlerine, diğer şehirlerden daha önde başlamıştır. Ancak XIX. yüzyılın ilk yarısı, klasik şehir yönetiminin yıkılmasından doğan sarsıntılar ve yeni kuruluşların getirdiği aksaklıklarla geçmiştir¹⁰³.

Osmanlı Devleti'nin taşra şehirlerinde modern manada belediye teşkilatlanması XIX. yüzyılın ikinci yarısında, 1864 Tarihli Vilayet Nizamnâmesi ile başlamıştır. Bu nizamnâme ile liva ve kaza merkezlerinde seçimli üyelerden kurulu belediye meclisleri bulunacaktır. Ancak uygulamada görev ve çalışma düzeni bakımından bu meclislerin bir tüzel kişiliği olduğu bile tartışmalıdır. Zaten bu meclislerin her kazada kurulmadığı da

¹⁰¹ BA. TAD. No:933, s.37, 12 Şevval 1295 (9 Ekim 1878)

¹⁰² GŞS. No:1421, s.109, 28 Cemaziyelevvel 1311 (7 aralık 1893)

¹⁰³ İ. Ortaylı, *Tanzimattan Sonra Mahallî İdareler*, s.171; IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.314

bir gerçektir. Bu dönemde, Osmanlı belediyelerinin gelirleri kıt, personeli az, denetim yetki ve kapasiteleri düşüktü. Ayrıca belediye meclislerinin hükmî şahsiyeti yoktu ve merkezî hükümetin sıkı kontrolü altındaydı¹⁰⁴.

Giresun Kazası'nda belediye meclisinin 1864 nizamnâmesinin hemen ardından oluşturulduğu görülmektedir. Nitekim, 1869 tarihli Trabzon Vilayeti Salnâmesi'nde, meclisin reis, üyeleri ve kâtibinin isimleri Meclis-i Daire-i Belediye adı altında verilmiştir¹⁰⁵.

Osmanlı Devleti'nde belediye teşkilatının gerçek temelleri I. Meşrutiyet (1876)'te atılmıştır. Ortaya çıkan belediye statü ve uygulaması sonraki düzenlere de damgasını vurmuştur. İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı Tanzimat başlangıcından beri rastlanan uygulamaların tecrübesi altında, bu kanunu ehliyet ve bilgi ile müzakere etmiştir. Bu kanunlarla belediyeler idarî varlık olmaktan öte, adeta bir hükmî şahsiyet kazanmıştır. Nitekim belediye aleyhine açılacak davalarda oluşturulan meclisler taraf ilan edilmiştir. Ayrıca kanun belediyelere imar işlerini düzenleme ve kontrol, bayındırlık hizmetleri, aydınlatma, temizlik, belediye mallarının yönetimi, emlak tahriri, nüfus sayımı, pazar ve alışveriş kontrolü, sağlık hizmetleri, mezbaha, okul açmak, itfaiye işleri, ve belediye gelirlerini tahsil etmek gibi görevler yüklemiştir. Ancak bu görevlerin bir kısmı gerçekleşmemiş, bir kısmı ise uygulamada merkezî hükümet tarafından yürütülmüştür. Yine su işleri gibi bazı görevler vakıflara ait olmuş ve onların uhdesinde kalmıştır¹⁰⁶.

1864 Vilayet Nizamnâmesi'ne göre belediye organları, belediye meclisi ve daire meclisinden ibarettir. Şehir veya kasabanın nüfus büyüklüğüne göre, 4 sene için 6-12 kişilik bir belediye meclisi seçilir. Üyelerin yarısı iki senede bir kura ile değiştirilir. Reis ise bu üyelerin arasından hükümet tarafından seçilip tayin edilir. Meclisin tabib, baytar, mühendis gibi müşavir üyeleri de vardır. Uygulamada taşrada meclis reislerini mahallî eşraftan mülkî amirler seçmiştir. Belediye meclis üyeleri 25 yaşını geçmiş, Osmanlı tebasından olan, senede en az 50 kuruş emlak vergisi veren kimselerden seçilir. İlginç bir şartta Türkçe bilmek zorunluluğuydu. Bu konu Meclis-i Mebusan'da Arabistan

¹⁰⁴ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.316

¹⁰⁵ TS. 1286 (1869) s.39

¹⁰⁶ IRCICA a.g.e. s.316-317; Tuncer Baykara, "Tanzimatta Şehir ve Belediye", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992, s.284

vilayetleri mebuslarının itirazlarına sebep olmuşsa da, milliyetçilik akımının güçlenmesine paralel olarak kabul edilmiştir¹⁰⁷.

Belediye meclisi ilk zamanlarda bir reis ile sekiz aza ve bir de katipten oluşmuştur. Daha sonraları belediye meclislerinde sandık emini, müfettiş ve tabibinde yer aldığı görülmektedir¹⁰⁸. Ancak Giresun Belediye Meclisi hakkında ilk bilgi sahibi olunan 1869 tarihli salnâmede üye olarak 5 kişi bulunmaktadır. Bu üyelerden 3'ü gayri müslim tebadan seçilmiştir¹⁰⁹.

1871 yılında belediye meclisinin üye sayısının ikiye düştüğü görülmekte olup, ikisi de gayri müslim halktan seçilmiştir¹¹⁰. Daha sonraki salnâmelerde üye sayısının tekrar beşe çıktığı ve ikisinin gayri müslim halktan meydana geldiği tespit edilmektedir¹¹¹.

1316 (1898) yılında Giresun Kazası'nda belediye meclisi üyelerinin sekize çıktığı ve yukarıda bahsedildiği gibi serbest meslek sahibi kimselerin de bulunduğu görülmektedir. Bu tarihte belediye reisi Kaptan Yorgi Efendi'dir. Üyeler ise şu isimlerden oluşmaktadır: SarıalemDarzâde Ahmed Efendi, HacıAliağazâde Mehmed Ali, Deliyoroğlu Hacı Panayot Ağa, Hadişyan Hacı Evakim Efendi, Belediye Tabibi Kamil Efendi, Belediye Kâtibi Ahmed Efendi, Sandık Emni Mehmed Efendi, Eczacı Karabet Efendi¹¹².

19 Şubat 1879 tarihli bir belgede, Giresun Kazası Belediye Meclisi'nin oluşturularak üyelerden birisinin reis seçildiğine dair tahrirat merkeze gönderilmiştir¹¹³.

Hem belediyenin hem de belediye meclisinin reisliğini yürüten kişilerin zaman zaman görevlerini tam olarak yerine getirmedikleri görülmektedir. Nitekim 20 Kasım 1896 tarihli belgede, bu tarihte Giresun Belediye Reisi olan Kaptan Yorgi Efendi hakkında bir tahkikatın başlatıldığı tespit edilmektedir¹¹⁴.

¹⁰⁷ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.317

¹⁰⁸ F. Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s.129

¹⁰⁹ 1869 tarihinde Giresun Belediye Meclisi şu kişilerden oluşmuştur: Reis Abdullah Bey, üyeler Hafız Efendi, Hacı Munis Efendi, Kapudan Yorgi, Kapudan Kosta, Manok Ağa, katip Ahmed Efendi'dir". TS. 1286 (1869) s.39

¹¹⁰ Bu tarihte belediye reisi Karamanlîzâde Ahmed Efendi, kâtip Ahmed Efendi, üyeler ise, Gülmüşoğlu Hacı Vasil Ağa ve Manuk Ağa'dır. TS. 1288 (1871) s.42

¹¹¹ Örneğin, 1291 tarihli salnâmede reis Bekir Efendi, kâtip Hüseyin Nazif Efendi, üyeler ise, Osman Efendi, Mustafa Efendi, Ahmed Efendi, Panayot Efendi ve Hacı Tor Ağa'dır. TS. 1291 (1874) s.41

¹¹² TS. 1316 s.301

¹¹³ BA. TAD. No:933, s.77, 26 Safer 1296 (19 Şubat 1879)

¹¹⁴ BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen No:188, s.135 14 Cemaziyelahir 1314 (20 Kasım 1896)

1914 yılında Giresun Belediyesi'nin Heyet-i Teftişiye tarafından yapılan incelemede bir çok görevlerini yerine getirmedeği ortaya çıkarılmıştır. Teftiş sonucunda, bütçe dağılımına riayet olunmadığı, imar çalışmalarına önem verilmediği, mal müdürü ve tahsildar hakkında gerekli kanunî işlemlerin yapılmadığı, kazada bulunan emlaklara kanuna uygun ruhsat verilmediği tespit edilmiş, Giresun Kaymakamı'nın durumdan haberdar edilmesi, eğer bu halin devamı durumunda yöneticilerin kanunî takibâta uğrayacaklarının, vilayet tarafından bildirilmesi istenmiştir¹¹⁵.

Giresun Belediye Reisi'nin Trabzon Valiliği tarafından görevini kötüye kullanma yüzünden görevden alındığı, kazanın ileri gelenleri tarafından bu durumun haksız bir karar olduğu ve yerine gelen kişinin bu göreve uygun olmadığı bildirilmesi gibi idarî problemler de görülmektedir. Nitekim 1915 yılında Giresun Belediye Reisi olan Hasan Efendi, görevini suistimalden dolayı Trabzon Valisi tarafından azledilmiştir¹¹⁶. Bu görevden alınma kararını tasvip etmeyen, Giresun Maarif ikinci reisi, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ikinci reisi Şeref, Ticaret Odası ikinci reisi Hikmet ve Giresun Donanma Cemiyeti reisi Kaşif, Dahiliye Nezareti'ne bir telgraf çekmişlerdir. Bu telgrafta, Hasan Efendi'nin memleketin namusu ve kefareti altında olduğu belirtilmiş, yerine getirilen kişinin memleketin rûhi durumundan haberdar olmadığı bildirilerek, bu durumun düzeltilmesini istemişlerdir¹¹⁷.

Belediye meclislerinin görevleri arasında, kazada bulunan ve kültürel faaliyetlere canlılık getiren sinema ve tiyatro gibi müesseselerden alınacak vergilerin nasıl ve ne miktar olacaklarını tespit etmekte bulunmaktadır. Nitekim 1919 yılında Giresun Belediye Reisi Feridunzâde Osman Ağa, belediye meclisinin böyle bir kararı almadığı halde, belediye eski reislerinden Kaptan Yorgi'nin eşi Madam Pavlidi'nin işletmiş olduğu sinemadan 1.000 kuruş vergi istemiştir. Bu verginin fazla olması üzerine sinema kapatılmış ve Osman Ağa şikayet edilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda Osman

¹¹⁵ BA. DH.İD. No:161-1/48, 17 Cemaziyelahir 1332 (13 Mayıs 1914)

¹¹⁶ "Dahiliye Nezareti Celilesine, Giresun Belediye Re'isi Hasan Efendi'nin 15 Mayıs 1331 tarihli ve 32941/178 numrolu tahrirâtı ile takdim kılınan evrak-ı tahkikiye de münderic-i ahval ve vazifesini suistimalden dolayı azl edilmiş olduğu Umur-ı Mahalliye-i Vilayat Müdiriyeti ifadesiyle şeref-varid olan 10 Kanun-ı sani 1330 tarihli ve 721 numrolu Tahrirât-ı Aliyye Nezaretpenâhileri cevaben arz olunur. Ol babda emr ü ferman hazret-i men lehü'l emrindir. Trabzon Valisi". BA. DH.UMUM No:50/1-2, 9 Şaban 1333 (22 Haziran 1915)

¹¹⁷ BA. DH.UMVM. No:50/1-2 9 Şevval 1333 (20 Ağustos 1915)

Ağa'nın vergi miktarını daha sonra belediye meclisinden onaylattığı anlaşılarak, hakkında kanunî tâkibatın başlatıldığı Giresun Kaymakamlığı'na bildirilmiştir¹¹⁸.

XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait bir özellik olan belediye meclisi Giresun Kazası'nda da oluşturulmuş ve o günün şartlarında görevlerini yerine getirmeye çalışmıştır. Hem meclisin hem de belediyenin reisi olan kişi ise, şehrin bakımı ve güzelleştirilmesi için 4 yılda bir bu göreve getirilmiştir¹¹⁹.

2.4.2.4. Rûsumat İdaresi

Rûsumat İdaresi kazanın vergi gelirleyini toplayan kurum olup yönetimini müdürler yapmıştır. Müdürler merkezden atanarak kazanın gelirlerinin en iyi şekilde toplanmasını sağlamaya çalışmışlardır. Rûsumat müdürlerine çalışmalarında yardımcı olmak için memurlar tayin edilmiştir.

Giresun Kazası'nda da Rûsumat İdaresi müdürler tarafından yürütülmüştür. Nitekim 1869 yılında Giresun Rûsumat müdürü olarak Bekir Efendi görülmektedir. Kendisine yardımcı memurları ise, baş kâtibi Sabri Efendi, tahrirat kâtibi Emin Efendi, sandık emini Mehmet Efendi'dir. Nahiyelerde de, Rûsumat müdüriyetine bağlı olarak memurlar görev yapmışlardır. Nitekim Bulancak memuriyetinde Hurşit Efendi, kâtibi İbrahim Efendi, Keşap memuriyetinde ise, Muhammet Efendi bu görevi ifa etmişlerdir¹²⁰.

Yüzyılın sonlarına doğru Rûsumat İdaresi'ndeki memurların sayısının arttığı tespit edilmektedir. Nitekim 1316 (1898) tarihli salnâmede Giresun Rûsumat

¹¹⁸ "Giresun Belediye Reisi Osman Ağa hakkında icra edilen tahkikâtı mutazamman tanzim edilip Giresun kaimmakamlığı'na tevdi' edilen fezleke suretidir:

Kapudan Yorgi Paşa kerimesi Madam Pavlidi tarafından kasaba derununda işletilmekte olduğu sinemanın Belediye Reisi Osman Ağa'dan istifah madde edilmekte sinemanın belediyece seddedildiği ve fakat şehri 1.000 kuruş belediye resmi ita etmesinin Madam Pavlidi'ye Osman Ağa tarafından teklif edildiği anlaşılmıştır. Bu teklif üzerine Mezbure sinemayı kapatmış resmin tahsili akim kalmıştır.

Sinema ve emsali mahallerden işlediği müddetçe alınacak belediye resminin gündelik, haftalık, aylık veya senelik olarak mezkur mahallerin şeref ve kıymetine ve halkın rağbetine göre mahalleri meclis-i belediyesince tayin ve takriri ile tarifeye rabtı lüzumu rusum-ı belediye kanununun 4. maddesi ve meclis-i belediye veya cemiyat-ı umumiye ve belediyece tanzim olunarak tarifelere müsteneden alınacağı kanunen mübeyyin olan rusumun bu vechle bir tarife mevcut olan ve kaçta tahsil edilememesi de usul-ı muhasebe-i belediyece böyle bir tarife mevcut değil iken, Belediye Reisi Osman Ağa'nın hatta hiçbir meclis kararına da istinade lüzum görmeksizin mezbureden belediye namına şehri 10 lira sinema resmi talep ettiği ve keyfiyetin tahkikine ibtidar eyledikten sonra belediye meclisinden böyle bir karar ahz eylediği anlaşıldığından ve bu hareketi ceza-i kanun-ı hümayunun 102. maddesinin birinci maddesine tevafuk etmekte hususu hakkında ol suretle takibat-ı kanuniye icrası muktezi bulunduğunu mübin tanzim edilen işbu fezleke bir kıtadan ibaret varaka-i merbuta ile birlikte Giresun Kaimmakamlığı'na tevdi' olundu". BA. DH.UMVM. No:51/2 - 54, 26 Zilhicce 1337 (22 Eylül 1919)

¹¹⁹ V. Cuinet, *La Turquie*, s.76

¹²⁰ TS. 1286 (1869) s.62

İdaresindeki görevlilerin isimleri ve yaptıkları işler şu şekilde verilmiştir: Müdür Galip Efendi, Başkâtibi Emin Bey, ikinci kâtip Hüsni Efendi, Sandık Emni Osman Efendi, Tezkere kâtibi Salih Efendi, Muayene Memuru Hasan Efendi, Anbar Memuru Emin Efendi, Tercüman Remzi Efendi ve Muayene Katibi Nuri Efendi¹²¹.

2.4.2.5. Ferağ Komisyonu

Bu komisyonun kuruluş amacı satışı yapılan taşınmaz malların yeni sahiplerine resmen satıldığına dair gereken işlemleri yapmaktır¹²². Komisyonun yüzyılın sonlarına doğru kurulduğu tahmin edilmektedir. Çünkü daha önceki yıllara ait salnâmelerde ferağ komisyonunu oluşturan memurlardan bahsedilmemektedir. 1321 (1903) tarihli salnâmede Giresun Ferağ Komisyonu'nu oluşturan kişiler şu şekilde gösterilmiştir: Reis Kaymakam Mehmet Ziya Bey, Azalar Nâib Alırza Efendi, Mal Müdürü Hasan Hüsni Efendi, Tapu Kâtibi Hüseyin Efendi ve Evkaf Muhasebe Vekili Hafız Mehmet Efendi¹²³.

2.4.2.6. Eytam Müdüriyeti

XIX.Yüzyılın ikinci yarısında yeni bir müdürlük olarak görülen Eytam Müdürlüğü, yetim çocukların mâdur olmaması için kurulmuş ve onların haklarını aramıştır. Giresun Kazası'nda 1884 yılında Eytam Müdürü olarak Hoca İbrahim'in olduğu görülmektedir¹²⁴.

Giresun Şer'i Mahkemesi'ne gönderilen 6 ocak 1874 tarihli bir belgede, bazı kazalardaki eytam sandıkları idaresinin kanunlara uygun olmayarak çalıştırıldığı haberi alınmış, bundan sonraki çalışmaların kanunlara uygun olarak yapılması istenmiştir¹²⁵.

2.4.2.7. Tahrirat Kâtipliği

Tahrirat Kâtibi kazalarda her yıl sayımların düzgün olarak yapılmasından sorumluydu. Giresun Kazası'nda tahrirler muntazam olarak her yıl yapılmıştır. Çünkü birbirini takip eden salnâmelerde tahriratı son bulan kazaların vukuat katiplerinin isimleri verilmiştir. Nitekim 1873 tarihli salnâmede tahriri biten kazalar içinde Giresun Kazası'da mevcut olup kâtibi Ahmed Remzi Efendi'dir¹²⁶. Bir yıl sonraki salnâmede

¹²¹ TS. 1316 (1898) s.302

¹²² IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.383, F. Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s.130

¹²³ TS. 1321 (1903) s.353

¹²⁴ GŞS. No:1410 s.118 1302-1303 (1884-1885)

¹²⁵ GŞS. No:1404 s.135 17 Zilkade 1290 (6 Ocak 1874)

¹²⁶ TS. 1290 (1873) s.37

ise, yine Giresun Kazası'nın tahriratının bittiği ve kâtibinin Ahmet Remzi Efendi olduğu görülmektedir¹²⁷.

Bazen tahrirat kâtiplerinin görevlerini iyi yapmayarak halk tarafından merkeze şikayet edildiği tespit edilmektedir. Nitekim, 14 Mart 1874 tarihli belgede, Giresun Kazası Tahrirat Kâtibi Şükrü Efendi, bu şikayete mâruz kalmış ve valilik tarafından alınan karar gereğince Vilayet İdare Meclisi'nde mahkemeye çıkartılması kararlaştırılmıştır¹²⁸.

2.4.2.8. Karantina Müdürlüğü

Osmanlı Devleti'nde tıp tahsili medreselerde yapılmış, saray teşkilatında başta hekimbaşı ve hekimler görev yapmışlardır. Taşra teşkilatında ise, hastahâne (şifahâne, dartüşşifa) ler vasıtasıyla sağlık hizmetleri yürütülmüştür. Devlette meydana gelen salgın hastalıklar (veba, kolera, sıtma) için hastalığın ortaya çıktığı bölgelerde karantina kurumu teşkil edilmiş ve hastalığın yayılmasına engel olunmaya çalışılmıştır¹²⁹.

Karantina teşkilatı ilk defa Sultan II. Mahmud zamanında, 1838 yılında kurulmuş¹³⁰, Tanzimat'tan sonra devamlı hale getirilerek, ülkenin bütününde açılmasına çalışılmıştır¹³¹.

Giresun Kazası bir liman şehri olduğundan, limana gelen yerli ve yabancı ticaret gemilerinin karantinaya tabi tutulması gerekiyordu. Bu sebepten, Trabzon Karantinası Başmüdürlüğü'ne bağlı olarak Giresun Karantinası kurulmuş, idaresi karantina müdür vekilliği adı altında memurlar tarafından yürütülmüştür. Nitekim, 1870-1873 yıllarında karantina müdür vekili olarak, Mehmed Nuri Efendi görev yapmıştır¹³².

1853 yılında Trabzon ve Giresun limanlarına seferlerde bulunan, Avusturya Devleti vapurlarına uygulanan karantina işlemi, Avusturya Devleti tarafından şikayet konusu olmuş ve Sefaret Baş Tercümanı Mösyö Estendil aracılığıyla, Osmanlı Devleti'ne müracaatta bulunmuştur¹³³.

2 Nisan 1852 tarihinde İstanbul'dan Erzurum Valisi'ne gönderilen tahriratta, Erzurum havalisinden Giresun ve Trabzon limanlarına gönderilen eşya ve yolcuların

¹²⁷ TS. 1291 (1874) s.37

¹²⁸ BA. TAD. No:932 s.97, 25 Muharrem 1291 (14 Mart 1874)

¹²⁹ İ. Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.246

¹³⁰ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.92

¹³¹ M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.309, İ. Yılmazçelik a.g.e. s.247

¹³² TS. 1287 (1870) s.67, 1288 (1871) s.71, 1289 (1872) s.72

¹³³ BA. HR.MKT. No:61/28, 10 Şevval 1269 (17 Temmuz 1853)

mutlaka karantinaya tabi tutulmaları, bir limanda karantina işlemi yapılan gemilerin, diğer limanda da aynı işleminden geçmesi gerektiği çünkü, karantina işlemi yapılmayan gemilerin şüpheli olarak kabul edildiği bildirilmiştir. Ayrıca Erzurum'dan gelen yolcu ve eşyaların eskiden olduğu gibi Trabzon'a gönderilmesi istenmiştir. Bunun sebebi ise, Giresun Karantinası'nda sadece bir memurun görev yapması gösterilmiştir¹³⁴.

Giresun ve Trabzon karantinalarında bazen uygulama sırasında anlaşmazlıkların olduğu tespit edilmektedir. Nitekim Giresun Kazası Liman Reisi Hacı Seyyid Mehmed, 18 Haziran 1854 tarihli İstanbul'a gönderdiği yazıda, Giresunlu Yorgi Kaptan'ın Rusya'ya fındık ihracının kurallara uygun olmadığını belirterek, Trabzon Karantinası'nı sorumlu tutmuştur. Çünkü fındık yüklenecek vapur İstanbul'dan Osmanlı Devleti bandırasında gelmiş, Giresun limanında ise yabancı bandıra çekerek devam etmiş, Trabzon karantinası ise, bu durumu engellememiştir. Ayrıca liman reisi olaydan Giresun kaymakamını da sorumlu tutarak, Danimarka bandırasıyla Giresun'a gelip, fındık yükleyen geminin sadece devlet içinde izni olduğuna dair ferman bulunduğunu, bu yüzden Danimarka'ya gitmesi için yeniden ferman alması gerektiğini belirtmiştir. Seyyid Mehmed Efendi Devletin bu durumdan zararlı çıkacağı için kendisini sorumlu tutmuş ve merkeze bildirmiştir¹³⁵.

Karantina teşkilatının sadece limana gelip-giden ticaret ve yolcu vapurları değil, aynı zamanda şehirdeki salgın hastalıklar için de faaliyette bulunduğu tespit edilmektedir. Nitekim 1912 yılında kolera hastalığından dolayı Sıhhiye Nazırı Dahiliye Nezareti'ne müracaat ederek tedbir alınması için, Trabzon ve Giresun karantinasına bilgi verilmesini talep etmiştir¹³⁶.

Giresun'a liman şehri olmasının avantajıyla karantina teşkilatı kurulmuş, özellikle ticarî gemilerin geliş-gidişlerinde faaliyette bulunmuştur. Ayrıca şehirdeki salgın hastalıklarda etkin rol oynamıştır

2.4.3. Mahkemeler

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nda başlıca üç mahkeme bulunmaktadır. Bunlar devletin ilk yıllarından itibaren varlığını devam ettiren Şer'i

¹³⁴ BA. HR.MKT. No:44/99, 18 Cemaziyelahir 1268 (9 Nisan 1852)

¹³⁵ BA. HR.MKT. No:79/11, 22 Ramazan 1270 (18 Haziran 1854)

¹³⁶ BA. DH.İD. No:57/9, 11 Rebiülahir 1330 (30 Mart 1912)

Mahkeme, yeni hukuk reformlarıyla ortaya çıkan Nizamiye Mahkemesi ve Ticaret Mahkemesi'dir¹³⁷.

2.4.3.1. Şer'i Mahkeme

Osmanlı Devleti'nin başlangıcından XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar adaletin tecelli ettiği, tek hakimli (kadı, nâib) mahkemesi şer'i mahkemedir. Şer'i mahkemelerin tek hakimi olan kadı veya nâibler gördükleri dâvâları katipleri vasıtasıyla şer'îye sicilleri denilen defterlere kaydetmişlerdir. Bu defterlere sadece dâvâlar değil, merkezden gönderilen fermanlarda kaydedilmiş ve defterler tarih çalışmalarında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Ancak 1850'li yıllardan sonra sicil defterlerine sadece görülen dâvâlar yazılarak bir nev'i kapsamı daraltılmış ve merkezden gönderilen ender belgeler kaydedilmiştir.

Şer'i mahkemelerde dâvâlar görülürken, kadı veya nâibin çeşitli yardımcıları bulunmaktadır. Nâiblerin en önemli yardımcısı başkâtiplerdir. Başkâtip adından da anlaşılacağı üzere bütün katiplerin başkanı durumdadır. Nâiblerin görev süreleri sonunda İstanbul'a gitmeleri veya istifa, azil ve ölüm gibi çeşitli sebeplerle mahkemeden ayrılmalari durumunda, başkâtip tam yetki ile mahkeme işlerini yürütmekteydi. Bu sebeple başkâtipler, Osmanlı adlî teşkilatı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Başkâtip olarak tayin edilen kişilerin daha önce mahkemede çeşitli görevlerde bulundukları, mukayyidlik kâtiplik gibi hizmetlerde çalıştıkları, bu görevleri takiben ikinci kâtipliğe yükseldikten sonra gerektiğinde bu göreve tayin edildikleri görülmektedir¹³⁸.

Vilayet, sancak gibi nüfusca daha büyük yerlerde, sayılarının birden fazla olduğu görülen kâtiplerin incelenen dönemde Giresun Kazası'nda bir tane olduğu tespit edilmektedir. Kâtibin bir diğer adı ise mukayyid olup başlıca görevi, mahkemede yapılan duruşmaları anında mahkeme defterine kaydetmek, merkezden gelen resmî yazılarla benzeri belgeleri olduğu gibi defterlere geçirmektir. Kâtibin daha sonra başkâtip olarak görev yapacağı gözönünde bulundurularak, dürüst kimselerden seçilmesine dikkat edilmiştir¹³⁹. Nitekim 1882 yılında Giresun Şer'i Mahkemesi'nin kâtibi olarak

¹³⁷ V. Cuinet, *La Turquie*, s.76

¹³⁸ İ. Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.230

¹³⁹ M. Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.87, İ. Yılmazçelik a.g.e. s.232

medreseden yetişme Süleyman Tevfik Efendi'nin oğlu Hafız Ahmed Efendi görülmektedir¹⁴⁰.

Şer'i mahkemelerin güvenliği muhızrlar tarafından sağlanmaktadır. Davalıları mahkemeye getirip götürme görevini üstlenen muhızrların reisine muhızrbaşı adı verilmektedir. Bu görevlerinden başka mahkemece el konulmuş olan eşyaları korumak, gözaltına alınan kişilerin konağını beklemek, en önemlisi de mahkemede güven ve düzeni korumaktaydılar¹⁴¹.

Sicil defterlerine görülen davaların kaydedilmesi yanında, kazanın bağlı bulunduğu sancaktan da gönderilen belgeler de kaydedilmiştir. Nitekim 1876 yılında Karahisar-ı Şarkî Sancağı'na bağlı iken Giresun Kazası'na gönderilen telgrafnâmede, Sultan V. Murad'ın tahtta çıktığı haber verilmiş ve kazanın cami ve mescitlerinde eda olunacak Cuma namazında hutbenin yeni padişah adına okutulması istenmiştir¹⁴².

Giresun Şer'i Mahkemesi'nin kadılık veya nâiblik makamına gelen kişilerin tayin edilmesi de defterlere kaydedilmiştir. 1 Şaban 1289 tarihinde bu görevin Mevlana Tevfik Efendi'ye verildiğine dair karar Giresun şer'îye sicilinde görülmektedir¹⁴³.

Yine Giresun Kazası'na vilayetten gönderilen emirle, mahkeme sicilleri kayıt ve suretlerinin merkeze gönderilmesi ifade edilmiştir¹⁴⁴.

Şer'i mahkemelerde görülen dâvâların genelinde, dâvâcı ve dâvâlıları, bugünün avukatlık müessesesini oluşturacak olan dâvâ vekilleri savunmaktaydı. İncelenen dönemde Giresun Kazası'nda bulunan gayri müslim vatandaşlar için, kendi dinlerinden

¹⁴⁰ GŞS. No:1407 s.159, 1299-1301 (1882-1884)

¹⁴¹ İ.Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.233; M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.89

¹⁴² "Karahisar'dan Giresun Kaimmakamlığı'na Gelen Telgrafnâmenin Suretidir:

Şevketlü, azametlü, Sultan Murad Han Efendimiz Hazretleri bugün taht-ı âlî taht-ı Osmanî üzere cülus buyurdıkları bâ telgrafnâme-i samî emr ü iş'ar buyurularak merkez vilayette tezyil ve kıraat ve feth ve işaat olunduğu bâ telgrafnâme-i vilayetpenahi iş'ar buyurulmuş ve buracada cümleye işaat olunmuştur. Hakk-ı Teala mansur ve muvaffak buyursun. Amin. İşbu şeref vuku'bulan cülus-ı hümayunun oraca dahi ilanıyla idame-i asayiş-i memlekete ve cümleten isticlab-ı davat-ı hayriyeye himmet oluna. 18 Mayıs 1292(31 Mayıs 1876)

Sultan Murad Han Efendimiz Hazretlerinin cülus-ı hümayunları muayyen efza-i vaki olup cevami ve mesacid-i şerifelerde cumanın edası için bi'l-cümle hitabıya ezan-ı hümayun ita buyurulmağla keyfiyet-i mevzuunun lazım gelenlere hemen telgrafla bildirilmesi tevcih olunup. 19 Mayıs 1292 (1 Haziran 1876) Giresun Kazasına

Suret-i celilesi bâlâya mihrac telgrafname-i samî cenab-ı sadaretpenahi hükm ü celilinin oraca da bi'l-cümle hutbeye ser'at ilanına himmet oluna. 20 Mayıs 1292 (2 Haziran 1876)". GŞS. No:1404, s.366

¹⁴³ "Giresun Kazası'nın Umur-ı Ahkam-ı Şer'iyyesi'ne işbu 1289 senesi guresinden itibaren Hazret-i Fetva'ya kuzattan Mevlana Tevfik Efendi intihab edilmiştir". GŞS. No:1404, s.25 1286-1289 (1869-1872)

¹⁴⁴ "Sicillât-ı mahkeme kayd ve suretlerinin mülhakata irsali hususu bi'l-ilâm ifade olunmuş ve buraca icabı icra kılınmış olmağla kazanızca dahi tescil ettirilerek ahkam-ı minderecesine tevfiik muamelata himem eylemeleri siyakında terkim olmuştur. 19 Safer 1292 (27 Mart 1875)".GŞS. No:1404, s.293

olan kimselerin dâvâ vekilliği yaptığı görülmektedir. Ancak defterler incelendiğinde, gayri müslim bir vatandaşın dâvâ vekilinin müslüman, müslüman bir vatandaşın dâvâ vekilinin ise gayri müslim olduğu tespit edilmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nda dâvâ vekilliği yapan kişilerin bir hayli fazla olduğu anlaşılmaktadır. Örnek olarak şu kişiler verilebilir: Salih Saffet Efendi, Mehmet Şükrü Efendi, Ali Ağa ibn Hüseyin, Hüsnü Efendi ibn Hacı İsmail, Rum milleti dâvâ vekillerinden İstefan veled-i Budos, Hacı Miktaf Mahallesi dâvâ vekillerinden Süleyman Efendi, Ermeni milleti dâvâ vekillerinden Abik Efendi veled-i Artin, Hasan Efendi bin Hacı İsmail¹⁴⁵.

Şer'i mahkemelerde dâvâların veya alım-satımdan kaynaklanan kayıtların bazılarının altında bir nev'i mahkeme jürisi de diye adlandırılan "Şuhudu'l Hal" listesi verilmiştir. Bu listedeki kişiler daha çok mahkeme görevlileri olup, mesele ile ilgili olan halktan kişilerin de yazıldığı görülmektedir. Nitekim Giresun çarşısında bulunan bir mağazanın Konstantin tarafından satın alınması sicil defterine kaydedilerek, kararın şahitliğini yapan kişiler şuhudu'l hal ismi altında verilmiş olup şu kişilerden oluşmaktadır: Dâvâ Meclisi üyelerinden Hafız İbrahim Efendi, Dâvâ Meclisi katibi Süleyman Efendi, Abdullah Ağazâde Emin Ağa, mahkeme mukayyidi Abdulvelib Efendi, Caniklizâde Talip Ağa ve Muhzır Halil Ağa¹⁴⁶.

2.4.3.2. Nizamiye Mahkemesi (Dâvâ Meclisi, Meclis-i Deâvî)

XIX. yüzyılda, özellikle Tanzimat'ın ilân edildiği 1839 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin hukuku bir bütünlük arz etmektedir. Tanzimat'a kadar Osmanlı toplumunda adalet, İslâm Hukuku'nun esas alındığı, tek dereceli ve tek hakimli şer'i mahkemelerde tecelli etmekteydi. Bu tarihten sonra, batılılaşma hareketi, batılı devletlerin kendi hukukî yapılarını kabul etme yolunda devlete yapmış oldukları baskılar ve gerçekten ihtiyaç duyulan hukukî reformlar gibi nedenlerden dolayı, hukuk alanında çalışmaların meydana geldiği görülmektedir¹⁴⁷.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'ın ilânından sonra hukuk alanındaki en önemli çalışmalardan birisi, 1864 Nizamnâmesi ile yürürlüğe giren bir kanunla, kaza, sancak ve vilayetlerde genel olarak nizamiye mahkemeleri adıyla anılan hukuk ve ceza mahkemelerinin kurulmasıdır. Kazada bir hakimin başkanlığında müslüman ve gayri

¹⁴⁵ GŞS. No:1414 1307-1309 (1890-1892) s.129, 169, 247. GŞS. No:1419 1309-1310 (1892-1893) s.37, 60, 88. GŞS. No:1420 1310-1311 (1893-1894) s.4, 54.

¹⁴⁶ GŞS. No:1404 s.255 1286-1289 (1869-1872)

¹⁴⁷ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve medeniyeti Tarihi I*, s.429-431

müslüman üç üyeden oluşan meclise, Dâvâ Meclisi denmiştir. Bu meclis, bir nev'i bütün ülkede meydana getirilen nizamiye mahkemesinin kazalardaki temsilcisidir¹⁴⁸.

Dâvâ Meclisi'nin üyeleri kazalarda yapılacak genel seçimlerle belirlenmektedir. Bunun için özel bir kurul niteliği taşıyan Dâvâ Meclisi, bütün davalara bakmakla yükümlü değildi. Bu kurul şer'i ve ruhanî dâvâlarla cinayet ve ticaret dâvâları dışındaki anlaşmazlıkları görüşüp karara bağlamakla görevli tutulmuştu. Burada alınan kararlar kaza müdürüne bildirilerek, müdür yetkisinde olanları uygulamaya koymakta, diğerlerini ise kaymakama arz etmekteydi¹⁴⁹.

1864 Vilayet Nizamnâmesi'nin 71. maddesi kazalarda seçimlerin nasıl yapılacağını açıklıyordu. Buna göre her kaza merkezinde iki yılda bir Cemiyet-i Tefrik denilen seçim kurulu oluşturulacaktı. Bu kurula kaza müdürü, hakim, müftü, müslüman olmayan toplulukların reis ve ruhanîleriyle kaza kâtipleri girecekti. Seçim Kurulu, gerek kaza merkezi halkından gerekse köylerde oturanlardan yılda 150 kuruş vergi ödeyen 30 yaşını tamamlamış Osmanlı vatandaşı, mümkün mertebe okur-yazar olmak koşuluyla, önce kaza idare meclisi için seçilecek kimselerin üç misline eşit, yarısı müslüman, diğer yarısı gayri müslim kimselerden ilk senede 12 ve sonraları 6'şar kişiyi belirleyecekti. Daha sonra aynı yöntemle Dâvâ Meclisi için seçileceklerin üç misline eşit, yarısı müslüman diğer yarısı gayri müslimlerden ilk yıl için 12, sonraları 6'şar kimseyi ayıracaktı. Böylece belirlenen isimler tutanağa geçirilerek, köylere gönderilecekti. Köy ihtiyar meclisleri toplanarak, idare meclisi ve mümeyyizlik için seçilecek kimselerin iki misli adayı belirleyecekti. Bütün köylerden gelen listeler, seçim kurulunca her köy bir oy kabul edilerek tasnife tâbi tutulacak, iki misli aday belirlenerek liva merkezine kaymakama sunulacaktı. Kaymakam kazalardan gelen isimler arasında uygun gördüklerini İdare Meclisi üyeliğine ve Dâvâ Meclisi Mümeyyizliği'ne getirecekti. İsimleri kaza müdürlerine kaymakam yazısı ile bildirilecekti. Bu arada kaymakam gerek görürse liva idare meclisinin oyuna da başvurabilecekti¹⁵⁰.

1864 Vilayet Nizamnâmesi ile birlikte Giresun Kazası'nda, Dâvâ Meclisi'nin kurulduğu görülmektedir. 1286 (1869) tarihli Trabzon Vilayeti Salnâmesi'nde, dâvâ meclisinin reisi Nâib (Feyzullah) Efendi, kâtip Haşim Efendi, mümeyyizler ise, İsmail

¹⁴⁸ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.433; F. Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s.129

¹⁴⁹ M. Çadircı, "Türkiye'de Kaza Yönetimi", s.251-252

¹⁵⁰ M. Çadircı, a.g.m. s.252

Efendi, Veysel Efendi ve Hacı Yor Ağa'nın isimleri tespit edilmektedir¹⁵¹. Başlangıçta üç mümeyyizden sadece bir tanesi gayri müslim iken, sonraki yıllarda ikiye çıktığı görülmektedir¹⁵².

Osmanlı toplumunun kültürel yapısı dikkate alınmadan Dâvâ Meclisi adı altında kurulan Nizamiye Mahkemeleri, beklenen sonucu vermemiş, bu mahkemelere hukuk bilgisi olan üye bulmak mümkün olmayınca, rastgele üyelerle bu vazife yürütülmeye çalışılmıştır. Bu durum adil bir yargıyı sağlamamıştır. Batı'dan Osmanlı hukukuna uyum gösterip göstermediği dikkate alınmadan iktibas edilen kanunlar, hem hukukî bütünlüğü bozmuş ve hem de Batı hukukuna bağımlılığı artırarak daha sonra görülen topyekün kabule müsait bir zemin hazırlamıştır¹⁵³.

2.4.3.3. Ticaret Mahkemesi

XIX. yüzyılın ikinci yarısında kurulduğu görülen diğer bir mahkeme ticaretten doyalı ortaya çıkan anlaşmazlıkların görüldüğü mahkemelerdir. Osmanlı Devleti'nde ticaret mahkemelerinin kuruluş sebebi, batılı devletlerin kendi hukukî yapılarını telkin ve tazyikle kabul ettirmelerinin bir sonucudur. Batılı devletlerin gerek sanayi devrimi sonucu artan üretimleri için müsait pazarlar bulma ve bu pazar devletleri kendi hukukî yapıları ve kanunlarıyla donatarak ticaretlerini garanti altına alma düşünceleri ve gerekse devletin içinde bulunan azınlıklara hukuk alanında yeni imkanlar sağlayarak kendi prestijlerini artırma çabaları bu mahkemelerin kurulmasında en önemli etkindir. Zaten şer'i mahkemelerin yanı sıra ilk olarak ticaret mahkemelerinin kurulması, ayrıca batıdan alınan ilk kanunların ticaret kanunu olması, batılı devletlerin bu baskılarının temelinde ticarî ve iktisadî menfaatlerin rol oynadığını göstermektedir¹⁵⁴.

Osmanlı Devleti'nde ticaretle ilgili ilk teşebbüs, 1840 yılında İstanbul'da Ticaret Nezareti'ne bağlı olarak bir Ticaret Mahkemesi'nin kurulmasıdır. Bu zamana kadar devlette ticarî anlaşmazlıklarda diğer bütün davaların da görüldüğü tek hakimli şer'îye mahkemeleri bakmaktaydı. 1847 ve 1848'de hazırlanan iki nizamnâme ile Ticaret Nezareti'ne bağlı ticaret meclisi, karma ticaret mahkemesi haline getirildi. Bu mahkeme ticaret nazırının başkanlığında yedisi Osmanlı, yedisi de yabancı devlet vatandaşı on dört üyeden meydana gelmekteydi. Bu ilk teşebbüsten sonra 1850 tarihli Ticaret

¹⁵¹ TS. 1286 (1869) s.41

¹⁵² 1870 yılında mümeyyizler, Lütfi Bey, Kirkor Ağa, Hacı Yor Ağa'dır. TS 1287 (1870) s.36. Bunu takip eden salnâmelerde de aynı kişilerin bu görevi yaptıkları tespit edilmektedir.

¹⁵³ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.432

¹⁵⁴ IRCICA a.g.e. s.430-431

Kanunnâmesi'ne 1860 yılında eklenen bir madde ile de devletin her tarafında (vilayet, sancak, kaza) ticaret mahkemeleri kurulmaya başlanmıştır¹⁵⁵.

1286 (1869) tarihli Trabzon Vilayeti Salnâmesi'nde, Giresun Kazası'nda en azından 1868 yılından itibaren ticaret mahkemesinin kurulu olduğu görülmektedir. Nitekim mahkemenin reisi İzzet Efendi, kâtibi Emin Efendi, dâimi üyeleri ise, Bilal Ağa ve Yani Çorbacı'dır¹⁵⁶. Ticaret mahkemelerinin batılı devletlerin daha çok kendi ve devletin içinde bulunan azınlıkların ticarî durumlarını daha iyileştirmek için baskı ile kurdurdukları yukarıda bahsedilmişti. Ayrıca mahkeme üyelerinin çoğunluğunun da gayri müslimlerden meydana gelmesi bu olayı pekiştirmektedir. Nitekim 1874 yılında Giresun Ticaret Mahkemesi'nde 2 müslüman üyeye karşılık 4 tane gayri müslimin bulunduğu görülmektedir¹⁵⁷.

2.5. GİRESUN KAZASI'NIN ASAYİŞİ

Osmanlı Devleti'nde, XVIII. yüzyıldan itibaren başlayan isyanlar neticesinde can ve mal güvenliği kalmamıştı. Celâli isyanlarını izleyen Levend ve Kapısı diye adlandırılan grubun zulüm ve soygunculuğu arada sırada hızını yitirmekle birlikte Tanzimat'a kadar isim ve şekil değiştirerek sürmüştür. Devlet, gücünü uzun süren savaflara ayırırır ayırmaz içte eşkiyalık, soygunculuk artmış, sefere giderlerken kaçanlarla, asker olmamak için dağlara çıkanların etraflarına topladıkları işsiz-güçsüz kimseler ortalığı kasıp kavurmuşlardır. Özellikle vali ve mutasarrıfların güvenliği korumak için yanlarında besledikleri askerlerin sayısında zamanla artışlar olmuş, bunları barındaramaz duruma düştüklerinde, bir kısmının görevine son vermek zorunda kalmışlardır. Bu şekilde açıkta kalanlar, silahlarını teslim etmeyerek gruplar oluşturmuşlar, şehir ve kasabaları yağmalayarak geçimlerini sağlamaya yönelmişlerdir¹⁵⁸.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında şehirlerdeki asayişsizlik devam etmiş, Giresun Kazası'nda da bazı kimselerin yaptıkları soygun ve yağmalamalar şikayet konusu olmuş, devlet bu nizamsızlıklar için tedbirler almıştır.

¹⁵⁵ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.437

¹⁵⁶ TS. 1286 (1869) s.63

¹⁵⁷ Bu tarihte mahkemenin reisi İzzet Efendi, kâtibi İsmail Saib Efendi, üyeleri ise, İzzet Kapudan, İbrahim Efendi, Lazari Ağa, Hacı Sava Ağa, Kirkor Ağa ve Aremye Ağa'dır. TS. 1291 (1874) s.65

¹⁵⁸ M.Çadırıcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.63

Giresun Kazası'nda eşkiyalık faaliyetinde bulunan bazı kimselerin başka şehirlerden kaçarak geldiği tespit edilmektedir. Nitekim, 3 Kasım 1858 tarihli belgede, Gümüşhane Kazası'ndan firar ederek aileleriyle birlikte Giresun'a gelen Hayta Mustafa, Çol Hasan, Molla Halil ve Süleyman adlı kişiler, kazaya bağlı Hisar Kiriş Köyü'ne gelmişlerdir. Burada kendi arazi ve emlakları olmadığı halde, köylülerin arazi ve mallarına gasbetmişler, ayrıca çevre köylerde yaşayanlara da zarar vermişlerdir. Bu eşkiyalık faaliyetlerini Hisar kiriş köylüleri adına Hacı Seyyid Ali Ağa merkeze bildirmiş ve merkez tarafından valiliğe gönderilen emirde, bu faaliyetlerin men'edilerek bilgi verilmesi istenmiştir¹⁵⁹.

Giresun'da eşkiyalık yapan kişilerin incelenen dönemde kazanın en önemli ticaret yolu olan Karahisar-ı Şarkî yolunda faaliyette bulunmuşlardır. 26 Aralık 1860 tarihli belgede, Giresun'dan hareket ederek memleketleri bulunan Karahisar, Kuruçay ve Kemah taraflarına gitmekte olan 28 kişiye Kümbet Köyü'nün Karıncalık mevkiinde 12 eşkiya yollarını keserek eşyalarını almışlar ve 2 yolcuyu da öldürmüşlerdir. Durum Karahisar-ı Şarkî Kaymakamı tarafından merkeze bildirilmiştir. Merkezden gelen cevapta eşkiyaların biran önce yakalanması istenmiştir¹⁶⁰. Karahisar-ı Şarkî Kaymakamı eşkiya üzerine kuvvet göndererek eşkiyanın reisi Kara Mahmud'u yakalatmış ve vilayete göndermiştir¹⁶¹. Eşkiya grubunun önemli üyelerinden birisi olan ve yol keserek bir çok insanı öldüren Alucralı Çavuşoğlu ise, yine Karahisar-ı Şarkî'nin gönderdiği kuvvetler tarafından sıkıştırılmış ancak ele geçirilemeyerek, Tirebolu'ya kaçmıştır. Tirebolu'ya bağlı Bada Köyü halkında Ali Osman'ın kızına saldırıda bulunmak isteyince kız tarafından vurularak öldürülmüştür. Böylece yıllarca Giresun - Karahisar-ı Şarkî arasındaki yolda seyahat yapan insanların korkulu rüyası olan bu eşkiya çetesi tamamen ortadan kaldırılmıştır¹⁶².

Yine bu yolda faaliyet gösteren ve 60 kadar yolcunun önlerine çıkıp, soygunculuk yaparak, bir kaç yolcuyu öldüren eşkiya çetesi ısrarlı takip neticesinde yakalanmışlardır¹⁶³.

¹⁵⁹ BA. A.MKT.UM. No:332/23, 26 Rebiülevvel 1275 (3 Kasım 1858)

¹⁶⁰ BA. A.MKT.UM. No:444/76, 12 Cemaziyelahir 1277 (26 Aralık 1860)

¹⁶¹ BA. A.MKT.UM. No: 464/29, 22 amazan 1277 (3 Nisan 1861)

¹⁶² BA. A.MKT.MVL. No:136/37, 22 Cemaziyelevvel 1278 (25 Kasım 1861)

¹⁶³ BA. A.MKT.UM. No:421/96, 3 Safer 1277 (21 Ağustos 1860)

Eşkiya çeteleri sadece yolcuları soymayıp, şehrin yakın civarına gelerek hayvanları da gasbetmişlerdir. Nitekim şehir halkından Ali Ağa, hayvanların çalındığını bir arzuhalle bildirmiştir¹⁶⁴.

Giresun Kazası'ndaki asayişsizlik sadece dağlara çıkan eşkiya tarafından yapılmamış, bizzat şehrin ileri gelen nüfuzlu aileleri de halka çeşitli zulümlerde bulunmuşlardır. Nitekim Akköy Nahiyesi ile Giresun'un ileri gelen ailelelerinden olan Karaibrahimzâdeler'den Hüseyin ve kardeşleri Mustafa ve Ahmed Ağalar zorla fındık bahçelerine girmek gibi halka zulüm ve baskılarda bulunmuşlar ve halk tarafından şikayet konusu olmuşlardır¹⁶⁵.

2.5.1. Zaptiye Teşkilâtı

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda daha da artan asayişsizliğin ortadan kaldırılması için çeşitli çabalar sarfetmiştir. En önemli faaliyetlerden birisi de Tanzimat'ın ilânından kısa bir süre sonra kurulan Zaptiye Teşkilâtı'dır. Tanzimat Fermanı'nın da önemle üzerinde durulan bir husus da can ve mal güvenliğinin korunması konusuydu. Çıkarılacak yeni yasalarla, can ve mal güvenliği, ırz ve namus dokunulmazlığı ve mülkiyetin korunması sağlanacak, deniliyordu. Hatta "dünyada candan ırz ve namustan daha aziz bir şey yoktur. Bir insan onları tehlikede gördükçe kendi yaratılışında hiyanete meyil olmasa bile, can ve namusunu korumak için bir harekete kalkışır. Bunu ise devlet ve memlekete ne kadar zararlı olacağı meydandadır. Buna karşılık şu da bir gerçektir ki, insan canından ve malından emin olursa doğruluktan ayrılmaz, işi gücü ile uğraşarak yalnız devlet ve milletine yararlı olur" görüşü yer alıyordu. Can ve mal güvenliğinin sağlanması, devletin en önde gelen göreviydi. Bunu mutlaka sağlaması gerekiyordu¹⁶⁶.

İşte bütün bu düşüncelerle devlet, valilerle yapılan görüşme ve yazışmaların da ışığı altında Dâr-ı Şura-yı Askerî'de iç güvenlik konusu tartışmaya açılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda, kararı ılınan önlemler Sadrazam tarafından 8 Haziran 1844 tarihinde açıklandı. Buna göre, İmparatorlukta yüzyıllar boyu süregelen Timarlı Sipahi Örgütü ortadan kaldırılıyor, yerine Zaptiye Teşkilâtı kuruluyordu. Zaptiye Teşkilâtı hem polis, hem de jandarma görevini yüklenmişti. Teşkilât ve işleyiş bakımından jandarmayı andırmakla birlikte, vali ve kaymakamların denetiminde faaliyet göstermeleri polis hizmeti de yapmaları dikkat çekmektedir. Başlangıçta suç işlemeleri halinde eyalet

¹⁶⁴ BA. TAD. No:928 s.55, 29 Cemaziyelevvel 1284 (23 Eylül 1867)

¹⁶⁵ BA. TAD. No:928 s.47, 22 Receb 1284 (19 kasım 1867)

¹⁶⁶ M. Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.317

meclislerinde yargılanırlarken, daha sonra asker oldukları gerekçesiyle, en yakın askerî birlikte askerî yasalara göre yargılanıp, Divan-ı Harb'e sevk edilmeleri uygun görülmüştür¹⁶⁷.

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında kazaların idaresinde bulunan müdürlere, iç güvenliğin sağlanması hususunda çeşitli yükümlülükler getirilmiştir. Buna göre, memur oldukları kazanın, kasaba ve köy gibi bütün kesimlerde güvenliği sağlayarak, can ve ırz dokunulmazlığının korunmasına, kuralların bütünüyle uygulanmasına, zaptiye neferleriyle diğer görevlilerin kimseden karşılıksız yiyecek almamalarına dikkat edeceklerdi. Ayrıca zaptiye hizmetinde çalıştıracakları kimseleri güvenilir, dürüst kimseler arasından seçeceklerdi. Sınırları dahilinde yol kesilmesi, baskın ve soygun gibi eşkiyalık görüldüğünde mevcut zaptiye ile derhal müdahale edecekler, ellerindeki güç yeterli değilse, takviye edeceklerdi. Gerekirse nizamiye askerinden ve civar kaza güvenlik kuvvetlerinden yardım alabileceklerdi. Bunu sağlayamazlarsa, ya da yeterli olmazsa eyalet merkezlerine haber verip, yardım çağırabileceklerdi¹⁶⁸.

1844 yılında kurulan Zaptiye Teşkilâtı kısa zamanda memleketin bütün şehirlerinde de kurulmuş ve asayişin sağlanmasına çalışılmıştır. 30 Eylül 1859 tarihli belgede, Giresun Kazası Zaptiye Bölükbaşı'na Hacı Şakir Ağa'nın tayin edildiği tespit edilmektedir¹⁶⁹.

12 temmuz 1860 tarihli belgede ise, Giresun havalisinde eşkiyalık faaliyetlerinin artması üzerine 1282 yılı Mayıs ayı başından (13 Mayıs 1866) itibaren 500 kuruş maaşla zaptiye başserdarı ve 100'er kuruş aylıkla 10 zaptiye erinin geçici olarak görevlendirilmesi için yazışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu geçici kuvvetin normalde her sene gerekli olduğu vurgulanmış ve Mâliye Nezareti tarafından da kendilerine verilecek maaş kabul edilmiştir. Ancak valiliğe gönderilen emirde, göreve alınacak bu kişilerin dikkatle seçilmeleri ve görev başındayken halktan yiyecek ve para almamaları konusunda uyarılmaları, şayet bunu yaparlarsa kaza yönetiminin sorumlu tutulacağı bildirilmiştir¹⁷⁰.

¹⁶⁷ M. Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.318-319

¹⁶⁸ M.Çadircı, "Türkiye'de Kaza Yönetimi", s.248-249

¹⁶⁹ BA. A.MKT.UM. No:369/3, 3 Rebiülevvel 1276 (30 Eylül 1859)

¹⁷⁰ BA. TAD. No:930 s.3, 28 Safer 1283 (12 Temmuz 1866)

1286 (1869) Trabzon Vilayeti Salnâmesi'nde Giresun Kazası'ndaki Zaptiye Bölükağası olarak Abdurrahman Ağa görev yapmaktadır¹⁷¹. Yukarıda da bahsedildiği gibi zaptiye neferleri bizzat kazada yaşayan güvenilir, dürüst kişilerden seçilmektedir. Nitekim şer'îye sicillerindeki bir terekede, Kumyalı Mahallesi'nden Mumoğlu Mehmed Ağa'nın zaptiye onbaşı olarak görev yaptığı tespit edilmektedir¹⁷².

Osmanlı Devleti'nde iç güvenliğin korunması için başvurulmuş en önemli önlemlerden birisi de, bir şehirden diğerine ve köylerden şehirlere göçü önlemek için girişilen çabalardır. Bunun için seyahat özgürlüğü çok sıkı kurallara bağlanarak denetim altında tutulmak istenmiştir. Bu uygulanan kuralların bütününe "Men'-i Mürûr" (geçişin engellenmesi) adı verilmektedir¹⁷³.

Osmanlı uyruğu müslüman ve gayri müslimlerin yurt dışına çıkmalarında II. Mahmud döneminin son yıllarına kadar pasaport işlemini yabancı ülkeler yapmaktaydılar. Ancak yurtiçi seyahat iznini şehrin yöneticileri ile mahkeme görevlileri vermekteydiler. Bu izin belgesine "Mürûr Tezkeresi" adı verilip, 1831 yılına kadar kaza ve kasabalarda kadı ve nâibler tarafından verilmekteydi. Başka şehre gitmek isteyen öncelikle mahalle imamından nereye ve ne amaçla gittiğini gösterir bir pusula alıyordu. Kadıya gidip bu pusulayı göstererek ücretini ödedikten sonra, ilgiliye mürûr tezkeresi veriliyordu. Mürûr tezkeresinde, alanın nereye niçin gittiği, kimde kaç gün kalacağı, açıkça yazılıyordu. Ayrıca vaktinde döneceğine dair bir de güvenilir kefil göstermek zorunluluğu bulunuyordu. Mürûr tezkeresine, alanın baba adı, adı, varsa ünvanı yazılıyor, başkalarının belgeyi kullanmaması için de uzun boylu, esmer, kara gözlü gibi fizikî nitelikleri belirtiliyordu¹⁷⁴.

1898 yılında Meclis-i Vâlâ'da görüşülen bir dilekçede, mürûr tezkeresi uygulamasının hâlâ devam ettiği görülmektedir. Ermeni vatandaşlarından Agob Gezemecyan ve Mardiros Porisiya, İstanbul'a gitmek üzere Arabkir'den hareket etmişler, ancak Giresun'a geldiklerinde karılarıyla çocukları alıkonulmuş, kendileri de bu durumu Zabıta Nezareti'ne şikayet etmişlerdir. Meclis-i Vâlâ'da dilekçeleri görüşülerek, şu kararlar alınmıştır: İstanbul'da ticaret ve sanatla uğraşan ermenilere

¹⁷¹ TS. 1286 (1869) s.84. 1870, 1871 ve 1872 yıllarında Murat Efendi, 1874 yılında ise, Hasan Efendi, muavini Ömer Efendi ile bu görevi yürütmüşlerdir. TS. 1287 (1870) s.80, TS. 1288 (1871) s.88, TS.1289 (1872) s.86, TS. 1291 (1874) s.78

¹⁷² GŞS. No:1426 s.3

¹⁷³ M. Çadırcı, *Tanzimat döneminde Anadolu Kentleri*, s.68

¹⁷⁴ M. Çadırcı, a.g.e. s.71

mürûr tezkeresi verilmesi gerektiği, ancak bu gibi faaliyetleri olmayan ermenilerin İstanbul'da işsiz kalarak, sefalet içine düşecekleri belirtilerek, İstanbul'a değil de, vilayet merkezlerine gönderilmeleri gerektiği bildirilmiştir. Giresun civarında alıkonulan ermenilerin ailelerinin ise, ticaretle meşgul olduklarından mürûr tezkeresiyle İstanbul'a gitmelerine izin verilmiştir¹⁷⁵.

2.5.2. Redif Askerî Teşkilâtı

1834 yılında Osmanlı Devleti'nin büyük şehirlerinde kurulmaya başlanan redif birlikleri daha sonra devletin diğer şehirlerinde de teşkil edilmişlerdir. Redif teşkilâtı, büyük bir kitleyi uzun süre silah altında tutmadan askerlik çağına gelmiş olanları, kendi bölgelerinde az masrafla ve kısa aralıklarla eğiterek, savaş anında işe yarayacak yeterli asker bulma amacı ile kurulmuştur. Ayrıca barışta iç güvenliğin sağlanması, hükümet emirlerinin eksiksiz uygulanması için bu askerlerden yararlanma yoluna gidilmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu zor şartların etkisiyle savunmaya yetecek sayıda asker bulundurma imkansızlığı bir yana toprağından koparılan kimselerin isteyerek uzun süre askerlik yapmaları da bu dönemde mümkün değildi. Bütün bu şartlar gözönünde tutularak Redif usulüne başvurulmuş ve başarıya ulaşılmıştır¹⁷⁶.

1869 yılında Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın çalışmaları sonucunda Osmanlı Ordusu Nizamiye, Redif ve Müstahfız olarak üç ana bölüme ayrılmıştır. Bu düzenleme ile redif askerliğinin süresi 1 yıl olarak belirlenmiştir¹⁷⁷. Redif askerlerinin harcamalarını karşılamak üzere Redif Hazinesi kurulmuştur¹⁷⁸.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nda teşkil edilen redif taburunda 1308 (1891) yılında kolağası olarak İbrahim Efendi görev yapmaktadır¹⁷⁹. 1313 (1895) Yılında Giresun Redif Taburu'nun Komutanlığı'na binbaşı rütbesiyle Salih Efendi getirilmiştir¹⁸⁰.

1316 (1898) yılında Giresun Redif Taburu alaylığa yükseltilerek, Samsun Livası'na bağlanmıştır. Alayın birinci taburu Giresun şehrinde olup, komutanı olarak kaymakam ünvanıyla Halid Bey görülmektedir. Giresun Redif Alayı'nın ikinci taburu

¹⁷⁵ BA. İ.M.V. No:96, 8 Cemaziyelevvel 1316 (24 Eylül 1898)

¹⁷⁶ M. Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.61

¹⁷⁷ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.361

¹⁷⁸ IRCICA, s.529-530

¹⁷⁹ GŞS. No:1416 s.75

¹⁸⁰ GŞS. No:1428 s.19

Ordu'da, üçüncü taburu Tirebolu'da, dördüncü taburu ise Perşembe Kazası'nda teşkil edilmiştir¹⁸¹.

Giresun, Ordu ve Tirebolu kazalarında silah altına alınacak olan redif askerlerinden bazıları frengi hastalığına yakalanmış, Sıhhiye Müfettişi'nin yaptığı tahkikât sonucunda bir kısmı gerçekten hastayken, bazılarının sağlam oldukları halde askerlikten kurtulmak için yalan söyledikleri ortaya çıkmıştır. Merkezden gelen emir doğrultusunda, hasta olanların kendi dönemleri askerden gelene kadar tedavi altında tutulmaları, hasta olmayanların ise, derhal bir hapis hâne yapılarak burada alıkonulmaları istenmiştir¹⁸².

2.5.3. Jandarma Teşkilâtı

1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nin Osmanlı Devleti aleyhine sonuçlanmasından sonra devletin her bölümünde yapılan ıslahat hareketleri sırasında, Zaptiye Teşkilâtı kaldırılarak yerine 1879 yılında Jandarma Dâire-i Merkezi adı altında yeni bir teşkilât kurulmuş ve iç güvenliğinin en önemli kuvveti haline gelmiştir. 1912 yılında merkezin adı Umum Jandarma Kumandanlığı'na dönüştürülmüştür¹⁸³.

Giresun Kazası'nın XX. yüzyıl başlarında devamlı surette jandarma talebinde bulunduğu tespit edilmektedir. 9 Mart 1910 tarihli belgede, Trabzon Valisi Dahiliye Nezareti'ne telgraf çekerek, Giresun Kazası'nda findık mevsimi yaklaşması nedeniyle, bazı önemli mevkilerde devriyeler bulundurulması gerektiğini bildirmiştir. Telgrafında devamla, hiç olmazsa Eylül ayı sonuna kadar geçici olarak 240 jandarmanın gönderilmesini talep etmiştir. Ancak bu istek kabul edilmediği gibi, geçici görevlendirilmenin de tasvip edilmediği belirtilmiştir¹⁸⁴.

1911 yılında Tokat Sancağı ile bazı kazalarda ortaya çıkan kolera hastalığı şiddetini artırarak, komşu kazalar Ordu ve Giresun'u da tehdit etmeye başlamıştır. Trabzon Valisi Bekir Sami Paşa Dahiliye Nezareti'ne telgraf çekerek, tedbir için kaza sınırlarında geçişin engellenmesi için kordon oluşturulması gerektiği bildirilmiştir. Kordon teşkili için, Ordu ile sınırı bulunan Mesudiye Kazası'na ve Çambaşı mevkiine 50, Giresun tarafında ise, Kümbet ve Kulakkaya mevkiilerine 50 olmak üzere toplam 100 jandarmaya ihtiyaç olup, gönderilmesi talep edilmiştir¹⁸⁵.

¹⁸¹ TS. 1316 (1898) s.273-276

¹⁸² BA. DH.MUİ. No:109/31, 24 Cemaziyalahır 1328 (3 temmuz 1910)

¹⁸³ Türk Ansiklopedisi, "Jandarma" VIII, s.500-501

¹⁸⁴ BA. DH.MUİ. No:93, 26 Şevval 1328 (9 Mart 1910)

¹⁸⁵ BA. DH.İD. No:50-1/57, 7 Receb 1329 (4 Temmuz 1911)

Zaten iç güvenliğin aksamasından dolayı Giresun ve Ordu halkı şikayetlerde bulunmuş, Trabzon Valisi ise, tekrar bir telgraf çekerek, Trabzon Jandarma Mektebi'nden bir iki güne kadar mezun olacak askerlerin başka yerlere sevk edilmeyerek, bir kısmının bu kazalara gönderilmesi için Dahiliye Nezareti'ne müracaatta bulunmuştur¹⁸⁶.

Trabzon Valisi'nin bu çabaları sonuç vermiş ve Jandarma Mektebi'nden mezun olan 320 askerın bölgede görevlendirilmesine karar verilmiştir¹⁸⁷. 320 askerden 75'inin Giresun ve Gümüşhane taraflarına sevki uygun görülmüştür¹⁸⁸.

Trabzon Valiliği'nin özellikle Giresun ve Ordu kazaları için jandarma talebinin tam olarak karşılanamadığı görülmektedir. Nitekim Dahiliye Nezareti, Umum Jandarma Kumandanlığı'na gönderdiği yazıda, 500 jandarmanın Trabzon Vilayeti emrine gönderileceği beyan edildiğini, ancak önceden gönderilmesi gereken kadronun vilayet emrine verilmediğini belirterek, imkanlar ölçüsünde Trabzon Vilayeti'ne jandarma gönderilmesi istenmiştir¹⁸⁹.

Giresun Kazası jandarma teşkilatı içinde görev yapan kişilerin zaman zaman görevini kötüye kullandıkları tespit edilmektedir. Nitekim Giresun Kaymakamı ile Jandarma Yüzbaşı, Demirci Köyü halkından hasılât bedeli adıyla para tahsil ederek, baskı ve zulüm yaptıkları konusunda köy halkı namına Nikolaki Orkanidi şikayette bulunmuştur. Dahiliye Nezareti tarafından, vilayete gönderilen emir de, tahkikât başlatılarak, sonucuna göre hareket edilmesi istenmiştir¹⁹⁰.

Vilayetlerde asayişle ilgili raporlar tutularak, Dahiliye Nezareti'ne gönderilmiştir. 1326 (1908) yılına ait Trabzon Vilayeti asayiş raporunda, Giresun Kazası'nda, 99 cinayet işlenmiş, fâillerin sayısı 286 kişi olup, 171'i yakalanmış, 115 kişinin ise firarda olduğu belirtilmiştir¹⁹¹.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nın asayişi, Tanzimat'tan hemen sonra kurulan Zaptiye Teşkilâtı ile sağlanmış, 1879'da Redif Askerî Teşkilâtı kurularak, iç güvenlik bu teşkilâta devredilmiştir. XX. yüzyılın başlarında ise, iç güvenlik tamamen Jandarma Teşkilâtı uhdesine verilmiştir.

¹⁸⁶ BA. DH.İD. No:15/12, 6 Şevval 1329 (30 Eylül 1911)

¹⁸⁷ BA. DH.İD. No:69-2/3, 20 Muharrem 1330 (10 Ocak 1912)

¹⁸⁸ BA. DH.İD. No:138-1/30, 11 Safer 1330 (31 Ocak 1912)

¹⁸⁹ BA. DH.İD. No:150/8, 2 Rebiülâhır 1332 (28 Şubat 1914)

¹⁹⁰ BA. DH.MUİ. No:105/10, 9 Cemaziyelâhır 1328 (18 Haziran 1910)

¹⁹¹ BA. DH.İD. No:44-1/12, 26 Zilkade 1328 (29 Kasım 1910)

III. BÖLÜM

GİRESUN ŞEHRİ'NİN NÜFUSU

Şehir tarihi çalışmalarında, incelenen şehrin nüfusunun ayrıntılı olarak bilinmesi gerekmektedir. Şehir nüfusunun bilinmesi, meydana çıkacak bir çok sosyal ve ekonomik problemlerin çözülmesine yardımcı olacaktır.

Şehir tarihi incelemelerinde nüfus tespitinin önemine dikkat çeken Ömer Lütfi Barkan, “memleket nüfusunun kütlesi, kesâfet ve dinamizmi, harita üzerindeki yayılış ve konuş şekli, yer değiştirme imkan ve sürati, artış nisbeti, yaşlara, cinsiyete, meşguliye göre terekkep tarzının hesaba katılmasının muayyen bir devirde yaşamış olan bir cemiyetin iktisadî, içtimâî veya askerî problemleri hakkında izah edebilmek için” gerekliliğini vurgulamıştır¹.

Giresun Kazası'nda ilk nüfus tespiti 1831 yılında yapılmıştır. Sultan II. Mahmud, ülkeye bir çok menfaatlar sağlayacak işler için, öncelikle nüfus tespitinin gerekliliğine inanmış ve 1830 yılında ülke genelinde nüfus sayımının yapılmasına karar vermiştir. Osmanlı Devleti'nin bu ilk nüfus sayımında, nüfusun müslüman ve gayri müslim olarak ayrımı yapılmış ve gayri müslimler rum, ermeni ve yahudi olmak üzere üç grupta sayılmışlardır².

Bu ilk nüfus tespitinden bir yıl sonra, sonuçları değerlendirmek ve nüfusla alâkalı faaliyetleri yürütebilmek için Ceride Nezareti adında bir Nüfus Nazırlığı meydana getirilmiştir. Nüfus Nazırlığı kuruluşundan itibaren eyaletlerin önem ve büyüklüğüne göre, buralarda nüfus işlerinin yürütülebilmesi için mukayyit ve katipler görevlendirmişlerdir³.

Giresun Kazası'nın XIX. yüzyıldaki nüfus durumuna geçmeden önce, Osmanlı fethiyle birlikte nüfusun ne ölçüde ve nasıl arttığının bilinmesi gerekmektedir.

¹ Ömer Lütfi Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Devleti” *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul 1951, s.2

² Nuri Akbayır, “Tanzimattan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu” *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, V, İstanbul 1986, s.1238

³ Musa Çadırcı, *Tanzimat Dönemi Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s.45

3.1. FETİHTEN SONRAKİ NÜFUS DURUMU

Giresun Kazası'nın fethinden sonra kazaya ait ilk bilgiler ve nüfus sayısı, XV. ve XVI. yüzyıllara ait Trabzon Sancağı Tahrir Defterleri'nde görülmektedir. Bu defterlerden birincisi olan 1486 tarihli tahrir defterine göre Giresun Kazası'nda 28 köy, 1 nefis, 1 kale ve 2 mezra' mevcuttur. Bu yerleşim yerlerinde toplam 528 hane, 22 bive (dul), 84 mücerred (bekar) ve kalede görev yapan 32 nefer mustahfiz bulunmaktadır. Yaklaşık olarak bu hanelerde oturanların 3.000 kişilik bir nüfus olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfusun yüzde 78'i müslüman, yüzde 22'si ise, hristiyan nüfusu oluşturuyordu⁴.

1515 tarihli tahrir defterinde Giresun Kazası nüfusunun arttığı tespit edilmektedir. Bu tarihte şehir merkezinde 26 hane, 5 mücerred, 2 mütekâid sipahiden oluşan müslüman nüfus yaşıyordu. Hristiyanlar ise, 3 grup halinde yazılmıştır. Birinci grup eskiden beri şehirde ikamet eden hristiyanlar olup, bunlar 103 hane, 36 mücerred 40 bivedir. İkinci grup, sonradan gelip buraya yerleşen hristiyanlar olup 63 hanedir. Üçüncü grup, 55 hane olup, önceden burada yaşayan hristiyan halka hizmet için getirilen insanlardan oluşup, sonradan bu yükümlülükleri kaldırılmıştır⁵.

1515 yılının kaza genelindeki tahririne göre, 63 köy, 1 nefis, 1 kale, ve 26 mezra bulunmaktaydı. Tüm kazada, 2.349 hane, 42 bive, 296 mücerred ve 37 kale görevlisi mevcuttu. Yine tahmini olarak hesaplanan ve 12.346 kişiden oluşan kaza nüfusunun yüzde 90'ı müslüman, yüzde 10'u da hristiyan nüfustan oluşuyordu. 1486 tahririne göre nüfus, yüzde 320'nin üzerinde artış sağlamıştır. Bu artışın nedeni, yüksek köylerdeki insanların Safevîler'in baskısı sonucu İran'a göç etmeleri, ancak devletin aldığı tedbirlerle tekrar Giresun'a dönmelerinden kaynaklandığı defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır⁶.

1554 yılında Giresun şehir merkezinin nüfusunda biraz daha artış olduğu görülmektedir. Bu tarihte müslümanlar 33 hane ve 13 mücerredten oluşmaktadır. Hristiyanlar ise, 214 hane ve 94 mücerred nüfusa sahipti⁷.

⁴ Tahmini nüfus hesaplanırken haneler 5, bivelere (dul) ise 4 kişi olarak ele alınmıştır. Hanefi Bostan, "XV-XIX. Yüzyıllarda Giresun Kazası'nın İdari Taksimatı ve Nüfusu" *Giresun Tarihi Sempozyumu* (24-25 Mayıs 1996) *Bildiriler*, İstanbul 1996, s.126. Ayrıca şehir tarihi çalışmalarında tahmini nüfusun tesbiti için hane karşılığı olarak 5 katsayısının kullanıldığı görülmektedir. Bkz. İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*, Ankara 1995, s.103

⁵ Feridun Emecen, "Giresun", *DİA*, XIV, s.80

⁶ H.Bostan, a.g.m. s.126-127

⁷ F.Emecen a.g.m. s.81

1554'te tüm kazada, 63 köy, 2 nefis, 14 mezra' bulunmaktaydı. Kazanın bütününde toplam, 2.949 hane, 827 mücerred nüfus mevcuttu. Bu hanelerde oturanlar yaklaşık 16.000 nüfusa tekamül ediyordu. Bu nüfusun yüzde 93'ü müslümanlardan, yüzde 7'si de hristiyanlardan meydana geliyordu⁸.

1583 yılında şehir merkezinde, 273 nefer müslüman, 304 nefer hristiyan nüfus mevcuttu⁹.

1583'te bütün kazada 70 köy, bir şehir merkezi, 1 kale ve 19 mezra' bulunmaktaydı. Kazada toplam 4.419 hane, 1.615 mücerred ve 22 nefer kale görevlisi ikamet etmekteydi. Bu hanelerde yaşayan toplam nüfus 24.000 kişiden meydana gelmekteydi. 1486-1583 yılları arasında kazadaki hristiyan nüfusun tamamı şehir merkezinde otururken, 1583'te müslümanların ancak yüzde 7'sinin şehir merkezinde ikamet ettikleri görülmektedir. Bu sonuca göre, Giresun Kazası'nın 1486-1583 yılları arası nüfusunda, yüzde 700'lük bir artış meydana gelmiştir¹⁰.

1681 tarihli Avarızhâne Defteri'ne göre, kazada 649 avarızhâne, 268 seyyid ve 126 nefer derbendçi olmak üzere toplam 1.043 nefer mevcuttu. Ancak 1583 tarihli defterde Giresun Kazası'nda 70 köy bulunmasına rağmen, 1681 tarihli deftere bütün köylerin yazılmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden Giresun Kazası'nda nüfus bir önceki asra göre daha az görülmektedir. 1681 tarihli deftere sadece, şehir merkezindeki 6 mahalle ile 33 köydeki haneler yazılmıştır¹¹.

Görüldüğü üzere Giresun Kazası'nın fethinden itibaren müslüman nüfusun artması için değişik bölgelerden insanlar kazada iskân edilmişlerdir. Ancak bu iskân çalışmaları şehir merkezinden ziyade, köylerde meydana gelmiştir. XV ile XIX. yüzyıllar arası Giresun şehri nüfusunun tamamına bakıldığında, hristiyan nüfusun, müslüman nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir. Kazanın toplam nüfusunda ise, nahiye ve köylerde yaşayan müslümanlarla birlikte çok büyük yekûnünü müslüman Türk nüfusu oluşturmaktadır.

⁸ H. Bostan, "XV-XIX. Yüzyıllarda Giresun", s.127

⁹ F. Emecen, "Giresun", s.81

¹⁰ H.Bostan, a.g.m. s.127

¹¹ H. Bostan, a.g.m. s.127-128

3.1. XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDAKİ NÜFUS DURUMU

XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki nüfus durumuna geçmeden önce, Osmanlı Devleti'nin ilk nüfus sayımının yapıldığı 1831 yılındaki Giresun Kazası'nın nüfus durumuna bakmak gerekmektedir. Bu nüfus sayımına göre, merkez Trabzon Sancağı'na bağlı olan Giresun ve Keşap Kazası'nda 8.785 müslüman nüfusun olduğu görülmektedir. (Bu nüfus tüm kazanın nüfusundan ziyade sadece şehir merkezlerinin nüfusu olması gerekmektedir)¹².

Giresun Kazası'nın XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki nüfus, köy ve mahalle sayıları Trabzon Vilayeti Salnâmeleri'nden tespit edilmektedir. Yalnız sadece erkek nüfus sayısı verilmiştir. 1869 yılında Giresun Kazası'nda 2.616 hâne olup, toplam erkek nüfus 9.900 olarak gösterilmiştir. Bu nüfusun müslim - gayri müslim dökümü ile Giresun'a bağlı nahiyelerin nüfusu şu şekilde verilmiştir¹³:

	HÂNE				ERKEK NÜFUS			
	Köy	G.Müslim	Müslim	Yekün	Ermeni	Rum	İslam	Yekün
Giresun Kazası	35	679	1.937	2.616	225	2.866	6.809	9.900
Akköy Nahiyesi	31	595	2.042	2.637	38	1.300	6.556	7.894
Keşap Nahiyesi	31	206	1.577	1.783	-	990	6.376	7.366

1870-1874 yılları arası Trabzon Vilayeti tarafından neşredilen 5 salnâmede de, Giresun Kazası'nın merkezi 2.296 hâne ve toplam 8.637 erkek nüfusa sahip olduğu tespit edilmektedir. Bu nüfusun ayrıntılı dökümü ve kazaya bağlı nahiyelerin köy, hâne ve erkek nüfus sayıları şu şekilde gösterilmiştir¹⁴:

HÂNE

ERKEK NÜFUS

¹² E.Esin Sarioğlu, *Tanzimat'ın Trabzon'da Uygulanması (1839-1856)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Eğitim Anabilim Dalı, Tarih Eğitimi Programı, Trabzon 1996, s.49; yazar, "Giresun ve Tanzimat" adlı makalesinde, Giresun ve Keşap'ın nüfusunu yanlışlıkla Rize ve Hemşin'in nüfusu olan 30.157 olarak vermiştir. Bkz. E. Sarioğlu, "Giresun ve Tanzimat" *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996) Bildiriler*, İstanbul 1996, s.190

¹³ TS. 1286 (1869) s.64

¹⁴ TS. 1287(1870) s.88-89, 1288(1871) s.96-97, 1289(1872) s.94-95, 1290(1873) s.82-83, 1291(1874) s.84-85

HÂNE**ERKEK NÜFUS**

	Köy	Mahalle	İslam	Rum	Ermeni	Yekün	İslam	Rum	Ermeni	Yekün
Giresun Kazası	29	5	1617	609	70	2296	6115	2297	225	8637
Akköy Nahiyesi	33	-	1990	580	-	2570	7969	-	1979	9948
Keşap Nahiyesi	31	-	1561	205	-	1766	6633	920	-	7553
Kırık Nahiyesi	14	-	205	100	-	305	861	-	430	1291

1881-1882 yıllarında Osmanlı Devleti'nde önceki yıllara göre daha sağlıklı bir nüfus tespiti yapıldığı görülmektedir. Bu tespite göre, Giresun Kazası'nın nüfusu şu şekilde oluşmuştur¹⁵:

Müslümanlar	: 56.784
Rumlar	: 11.369
Ermeniler	: 1.239
Toplam	: 69.392

1890'larda Giresun hakkında bilgi veren Cuinet, Giresun Kazası'nın 1887 yılı resmî nüfus sayımını vermiştir. Şehir merkezindeki dinlere göre nüfus dağılımı şöyledir¹⁶:

Müslümanlar	: 4.388
Ortodoks Rumlar	: 4.906
Ermeniler	: 936
Toplam	: 10.230

Aynı nüfus sayımına göre kazanın toplam nüfusu 64.526 olup, bunun 29.037'si erkek, 35.480'i kadındır. Bu nüfusun dinlere göre dağılımı ise, şu şekilde gösterilmiştir¹⁷:

Müslümanlar	: 51.704
Ortodoks Rumlar	: 11.884
Ermeniler	: 938
Toplam	: 64.526

¹⁵ E. Sarioğlu, "Giresun ve Tanzimat", s.191

¹⁶ Vital Cuinet, *La Turquie d'Assie I*, Paris 1892, s.76-77

¹⁷ V. Cuinet, a.g.e. s.64

Millî Kütüphane’de “Giresun” adında yazma eseri bulunan Münir Şeref Bey, kazanın toplam nüfusunu Cuinet’te olduğu gibi 64.526 olarak göstermiştir¹⁸. Şehir merkezinin nüfusunu ise, 3.588 Müslüman, 3.906 Ortodoks Rum ve 944 Ermeni olmak üzere toplam 8.440 olarak vermiştir¹⁹.

1319 (1901) tarihli salnâmede, Trabzon Vilayeti genelinin 1315 (1897) yılına ait doğum ve ölüm miktarları verilmiştir. Bu yılda Giresun Kazası’nda doğanlar 2.863, ölenler ise, 1.453 kişi olup, dinlere göre ayrıntılı miktarları şu şekilde gösterilmiştir²⁰:

<i>İslam</i>		<i>Rum</i>		<i>Ermeni</i>		<i>Toplam</i>	
doğan		doğan		doğan		doğan	
erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın
1.311	1.001	286	242	19	4	1.616	1.247

<i>İslam</i>		<i>Rum</i>		<i>Ermeni</i>		<i>Toplam</i>	
ölen		ölen		ölen		ölen	
erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın
763	443	134	113	-	-	897	556

1318 (1900) yılında Trabzon Vilayeti’nde bulunan liva, kaza ve nahiyelerin genel nüfus cetveli çıkartılmış, Giresun Kazası’nın toplam nüfusu ise, dinlere göre şu şekilde gösterilmiştir²¹:

<i>İslam</i>		<i>Rum</i>		<i>Ermeni</i>		<i>Toplam</i>		<i>Genel Toplam</i>
erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek ve kadın
37.044	35.609	8.254	6.774	854	728	46.152	43.111	89.263

1319 (1901) tarihli salnâmede ise, kazanın toplam nüfusu, 84.676 olarak görülmekte olup, dinlere göre dağılımı şu şekildedir²²:

¹⁸ Münir Şeref Bey, *Giresun Kazası*, Milli Kütüphane, Yz.FB 432/1, 1922, s.1

¹⁹ Münir Şeref Bey. a.g.e. s.10; 8.440 rakamı Şemseddin Sami’de de görülmektedir. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûsü’l A’lâm V*, İstanbul 1314, s.3935

²⁰ TS. 1319 (1901) s.212-213

²¹ BA. Y.MTV. No:252/303, 13 Şevval 1321 (2 ocak 1904)

²² TS. 1319 (1901), s.210-211

<i>İslam</i>		<i>Rum</i>		<i>Ermeni</i>		<i>Toplam</i>		<i>Genel Toplam</i>
erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek ve kadın
35.466	33.945	7.571	6.148	828	718	43.865	40.811	84.676

1321 (1903) tarihli salnâmede 2 yıl öncesine göre nüfusun 5.000 civarında arttığı görülmektedir. Bu tahrir sonucunda sadece kazanın değil, bağlı bulunan nahiyelerin de nüfusları dinlere ve cinsiyetlere göre verilmiş olup, toplam nüfus 89.563 olarak gösterilmiştir²³:

	<i>İslam</i>		<i>Rum</i>		<i>Ermeni</i>		<i>Toplam</i>		<i>Genel Toplam</i>
	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek ve kadın
Giresun Kazası	11.222	10.779	3.851	3.230	633	606	15.706	14.614	30.321
Keşap Nahiyesi	11.314	10.330	1.228	1.058	-	-	12.542	11.388	23.930
Akköy Nahiyesi	8.471	8.730	1.308	1.050	40	41	9.819	9.821	19.640
Piraziz Nahiyesi	4.613	4.340	1.368	892	181	81	5.962	5.313	11.275
Kırık Nahiyesi	1.724	1.430	699	544	-	-	2.423	1.974	4.397

6 Ramazan 1322 (14 Kasım 1904) tarihli bir belgeye göre, Giresun Kazası'nda nüfus tespitinin yapıldığı anlaşılmaktadır. 6 Eylül 1320 (19 Eylül 1904)'den, Ekim 15 (28 Ekim 1904)'ine kadar 4.387 nüfus yazılmış, Ekim 15'den sonuna kadar ise, 2.881 kişinin daha nüfus tespiti yapılmıştır²⁴.

1333 (1915) yılında Giresun Kazası'nın toplam nüfusu 126.606 olarak görülmektedir. Bu nüfusun dinlere ve cinsiyetlere göre dağılımı şu şekilde tespit edilmektedir²⁵.

²³ TS. 1321 (1903), s.470-471

²⁴ "Tahrir-i Nüfus-ı Umumiye Tedkik-i Muamelat Komisyonu Riyaset-i Âlisine;

Tahrir-i nüfus Eylül altısından bed' olunup, Teşrin-i evvel onbeşine kadar 4.387 nüfus yazıldığı evvelce Vilayet-i celile vasıtasıyla arz olunmuştu. Teşrin-i evvel onbeşinden nihayetine kadar 2.881 nüfus daha yazıldığı ma'ruzdur. Ferman. Fi 1 Teşrin-i Sani 320. Giresun Tahrir-i Nüfus Komisyon Reisi Mustafa". BA. DH.SN.M No:6/37, 6 Ramazan 1322 (14 Kasım 1904)

²⁵ BA. DH.SN.M. No:39/38, 18 Rebiülevvel 1336 (1 Ocak 1918)

<i>İslam</i>		<i>Rum</i>		<i>Ermeni</i>		<i>Toplam</i>		<i>Genel Toplam</i>
erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek ve kadın
49.790	49.705	12.931	11.857	1.164	1.159	63.885	62.721	126.606

3.3. KAZA NÜFUSUNUN TAHLİLİ

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun'un nüfusu kaza ve şehir merkezi olarak ayrı ayrı incelenirse şu gözlemler ortaya çıkmaktadır:

1869 yılında kazanın sadece erkek nüfusu 25.000 civarındadır. 1881-1882 tarihleri arasındaki nüfus sayımında erkeklerin yanında kadınlarda sayılmış ve nüfus 70.000 civarında tespit edilmiştir. 1900 yılında ise, kazanın toplam nüfusu 90.000'e ulaşmıştır.

1869 yılındaki sayımda gayri müslim erkeklerin kaza dahilindeki nüfusu 5.500 civarında olup, toplam nüfusun beşte biri kadardır. 1881-1882'de gayri müslim nüfus (erkek ve kadın) 12.500'e yükselmiş ve toplam nüfusun yedide birini oluşturmuştur. 1900 yılında ise, gayri müslim nüfus 16.500 olarak tespit edilmiş ve toplam nüfusun ancak dokuzda birbuçüğünü teşkil etmiştir.

Görüldüğü üzere kazanın genel nüfusunda gayri müslim nüfus, incelenen dönemde en fazla beşte birini oluşturmuş ve ilerleyen yıllarda bu oran daha da düşmüştür.

1869 yılında şehir merkezinde sadece erkeklerin nüfusu 9.900 olarak tespit edilmiş, gayri müslimler 3.000 nüfusla, nüfusun üçte birinden azını oluşturmuştur. 1890 yılında şehir merkezinde müslümanların nüfus kaybına uğradıkları görülmektedir. Nitekim 10.000 civarında olan nüfusun ancak 4.400'ünü müslimler teşkil etmiş ve şehrin yarısından biraz fazlasını gayri müslimler meydana getirmiştir.

Görüldüğü gibi kazanın toplam nüfusuna nazaran, gayri müslimlerin büyük bir oranı şehir merkezinde yaşamaktadır. Özellikle 1869-1890 yılları arası gayri müslimlerin şehir merkezindeki nüfusu büyük bir artışla, yarısından fazlasına ulaşmıştır. Bu durumun en büyük nedeni dışardan getirilen gayri müslim nüfus olabilir. Şehir merkezindeki müslümanların nüfusunun düşmesindeki başlıca âmil, erkek nüfusun harplere giderek geri dönmeleri şeklinde izah edilebilir. Ayrıca şehirdeki ticarî faaliyetlerin bir çoğunu gayri müslimler icra etmişler, köylerdeki Müslüman Türk nüfus çiftçilik ve hayvancılıkla meşgul olmuşlar ve köylerden şehre göç etmemişlerdir.

IV. BÖLÜM

ŞEHİRİN İKTİSÂDÎ DURUMU

4.1. ŞEHİRİN TİCARETİ, LİMANIN TİCARETTEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Şehirlerdeki yaşayışı ve toplum ilişkilerini açıklarken üzerinde durulması gereken hususlardan biri de ekonomik faaliyetlerdir. Genel anlamda ekonomik faaliyet, insanlar tarafından çeşitli tüketim malları üretilmesi ve bunların çeşitli tüketiciye dağıtım hizmetlerinin görülmesi şeklinde tanımlanabilir. Bir toplumun ekonomik bünyesi ve faaliyetleri, başlıca üç ana kesime ayrılır. a.Tarım, b. Sanayi, c.Ticaret. Bunlarda ikinci derece bölümlere ayrılabilir ve ayrıntıları ile incelenebilir¹.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun şehrinin iktisâdî durumuna geçmeden önce daha önceki devirlerindeki iktisâdî durumunun gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Giresun şehrinin eski devirlerde çok faal bir ticarî merkez olmadığı görülmektedir. Roma Devri'nde burada basılan paranın² bir yüzünde sağ elinde bir mendil, solunda da bir çoban deyneği bulunan bir keçi adam (Faunes), diğer yüzünde de Markus Aurelius'un başı vardır. Bu durum şehir halkının ancak odun ve koyun ticaretiyle uğraştığını göstermektedir³.

Ortaçağ'da Giresun şehrinin ticarî faaliyeti bir canlılık arzemiştir. Nitekim fındık ticaretiyle ön plana çıkmıştır. Ayrıca iç kesimdeki Şebinkarahisar'la yol bağlantısı bir avantaj sağlayarak, buradaki hububat, maden ve dokuma ürünleri Giresun limanından ihrac edilmiştir⁴.

Yavuz Sultan Selim zamanında Giresun'un iktisâdî yönden gelişmesi için, Trabzon, Rize, Akçaabat, Sürmene, Of, Yomra ve Pazar gibi yerlerden insanlar getirilmiştir. Böylece nüfusun artmasına paralel olarak, tarım ve ticaretin de gelişmesi sağlanmak istenmiştir⁵.

Giresun Yakıncağ'a kadar bu ticarî etkinliğini daha da artırarak, bölgede önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Bu canlanmanın artmasında limanın çok önemli bir görevi vardır. Giresun limanının 1800'lü yıllarda şab madeninin nakledildiği, önemli bir liman

¹ Rıfat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (1785-1840)*, Ankara 1986, s.217

² Feridun Emecen, "Giresun", *DİA*, XIV, s.79

³ Minas Bıjışkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (1817-1819)*, İstanbul 1969, s.37

⁴ F. Emecen, a.g.m. s.80

⁵ F. Emecen a.g.m. s.80

olduğu tespit edilmektedir. Nitekim, 1805 yılında Giresun limanına 1.378 kantar şab nakledilmiş, kantarı 81 kuruş olan şabın 200 kantarının satışı yapılmıştır⁶.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin siyasî ve ekonomik olarak içinde bulunduğu durum pek iyi değildi. Nitekim bu dönemde üst üste meydana gelen Rus harpleri, yabancı devletlerin siyasî ve ekonomik baskıları sonucu devlet âciz bir vaziyette kalmıştır. Ancak Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde bir nebze de olsa, akıllı politikalar sayesinde Devlet, siyasî ve ekonomik alandaki yeni uygulamalarla rahatlamıştır⁷. Bu sıkıntılı dönem Giresun Kazası'nda da hissetilmiş, ancak özellikle limandan findık ihracı had safhaya ulaştığından, ticarî yönden bir rahatlama sağlanmıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Giresun'da ticaretin canlanması tüccarlar arasındaki anlaşmazlıklara da sebebiyet vermiştir. Şehrin zahire tüccarlarından Hacı Mehmed Emin Efendi, bazı kimselerde çok miktarda alacağı olduğunu, Trabzon Valisi'ne bir arzuhalde bildirerek, bu alacakların tahsili için yardımcı olunmasını ve en azından taksite bağlanarak ödenmesini talep etmektedir⁸.

19 Ekim 1851 tarihli bir belgede, findık tüccarlarından Boyacıoğlu Serkiz, yine findık tüccarlarından Yazıcıoğlu'na gümrük resmi 12.000 kuruş tutan findık satarak, gümrük resmi karşılığında borç tahvili almış, ancak Yazıcıoğlu bu karşılığı zamanında ödemediği için Serkiz'den bu miktar talep edilmiştir. Serkiz ise, parasının verilmesini isteyerek Trabzon Valiliği'ne başvurmuştur⁹.

1895 tarihinde Giresun Kazası'nda Ziraat Bankası'nın faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. Nitekim Ziraat Bankası, Kale Mahallesi'nden Gürdalcızaâde Mehmed Efendi'ye ticarî kredi vermiş, ödeyemeyince mahkemeye başvurmuştur. Mehmed Efendi ise, mahkemede kendisini savunmak üzere dava vekillerinden Mehmed Şükrü Efendi'ye vekâlet vermiştir¹⁰.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun limanından direk olarak findık ihracı yapıldığı tespit edilmektedir. Bu ticareti genelde Osmanlı vatandaşı gayri müslimler yapmışlardır. Ancak bazı zamanlar Liman Nizamnamesi'ne aykırı hareket etmişlerdir.

⁶ BA. HH. No:4072, 17 Ramazan 1220

⁷ Hale Şıvgın, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Eylül 1997, sayı:129, s.19-29

⁸ BA. A.MKT.DV. No:33/2, 15 Rebiülahır 1267 (17 Şubat 1851)

⁹ BA. A.MKT.UM. No:79/44, 23 Zilhicce 1267 (19 Ekim 1851)

¹⁰ GŞS. No:1428, s.87

Daha sonra Giresun Belediye Başkanlığı'nda yapacak olan Kaptan Yorgi Giresun limanından, Yunan bandırası taşıyan gemi ile fındık alıp Rusya'ya götürmüştür. Ayrıca Danimarka bandırası altında yine limandan Rusya'ya fındık ihrac edilmiştir. Bu durumun önlenmesi için merkezden Giresun Kaymakamı'na gerekli ifade ve ihbar yapılmış, ancak kaymakam bunu dikkate almamış, Liman Reisi tarafından durum tekrar merkeze bildirilmiştir¹¹.

16 Eylül 1856 tarihli bir belgeden, Giresun'da Emtia Gümrük Memuru'nun görev yaptığı tespit edilmektedir¹².

1286 (1869) tarihli Trabzon Vilayeti Salnâmesi'nde Giresun Kazası'nın ticareti ile ilgili olarak, sadece bakırcılık ve kuyumculuk sanatından bahsedilmiş ve imal olunan maddelerin kaza dahilinde satıldığı belirtilmiştir¹³. 1870 ve 1871 yıllarına ait salnâmeye göre, Giresun'da pamuk, tire ve ketenden senede 3 - 4 bin adet peşkirin imal edilerek, bunların tamamına yakınının Giresun'da, birazının ise İstanbul'a gönderildiği belirtilmekte, ayrıca senede 1.000 top kadar da kara keten bezi üretilerek, Şebinkarahisar ve Sivas taraflarına gönderilmektedir¹⁴.

Giresun Kazası'na bağlı Keşap Nahiyesi'nin bazı köylerinde ise, kilim ve keten bezi imal edilip, nahiye merkezinde satılmaktadır¹⁵.

1890'ların Giresun ticareti hakkında teferruatlı bilgi veren Cuinet, kaza sanayisinin önemsiz olduğundan bahisle, meslek gruplarını sıralamıştır. Buna göre, kuyumculuk, dokumacılık, marangozculuk olup, demir ve bakır da işlenmektedir. Bu mesleklerin ürünleri zevksiz bir şekilde yapılmaktadır. Zaten bölgenin zanaatçıları yabancı ülke ürünlerinin rekabetine, karşı koymaya imkanları olmadıklarını anlamışlardır. Bundan dolayı küçük esnafların sayıları günden güne azalmaktadır¹⁶.

1890 yılı Giresun Kazası'nın ihrac ettiği mallar fındık, az miktarda fasülye, deri ve balık yağından ibarettir. İthal ettiği mallar ise, kumaş, hırdavat, buğday, boş çuval, deri, tütün, demir, eşya, kireç, ispirotolu içki, çanak, çömlek, petrol, tahta ve tuzdan oluşmaktadır¹⁷.

¹¹ BA. HR.MKT. No:79/11, 22 Ramazan 1270 (18 Haziran 1854)

¹² BA. A.DVN. No:116/72 16 Muharrem 1273 (16 Eylül 1856)

¹³ TS. 1286(1869) s.91

¹⁴ TS. 1287(1870) s.124, 1288(1871) s.135

¹⁵ TS. 1289(1872) s.130

¹⁶ Vital Cuinet, *La Turquie d'Assie I*, Paris 1892, s.71

¹⁷ V. Cuinet, a.g.e. s.71

İhracaatın yapıldığı ülke ve şehirler şunlardır: İstanbul, Varna, Rusya, Yunanistan, Mısır, Tuna, Trieste, Marsilya, Liverpool, Londra, Hamburg'tur. İhracatı gerçekleştiren şirketler ise, yabancı şirketler olup, adları şöyledir: Avusturya Loyd, Messagerie Denizyolları, Rus, Mahsousse, ve İngiliz şirketleridir¹⁸.

Şemseddin Sâmî'nin ansiklopedik bir eser özelliği taşıyan kitabının Giresun maddesinde, limana bir çok yük vapuru ve yelkenli gemilerin gelip, ticarî faaliyetleri canlandırdığını ayrıca Şebinkarahisar ve Sivas'a giden yolun da tiareti günden güne artırdığını belirtmektedir¹⁹. Ayrıca kazanın sanayisi hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Sanayi-i mahalliye bazı kaba mensucât-ı nescile, kuyumculuk, bakırcılık, demircilik ve marangozculuk gibi şeylerden ibarettir. Balıkçılık ahalinin başlıca sanatlarından olup, tonyağı istihsalı için bir hayli miktar yunus balığı dahi saydederler. Ticareti hayli işlek olup, kazanın başlıca fındık, fasülye, deri, tonyağı vesairenden ibaret ihracaat-ı seneviyesi 185.000 raddelerine çıkar. Kazanın senevi aşarı 16.500, temettu' vergisi 7.200, gümrük hasılâtı da 5.400 lira raddelerindedir”²⁰.

1898 yılı Giresun Kazası'nın ihracaatı 20.594.640 kuruş, ithalatı ise, 14.851.606 kuruş olduğu tespit edilmektedir. Bu rakamlara göre, kazanın ihracaatı, ithalatından daha fazladır. Ayrıca vilayetin diğer şehirlerinin ihracatına bakıldığında, Giresun'un Trabzon ve Samsun'dan sonra üçüncü sırada olduğu görülmektedir²¹.

1899 yılında Giresun limanından vapur ve yelkenli gemilerle yapılan ithalatın istatistik cetveli şu şekildedir²²:

¹⁸ V. Cuinet, *La Turquie*, s.73; Münir Şeref Bey, *Giresun Kazası*, s.6-7

¹⁹ Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l Âlam* V, s.3936

²⁰ Şemseddin Sami, a.g.e. s.3936

²¹ TS. 1319 (1901), s.230

²² TS. 1319 (1901), s.226

<u>Eşyanın Cinsi</u>	<u>Kıyye(1.283 gr.)</u>	<u>Tahmini Kıymet (Kuruş)</u>
Mısır ve arpa	988.870	434.720
Un	1.299.870	1.558.304
Kahve ve şeker	172.800	1.304.732
Çeşitli yiyecekler	205.353	388.212
Meşrubat	105.285	556.160
Kuru ve taze yemiş	456.850	564.256
Zeytin, zeytinyağı, tuz	785.630	832.920
Basma, dokuma	220.600	3.455.650
Çuval, muşamma	204.440	449.768
Kibrit, mum	86.670	499.114
Petrol	992.250	682.000
Cam	162.785	400.400
Sabun	112.355	303.512
Kağıt, edevat, kırtasiye	33.290	102.300
Demir çubuk, çivi, çelik	375.935	436.568
Bakır, kalay	130.450	818.840
Pamuk, pamuktan mamül	199.490	4.374.920
Tütün ve sigara	118.430	3.387.098
Çeşitli eşyalar	137.005	106.096
Toplam	6.788.340	21.613.576
1315 (1897) Yılıının		
İthalat Toplamı	7.268.817	14.851.606
Noksan İthalat	480.477	6.771.966

1899 yılında Giresun limanından vapur ve yelkenli gemilerle yapılan ihracatın istatistik cetveli ise şöyledir²³:

<u>Eşyanın cinsi</u>	<u>Kıyve (1.283 gr.)</u>	<u>Tahmini Kıymeti (Kuruş)</u>
Kabuklu findık	2.209.140	6.804.006
Aklanmış findık	2.680.730	14.154.250
Çürük findık	130.200	143.220
Ceviz	45.850	50.424
Ceviz içi	83.450	242.352
Badem ve erik çekirdeği içi	36.260	191.400
Bal mumu	12.740	179.344
Meyve	48.025	52.624
Keten tohumu	6.615	8.734
Fastülye	116.010	76.164
Balıkyacı	98.075	77.660
Koyun	-	69.520
Yün	4.900	18.326
Keçi ve koyun derisi	86.740	518.100
Çam tahtası (Metreküp)	2.145	471.900
Gümüşlü kurşun madeni	76.400	84.040
Çeşitli eşyalar	39.455	86.812
<u>Toplam</u>	<u>5.670.135</u>	<u>23.228.876</u>
1315 (1897) Yılıın		
<u>İhracat Toplamı</u>	<u>5.293.323</u>	<u>20.594.640</u>
Fazla İhracaat	376.812	2.634.236

²³ TS. 1319 (1901), s.227

1899 yılı Giresun limanından ihracaat ve ithalatı gerçekleştirmiş olan vapur ile yelkenli gemilerin adedi ve tonaj miktarlarıyla, hangi ülkelere ait olduklarını gösterir cetvel şu şekildedir²⁴:

<i>Ülkeler</i>	<i>Vapur</i>		<i>Yelken Gemisi</i>	
	Adet	Tonaj	Adet	Tonaj
Osmanlı Devleti	140	156.187	3.165	11.229
İtalya	8	10.126	-	-
Rusya	53	61.861	7	515
Avusturya	105	119.067	-	-
Fransa	16	25.381	-	-
Almanya	47	56.018	-	-
Yunanistan	96	43.310	4	1.293
Toplam	465	471.950	3.176	13.437

1318 (1900) yılı Giresun limanından vapur ve yelkenli gemileriyle yapılan ithalatın istatistik cetveli şu şekildedir²⁵:

²⁴ TS. 1319 (1901), s.248

²⁵ TS. 1321 (1903), s.462

<u>Eşyanın Cinsi</u>	<u>Kıyve (1.283 gr.)</u>	<u>Tahmin Kıymeti (Kuruş)</u>
Arpa, mısır ve buğday	865.000	380.600
Un	1.051.180	786.280
Kahve ve şeker	10.484.440	1.990.384
Çeşitli yiyecekler	38.460	213.224
Kuru ve taze yemiş	1.051.700	424.000
Zeytin, zeytinyağı, tuz	1.723.780	1.123.848
Yün ve pamuk mamülü	771.100	9.012.036
Çuval	105.170	296.120
Kibrit, mum	33.105	170.150
Petrol gazı	520.000	320.320
Sabun, kükürt	168.345	480.780
Ayna, cam, porselen	91.990	242.836
Kağıt, edevat, kırtasiye, boya	51.230	169.048
Tuğla, kireç	156.900	276.144
Durra, sahtiyan	141.000	1.116.720
Demir çubuk, çelik, çivi	425.830	513.456
Bakır, kalay	143.645	875.380
Tütün ve sigara	51.000	1.511.400
Çeşitli eşyalar	128.500	2.017.170
Toplam	8. 813.595	21.919.896
1317 (1899) Yılıının İthalat Toplamı	8.493.050	19.162.778
Fazla İthalat	320.545	2.757.118

1318 (1900) yılı Giresun limanından vapur ve yelkenli gemilerle yapılan ihracatın istatistik cetveli şu şekildedir²⁶:

<u>Eşyanın Cinsi</u>	<u>Kıyve (1.283 Gr.)</u>	<u>Tahmini Kıymet (Kuruş)</u>
Fındık(ayıklanmış)	2.701.150	4.754.024
Fındık içi	2.351.760	2.160.808
Fındık çürüğü	124.000	136.400
Ceviz	30.150	39.798
Ceviz içi	36.355	103.092
Badem ve erik çekirdeği içi	6.095	16.148
Sebze, meyve	321.825	991.232
Keten tohumu	7.850	6.908
Fasülye	93.270	82.060
Balıkyacağı	59.900	42.152
Koyun (adet)	3.140	131.252
Yün	6.370	25.212
Durra	127.520	757.460
Çam Tahtası (Metreküp)	2.261	397.936
Çeşitli eşyalar	109.215	600.600
<u>Toplam</u>	<u>6.000.470</u>	<u>20.305.152</u>
<u>1317 Yılı İhracaat Toplamı</u>	<u>8.103.260</u>	<u>21.422.334</u>
Noksan İhracaat	2.102.790	1.117.182

Bu cetvelden anlaşılacağı üzere, 1900 yılında Giresun Kazası'nın, ihracata nazaran, ithalatının biraz daha fazla olduğu görülmektedir.

²⁶ TS. 1321 (1903), s.463; BA. Y.MTV. No:252/303 13 Şevval 1321 (2 Ocak 1904)

1319 (1901) yılı Giresun limanındaki deniz taşıtları ve miktarları şu şekildedir²⁷:

<i>Gemilere Yük taşıyan Mavnalar</i>	<i>Küçük Gemiler</i>	<i>Büyük Gemiler</i>	<i>Toplam</i>
42	195	4	241

1903 yılında Giresun limanında bulunan deniz taşıtları ise şu şekildedir²⁸:

<i>Çapar</i>	<i>Mavna</i>	<i>Küçük Gemiler</i>	<i>Büyük Gemiler</i>	<i>Toplam</i>
26	18	273	4	321

1903 yılında ithalat ve ihracaatı gerçekleştiren vapur ve yelkenli gemilerin hangi ülkelere ait oldukları, adetleri ve tonaj miktarları şu şekildedir²⁹:

<i>Ülkeler</i>	<i>Vapur</i>		<i>Yelken Gemisi</i>	
	<i>Adet</i>	<i>Tonaj</i>	<i>Adet</i>	<i>Tonaj</i>
Osmanlı Devleti	150	149.820	63	3.151
İtalya	11	16.383	-	-
Rusya	55	51.168	-	-
Avusturya	71	81.901	-	-
Fransa	19	27.469	-	-
Almanya	10	16.753	-	-
Yunanistan	52	49.136	-	-
Toplam	368	392.630	63	3.151

Osmanlı Devleti ile diğer devletler arasında deniz ticaretinin artırılması için, çeşitli faaliyetler yapılmıştır. 24 Kasım 1909 tarihli bir belgede, Rusya sefaretinden 11 Teşrin-i Sani 1909'da Hariciye Nezareti'ne bir takrir gönderilerek, iki ülke arasındaki ticaretin daha da artırılması talep edilmektedir. Belge şu açıklamalardan oluşmaktadır³⁰:

²⁷ TS. 1319 (1901), s.247

²⁸ TS. 1321 (1903), s.490

²⁹ TS. 1321 (1903), s.491

³⁰ BA. DH.MUI. No:43/1, 11 Zilkade 1327 (24 kasım 1909)

“Rus seyr ü sefain ve ticaret şirketinin Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki ticarî münasebetleri artırmak arzusuyla, Rusya Ticaret ve Ziraat Nezaretleri’nin yardımlarıyla şirketin II. Nikola vapuru Teşrin-i Sani evasıtına doğru Rusya’dan hareketle İstanbul’a geleceği bildirilmiştir. Aynı vapur, diğer limanlara uğradıktan sonra tekrar İstanbul’a gelip, dönüşte Samsun, Giresun ve Trabzon limanlarına uğramak üzere, Kanun-i Sani sonunda Rusya’ya dönecektir. Bu teşebbüsün Osmanlı tüccar ve ahalisince değerlendirilmesi ve bu sayede iki ülke arasındaki ticarî ilişkilerin artırılması arzu edilmiştir”.

Giresun ticaretinde önemli bir rol oynayan gayri müslimlerin, mağazalar inşa ederek, ticarî hayatın canlanmasına vesile olmuşlardır. Nitekim Ermeni camaati, Kumyalı Mahallesi’nde, aynı bina içerisinde 5 mağaza yapmışlardır³¹.

1914 yılında Giresun Kazası’nın, Trabzon’dan gönderilen mülkiye müfettişi tarafından, ticarî faaliyetleri teftiş edilmiştir. Teftiş neticesi Dahiliye Nezareti’ne gönderilmiştir. Bu teftişin sonuçlarına göre, kaza ticaretinin pek önemli olduğu vurgulanmış ancak, Ticaret Odası’nın gerekli çalışmaları yapmadığı tespit edilmiştir. Özellikle 1327 (1909) yılı başından itibaren kayıt ve hesapların tutulmadığı belirtilmiş, Giresun’da Ziraat Odası’nın dahi kurulmuş olduğu ancak, şimdiye kadar ilk toplantılarını dahi yapmadıkları bu raporda yer almıştır. Raporun sonunda ise, Ticaret ve Ziraat Odaları’nın ya vazifeye davet edilmeleri, ya da yeniden teşkilleri istenmektedir³².

Giresun Ticaret Odası’nın bu teftiştten sonra Romanya’ya teminatsız olarak fındık ihracı için izin istediği görülmektedir. Fındığın neden ihrac edilmek istenmesi ve Meclis-i Vükelâ’nın kararı şu şekildedir³³:

“Fındık mahsulünün bilâ-teminat Romanya’ya ihracına itası Giresun Ticaret Odası Riyaseti’nden çekilen telgrafnâmede istid’a edildiğinden fındığın müddet-i medide ahali ve tüccar elinde kalması çürüyüp mahv olmasını intac edeceğinden bahisle mahsul-ı mezkurun bilâ-teminat Romanya’ya ihracı hususuna dair Ticaret ve Ziraat Nezareti’nin 8 Nisan 1331 (21 Nisan 1915) tarihli ve 45 numrolu tezkeresi okundu.

Kararı: Mahsul-ı mezkurun mukabilinde mal getirmek şartı aranmaksızın bilâ-teminat Romanya’ya ihracı münasib görüldüğünden Nezaret-i Müşarünileyha’ya iş’arı ve devair-i mütealikaya ma’lumat itası tezekkür kılındı”.

³¹ BA. İ.M.V. No:232, 7 Safer 1332 (5 ocak 1914)

³² BA. DH.İD. No:108-2, 16 Cemaziyelevvel 1332 (12 Nisan 1914)

³³ BA. İ.M.V. No:197/93, 10 Cemaziyelahir 1333 (25 Nisan 1915)

1914 yılında Giresun Belediyesi'nin Romanya'dan ithal ettiği gazyağının, kazada satışı, bir krize yol açmış ve belediye ile gaz şirketini karşı karşıya getirmiştir. Romanya-Almanya Gaz Şirketi (Deutsch - Rumaenische Petroleum - Gesellschaft)'nden ithal olunan gazyağlarının tenekesini Giresun Belediyesi 23 kuruşa satışını yapmıştır. Trabzon Vilayeti'nin diğer şehirlerinde ise bu gazyağların tenekesi 27 ile 30 kuruş arasında satılmıştır. Şirket yöneticileri kendilerinin bu işten zarara uğratıldıklarını belirterek, 7.5 kuruş farkı Giresun Belediyesi'nden talep etmiş ve verilen kararda, bu farkın belediyece şirkete ödenmesi ve bir daha böyle vakâların olmaması istenmiştir³⁴.

1915 yılında belediye tarafından çok gereksinim duyulan gazyağının Giresun'dan dağıtımı yapıldığı görülmektedir. Nitekim, Rizeli tüccarlardan Mataracızâde Mehmed vermiş olduğu arzuhalde, Giresun Gazhânesi'nde 1.400 teneke gazyağı olduğunu ve gazyağından teneke başına alınması gereken 5 kuruş vergiyi verdiği halde, Rize Belediyesi'nin satış için müsaade etmediğini belirtmektedir. Mataracızâde Mehmed Giresun'da daha 8-9 bin teneke civarında malı olduğunu söyleyerek, Karadeniz havalisinin zulüm derecesinde gazyağından mahrum kaldığını vurgulayarak, Dahiliye Nezareti'nden bu olayın çözümlenmesini talep etmiştir. Dahiliye Nezareti bu konu hakkında Teftiş Heyeti Müdüriyeti'nden rapor istemiştir. Raporda gazyağından rüsum-ı mevzuâdan başka bir de müruriye adıyla vergi alınmasını serbest ticaretin ihlali olduğunu belirtmiştir. Dahiliye Nezareti'de bu rapor doğrultusunda vilayete gönderdiği emir ile ayrıca bir vergi alınmasını yasaklamış ve tekrarlanmamasını istemiştir³⁵.

Görüldüğü gibi XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nın ticarî yönü, kendi dönemindeki diğer kazalarla karşılaştırıldığında, çok daha önemli bir konumda olduğu tespit edilmektedir. İhracaatta diğer ürünlerin yanında özellikle fındığın direk olarak limandan dış devletlere ihracı, kazanın ticaret hacminin göstergesidir.

4.1.1. Çarşılar ve Pazaryerleri

Osmanlı şehirlerinin hemen hepsinde alış-veriş merkezleri olarak çarşılar ve pazarlar bulunmaktadır. Şehrin aynı zamanda ekonomik canlılığının da bir göstergesi olan çarşılar, çeşitli dükkanlar ve hanlardan oluşmaktadır³⁶. Özellikle çarşılarda haftada bir gün pazar kurularak yöre halkının birbirleriyle alış-veriş etmeleri sağlanmıştır.

³⁴ BA. DH.UMVM. No:55/6, 10 Muharrem 1333 828 Kasım 1914)

³⁵ BA. DH.UMVM. No:66/1, 16 Cemaziyelahir 1333 (1 Mayıs 1915)

³⁶ Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s.72

Osmanlı şehirlerinde bulunan çarşıların isimleri şu maddelere göre verilmektedir: 1. Bulundukları semtin ismi, 2. Alış-veriş konu olan malın cinsi, 3. Hanlarda ve çarşılarında bulunan esnafın adı. Çarşılar bu şekilde isim verilmesi, Türk-İslâm şehirlerinin karakteristik özelliklerinden biridir³⁷. Giresun şehrinde de bu durum görülmektedir. Nitekim, şehrin en önemli ürünü olan fındık için bir pazar teşkil edilmiş ve “Fındık Pazarı” şeklinde sicil kayıtlarında geçmektedir³⁸.

Osmanlı Devleti’nin ticaret tarihini gün ışığına çıkartacak belgelere, arşivlerde oldukça az rastlanmaktadır. Özellikle çarşı ve pazarlardaki ticarî hareket tam olarak belirlenememiş, sadece belgelerde şehirlerin hangi günler pazarı olduğu verilmiştir³⁹.

Giresun Kazası’nın 1600’lü yıllarına ait bilgiler veren Evliya Çelebi, kasabanın fazla büyük olmadığından bahisle, çarşı içinde cami, mescit ve hamamın yanında, pazar ve hanların da bulunduğunu belirtir⁴⁰.

1870 yılında Giresun şehrinin ticarî yönden daha gelişmiş olduğu tespit edilmektedir. Nitekim bu tarihte, şehirde 9 han, 230 dükkan, 42 mağaza, 4 boyahâne ve 2 basmahâne mevcuttur. 1871’de, 10 han, 84 mağaza, 224 dükkan, 1880’lerde ise, 22 han, 392 dükkan bulunmaktadır⁴¹.

Giresun şehrinde XIX. yüzyılın sonuna doğru, dükkan sayısı 500’e, han sayısı da 15’e çıkmış ve ticareti pek işlek bir hale gelmiştir⁴².

XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti’nin siyasî ve askerî alanlarda olduğu gibi, ekonomik sahada da kapitalizmin etkisiyle gerilemeye başlaması yüzünden, devletin idarecileri, ticaretin devlette daha da canlanması ve genişlemesi için gereken tedbirleri almaya başladıkları görülmektedir⁴³.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası’nda özellikle limandan yapılan ihracaatın artmasına paralel olarak, şehirdeki çarşı ve pazarlarda da ticarî hareketin fazlaştığı tespit edilmektedir. Çarşı ve pazarlardaki bu hareket haftada bir gün tespit edilerek yapılmaktadır.

³⁷ İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*, Ankara 1995, s.97-98

³⁸ GŞS. No:1403 s.16

³⁹ M.Akif Erdoğan, “18.-19. Yüzyıl Osmanlı Panayırıları ve Hafta Pazarlarına Dair Belgeler I” *OTAM*, Ankara 1994, sayı:5, s.49

⁴⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatname II*, İstanbul 1314, s.80

⁴¹ F. Emecen, “Giresun”, s.82

⁴² Şemseddin Sami, *Kâmûsü’l Âlam V*, s.3935

⁴³ M.A. Erdoğan, “18.-19. Yüzyıl Osmanlı Panayırıları”, s.50

1286 (1869) tarihli vilayet salnâmesinde Giresun şehrinin ve bağlı olan nahiyelerin pazar kurulma günleri şu şekilde verilmiştir⁴⁴:

Giresun Kasabası	: Pazartesi
Akköy Nahiyesi	: Cumartesi
Keşap Nahiyesi	: Çarşamba

1288 (1871) tarihli salnâmede, aynı günler gösterilmiştir. Ayrıca Giresun Kazası'na bağlı Abdal (Piraziz) İskelesi pazarının Salı ve Çarşamba günleri olduğu tespit edilmektedir⁴⁵.

1901 yılında Giresun şehrinde, bağlı olan nahiye ve mevkilerde pazar günleri değişmiş ve şu şekilde gösterilmiştir⁴⁶:

<u>Kazası</u>	<u>Nahiyesi</u>	<u>Mevkii</u>	<u>Günü</u>
Giresun	-	Giresun	Pazar
Giresun	Keşap	Keşap	Pazar
Giresun	Akköy	Bulancak	Pazar
Giresun	Piraziz	Abdal	Pazar
Giresun	-	Kayışdağı	Pazar
Giresun	-	Kümbet	Pazar

Mahallî idareciler tespit edilen günlerde pazar kurarak alış-veriş yapan kişilerden belirli miktarlarda vergi almışlardır. Nitekim, Piraziz Nahiyesi'nin Abdal İskelesi'nde her hafta kurulan pazarda⁴⁷, alınan harçların miktarı 2.400 kuruş olup, bu para Mâliye Nezareti'ne gönderilmiştir⁴⁸.

Çarşı ve pazarlardaki alış-veriş sırasında, kantar ve kile kullanımı ile ilgili olarak, çeşitli şikayetlerin meydana geldiği görülmektedir. Giresun eşrafından Sarı Mehmedzâde Hasan, esnafın kendi kantarlarıyla ve istedikleri gibi tarttıklarını, bu durumda satan kişilerin mağdur olduğuna dair, Meclis-i Mebusan'a bir arzuhal göndermiştir. Meclis-i Mebusan, gerekli işlemin yapılması için Giresun Kaymakamlığı'ndan istemiştir. Giresun Belediye Meclisi ve Ticaret Odası, bu konudaki suistimalin giderilmesi için faaliyete geçmiştir. Buna göre çarşı ve pazarlarda satılan

⁴⁴ TS. 1286 (1869) s.82

⁴⁵ TS. 1288 (1871) s.86

⁴⁶ TS. 1319 (1901) s.246

⁴⁷ BA. TAD. No:928, s.39, 17 muharrem 1284 (17 mayıs 1867)

⁴⁸ BA. V.G.-G.D. Trabzon Giden No:187, s.318, 13 Şaban 1285 (29 Kasım 1868)

ürünlerin, mîrî kantar ve kilesiyle tartılması, ayrıca bu mahallerden başka yerlerde alış-veriş yapılması yasaklanmıştır⁴⁹.

Görüldüğü gibi, çarşı ve pazarlar, özellikle yöre halkının ürünlerini pazarladıkları ve ihtiyaçlarını aldıkları mekanlar olup, limandan sonra kazanın, ticarî hayatının en önemli merkezleridir.

4.1.2. Esnaf

Esnaf, Arapça bir kelime olan “sınıf” kelimesinden gelmektedir. Esnaf demircilik, bakırcılık, oymacılık gibi küçük el zanaatları, ya da bakkallık, attarlık gibi küçük ticarî faaliyetlerle uğraşan zümreler olarak tanımlamak mümkündür⁵⁰.

Osmanlı Devleti’nin başlangıcından itibaren ticarî faaliyette bulunan esnaf grupları kendi aralarında bir takım localara ayrılarak müesseseseleşmişler ve ticarî faaliyetler bir düzen ve intizam dahilinde yapılmıştır. Osmanlı Devleti’nin bütün şehirlerinde esnafı şehir idarecilerine karşı temsil eden kişilere Kethüda, Şeyh, Ahî ve Baba gibi isimler verilmiştir. Esnaf kendi aralarından birisini kethüda seçip, nâibe bildirir ve nâib tarafından İstanbul’a ilâm yazılarak, Padişahın seçimi uygun görmesi halinde, berat vermesi ile tayin işlemi tamamlanırdı. Her esnafın genellikle bir temsilcisi bulunmakla birlikte, bazen bu görevi iki kişiye de verebilmekteydi. Kethüdalar, herhangi bir kötü davranışı görülmediği müddetçe, hayatları boyunca görevlerinde kalırdı⁵¹.

Esnaf Kethüdaları, esnaf arasındaki uyuşmazlıkların çözümüne çalışır, sonuç alınmaz ise, mahkemede bilirkişi olarak kendisine başvurulurdu. Satış fiyatlarının belirlenmesinde, kadı ve yöneticilerle birlikte kethüdalar görev alır ve esnafın bu fiyatla satış yapmasını sağlayarak haksız rekabete girmemeleri konusunda uyarırdı⁵².

Yıllarca geleneksel olarak teşkilâtlanan esnaf grupları XIX. yüzyılın ikinci yarısında, dış ve iç etkenlerden dolayı bu teşkilâtlanmalarını kaybetmişlerdir. Osmanlı Devleti’nde özel teşebbüsü oluşturan esnaf ve tüccarlar üzerinde ilk yıkıcı etkiyi ticaret yollarının değişmesi yapmış, savaşların artışı, doğu ticaretiyle, transit ticarete darbeler vurmuştur. Ayrıca gelişen batı sanayi, daha önce elde ettiği kapitülasyonların sağladığı bir takım avantajların da yardımıyla önceleri sadece hammadde sağladığı Anadolu

⁴⁹ BA. DH.İD. No:223/4, 14 Zilkade 1332 (4 Ekim 1914)

⁵⁰ Rifat Özdemir, “Tokat Esnaf Teşkilatı” *Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi I*, Samsun 1986, s.397

⁵¹ M. Çadircı, *Tanzimat Dönemi Anadolu Kentleri*, s.123; İ. Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.218

⁵² İ. Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.221

pazarlarını ele geçirmeye başlamıştır. Bu durum karşısında esnaflar yabancı sanayi ile rakabet edemez hale gelmiştir⁵³.

Osmanlı Devleti'nin genelini kapsayan bu durum incelenen dönemde Giresun şehrinde de görülmektedir. Nitekim, şehrin 1890'lı yılları hakkında bilgiler veren Cuinet, şehir esnafının yabancı ülke ürünlerinin rekabetine karşı koymaya imkanları olmadığını anladıklarını belirterek sayılarının günden güne azaldığını zikretmektedir⁵⁴.

Osmanlı Devleti'nde esnaf teşkilâtlarına son darbeyi 1861 yılında imzalanan Kanlıca Anlaşması vurmuştur. Bu anlaşmaya göre önceden sıkı kurallara bağlı olan esnaf teşkilâtı dağılmış, yerli ve yabancı her isteyen istediği branşta çalışması mümkün olmuştur⁵⁵.

Nitekim XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun'a ait şer'îye sicilleri incelendiğinde bu geleneksel teşkilâtlanma görülmemekte, sadece esnaf gruplarının adları ve herhangi bir anlaşmazlıkta mahkemeye açtıkları davaları tespit edilebilmektedir.

Giresun şer'îye sicillerinde XIX. yüzyılın ikinci yarısında şu esnaflar görülmektedir:

Abacı	Arabacı	Arzuhalci	Attarcı
Aşçı	Bakkal	Bakırcı	Balıkçı
Bardakçı	Basmacı	Berber	Boyacı
Bıçakçı	Camcı	Çilingirc	Değirmenci
Demirci	Ekmekçi	Hamamcı	Kalaycı
Kürdancı	Kuyumcu	Marangozcu	Meyhaneci
Mumcu	Nalbant	Sabuncu	Terzi
Tütüncü	Tuzcu		

⁵³ H. Musa Taşdelen "Geçmişten Günümüze Esnaf Teşkilatı ve Elazığ Sanayi Sitesi'nde Usta-Çırak İlişkileri Üzerine Bir Saha Araştırması" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Eleziğ 1990, IV, sayı:1; ayrıca bkz. Turcer Baykara, "İzmir ve İstanbul'un XIX. Yüzyıl Ortalarında Esnaf Listeleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, İzmir 1992, sayı:VII, s.1; Sevgi Aktüre, "Anadolu Kentinde Türkleşme-İslamlaşma Süreci, Mekansal Yapı Değişimi ve İslam Mimari Mirası" *İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı (22-24 Nisan 1985)*, İstanbul 1987, s.32

⁵⁴ V. Cuinet, *La Turquie*, s.71

⁵⁵ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.612

4.2. ŞEHRİN ZİRAATI

Osmanlı Devleti'nin toprak tasarrufu, 1850'lere kadar mîrî arazi şeklinde meydana gelmiştir. Devletin askerî, iktisadî ve sosyal durumun ortaya koyan timar sistemi, geçimlerini temin edecek masrafları karşılamak üzere bir kısım askerlere ve memurlara, bazı bölgelerde kendi adlarına tahsil imkanı ile birlikte tahsis etmiş olduğu vergi kaynaklarına verilen ad olarak tarif edilmektedir. Bu sisteme göre, Padişah ve vezirlere büyük haslar verildikten sonra, gelire göre, 20.000 ile 100.000 akçelik gelir zeamete, 20.000 ve daha az olanları ise timar hisselerine ayrılmıştır⁵⁶.

Nitekim Giresun ve civarının XVI. asırda Kanuni Sultan Süleyman'a, şehzade iken teklif edildiği ancak, Giresun'un bir kaleden ibaret olup, has gelirlerine yeterli bulunmadığından, dağlık olan yöredeki köylerde birbirine bitişik bir evin dahi yer almadığından reddedilmiştir⁵⁷. Dolayısıyla Giresun'un bu tarihlerde has olabilecek kadar, geliri olmayan bir yer olduğu görülmektedir.

XVI. yüzyılda Giresun yaşayan halk şehrin hemen civarında bulunan bahçelerde tarımla uğraşıyorlardı. Vergi gelirlerinden dolayı ekonomik bir değer taşıdığı anlaşılan başlıca ürünler, meyve, ceviz, hububat, soğan-sarımsak, kendir, nar ve üzümüdür. Darı ve fındığın ekonomik bir değer kazanması ise, 1580'lerden sonra meydana gelmiştir⁵⁸.

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın başlangıcından itibaren ziraatın geliştirilmesi için büyük çabalar gösterilmiştir. İstanbul'da Ziraat Meclisi kurulmuş, bu meclisin bir sonucu olarak, her eyalet ve sancak merkezlerine birer Ziraat Müdürü gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Temmuz 1844'de hazırlanan bir yönetmelikle bu müdürlerin nasıl çalışacakları belirtilmiştir. Kazalardaki ziraî faaliyetlerin kontrolü için ise, sancak merkezlerindeki ziraat müdürlerine bağlı birer vekil atanarak, ziraatin geliştirilmesine çalışılmıştır⁵⁹.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası 4 nahiye ile birlikte toplam 2.121.548 dönümdür. Ziraat yapılan bahçe ve tarlaları 335.896 dönüm, ormanlar 682.572 dönüm, yaylak ve kışlaklarla köylere ait mer'alar ise, 1.103.080 dönümdür. Bu tabloya göre, Trabzon Vilayeti'nin geneline bakıldığında Giresun Kazası'nın ziraat

⁵⁶ F. Emecen, *Manisa Kazası*, s.275

⁵⁷ F. Emecen, "Giresun", s.81

⁵⁸ F. Emecen, a.g.m. s.81

⁵⁹ M. Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s.232

yapılan alan olarak, Trabzon, Tirebolu, Samsun ve Çarşamba'dan sonra 5. sırada yer aldığı tespit edilmektedir⁶⁰.

4.2.1. Fındık

Hiç şüphesiz sadece XIX. yüzyılda değil, daha önceki zamanlarda da Giresun'un ticarî öneme sahip birinci ürünü fındıktır.

M.Ö. 2338 yılına ait belgelerde, Çin'de fındığın 60 yıldır bulunduğundan bahisle, daha sonra liman yoluyla Anadolu'ya ulaştığı ve kültür fındıklarının anavatanının, Karadeniz kıyıları olduğu kabul edilmektedir. Nitekim Ksenefon M.Ö. 4. asırda bugünkü Giresun olan Pontos bölgesinde "Pontos Cevizi" adı verilen küçük bir meyveden bahsetmektedir⁶¹.

M.Ö. I. yüzyılda yaşamış olan Pliny'e göre, fındık Yunanistan'a Doğu Karadeniz kıyılarından alınarak dikimi yapılmış ve böylece bir kaç civar ülkeye daha yayılmıştır. Fındığın Doğu Karadeniz'de, Bizans Dönemi'nde olduğu gibi, Osmanlı Dönemi'nde de ekonomik bir değer taşıdığı görülmektedir. Osmanlı Dönemi'nde ilk defa kabuklu fındık 1732'de Rusya'ya ihrac edilmiştir. Daha sonraki yıllarda da diğer ülkelere gönderilmiştir. Nitekim, 1792'de Romanya'ya, 1851'de İngiltere'ye, 1871'de ise Belçika'ya fındık satımı yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde fındık ihracaatını gösteren ilk istatistikler 1878'de tutulmaya başlanmış ve bu tarihte 5.468 ton fındık ihraç edilmiştir⁶².

Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun fındık tarımı ile ön plana çıkmıştır. Bunun sebebi ise, yabancı ülkelere gelen taleplerdir⁶³. Fındık bölge halkına kazanç sağlarken, Devlet'te vergi geliri olarak pay alarak iktisadî yönden gelişmiştir. Nitekim 16 Ağustos 1862 tarihli bir belgede, Giresun Kazası ve Akköy Nahiyesi'nin bu yıla ait fındık âşârlarını gönderdiği tespit edilmektedir⁶⁴.

Bununla birlikte bazı senelerde mahsüller yeterince olmayıp, çiftçiler zor durumda kalıyor ve gerekli vergiyi veremiyorlardı. 27 Ramazan 1284 (22 Ocak 1868) tarihli Trabzon Valisi'nin tahrirâtında bu durum şöyle ifade edilmiştir⁶⁵:

⁶⁰ TS. 1319 (1901), s.215, 1321 (1903), s.478

⁶¹ Kenan Yavuz, "Fındık ve Sorunları" *Tirebolu Birinci Fındık Festivali (6-7 Eylül 1996), Bildiriler*, İstanbul 1997, s.79

⁶² Ayhan Yüksel, "Fındık ve Tirebolu" *Tirebolu Birinci Fındık Festivali (6-7 Eylül 1996), Bildiriler*, İstanbul 1997, s.86

⁶³ Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s.133

⁶⁴ BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen No:187, s.47, 19 Safer 1279 (16 Ağustos 1862)

⁶⁵ BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen No:187, s.273, 5 Şevval 1284 (30 Ocak 1868)

“Giresun Kaimmakamlığı dahilinde bulunan Elmalı ve Piraziz Kazaları’nda 2 seneden beri fındık ve üzüm hasılâtı olmayıp, yalnız mısır mahsülü vuku’bulmasından dolayı öşr vergilerinin ona göre ahz ve istifası hakkında bazı ifade ve istid’aya havi evrakın nakli”.

Papasoglu İlya, Vasil ve Suve’nin takdim eylediği arzuhalde ise, Giresun Kazası ahalisinin kazançlarının tamamen fındık olup, bu yılki ürünün olmadığı belirtilerek Devlet’ten şu taleplerde bulunmuşlardır⁶⁶:

“Giresun Kazası ahalisinden bazı kesane olan deynlerinin te’diyesine muktedirleri olmadığından ve bir tarafta dahi güzeştesi terakim etmekte bulunduğu bahisle, kaza-i mezkurede mutasarrıf oldukları bağ, bahçe ve arazi-i sairelerinden kendilerine vefa edecek miktarın takdiriyle ita ve tefri’ kılınmış veyahut bazı kesane olan matlubun devr olunması veya güzeşte 3 sene mehil verilmesi hususu istid’a olunmuş olmağla şer’i şerif ve meclis maarifetiyle ruiyyet olunarak tebeyyün edecek hale göre, icabının icra ve iş’arı hususuna mübaderet eylemeniz siyakında şukka”

Trabzon, Erzurum, Bitlis, Sivas, vilayetleriyle Canik Sancağı’nda ziraat müfettişliği yapmış olan Nişan Antriyasyan, “Fındık Ziraati ve Ticareti” adlı eserinde, Osmanlı Devleti’nde fındığın nerelerde yetiştiği ve Giresun için ne anlam ifade ettiğini şu cümlelerle açıklamaktadır⁶⁷:

“Memalik-i Osmaniye’de fındık ziraati hemen Trabzon Vilayeti’ne münhasır ise de, İzmit Sancağı’nda, Yanya Vilayeti’nde, Makedonya’da ve Kıbrıs Adası’nda dahi makbul ve mergub nev’ileri yetiştirilmektedir. Trabzon Vilayeti’nde fındık en evvel Giresun Kazası’nda yetiştirilmiş olup, elyevm mezkur kazanın her ciheti umumiyetle bu ağaçlar ile mestur bulunmakta ve oradan mücavir nahiye ve kazalara dahi tevessü’ ve intişar ederek, hâlihazırda işbu vilayetin Bahr-i Siyah havzasında hemen umumiyetle her tarafta ziraati icra edilmektedir”.

Bayramoğlu Kazım ile Ragıb Ziya’nın beraber yazdıkları “Fındık Ziraati” adlı eserde ise, Osmanlı Devleti’nde fındık ziraatinin hakiki bir kıymet ve ticarî bir önem kazandığı yerler olarak Karadeniz sahili ve bilhassa Giresun ve Trabzon gösterilmiştir⁶⁸.

⁶⁶ BA. A.MKT.DV. No:208/59, 29 Rebiülahır 1278 (3 Kasım 1861)

⁶⁷ Nişan Antriyasyan, *Fındık Ziraati ve Ticareti*, İstanbul 1331, s.5

⁶⁸ Bayramoğlu Kazım-Ragıb Ziya, *Fındık Ziraati*, İstanbul 1928, s.6

Bu eserde Karadeniz sahilindeki şehirlerin yıllık fındık üretimleri en az ve en yüksek değer olarak şu şekilde verilmiştir⁶⁹:

	<i>En Az</i>	<i>En Çok</i>
Giresun	200.000	400.000 kantar
Trabzon-Vakfikebir	100.000	200.000 kantar
Akçaabat-Sürmene		
Of-Ordu	60.000	120.000 kantar
Tirebolu-Görele	50.000	100.000 kantar
Rize	30.000	50.000 kantar

XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile ilgili eserlerin tamamında, Giresun Kazası'nda en bol ve zahmetsiz yetişen ürün olarak fındık görülmektedir. Her sene bu fındıklardan 2-3 milyon kilonun ihrac edildiği, sivri ve tombul adıyla iki çeşit ürün olduğu ve kazaya en büyük fayda sağlayan bir ürün olduğu zikredilmektedir⁷⁰.

Trabzon Vilayeti'nde, fındık hasılatının en büyük ihracat iskelesi Giresun'dur. Diğerleri önemlerine göre, Merkez Vilayet, Ordu ve Tirebolu limanlarıdır. Bundan 25-30 sene önce vilayetin fındık mahsülü, kabuklu ve meyve niteliğinde ihrac edilmekteydi. İhracat ise, en fazla Mısır ve Rusya'ya yapılmaktaydı. Daha sonra fındığın kabuklu olarak değil, iç halinde ihrac edildiği görülmektedir. Nitekim Giresun'da hemen her evde el değirmenleri bulundurularak, bu değirmenlerde fındık iç hale getiriliyordu. Ancak bu yolla işlem gecikmekte, ayrıca iç yapılırken fındık zarar görmekteydi. Bu yüzden makinalaşmaya önem verilmiştir. Ancak Giresun halkı, ailecek işlerinden olacakları için şiddetle muhalefet etmişler ve Giresun'da fındık kırma makinalarının kullanılması biraz daha gecikmiştir. Ayrıca bu makinalar küçük fındıkları kırmadığından ikinci bir işlem gerekiyordu⁷¹.

Fındık kırma makinasını Giresun'a ilk defa getiren, Belediye Reisi Kaptan Yorgi Efendi'nin kardeşi Kaptan Divanis'tir. Divanis, makinayı Giresun'a getirmesi ve daha sonra kullanılması hakkında şu bilgileri vermektedir⁷²:

⁶⁹ Bayramoğlu Kazım- Ragıp Ziya, a.g.e. s.7

⁷⁰ V. Cuinet, *La Turquie*, s.68, TS. 1316 (1898), s.16, Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l Â'lâm V*, s.3935

⁷¹ Nişan Antaryasyan, *Fındık Ziraati ve Ticareti*, s.65,73-74

⁷² H. K. , *Fındık Ağaçları ve Mahsulü Hakkında Ma'lumat-ı Umumiye*, Trabzon 1314, s.27

“Bu makina bize 1.500 Frank’a mal oldu. Bunu kırdığı findıkları ayıklamak için Marsilya’da kadın başına yalnız 2 Frank yevmiye verildiğinden bundan sarf-ı nazarla makinayı Giresun’a getirmiştik. Bununla günde 150 kantar kadar findık kırıyorduk. Findığın küçük taneli olanları makina kırmadığından bunları ikinci defa bulgur ve yarma yapmak için evlerde kullanılan taştan ma’mul ufak el değirmenlerinde kırdırmak çaresini bulmuştuk. Bu usulün daha muvafık olduğunu olduğu anlaşıncı makinayı kullanmaktan sarf-ı nazar ettik. El değirmenlerinin isti’mâli o günden itibaren şâyi’ oldu. Böyle bir değirmende bir amele günde 40-50 kantar findık kırabilmektedir. Bu suretle kırılan findıklar kabuklarından tefrik olunmak için tekrar gündelik veriliyor, ki bu da istikşar edecek derecede değildir. Kadınlarla kızların ayıkladıkları iç findığın her 6 kıyyesine 1 kuruş ücret veriliyor. Bir kız günde 20’den 40 kıyyeye kadar, bir kadın 15’den 30 kıyyeye kadar findık içi ayıklayabilmektedir. Her 6 kıyye findık içi için 1 kuruş ücretten başka, her kadın ayıkladığı findığın kabuklarını da evine götürür. Bu sayede herkes bir senelik mahrukâtını ma’ ziyadeten tedarik etmiş olur.

Findık kabuğunun küsur mekâmında isti’mâli Giresun’da pek ziyade taammim etmiştir. Findık ayıklamak için aldıkları yevmiye ile fakir kızlar kendilerine cihaz (çeyiz) tedarik ediyorlar. Findık kırmak için Giresun’da yapılan bu el değirmenlerinden bir kaç tane Marsilya’ya da gönderilmişti. Orada bunları kullanamadılar. Bugün Giresun’da 300’den ziyade el değirmeni vardır. Findık içi sarfiyatı günden güne çoğalmaktadır. Bugün 100 kilo findık içi 68-70 Frank ediyor, en aşağı fiyat 50 Frank’tır, bundan daha ziyade tenzil etmez ve bu fiyata milyonlarla gönderilmiş olsa sarf olunur”.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında findık ticaretiyle uğraşan tüccar ve şirketleri üç grupta toplamak mümkündür: Türkler, Rumlar ve yabancı şirketler. Türklerden Feridunzâde Hacı Hasan, Sarımahmudzâde Eşref, Sarıalemdarzâde İsmail, Tacalizâde Mustafa, Hacıaliağazâde Kaşif, Rum tüccarları, Pisani kardeşler, Kaptan Yorgi, Mavridi oğulları, yabancı şirketler ise, İngiliz Vital Şirketi, Alman P.P. Danielsen ve J.J. Hochstrasser Şirketi olup, bu şirket 1852’den 1941 yılına kadar findık ticaretini sürdürmüştür. Findık ticaretinin önemli bir göstergesi de, incelenen dönemde şehirde 80 tane findık kırma makinasının olmasıdır⁷³.

⁷³ Mesut Çapa, “Millî Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun”, *Türk Kültürü Dergisi*, Temmuz 1998, sayı:423, s. 429

Fındıkların Avrupa piyasasında daha canlı renkte görünmesi için, kükürt dumanıyla fındığı boyayıp, parlak görünmesini sağlamak ilk defa Giresun'da tatbik edilmiştir. Daha sonraki yıllarda ise kabuklu fındık yerine, iç fındık ihracı yaygınlaştığından bu adetten vazgeçilmiştir⁷⁴.

1313 (1895) yılında Giresun Kazası'nda 360.000 kantar fındık mahsulü alınmıştır. Vilayetin diğer kazalarına bakıldığında, Giresun'a en yakın fındık üreten kaza, 55.000 kantarla Yomra Kazası'dır⁷⁵.

Trabzon salnâmelerinde işaret edildiği gibi, Giresun için bu kadar önemli olan fındık bahçelerinin çiftçiler tarafından diplerinin belleniş, toprağın havalandırılması yapılmadığından verimlilik onarın düşmektedir. Ayrıca çiftçilerin fazla sürgün ve dalları da ayıklamadıkları ifade edilmektedir⁷⁶.

Giresun'dan yapılan fındık ihracatı, "Şehrin Ticareti, Limanın Ticaretteki Yeri ve Önemi" kısmında verilmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası ekonomisinin göstergesi, fındığın yıldan yıla az veya çok olması ile iyi veya düşük fiyatlarla satılmasıdır⁷⁷.

Netice olarak fındık, incelenen dönemde Giresun için hayati bir öneme haizdir. Hem üretim miktarı, hem de yapılan ihracat bunun en kesin delilleridir. Ayrıca kaynaklardan fındık üretimi alanında hep Trabzon Vilayeti'nin adı geçmektedir. Ancak bu devirde Giresun bir kazadır ve Trabzon'a bağlıdır. Bu sebepten öncelikle Trabzon adı geçmektedir. Üretilen fındık miktarlarına bakıldığında, nerdeyse Giresun, vilayetteki diğer üretim yerlerindeki miktarı tek başına üretmektedir. Fındığın kendisinin yanında kabuğu da, önemli bir madde olarak yakacak için kullanılmaktadır. Çürük fındıklar ise, yağ üretiminde kullanılıp, ihrac edildiği görülmektedir. Ayrıca fındık kırma işiyle meşgul olan Giresun halkı ekonomik yönden de olumlu etkilenmiştir.

4.2.2. Diğer Ürünler

Giresun Kazası'nda üretimi birinci sırada yeralan fındığın yanında, şehir civarındaki bahçelerde de çeşitli ziraî faaliyetlerde bulunulmuştur. XVI. yüzyılda vergi gelirleri arasında bulunan ve bu yüzden ekonomik bir değer taşıdığı anlaşılan bazı

⁷⁴ H.K., *Fındık Ağaçları, ve Mahsulü Hakkında Malumat*, s.24

⁷⁵ H.K., a.g.e. s.31

⁷⁶ TS. 1319 (1901), s.192, 1321 (1903). s.226

⁷⁷ Besim Darkot, "Giresun" *İA.*, IV., s.789

ürünlerin yetiştirildiği görülmektedir. Bunlar, meyve, ceviz, hububat, sağan, sarımsak, kendir, nar ve üzümdür⁷⁸.

XIX. yüzyılda Giresun'da üretilen tarım ürünleri, şehrin ihtiyacını karşılayacak miktarda değildir. Bunu nedeni dağlık arazi yapısı ve toprağın taşlık, kayalık olmasıdır. En önemli sebebi ise nüfusun artmasına paralel olarak, varislerin çoğalması ve tarlaların küçük miktarlara ayrılmasıdır. Meyve ağaçları genellikle çok iyi yetiştirilmemiştir. Üzüm asması ağaçlara, özellikle karaağaç ve meşeye salıverilerek, bakımsız bir şekilde yetişmektedir. Sahilde biraz pirinç, iç taraflarda ise, arpa ve buğday üretilmektedir. Ayrıca çok fazla ekonomik bir değeri olmasa da yeşil fasulye, bakla ve bezelyenin üretildiği tespit edilmektedir⁷⁹.

Cuinet, 1890 yılına ait Giresun Kazası'nın tahmini olarak ziraî üretim miktarlarını şu şekilde göstermiştir⁸⁰:

Fındık (kilogram)	: 5.500.000
Mısır (kile)	: 350.000
Fasulye (okka)	: 1.500.000
Pirinç (id)	: 750.000
Meyve (lira)	: 12.000
Şarap Giresun (okka)	: 10.000
Şarap Bulancak (okka)	: 25.000

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nda sebze ve meyvelerin yanında tütün üretiminin de önemli miktarlarda olduğu anlaşılmaktadır. Kazada kurulmuş olan tekel idaresinin gelirleri 1 Mart 1889'dan 1 Şubat 1890'a kadar 530.000 kuruş olarak tespit edilmiştir. 1890 yılı içinde kazadaki 47 dönümlük bir alanı kaplayan tütün üretimi 6.300 kg olmuştur. Tütünler aşağıda ismi verilen şu 14 köyde üretilmiştir⁸¹:

Kepekeriş	Homurlu	Keyrez Selam
Hatuplu	Kuşkaya	Şeyh Musa
Yağmurca	Kevrez Urum	Küçük Ahmed
Kuzara	Tepekiriş	Kırkharman
Çal	Küçükhan	

⁷⁸ F. Emecen, "Giresun", s.81

⁷⁹ V. Cuinet, *La Turquie*, s.67

⁸⁰ V. Cuinet, a.g.e. s.68

⁸¹ V. Cuinet, *La Turquie*, s.74

⁸² TS. 1321(1903), s.181

Giresun ve civarında bir hayli üzüm yetişmesine rağmen, bağcılık pek ilerleyememiştir. Yetiştirilen üzümler genelde şarap yapımında kullanılmıştır. Özellikle Bulancak'ta yetişen üzümlerden elde edilen şaraplar kaliteli olup, ihrac edilmektedir⁸².

Ordu ve Tirebolu Kazaları'yla birlikte Giresun Kazası'nda da bazı yerlerde, dere ve ırmaklar civarında çeltik tarlaları meydana getirilerek üretim yapılmıştır. Ancak bu tarlalardan dolayı sıtma gibi çeşitli hastalıklar meydana gelmiş, insanlar öldüğü için, Trabzon Vilayeti'nce bu kazalardaki çeltik ziraati yasaklanmıştır⁸³.

25 Haziran 1869 tarihli bir belgede, Samsun ve Trabzon Sancaklarına bağlı 8 kazada memleket sandıklarının kurulabilmesi için, bu kazalarda en fazla yetiştirilen ürünlerin kırkta biri alınması kararlaştırılmıştır. Bu kazalardan birisi de Giresun'dur⁸⁴.

Kazada, ziraî faaliyette kullanılacak olan tohum ve fidanların bazıları dışardan getirilmektedir. Nitekim, Giresunlu Hacı Ahmed'in arzında, kendisine gümrükten geçerek gelecek olan tütün ve dut tohumlarıyla üzüm ve incir fidanlarının ulaşmadığını Dahiliye Nezareti'ne bildirmiştir. Dahiliye Nezareti'nden Trabzon Vilayeti'ne gelen emirde, kişiye gerekli yardımın yapılması belirtilerek, durumun Giresun Kaymakamlığı'na tebliği istenmiştir⁸⁵.

Osmanlı Devleti'nin bir çok vilayetinde olduğu gibi Trabzon Vilayeti'nde dolayısıyla Giresun Kazası'nda da tütün kaçakçılığı had safhaya ulaşmıştır. Nitekim Muharrem 1327 (Şubat 1909) tarihinde Mâliye Nazırı'nın, Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, bu durum açıkça görülmektedir. Dahiliye Nezareti ise, durumun ciddiyetinden bahisle Mâliye Nezareti'ne cevaben, kaçakçıların yakalanması için askerî tedbirlere gerek olduğunu belirtip, Giresun'daki tütün kaçakçılığı hakkında şu bilgileri vermiştir⁸⁶:

“... Giresun'da kaçakçıların 70-80'i bir arada müsellâh olarak keşt ü güzar etmekte oldukları ve maslahat- ı sairenin ahvali dahi bu merkezde bulunduğu beyanıyla kaçakçılığın men'iyle asayişin muhafazası ya jandarma kuvvetinin tezyidine veya

⁸³ TS. 1321(1903), s.141

⁸⁴ “... her kazanın mevkiine ve kabiliyet-i araziyesine göre duhan ve hinta ve fasulye ve pirinç ve mısır ve fındık ve üzüm ve portakal ve keten bezi gibi en ziyade yetişmekte olan mahsulat ve hububat-ı ma'mulattan kırkta bir alınarak hasılatıyla Samsun Kasabası'nda ve Samsun ve Trabzon Sancakları'na tabi sekiz kazada memleket sandıkları kışadı...” BA. TAD. No:930, s.38 15 Rebiülevvel 1286 (25 Haziran 1869)

⁸⁵ BA. DH.İD. No:59/7, 28 Zilkade 1328 (1 Aralık 1910)

⁸⁶ BA. DH.İD. No:110/6, 22 Zilkade 1330 (2 Kasım 1912)

bunların süvari ve seyyare asakir-i nizamiye ile ta'kibine tevkif bulunduğu bildirilmiş ve şimdilik jandarma miktarının tezyidi mümkün olamayacağı gibi kuvve-i askeriye itası için Harbiye Nezareti Celilesi'ne vuku'bulacak iş'ara dahi mükerreren vaki olduğu üzere jandarma kuvvetinin emr ü takipte kifayetsizliği bi'l-fiil sabit olmadıkça, kuvve-i askeriye itası mümkün olamayacağı cevabı verileceği tâbi olup, halbuki tütün hasılâtında bu sene görülen tenakus 160.000 lira raddesinde bulunduğu geçende Reji Müdüriyeti tarafından ifade edilmesine nazaran bu seneki tenakus-ı varidâttan dolayı idare-i mezkurece tazminat talep edilmesine münhal bulunmuş olmağla zarar-ı hazineye mevcut olan kaçakçılığın men'i için Vilayet-i Müşarünilayha'dan vuku'bulacak muavenet-i askeriye talebinin bilâ nakil terdici zımnında icab edenlere evamir-i kat'iyeye itası hususatin Nezaret-i Celileleri'nce suret-i münasibede Nezaret-i Müşarünilayha'ya iş'arı menut-ı himem-i aliyye-i nezaretpenahileridir”.

1328 (1910) ve 1329 (1911) yıllarında Trabzon ve Erzurum'dan Rusya'ya buğday ihrac edildiği görülmektedir. 1330 (1912) yılında Rusya tarafından tekrar buğday istenmiş, bu istek kabul görmemiştir. Çünkü bu yılda Trabzon, Lazistan ve Giresun'da fazla miktarda buğday yetişmemiş, ihtiyaç fazlası ihrac edilebilecek ürün olarak fasulye bildirilmiştir⁸⁷.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nın ziraî faaliyetleri ancak şehrin ihtiyacını karşılayacak durumdadır. Buna rağmen çeşitli sebze ve meyvelerin az miktarda da olsa ihrac edildiği tespit edilmektedir⁸⁸.

4.3. HAYVANCILIK

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nın 4 nahiyesiyle birlikte toplam arazisi 2.121.548 dönümdür⁸⁹. Kazanın büyük bir miktarı, 1.103.080 dönümü yaylak, kışlak ve meraların oluşturduğu görülmektedir. Meraların kazada çok fazla olması küçükbaş hayvancılığı biraz daha geliştirmiştir. Nitekim, 1899 yılında Giresun limanından 69.520 adet koyun, 86.740 kıyye keçi ve koyun derisi, 4.900 kıyye yün ihrac edilmiştir⁹⁰. 1900 yılında ise, 3.140 adet koyun, 6.370 kıyye yün ihrac edilerek, şehre önemli bir gelir getirmiştir⁹¹.

⁸⁷ BA. DH.İD. No:101/40 6 Cemaziyelevvel 1332 (2 Nisan 1914)

⁸⁸ Bkz. Şehrin Ticareti ve Limanın Ticaretteki Yeri ve Önemi.

⁸⁹ TS. 1319 (1901), s.215, 1321 (1903), s.478

⁹⁰ TS. 1319 (1901), s.227

⁹¹ TS. 1321 (1903), s.463

Giresun Kazası'nda hayvancılığa paralel olarak, zaman zaman hayvan hastalıklarının da meydana geldiği tespit edilmektedir. Nitekim 17 Ekim 1870 tarihli bir belgede, Giresun ile birlikte diğer bazı kazalarda görülen hayvan hastalığı tamamen önlenmiştir⁹².

Cuinet 1890'larda Giresun Kazası'ndaki hayvancılıkla ilgili olarak şu bilgileri vermektedir⁹³:

Kıyıya yakın kesimlerde hayvan yetiştiriciliği ile az ilgilenilmekte, ama bu tarım endüstrisi bölgenin iç kesiminde, büyük otlaklarla kaplı yüksek kesimlerde çok önemli bir yer tutmaktadır. Mevsimin kötü gittiği zamanlarda, sık sık yeşillikten mahrum kalınır, çünkü çayırliklara hiç bir bakım ve özen gösterilmemekte, bu durum kış mevsiminde hayvanları aşırı derecede zayıflatmakta ve cılızlaştırmaktadır. Bu olaydan ulaşım işlerinde kullanılan atlar, katırlar ve merkepler bile nasibini alır. Tarım işleri için genellikle öküzler kullanılır".

Kazada ehlileştirilmemiş olarak bulunan ve şehri sık sık rahatsız eden hayvanlar çakal, yaban domuzu, karaca, geyik, vahşi kedi, kirpi, köstebek ve samur olarak verilmiştir⁹⁴.

1318 (1900) yılında kazada bulunan hayvanlar ve miktarları şu şekildedir⁹⁵:

İnek	: 11.810
Öküz:	: 1.969
Koyun	: 43.479
Keçi	: 5.736
Manda	: 695
Deve	: -
Beygir	: 1.616
Ester (katır):	1.694
Merkep	: 249
Toplam	: 73.248

⁹² "Giresun ve Ordu ve Of ve Tirebolu Kazalarıyla bazı nevhade bir güne hayvanat hastalığından eser kalmadığı fakat Vakıfkebir Nahiyesi'nde hastalığın zuhur etmesiyle medavât-ı lazimenin icra kılınmakta olduğu beyanına dair 15 Receb 1287 tarihli Trabzon Valisi'nin Tahrirâtı". BA. V.G.-G.D. Trabzon. Gelen No:187 s.382, 21 Receb 1287 (17 Ekim 1890)

⁹³ Cuinet, *La Turquie*, s.68

⁹⁴ Cuinet, a.g.e. s.70

⁹⁵ BA. Y.MTV. No:252/303, 13 Şevval 1321 (2 Ocak 1904)

1319 (1901) yılına ait salnâmede Trabzon Vilayeti'nin tamamında bulunan hayvan miktarları verilmiştir. Bu listede Giresun Kazası ve 4 nahiyesindeki hayvan miktarları şu şekilde gösterilmiştir⁹⁶:

	<i>Merkep</i>	<i>Ester</i>	<i>Beygir</i>	<i>Keçi</i>	<i>Koyun</i>	<i>Öküz</i>	<i>İnek</i>	<i>Toplam</i>
Giresun Kazası	140	450	400	120	11.637	200	1.300	14.247
Keşap Nahiyesi	15	70	140	3.574	15.951	210	2.350	22.310
Akköy Nahiyesi	5	240	270	294	5.396	175	1.100	7.480
Piraziz Nahiyesi	5	342	604	1.199	10.817	833	1.407	15.257
Kırık Nahiyesi	5	107	149	549	5.678	401	765	7.654

İncelenen dönemde Giresun Kazası'nda arıcılığında yapıldığı tespit edilmektedir. Nitekim, 18 Aralık 1861 tarihli belgede, Giresunlu Ömer Ağa, arıcılıktan dolayı payına düşen miktarı alamamış ve bir arzuhalde durumu yetkili mercilere bildirmiştir. Arzuhale cevap olarak şu karar gönderilmiştir⁹⁷:

“Asakir-i Bahriye-i Şahâne mülazimlerinden Giresunlu Ömer Ağa'nın takdim eylediği arzuhalde, Giresun Sancağı'nda Pazarsuyu Kazası'na ait Tepeköy Karyesi sakinlerinden Sağıroğlu Yorgi zimmetinde 14 senelik koğan hasılâtından 30.000 kuruş kıymetli matlub olup, Mumailleh bu kere muhasebe-i lazimenin ruiyyetiyle meblağ-ı mezburda istifade etmek üzere bu kere ol tarafa arz edeceğinden iktizasının icrası hususu istid'a olunmuş olmağla şer'i şerif ve meclis maarifetiyle muhasebe-i mezkurenin bi'l- rüeya tebeyyün edecek alacağının kâmilten tahsiliyle ihkâk-ı hakk ve keyfiyetin iş'arı hususuna himmet eylemeniz siyakında şukka”.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nda hayvancılık adına en önemli gelişme küçükbaş hayvancılığında, özellikle koyun yetiştiriciliğinde görülmektedir. Büyükbaş hayvancılık ise, ihtiyaçları karşılayacak düzeyde yapılmıştır.

⁹⁶ TS. 1319 (1901), s. 88-89

⁹⁷ BA. A.MKT.DV. No:213/13, 16 Cemaziyelahir 1278 (19 Aralık 1861)

4.4. ORMAN GELİRLERİ

Giresun Kazası'nın önceki zamanlarda olduğu gibi, XIX. yüzyılda da arazi olarak yarıya yakını ormanlarla kaplıdır. Cuinet, incelenen dönemde Giresun ormanları hakkında şu bilgileri vermektedir:

Giresun Kazası'nın yaklaşık yarısı yetişmiş büyük ağaçlı ormanlarla kaplıdır. Ayrıca geniş alanlar fındık, kiraz ve diğer meyve ağaçları ile kaplanmıştır. Arazinin sarp, engebeli ve dalgalı yapısı gözönüne alındığında, bu bölgenin çok güzel ve ormanlık görünümü hakkında bir fikir edinilebilir ki, onun yanında İsviçre'nin dağlık kısımları dalgalı ovalar gibi görünebilir⁹⁸.

Trabzon salnâmelerinde, Giresun Kazası'nın ormanları olarak kazaya üç saat mesafede bulunan Kenkena, Akkakrik ve Şeba ormanları görülmekte olup, ağaç çeşitleri ise meşe, köknar ve çam ağaçlarıdır⁹⁹.

Giresun Kazası'na bağlı Akköy ve Keşap Nahiyeleri'nde de kayda değer ormanların olduğu tespit edilmektedir. Akköy Nahiyesi'nde Çaldağı, Keçilik, Yoğunyokuş, Elmalıdağ ve Bozokdağı denilen, sahilden 10 saat mesafede birbirine paralel 5 adet ormanın ismi geçmektedir. Bu ormanlarda genelde çam, doruk bulunur. Bazı yerlerinde ise meşe, yaygın, karaağaç gibi ağaçlar mevcuttur. Bu ormanlara ulaşmada yol problemi olduğu için yararlanılamamıştır¹⁰⁰.

Keşap Nahiyesi'nde ise, Erka, Karatepe, Çal, Eyükalak ve Kabalacık isimlerinde 5 tane orman olup, gürgen, çam, meşe ve kestane ağaçları bulunmaktadır¹⁰¹.

Ormanlardaki ağaçların gelişigüzel kesilmemesi ve ormanla ilgili her türlü faaliyetin sorumlusu olarak kaza merkezlerinde korucular görev yapmışlardır. 1874 yılında Giresun ormanları korucusu olarak Abdüllatif Efendi, 1876'da ise, Hacı Latif Efendi bulunmaktadır¹⁰².

Cuinet'in bilgilerine göre, Giresun Kazası'nda kıyıya yakın yerlerde çok miktarda söğüt, kaynağacı, meşe, ceviz, selvi bulunmaktadır. Daha uzak kısımlarda ise, çok zengin güzel ormanlar mevcuttur. Başlıca ağaç türleri: Çam, köknar, karaçam,

⁹⁸ Cuinet, *La Turquie*, s.69

⁹⁹ TS. 1286 (1869) s.95, 1287(1870) s.134, 1288 (1871) s.145, 1290 (1873) s.114-115

¹⁰⁰ TS.1286 (1869) s.96, 1290 (1873) s.115

¹⁰¹ TS.1288 (1871) s.145, 1290 (1873) s.115

¹⁰² TS. 1291 (1874) s.67, 1293 (1876) s.96

gürgen, dişbudak, meşe, karaağaç ve şimşirdir. Cuinet ayrıca ormanların durumu ve önemi hakkında şu görüşlere yer vermektedir¹⁰³:

“Ne yazık ki, düzenli bir şekilde işletilmenin eksikliğinden dolayı bakımsız ve kaderin terkedilmiş bu ormanlar her yıl azalmaktadır. Onlara iyi bir düzen vermek için acele edilmezse, yakın bir gelecekte ormanların yok olacağını düşündürmektedir. Bununla birlikte biraz bakım, ciddi ve düzenli bir işletme yoluyla yeniden ormanlar canlandırılabilir. Ormanlar, bölge insanlarına olduğu kadar, devlete de madenler kadar iyi ve tükenmez bir gelir kaynağı sunacaktır”.

1316 (1898) tarihli Trabzon Vilayeti Salnâmesi’nde 1315 (1897) yılına ait Giresun ormanlarının gelirleri, masrafları, memur sayıları, hektar miktarları ve hangi tür ağaçların bulunduğu verilmiştir. Buna göre çizelge şu şekilde oluşmuştur¹⁰⁴:

Gelirleri	: 91.219 kuruş
Masrafları:	: 14.202 kuruş
Görevli Memur:	:1 Süvari, 1 Tezkere Muharriri 2 Piyade, 2 Ondalık Memuru
Hektarı	: 100.000
Ağaç Çeşidi	: Köknar, Kayın, Kestane, Çimşir

1316 (1898) yılında Giresun Kazası’nda bulunan mîrî ormanlardan elde edilen gelir 110.585 kuruş 20 paradır. Gelirin elde edildiği ağaçlar; meşe, köknar, kestane, karaçam, gürgen, sendeyan, karaağaç ve şimşirdir¹⁰⁵.

1318 (1900) yılında ise, Giresun ormanlarından elde edilen gelir, teferruatlı olarak şu şekilde gösterilmiştir¹⁰⁶:

	<u>Kuruş</u>	<u>Para</u>
Öşr	1.532	10
Orman Hakkı	25.413	25
Yük Resmi	1.458	-
Eşcar Bedeli	106.695	5
Devair-i Resmiye	378	25
Otlakiye	2.273	-

¹⁰³ V. Cuinet, *La Turquie*, s.69-70

¹⁰⁴ TS. 1316 (1898) Çizelge şeklinde verilmiş olup, sayfa numarası bulunmamaktadır.

¹⁰⁵ TS. 1319 (1901), s.231

¹⁰⁶ TS. 1321 (1903), s.483

Ceza-i Nakdi	-	-
Muayene ve Mütferrika	2.235	35
İhbariye	2.645	15
Masarıfindan İstirdat	-	-
Emanet	-	-
Mütferrika	1.702	-
Yekün	144.363	35

1316 (1898) yılında Giresun Kazası'nda zamanın teknolojisine uygun inşâ edilmiş kereste fabrikasının faaliyette bulunduğu ve ticarî hacminin yüksek olduğu tespit edilmektedir¹⁰⁷.

Kazada bulunan vakıf ve mîrî ormanların korunmasına azami derecede dikkat edilmiştir. Nitekim Giresunlu tüccarlardan İlyas Efendi, daha önce Giresun'un nahiyesi olan Kırık Nahiyesi'ndeki vakıf ormanına müdahalede bulunmuş ve mahkemeye sevk edilmiştir¹⁰⁸.

2 Kasım 1911 tarihli bir belgede, Kırık Nahiyesi'nde Şeyh Mustafa Zaviyesi'ne ait olan vakıf ormanlarının, Kurtulmuş Köyü sakinleri tarafından tarla açmak ve kulubeler yapmak için tahrip edildiği görülmektedir. Tahrip edilen alan 243 dönüm olup, belgede isimler verilerek karşılırlarına, kaç dönüm ormanı yakıp yerine tarla yaptığı belirtilmiştir. Kırık Nahiyesi Müdürü Mehmed Halis 7 Eylül 1326 (20 Eylül 1911) tarihinde bu durumu Karahisar-ı Şarkî Mutasarrıflığı'na şu şekilde bildirmiştir¹⁰⁹:

“... Yukarıda isimleri yazılı zatlar Şeyh Mustafa Zaviyesi'ne meşrut vakıf ormanlarından Keneke Karyesi'nde vaki Çambeli mevkiindeki ormandan, tarihinden 7-8 sene mukaddem kat'iyet ve tahribât icrası suretiyle tarla açarak hazineye zarar verilmiş, merhumların Kurtulmuş Karyesi'nde idarelerine kat'i emlak ve arazileri bulunduğu ve mahal-i mezkurla hiç bir güne alakaları olmadığı halde, âhır kazadan gelerek arazi

¹⁰⁷ TS. 1316 (1898), s.192

¹⁰⁸ “Giresun tüccarından İlyas Efendi'nin Kırık Nahiyesi dahilindeki Şeyh Mustafa Zaviyesine merbut vakıf ormanı ile diğer mîrî ormanlarından hilaf-ı nizam olarak 1323 ve 1324 senelerinde istihsal eylediği ruhsatıyla tezkereleri mucibince kat'i ve sevk eylediği ağaçlar için sene-i hâliyede tekrar nakliye ilam ve harcı alarak sevkıyat yaptığı hakkında muamele-i kanuniye icra edilmek üzere meclis-i mezkur kararıyla mahkemeye sevk edilmiştir”. BA. DH.İD. No:92/1, 12 Ramazan 1328 (17 Eylül 1910)

¹⁰⁹ BA. DH.İD. No:2/14, 10 Zilkade 1329 (2 Kasım 1911)

edinmek fikriyle ormanları tahrib ve tarla küşad eylemleri nedeniyle ve burada kaldıkları müddetçe yine zarar vereceklerinden, bu zatlara mahal-i mezkurdan kaldırılarak karyelerine iadesi, ormanların temin-i selameti zımında lüzum ve hususuyla şimdiki iskân etmiş oldukları mahalin üst tarafında Kaleyanı Mevkiinde Erzurumluoğlu Mustafa ve Buçukoğlu Ömer ve Deli Hasanoğlu Ahmed Hoca taraflarından orman derununda birer kulübe inşa edilerek güzlük ve yaylak yapmak bahanesiyle ikamet etmekte bulundukları görüldü ... Ormanların hâl-i harâbîden vekayesi için şahısların inşa etmiş oldukları kulübelerin yıkılması ve bu arazilerin yeniden ormanlara tevdi hakkında”.

Görüldüğü gibi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nda zengin sayılabilecek ormanlar mevcuttur. Ancak ormanlara kadar ulaşan yollar henüz yapılmadığından işletmeleri yeterli olmamıştır. Buna rağmen az da olsa, ormanlar Giresun ekonomisine hizmet etmiştir.

4.5. MADEN GELİRLERİ

Maden yönünden tarih boyunca Giresun'un çok zengin yatakları olmasa da önemli bir merkez olduğu görülmektedir. En eski çağlardan beri bölge, maden yataklarıyla tanınmıştır. Eski çağlarda kıyılarda oturanlar geçimlerini başlıca balık avcılığı ile sağlamışlar, iç bölgelerde oturanlar ise, genelde madenlerin işletilmesi sonucunda hayatlarını kazanmışlardır. Bu eski işletmeciliğin kalıntıları mevcuttur. Çeşitli yerlerde çok eski bir dönemin dehliz ve oyukları hâlâ görülmektedir¹¹⁰.

Giresun madenlerinin önemine dikkat çeken Şemseddin Sâmî şu bilgileri vermektedir¹¹¹: “Karadeniz sevhilinin o ciheti ezmend-i kadimeden beri kesret-i madeniyle meşhur olup, vaktiyle çıkarılmış madenlerin yerleri görülmektedir. Keşap Nahiyesi'nde sahilden 3 saatlik mesafede Yivdincik Karyesi'nde pek zengin bir kurşun madeni bulunup, ancak imtiyaz-ı resmiyesi alınmamıştır. Kazanın sair taraflarında dahi simli kurşun, bakır, antimon, manganez, demir vesair madenler bulunduğu muhakkaktır”.

¹¹⁰ V. Cuinet, *La Turquie*, s.68

¹¹¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs'ul Âlâm*, s.3935-3936

Trabzon Vilayeti Sslnamelerinde, Giresun madenlerinin önemi vurgulanarak, daha imtiyazların verilmediğinden bahisle, işletilmesi durumunda büyük bir kazanç sağlanacağı belirtilmektedir¹¹².

Giresun'da tesadüf sonucu maden yatakların bulunduğu görülmektedir. Nitekim, yol çalışmalarında bulunan, Trabzon Vilayeti baş mühendisi tarafından halis bir mermer madeni keşfedilmiştir¹¹³

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin çağın gereklerine uygun bir madencilik anlayışına sahip olmadığı görülmektedir. Hatta devletin iktisadî hayatında, maden sektörünün önemli bir yerde olmadığı, devletin gayr-ı safi milli hasılâtında da yüzde birini bile bulmadığı tespit edilmektedir¹¹⁴.

Tanzimat sonrasında madenciliğin daha iyi durumlara getirilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Madenlerin mülkiyeti ile ilgili ilk düzenleme 1858 Arazi Nizamnâmesi ile sağlanmış, daha sonra 17 Temmuz 1861 tarihinde yeni bir Maâdin Nizamnâmesi hazırlanmıştır. Bu çalışmalarla maden sektörünün canlandırılmasına çalışılmıştır¹¹⁵.

1869 yılında, 1810 tarihli Fransız Maden Kanunu esas alınarak yeniden bir kanun meydana getirilmiştir. Bu kanun ile maden işletmeciliği kârlı bir hâle getirilmiş, işletme sahipleri madenin rezervi ve çıkarılma güçlüğü ne göre yüzde 1'le yüzde 5 arası bir payı hükümete vermeleri kararlaştırılmıştır¹¹⁶.

1290 (1875) yılında Giresun Kazasının, bir sene zarfında sarf olunması me'mul bulunan 900 adet bakır ve 600 adet şeybe mahsusu için 500 adet izinnâme evrakının celbine lüzum görünmüştür¹¹⁷.

Osmanlı Devleti'nde madenlerin işletilmesi hakkında son nizamnâme 1916 yılında yapılmıştır¹¹⁸.

¹¹² TS. 1286 (1869), s.87, 1287 (1870), s.115-116, 1288 (1871), s.127, 1289 (1872), s.120, 1316 (1898), s.160

¹¹³ TS. 1287 (1870), s.115.

¹¹⁴ Abdullah Saydam, "Osmanlı Madenciliği ve XIX. Yüzyılın Ortalarında Trabzon'daki Maden Ocakları" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Samsun 1991, sayı:6, s.256

¹¹⁵ A. Saydam, a.g.e. s.257

¹¹⁶ J. Stanford Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, (çev. Mehmet Harmancı) II, İstanbul 1975, s.287

¹¹⁷ G.Ş.S. No:1404, s.261, 9 Şubat 1290 (21 Şubat 1875)

¹¹⁸ *Cumhuriyetin Onuncu Yılında Giresun 1923-1933*, Giresun Ticaret ve Sanayi Odası, Giresun 1933, s.252

Sultan II. Abdülhamid, Devletin iktisadî hayatının düzelmesi için, diğer alanlarda olduğu gibi, madencilik çalışmalarında da etkili olmak için Orman, Maâdin ve Ziraat Nezareti'ni kurmuştur. Bu nezaretin çalışmalarından birisi de, yabancılara yeni madenler arayıp bulmak ve işletmek için imtiyazlar verilmesidir. Bu imtiyaz 99 yıla kadar çıkarılmış ve vergi yerine çıkarılan madenin yüzde 25'inin devlete bırakılması sağlanmıştır¹¹⁹. Nitekim böyle imtiyazların Giresun'da da verildiği görülmektedir.

Şebinkarahisar Sancağı'na tâbi Lice adındaki simli kurşun madeni sahiplerinden Abraham Todor, madenden çıkaracağı cevherin kâl ve tasfiyesi için Giresun Kaymakamlığı dahilinde Uzundere Köyü'ndeki bir araziye münasip görmüş ve arazi sahibi olan Osmanlı teb'asından Todoroglu Vasil'e müracaat etmiştir. Vasil'in isteği üzerine Maden İdaresi tarafından tanzim olunan ruhsatnâme, Maden Nizamnâmesi'nin kalhâne ve fabrikalar ait kısmına uygun görüldüğünden Şura-yı Devlet'te kabul edilmiştir. Bu ruhsatnâmeye göre, ferman harici olarak bir kereye mahsus 30 adet 100'lük altınla, kalhânenin yapılacağı arazi için senelik 40 kuruş kira vermesi kararlaştırılmıştır¹²⁰.

XIX.yüzyılın ikinci yarısında Giresun madenlerinin yerli müteşebbüsler tarafından işletilmediği, tamamının yabancı uyruklu kişilere ya da Osmanlı Devleti'nin vatandaşı olan gayr-ı müslimlere imtiyazlar olarak verildiği görülmektedir.

Giresun Kazası'nın Akköy Nahiyesi'ndeki Kavaklıkara, Kurt ve Büyüktepe mahallerinde bulunan simli kurşun madeninin işletme imtiyazı Kirkor Yakutçıyan'a verilmiştir. Bu imtiyaz verilirken hem işletmecinin hem de devletin zarara uğramaması için azami dikkat edilmiştir. Ruhsatnamede şu kararlara yer verilmiştir¹²¹:

“Meclis-i Maden'in mazbatası mealinden müsteban olduğu vechle maden-i mezbur inde'l-tahlil yüzde 32 kurşunî ve onbinde 1.5 tesbitinde gümüş havi olarak şayan-ı imal idüğü ve işbu madenin işletilmesinde yalnız mahsur-ı askerî bulunduğu ve taleb-i imtiyaz Merkum Kirkor Yakutçıyan'ın bu işe iktidarı bulunduğu anlaşılmasına binaen maden-i mezbureden ihraç olunacak cevherin kıymet-i hakikiyesi üzerinden aynen ve nakden yüzde 5 resm-i nisbîve haritasından muayyen ve mahdur olan arazinin beher dönümünden senevî 5 para resm-i mukarrer istifa eylemek ve maden

¹¹⁹ J. S. Shaw, a.g.e. s.288.

¹²⁰ B.A. İ.Ş.D. No:975, 25 Zilkade 1288 (5 Şubat 1872).

¹²¹ BA. İ.M.V. No:7/51, 21 Rebiülahir 1303 (27 Ocak 1886)

nizamnâmesiyle nizamât-ı haliye ve müstakbelen Devlet-i Aliyye'ye tamamiyle teb'eyyün olacak şartı ve şerait-i seninde-i müteferria ile feshine ahd tarihine itibaren ve tuffesine 9 sene müddetle maden-i mezkurun imali hususunun merkum Kirkor Yakutçıyan uhdesine ba imtiyaz ihalesi tezekkür kılındı”.

Giresun Kazası'nın Keşap Nahiyesi'nin Çakırlı, Karabulduk, Valid ve Yivdincik köylerinde bulunan simli kurşun ve antimon madenlerinin 99 sene müddetle işletme imtiyazı, İstanbul Ticaret Odası üyelerinden Dimitraki Efendi'nin kefilliyle, Yunanistan Devleti vatandaşı Mösyö Leonidas'a verilmiştir. Bu ruhsatnâmede de devletin çıkarlarının korunduğu görülmekte olup, şu kararlar alınmıştır¹²²:

“İşbu mazbata-i mezkur mukavelenâme layihasının minderecatı haritasında gösterilen hudut dahilinde mârû'l-beyan simli kurşun ve antimon madenleri imal olunmak ve tahsis edilen 2.103 cerib arazinin beher ceribi için 10'ar kuruş hesabıyla senevî 21.030 kuruş resm-i mukarrer ita ve hasılâtının yüzde 5 resim nisbine ifa kılınmak ve tayin olunan 2 sene müddet zarfında zikrolunan madenler küşad ve imal olunmaz ise, ihalesi fesh edilmek ve ferman harcı olarak bir def'aya mahsuben 200 Osmanlı altını verilmek şartlarını ve şerait-i saireyi ve şartnâme layihası dahi fennen lazım gelen mevadı havi olacağı gibi bunların mahtubatı maden nizamnâmesi ahkamına muvafık bulunduğu inde'l- tatbik anlaşıldığından zikrolunan madenlerin Mumaileyh Mösyö Leonidas uhdesine ihalesi tensib kılındığı gösterilmiş ve suret-i karar, muvafık-ı hal ve maslahat olarak hey'etce de tasvib edilmiş olmağla ber mucib mazbata ifa-i muktezasının zeylen bâ mazbata arz ve istizaları müttehiden tezekkür kılındı”.

Giresun madenlerinin sadece işletme imtiyazlarının değil, keşif yapmak amacıyla da yabancı uyruklu kişilerin geldiği görülmektedir. Nitekim, kaza dahilinde bulunan Yomrahisar ve Homurlu köylerindeki madenleri keşfetmek üzere, İstanbul'dan almış olduğu mürûr tezkeresiyle Giresun'a gelen Belçikalı bir zat çalışmalarda bulunmuştur¹²³. Yine keşif çalışmaları için Almanya vatandaşı bir kişi de Giresun'a gelerek araştırmalar yapmıştır¹²⁴.

Akköy Nahiyesi'nin Boztekke Köyü'ndeki arazide bulunan simli kurşun, bakır, çinko ve manganez madenlerini işletmek isteyen Almanya Devleti vatandaşı Baron

¹²² BA. İ.M.V. No:30/63, 23 Receb 1305 (4 Nisan 1888)

¹²³ BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen, No:188, s.370, 17 Teşrin-i Sâni 1323 (30 Kasım 1907).

¹²⁴ BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen, No:188, s.373, 7 Zilkade 1325 (10 Aralık 1907)

Frederik Kuşenberg'in talebi, Orman, Maadin ve Ziraat Nezareti tarafından incelenmiş ve maden nizamnâmesinin 23. maddesi gereğince imtiyazın verilmesi için Şura-yı Devlet'e havale edilmiştir¹²⁵.

Giresun'da ikamet edip maden işleriyle uğraşan gayr-i müslimlerin başka taraflarda da maden işletmeciliğine giriştikleri görülmektedir. Nitekim, Giresun'da oturan Mavridi Panayut Efendi, Gümüşhane Sancağı'nın Torul Kazası'na bağlı Kürtün Nahiyesi'ndeki Küvil ve Çatak köylerindeki bakır madeni ocağının yüzde 45 hissesini almış ve Maden Nizamnâmesi'nin 23. maddesi gereğince onaylanmıştır¹²⁶.

1321 (1903) tarihli Trabzon Vilayeti Salnâmesi'ne göre, kazada sadece üç maden ocağının işletilmekte olduğu tespit edilmektedir. Bunlar şu şekilde gösterilmektedir:

	Piraziz	Keşap	Akköy
Madenin İsmi	Manganez	Simlikurşun ve Antimon	Bakır
İmtiyaz Sahibi	Mösyö Piracivani	Mösyö Leondidaz	Mösyö Tomas
İhale Tarihi	28 muharrem 1297 (11 Ocak 1880)	7 Şaban 1305 (19 Nisan 1888)	29 Şaban 1305 (11 Mayıs 1888)
Senelik Vergisi	923 Kuruş	21.035 Kuruş	5.163 Kuruş

Kanunnâmedeki şartları yerine getirmeyen işletme sahiplerinin imtiyazları da devlet tarafından fesh edilmiştir. Nitekim, Giresun Kazası'na bağlı Piraziz Nahiyesi'ndeki Abdal Suyu adlı mahalde bulunan manganez madeninin imtiyazı, Amerika Cumhuriyeti vatandaşı Mösyö Praçivani ile İngiltere Devleti vatandaşı Mösyö Lafonten'e 21 Muharrem 1297 (4 Ocak 1880) tarihinde verilmiş, ancak imtiyaz şartnâmelerini yerine getirmedikleri için imtiyazları fesh edilmiştir¹²⁷.

Giresun Kazası'nın Pozan mevkiinde bulunan ve 14 Kanun-ı Sani 1327 (27 Ocak 1912) tarihinde Haydarpaşa Gümrüğü Tahrirat Başkâtibi Ahmed Tevfik Efendi'ye ihale edilen, simli kurşun madeninin imtiyazı Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararları ile fesh olunmuştur¹²⁸.

6 Cemaziyelevvel 1303 (10 Şubat 1886) tarihinde Akköy Nahiyesi'ndeki Ada Köy'de bulunan simli kurşun madeninin imtiyazı Osmanlı Devleti vatandaşı Kirkor

¹²⁵ BA. İ.M.V. No:137/15, 20 Muharrem 1328 (1 Şubat 1910).

¹²⁶ BA. İ.M.V. No:184, 6 Safer 1332 (4 Ocak 1914)

¹²⁷ BA. DUİT No:17-1/4, 14 Receb 1334 (17 Mayıs 1916); BA. İ.M.V. No:242, 12 Receb 1334 (15 Mayıs 1916)

¹²⁸ BA. İ.M.V. No:241/49, 12 Temmuz 1331 (25 Temmuz 1916)

Yakutçıyan'a verilmiş, 29 Rebiülevvel 1336 (12 Ocak 1912)'da Şura-yı Devlet kararıyla iptal edilmiştir. Kararda imtiyazın iptali şu gerekçelere dayandırılmıştır¹²⁹:

“... Ferman-ı Âlî mucibince imtiyazı Teb'a-i Devlet-i Osmaniye'den Kirkor Yakutciyan uhdesine ihale buyurulmuş olan simli kurşun madeninin tarih-i ilânından itibaren 6 mah müddet zarfında Ferman-ı Âlî haricinin te'diyesiyle fermanın ahzına müte'allık muamele ifa edilmediği takdirde maden nizamnamesinin 49. madde-i muadelesi ahkâmı tatbik olunacağı mumailiyehin mahal-i ikameti meçhul olmasına mebni 2 Haziran 1332 (2 Haziran 1917) tarihinde Takvim-i Vekayi ve Tanin gazetelerine derc ve ilan varakasının bir sureti Maden Müdüriyeti Umumiyesi kapısına ilsak olunmak suretiyle vaki olan ilan üzerine ber mucib-i nizam muayyen olan 6 mah mühlet mürûr ettiği halde Ferman-ı Âlî harcı ahz edilmemiş olduğundan ... feshi tezekkür kılınmıştır”.

1890'larda Giresun hakkında bilgi veren Cuinet, şu anda madenlerin işletilmesi terkedilmiş, kendi haline bırakılmış diyerek, Keşap'ın Yivdincik Köyü'nde içerisinde gümüş bulunan önemli bir kurşun madeninden bahsetmektedir. Kısa bir süre önce, bu madenin değer ve miktarını tespit etmek amacıyla araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmayı yapan uzmanlar, çok zengin bir yatak olduğunu beyan etmişlerdir. Bu madeni işletmek için gerekli izin alınamamıştır. Çoğu yerlerde araziye maden damarlarıyla ağ gibi saran maden tabakaları bulunmaktadır. En bilinen madenler, gümüşlü kurşun, bakır, antimon ve manganez yatakları olup, demir madenine de rastlanmaktadır¹³⁰. Bu madenlerin muntazam bir surette işletilmesi sonucunda, memleketin önemli bir servet kaynağı olacaktır¹³¹. Ancak bugün adı geçen madenler tamamıyla metrûktür¹³².

Görüldüğü gibi Giresun Kazası'nda önemli maden yatakları bulunmaktadır. Ancak Devlet kendi imkanlarıyla bu madenleri işletememiş, en azından ülkeye gelir sağlaması için özel sektöre imtiyazlar suretiyle vermiştir. Yeni uygulanan kanunlarla, işletmecilerden vergi alınmayıp, çıkarılan madenlerden belli bir pay alma yoluna gidilmiştir.

¹²⁹ BA. DÜİT. No:17-3/12, 29 Rebiülahır 1336 (22 Ocak 1918)

¹³⁰ V. Cuinet, *La Turquie*, s.69

¹³¹ Şemseddin Sami, *Kamusü'l Âlam*, s.3936

¹³² B. Darkot, “Giresun” *İA*. IV, s.790

4.6. VERGİ GELİRLERİ

Osmanlı Devleti'nde halk iki kurala göre vergilendirilmiştir. Birincisi dinî mahiyette olup, İslamî esas ve inançlara göre alınan vergiler, Tekâlif-i Şer'iyye (şeriatın öngördüğü vergiler) diye isimlendirilmiştir. Bu vergiler şeriatın bir gereği olarak alındığı için Rusûm-ı Şer'iyye'de denilmiştir. Çiftçilerden alınan öşür, resm-i çift, resm-i ağnam gibi vergilerle, şehirlerde ticarî faaliyetlerden elde edilen harçlar bu sınıfa girmektedir. İkincisi ise, Devletin yürütme ve uygulama görevlerini yapmakta olanlara, hizmetleri karşılığı halktan alınan bedel olup, Rûsûm-ı Örfiyye (Tekâlif-i Örfiyye) adıyla nitelendirilmiştir. Cürum ve cinayet, arûs, bennak vb. daha pek çok vergiler bu türe girmektedir¹³³.

Tanzimat'ın ilânına kadar yüzyıllarca bu adlarla anılan vergiler, Tanzimat'la birlikte daha değişik isimlerle alınmaya başlamıştır. Zaten Tanzimat Fermanı'nın öngördüğü önemli bir yenilikte mâliye ve vergilerle ilgiliydi. Nitekim iltizam usulü kaldırılacağı, verginin herkesin gelirine göre alınacağı ilan edilmiştir. Yapılan düzenleme ile Muhassıl-ı Emval ünvanlı maliye memurları yanlarına katipler verilerek sancaklara gönderilmişler, mal-mülk sayımı yaparak, herkesin gelirine göre yılda belirli oranda bir tek vergi vermeleri için gerekeni yerine getirmeleri bunlara görev olarak verilmişti. Ancak dönemin sosyo-ekonomik yapısı, süregelen alışkanlıklar, bilgi yetersizliği gibi nedenlerle bu yeni uygulamalar gerçekleşmemiş ve muhassallık kaldırılarak yeniden iltizam usulüne geçilmiştir.¹³⁴

Tanzimat'ın ilânından 1858 yılına kadar bu şekilde devam eden vergi toplama işi, söz konusu tarihte yeni bir uygulamaya sahne olmuştur. Vergi toplanmasında halktan gelen tepkiler ve çeşitli yolsuzlukların önüne geçebilmek için ilk önce devlette genel bir tahrir yapılmasına karar verilmiştir. Tahrir çalışmaları iki yıl sonra bitmiş ve 27 Kasım 1860 tarihinde "Tahrir-i Nüfus ve Emlak'a Dair Nizamnâme" adı altında devlette nüfus, mal ve mülk sayımının nasıl yapılacağı ve vergilendirmede gözönünde tutulacak ilkeler saptanmıştır. Bu işle görevlendirilen memurların izleyecekleri yöntem ve uyacakları kurallar yeniden düzenlenmiştir. Bu nizamnâmenin belirgin bir özelliği de kasaba ve köy muhtarlarının güvenilir kimseler olmadıklarını bundan ötürü sayım memurlarınca görevden alınıp yerlerine uygun kimselerin atanmaları hükmü

¹³³ M. Çadırcı, *Tanzimat Dönemi Anadolu Kentleri*, s.105, İ. Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.292

¹³⁴ M. Çadırcı, *Tanzimat Dönemi Anadolu Kentleri*, s.340

getirmesidir. Nitekim kazalarda sayım ve yazım işlerini kaza müdürü ve müftü halkın ileri gelenlerinden iki kişi vasıtası ile gerçekleştirmiştir¹³⁵.

Bu nizamnâme ile ikinci olarak mahalle, yol, sokak isimlerine göre her binaya numara verilerek defterlere geçirileceği, sayımın bu kayıtlara göre yapılacağı belirtiliyor, daha sonra herkesten durumuna göre, servet ve gelirin önce kendisinden sorulması, ancak kanaat getirilmezse güvenilir bir kişiye başvurulması öngörülüyordu. Emlak sayımında önce, hâne, han, dükkan ve emsali emlak ile, çiftlik, değirmen, fabrika ve diğer yerler, boş arsa, bağ ve bahçelerin yeri ve değeri gözönünde tutularak gerçek değerleriyle kayda geçirilecekti. Daha sonra yıllık olarak getirdiği gelir belirlenecekti¹³⁶.

1860 tarihli nizamnâme ile sayım ve yazım işlemi tamamlandıktan sonra alınmaya başlanan başlıca vergiler şunlardır¹³⁷:

Arazi ve Müsakafât Vergisi: Öşür (müslüman ve gayri müslim ayrımı yapılmaksızın mahsul karşılığında her sene devlete vermiş oldukları paydır. Vergi oranı onda bir ile onda beş arasında değişmektedir¹³⁸.) alınan arazi ve bahçeler ile üzerinde bina bulunmayan arsalar, emlak denilen çiftlikler, arazi içindeki ahır, samanlık, anbar gibi araziye bağlı yapılarla, yarıcı evlerinden alınan vergidir.

Temettu' Vergisi: Herkesten kazancına uygun olarak alınan bir vergidir. Tüccar ve esnafın yıllık kazançları tahmin ve takdir edildikten sonra başlangıçta yüzde üç oranında alınmış, 1878'da yüzde dörde çıkartılmıştır.

Ağnam Rüşumu: Hayvancılıkla uğraşan müslim ve gayri müslimlerden ayrım yapılmaksızın besledikleri koyun ve keçilerden alınan vergidir¹³⁹. İncelenen dönemde bu verginin saptanmasında ve oranlarında bazı düzenlemeler yapılmıştır.

İane-i Askeriye Vergisi: 1856'dan sonra cizye (gayri müslimlerden alınan baş vergisi) yerine gayri müslimlerin askerlik hizmetinden muaf tutulmalarına karşılık alınan vergidir.

27 Ocak 1861 tarihli Trabzon Valiliği'ne gönderilen bir belgede, Giresun Kazası'nda bulunan evlerin yeniden tahrir edilmesi istenmiştir. Bu tahrir işinde 1860 tarihli nizamnâme hükümlerinin geçerli olduğu tespit edilmektedir. Nitekim uygulamada, hânelerin yeniden tahrir edilerek, tamamı bir mahalle hükmünde tutulup,

¹³⁵ M. Çadırcı, a.g.e. s.345

¹³⁶ M. Çadırcı, a.g.e. s.345

¹³⁷ M. Çadırcı, a.g.e. s.346-347

¹³⁸ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.531

¹³⁹ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.538

vergi hisselerinin evlere tahsisiyle, herkesin durum ve tahammülüne göre taksim edilmesi zikredilmiştir¹⁴⁰.

Yukarıda adı geçen vergiler yine alınmakla beraber 1873 yılında Maliye Nezareti'nde bulunan vergi toplama işi, 2 Aralık 1873 tarihinde yeni bir düzenleme ile Mâliye Nezareti'nden alınarak Rûsumat Emaneti'ne bırakılmıştır¹⁴¹. Kazalarda ise Rûsumat Emaneti'ne bağlı Rûsumat Müdüriyetleri teşkil edilmiştir. Nitekim Giresun Kazası'nda da bu müdüriyetin kurulduğu salnâmelerden tespit edilmektedir¹⁴².

1880 yılında neşredilen yeni bir nizamnâme ile yukarıda bahsedilen vergi miktarları yeniden düzenlenerek artırılmıştır. Özellikle devletin iktisadî yönden sıkıntıya girdiği dönemlerde bu miktarlar daha da artırılmıştır¹⁴³.

Giresun Kazası ile iki nahiyesi olan Akköy ve Keşap Nahiyeleri'nin 1869 yılına ait memurlara ödenen maaşlar, masraflar ve çeşitli küçük gelirleri ile vergi gelirleri şu şekildedir¹⁴⁴:

	<u>Maaş ve Masraflar (Kuruş)</u>	<u>Çeşitli Küçük Gelirler (Kuruş)</u>
Giresun Kazası	130.583	81.955
Akköy Nahiyesi	25.428	15.639
Keşap Nahiyesi	21.756	12.055

	<u>İlane-i Askeriye</u>	<u>Ağnam Rûsumu</u>	<u>Mal Vergisi</u>	<u>Aşar</u>	<u>Toplam</u>
Giresun Kazası	69.455	43.870	223.085	228.027	646.382
Akköy Nahiyesi	36.562	29.146	169.807	306.627	557.781
Keşap Nahiyesi	19.687	41.984	150.470	283.436	507.632

Görüldüğü gibi kazanın diğer vergilerine nazaran en fazla geliri, hububat özellikle fındıktan alınan öşür vergisinden sağlanmaktadır. Öşür gelirleri kazaya göre Akköy Nahiyesi'nde daha fazladır.

¹⁴⁰ “Trabzon Eyaleti dahilinde Giresun Kazası'nda vâki hanelerin müceddeden tahririyle cümlesi bir mahalle hükmünde tutulup hisse-i verginin hanelere tarh ve tahsisiyle beher mahallenin hisse-i müteferrikası beynü'l ahali herkesin hal ve tahammülüne göre tevzi' ve taksim olunması ... ol vechle icabının icrasına himmet buyurmaları siyakında şukka”. BA. A.MKT.UM. No:451/32, 15 Receb 1277 (27 Ocak 1861) “

¹⁴¹ M. Çadircı, *Tanzimat Dönemi Anadolu Kentleri*, s.348

¹⁴² TS. 1287 (1870), s.111-112, 1288 (1871), s.122-123, 1289 (1872), s.108-109

¹⁴³ IRCICA a.g.e. s.542

¹⁴⁴ TS. 1287 (1870), s.98-99

1870 yılında kazanın vergi gelirlerinin daha da arttığı tespit edilmekte olup şu şekilde verilmiştir¹⁴⁵:

Maaş ve Masraflar	:209.612 Kuruş
Çeşitli Küçük Gelirler	:116.828 “
İane-i Askeriye	: 75.059 “
Ağnam Rüsumu	: 43.870 “
Mal Vergisi	:239.626 “
Aşar	:227.500 “
Toplam Gelir	:702.883 “

Giresun Kazası ile üç nahiyesi olan Akköy, Keşap ve Kırık Nahiyeleri'nin 1871 yılına ait memurlara ödenen maaş ve masraflar ve çeşitli küçük gelirleri ile vergi gelirleri şu şekildedir¹⁴⁶:

	Maaş ve Masraflar (kuruş)	Çeşitli Küçük Gelirler (Kuruş)
Giresun Kazası	350.175	154.653
Akköy Nahiyesi	29.114	30.062
Keşap Nahiyesi	31.923	19.963
Kırık Nahiyesi	4.872	390

	<u>İane-i Askeriye</u>	<u>Ağnam Rüsumu</u>	<u>Mal Vergisi</u>	<u>Aşar</u>	<u>Toplam</u>
Giresun Kazası	58.850	31.300	197.483	202.483	644.680
Akköy Nahiyesi	36.562	30.946	169.807	314.554	581.931
Keşap Nahiyesi	19.687	44.084	150.470	213.243	527.447
Kırık Nahiyesi	11.250	15.670	29.683	30.000	86.993

Giresun Rüsumat Müdürlüğü vilayetin önemli müdürlüklerinden birisi olup, kazanın nahieleriyle, Ordu Kazası'nın bu müdürlüğe bağlandığı ve memurlarla temsil edildiği tespit edilmektedir. Giresun Rüsumat Müdürlüğü'nün 1869 yılında içki, tuz ve tütünden elde ettiği vergi gelirleri şu şekildedir¹⁴⁷:

¹⁴⁵ TS. 1288 (1871) s.110-111

¹⁴⁶ TS. 1289 (1872), s.108-109

¹⁴⁷ TS. 1287 (1870), s.110-111

	Tuz	İçki	Tütün	Gümrük Vergisi	Toplam
Giresun Müdüriyeti	263.585	4.212	7.337	281.814	564.285
Ordu Memurluğu	163.236	1.826	6.008	133.905	310.983
Akköy Memurluğu	39.784	6.109	1.581	64.575	112.049
<u>Keşap Memurluğu</u>	-	-	126	-	126
Toplam					987.443

Giresun Rüsumat Müdürlüğü'nün gelirleri vilayetteki diğer yerlerin gelirlerine göre önemli bir yer tutmaktadır. 1870 yılında bu gelirler daha da artmış ve şu şekilde verilmiştir¹⁴⁸:

	<u>Tuz</u>	<u>İçki</u>	<u>Tütün</u>	<u>Gümrük Vergisi</u>	<u>Toplam</u>
Giresun Müdüriyeti	285.585	6.498	6.933	242.703	541.719
Ordu Memurluğu	209.670	3.820	5.623	163.617	382.730
Akköy Memurluğu	93.882	5.776	888	73.028	173.574
<u>Keşap Memurluğu</u>	-	-	1.158	-	1.158
Toplam					1.099.181

Cuinet, Giresun Kazası'nın 1890 yılına ait vergi gelirleri ile gümrük gelirlerini vermiş olup, şu şekildedir¹⁴⁹:

Aşar Vergisi Gelirleri	: 18.500 Lira
Arazi Vergisi Gelirleri	: 7.600 Lira
Gümrük Gelirleri	: 540.000 Kuruş

1893 yılına kadar Trabzon Vilayeti'nde ve kazalarında findık ve hububat âşâr vergisinin tutarları birlikte verilmiş, bu tarihten itibaren ayrılmıştır. Buna göre Giresun kazası'nın, 1893, 1894 ve 1895 tarihleri findık aşar vergisi gelirleri şu şekildedir¹⁵⁰:

1893 Yılı	: 1.304.347 Kuruş
1894 Yılı	: 1.221.303 Kuruş
1895 Yılı	: 2.078.125 Kuruş

¹⁴⁸ TS. 1288 (1871), s.122-123

¹⁴⁹ V. Cuinet, *La Turquie*, s.74

¹⁵⁰ H.K., *Findık Ağaçları ve Mahsulü Hakkında Malumat*, s.29

Tablo incelendiğinde 1894 ve 1895 yılları vergisinin arasında büyük fark olduğu görülmektedir. Bunun nedeni verginin sağlıklı toplanıp toplanmamasıyla ilgili değil, tamamen mahsulün olup olmaması ile ilgilidir. Çünkü Giresun Kazası'nda günümüzde de devam eden genel bir kıya göre fındık bir sene fazla olur, diğer sene gayet az ürün alınır. Bu yüzden 1894 yılında ürün az olmuş, diğer yıl ise ürün miktarı neredeyse ikiye katlanmış olduğu tahmin edilebilir.

Giresun Kazası'nın 1900 yılındaki vergi gelirleri ile, kazada bulunan çeşitli idarelerin gelirleri şu şekildedir¹⁵¹:

Fındık Âşârı	: 1.272.945	Kuruş
Hububat Âşârı	: 758.000	“
Ağnam Rüşumu	: 228.036	“
Emlak Vergisi ile Bedelât-ı Askeriye:	1.109.060	“
<u>Techizât-ı Askeriye ile Sair Gelirler :</u>	<u>542.304</u>	“
Toplam	: 3.910.345	“
Gümrük İdaresi Gelirleri	: 895.025	“
Telgraf ve Posta İdaresi Gelirleri	: 122.793	“
Reji İdaresi Gelirleri	: 1.400.000	“
<u>Duyun-ı Umumiye İdaresi Gelirleri :</u>	<u>4.609.718</u>	“
<u>Toplam</u>	<u>: 7.027.536</u>	“
Genel toplam	:10.937.881	“

Bu tablonun verildiği belgede, Giresun Kazası ile birlikte Trabzon Vilayeti'nin genelinin gelirleri belirtilmiştir. Trabzon Vilayeti'nin toplam gelirleri 37.540.648 kuruştur. Bu duruma göre Giresun kazası 10.937.881 kuruş gelire vilayetin iktisadî bakımından önemli kazalarından birisidir.

Görüldüğü gibi incelenen dönemde kazanın en önemli vergi geliri tarım ürünlerinden dolayısıyla fındıktan elde edilmiştir.

¹⁵¹ BA. Y.MTV. No:252/303, 13 Şevval 1321 (2 Ocak 1904)

V. BÖLÜM

ŞEHİRİN SOSYAL DURUMU VE VAKIFLARI

Şehir tarihi incelemelerinde ortaya çıkarılması gereken önemli bir konu da şehrin sosyal durumudur. Sosyal durum kavramı ile sosyal tabakalaşma, müslim ve gayri müslim halkın birbirleriyle olan ilişkileri, evlilik durumları, çocuk sayıları ve kullandıkları isimler ve lâkaplar gibi kriterler anlaşılmalıdır. Özellikle Giresun şehir tarihi için müslim ve gayri müslimlerin ilişkileri çok önemlidir. İncelenen dönem boyunca şehirde nüfusun yaklaşık yarısı müslim, yarısı da gayri müslim halkından meydana gelmiştir. Bu üç topluluğun istisnâlar olmakla birlikte çok iyi anlaştıkları görülmektedir.

5.1. SOSYAL TABAKALAŞMA

Sosyal tabakalaşma “toplumun karmaşık yapısı içinde fertlerin ve onların meydana getirdikleri grupların, nüfuz, servet, iktidar ve yaşama biçimleri bakımından farklılaşması” şeklinde tanımlanabilir¹. Toplumda her bireyin ayırdedici toplumsal rol ve işlevleri vardır. Bunlar ya doğuştan, ya da sonradan kazanılmış olabilir. İşte her toplumdaki bu bireysel farklılıklar temeline göre, ortaya çıkan rol ve işlevlerin farklılaşma olayına “Toplumsal Farklılaşma” adı verilmektedir².

Osmanlı Devleti’nin şehirlerinde dolayısıyla Giresun’da yaşayan insan topluluklarının değişik gruplardan meydana geldiği görülmektedir. Bu insan topluluklarını sosyal tabakalaşmanın bir gereği olarak, yaptıkları işler ve ekonomik güçlerine göre sıralamak mümkündür.

Bu bilgilere göre, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun şehrinde sosyal tabakaları şu gruplar oluşturmaktadır:

5.1.1. Yönetici Zümresi

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun şehrinde, yönetici zümrenin başında ilk önce müdürler bulunmuş, 1867’den sonra ise, merkezden atanan kaymakamlar görev yapmışlardır.

¹ Hikmet Yıldırım Celkan, *Eğitim Sosyolojisi*, Erzurum 1996, s.74

² Mehmet Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara 1991, s.97

1842 yılında muhassallık kurumu kaldırıldıktan sonra, kazalarda yönetici olarak, hanedan ve diğer ileri gelen aile mensuplarının aralarından birini müdür seçmeleri kabul edilmiştir. Müdürlere başlangıçta hizmetleri karşılığı maaş ödenmemesi kararlaştırılmış, daha sonra bundan vazgeçilerek kazanın büyüklüğüne göre halktan toplanacak para ile maaş ödenmesi kabul edilmiştir.

Kazalarda müdürlerin seçimle göreve gelmesi uygulamasında istenilen başarı sağlanamayınca, 1867 yılında müdürlük kurumu kaldırılarak yerine kaza yöneticisi olarak, hükümetçe kaymakam atanmıştır³.

Giresun Kazası'na tayin edilen kaymakamların yönetici zümrenin başı olarak bazı kanunsuz işler yaptıkları tespit edilmektedir. Nitekim 1867'de Giresun Kaymakamı Abdullah Efendi, şehrin ileri gelen ailelerinden olan Karaibrahimzâdeler ile birlikte, halka çeşitli zulümler yapmış ve bu olay duyulunca istifa etmiştir. Bu tarihlerde kazada görev yapan kaymakamların günün şartlarına göre iyi maaş aldıkları görülmektedir. Ahmed Bey'in yerine kaymakamlığa atanan Şükrü Bey'e 2.790 kuruş maaş verilmiştir⁴.

Giresun Kazası'nda görev yapan kaymakamlar için, Devlet'e ait ayrı bir ev olmayıp, halktan kiralama yoluyla uygun olan bir ev kaymakamlara tahsis edilmiştir. Daha sonraki yıllarda görev yapan kaymakamların maaşları az olmasından dolayı, bu görevden pek memnun olmayarak sancak yönetimine tâlip oldukları tespit edilmektedir⁵.

5.1.2. İlim Zümresi

Osmanlı Devleti'nin diğer şehirlerinde olduğu gibi, Giresun şehrinde de sosyal grupların ikincisi ilim zümresi denilen kadı (nâib), müftü ve din görevlileri oluşturmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nde yargı kadılar tarafından yürütülmekteydi. Ancak XIX. yüzyılda kendilerine kadılık görevi verilen kişilerin bu göreve gitmedikleri ve yerlerine vekil olarak nâib gönderdikleri tespit edilmektedir. Nâibler başta olmak üzere başkâtip, kâtip, mukayyid, muhızırbaşı ve muhızırlar, şer'i mahkemede insanlar arasındaki her türlü meseleleri görüşerek karara bağlamışlardır⁶.

³ Bkz. Şehir Yönetimi.

⁴ BA. TAD. No:929 s.19-20, 27 Zilkade 1283 (2 Nisan 1867)

⁵ Bkz. Kaza Kaymakamı.

⁶ Bkz. Kadı (Nâib).

Başta nâibler olmak üzere mahkemede görev yapan bütün görevliler padişahın beratı ile vazifeye gelmekte olup, şehirdeki adalet görevinin yapılmasının yanı sıra, şehir idarecilerinin en önde gelen yardımcılarıydılar. Mahkeme görevlilerinden başka, medreselerde görev yapan müderrisleri, nâibin pek çok konuda yardımcısı olan müftüleri, cami, mescid gibi dînî kurumlarda görev yapan kişileri, ilim zümresi içinde saymak gerekmektedir⁷.

İlim zümresi denilen kadı (nâib), müftü ve din görevlilerinin kazançları şehir halkına göre yüksek olsa da, yönetici zümre gelirlerinin altında kalmaktaydı. Yine şehrin ileri gelen ailelerinin maddî durumlarından daha düşük olan bu sınıfın, yönetici zümreye şehir idaresinde yardımcı olduklarından, toplumda belli bir itibar ve yerleri bulunmaktadır.

5.1.3. Yöneticilerle Halk Arasındaki Aracı Zümre

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nda, XVIII. yüzyıl ve XIX. yüzyılın ilk yarısında görülen, ayân ve eşraf gibi isimlerle anılan yöneticilerle halk arasındaki aracı zümre görülmemektedir. Ancak şehrin mal varlığı olarak ileri gelen aileleri bazı konularda başı çekerek, kaza ahalisi namına çeşitli taleplerde bulunmuşlardır.

Nitekim 14 Mart 1874 tarihli bir belgede, Giresun Kazası tahrirât Katibi Şükrü Efendi yaptığı kanunsuz uygulamalardan dolayı şikayet edilmiştir. Şikayet dilekçesinde "Giresun Kazası ahalisi vekili namına olarak Dizdarzâde Mustafa imzasıyla" tabiri bulunmaktadır. Dizdarzâdeler, hem nüfuz hem de mal varlığı olarak şehrin önemli ailelerindendir. Bu yüzden halk adına bu şikayet dilekçesinde, halkın vekili olarak görülmektedir⁸.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında çok kesin çizgilerle olmasa bile, nüfuz ve maddî iktidarlarını kullanan, Karaibrahimzâdeler, Sarımahmudzâdeler ve Dizdarzâdeler gibi aileler, zaman zaman yönetici zümreye müdahalede bulunmuşlardır. Bu müdahaleler bazen halka zulüm derecesine varmış ve ailelerle işbirliği yapan kaymakamlar istifa etmek durumunda kalmışlardır⁹.

⁷ İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*, Ankara 1995, s.259

⁸ BA. TAD. No:932 s.97, 25 Muharrem 1291 (14 Mart 1874)

⁹ BA. TAD. No:929 s.19-20, 27 Zilkade 1283 (2 Nisan 1867)

5.1.4. Şehir Halkı

Giresun Kazası'nda yaşayan şehir halkı İslâmiyet ve Hıristiyan dinlerine mensuptur. Gayri müslim unsurlar Rum ve Ermeniler olup, Rumlar hıristiyanlığın Ortodoks mezhebine, Ermeniler ise Katolik mezhebine bağlıydılar. Şehir halkının yaklaşık yarısını müslümanlar, diğer yarısını ise, Rumlar ve Ermeniler oluşturmaktadır. Ancak kazanın tüm nüfusuna bakıldığında gayri müslimlerin, nüfusun 7/1'ini oluşturduğu görülmektedir¹⁰.

Şehirde yaşayan halkın büyük bir bölümünü ticaret, zanaat ve çiftçilik yapanlar oluşturmuştur. Diğer şehirlerdekililerin aksine, Giresun şehrinde yaşayan kadın ve kızlar da özellikle evlerde bulunan el değirmenleri sayesinde fındıkları iç hale getirerek kazanç temin etmişlerdir¹¹.

Zanaat dalları olan kuyumculuk, bakırcılık gibi mesleklerde daha çok gayri müslimler ilgilenmiş, müslüman halk ise şehrin tek ve en önemli ürünü olan fındık ziraati ile meşgul olmuşlardır.

Şehir halkından vefat edenlerin terekeleri incelendiğin de, diğer üç sosyal sınıfa göre, değerlerinin daha aşağıda olduğu tespit edilmektedir. Ancak günün şartları gözönüne alındığında rahatça geçinebilecek maddî imkanları olduğu görülmektedir¹².

5.2. GİRESUN'DA AİLENİN SOSYO - EKONOMİK DURUMU

Toplumun temelini oluşturan aileyi, akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk şeklinde tarif etmek mümkündür. Aile, karı, koca ve çocuklardan meydana gelen birim olup, toplumun en küçük parçasını oluşturmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde aile, hem eski Türk anlayışı, hem de İslam Dini'nin meydana getirdiği kâidelere göre şekillenmiş ve toplumun temel yapı taşı oluşturmıştır. Eski Türk anlayışına göre aile, toplumun çekirdeği olarak kabul edilip, aile yapısının toplum yapısı ile paralel bir bağı bulunduğu görülmektedir. Eski Türk ailesi ataerkil, yani babanın hakim olduğu aile yapısı şeklindedir. Yalnız bu hakimiyet, babanın sınırsız yetkilere sahip olduğunu göstermez. Ailenin diğer fertleri olan kadın ve

¹⁰ Esin Sarıoğlu, "Giresun ve Tanzimat" *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996) Bildiriler* İstanbul 1996, s.191

¹¹ Nişan Antrıyasyan, *Fındık Ziraati ve Ticareti*, İstanbul 1331, s.73-74

¹² GŞS. No:1404 s.139, 1407 s.35, 1412 s.215, 1414 s.219. Bu terekelere bakıldığında, toplam değerlerinin 9.000 kuruş ile 12.000 kuruş arasında değiştiği tespit edilmektedir.

çocukların da çeşitli hakları olduğu bilinmektedir. Eski Türk ailesinde babanın hâkimiyeti, genelde savaşçı bir toplum olmanın gereği olarak erkeğin aile ve toplu içerisindeki öneminden kaynaklanmaktadır¹³.

Babanın aile içerisindeki durumu daha ziyade dost ve yardımcı, yani aileyi bir arada tutan ve onların ihtiyaçlarını karşılayarak himaye eden kişi şeklindeydi. Eski Türk anlayışında kadına çok büyük önem ve haklar verilerek, ailenin vazgeçilmez unsuru olduğu görülmektedir¹⁴.

Türkler'in İslâmiyeti kabûl etmesiyle birlikte, aile İslâm hukuku çerçevesinde şekillenmiştir. İslâm'a göre aile, hem kişinin huzur bulduğu bir ortam, hem neslin devamı için bir vesile, hem de kişiyi dince günah sayılan çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir vasıttır. İslâm aile yapısı da ataerkil olmakla birlikte, kocanın karısı üzerindeki yetkileri, aile birliğini devam ettirme esasına yöneliktir ve bununla sınırlıdır¹⁵.

Türkler'in İslâmiyeti kabulünden sonraki dönemde pek çok sahada olduğu gibi, aile ile ilgili meselelerde de şer'i hukuk ilk sırada gelmiştir. Bununla birlikte kaynağını Türk teşkilât ve gelenekleriyle fethedilen memleketlerde, tesadüf edilen vergi usulleri ve kanunlardan alan örfî hukukun da, Osmanlı Devlet Teşkilâtı'nda önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nde kanunnâmelerle şekillenmiş olan örfî hukuk toplumdaki pek çok meselede önemli bir yere sahip iken, medenî hukuk sahası tamamen bunun dışında tutulmuştur. Osmanlı Devleti'nde aile ile ilgili meseleler, şer'i hukuk çerçevesinde ele alınmış ve çözülmüştür¹⁶.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'la birlikte meydana gelen gelişmelere paralel olarak, aile hukuku alanındaki gelişmelerin daha yavaş olduğu görülmektedir. Ancak Devlet, bu dönemde aile hukukunun tam anlamıyla uygulanması için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Nitekim, 1881 tarihli Sicill-i Nüfus Nizamnamesi ile evlenme ve boşanmaların tescil edilmesi zorunluluğu ve izinsiz nikah kıyma yasağı getirilmiştir¹⁷.

Evlilik müessesesinde gelişmeler olmakla birlikte, kadının sosyo-kültürel hayatında da bu dönemde bir hayli gelişmenin olduğu görülmektedir¹⁸.

¹³ Mehmet Akif Aydın, "Aile" *İA*, II, s.198

¹⁴ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1984, s.201-220; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları II*, İstanbul 1971, s.137

¹⁵ M. A. Aydın, "Aile", s.199

¹⁶ İ. Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.262

¹⁷ Ekrem B. Ekinci, "Osmanlı Aile Hukuku" *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Ekim 1997, sayı:43, s.50,

¹⁸ Bkz. Gülay Arıkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat ve II. Meşrutiyet Dönemlerinde Kadınların Statüsü İle İlgili Gelişmeler" *Türk Yurdu Dergisi*, Eylül 1998, XVIII, sayı:133, s.26-34

5.2.1. Giresun'da Bulunan Müslim ve Gayri Müslim Gruplar

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun şehrinin yaklaşık yarısını, Hristiyan Dini'ne mensup Ortodoks Rumlar ile Katolik Ermeniler teşkil etmekteydi. Ancak kazanın toplam nüfusuna bakıldığında, yalnızca yedide birinin gayri müslim olduğu görülmektedir. Bunların da büyük bir kısmı şehir merkezinde yaşamaktaydılar.

Giresun'da şehrin nüfusunu oluşturan gruplar bazı mahallelerde ayrı ayrı, bazılarının da ise, bir arada bulunmaktaydılar. İncelenen dönem içerisinde Giresun şehrinde 6 müslim, ve 8 gayri müslim mahallesi mevcuttur. 9 mahallede ise, müslimlerle gayri müslimler bir arada yaşamakta olup, karışık mahalleler olarak nitelenmektedir. Ancak bu karışık mahallelerin bazılarında müslim ve gayri müslimlerin ayrı yaşadıkları görülmektedir. Bazı karışık mahalleler de ise, müslimlerle gayri müslimlerin evleri veya işyerleri bitişik olup, birbirlerinin işlerine müdahale etmeksizin hayatlarını sürdürüyorlardı¹⁹.

Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altındaki topraklarda çeşitli din ve mezheplere mensup çok sayıda tâbileri bulunmaktaydı. Fethedilen yerlerde yaşamakta olup Osmanlı hakimiyetini kabul eden bu gayri müslimlerin İslâmi hükümler çerçevesinde can ve mal güvenliği sağlanmış, kendi dinlerinde serbest bırakılmışlardır. Bu idarenin düzenli ve disiplinli adil bir hayat imkanı sağladığını görenlerin birçoğu da kitleler halinde müslüman olmuşlardır. Devlet en kuvvetli olduğu devirde bile, ayrı ırk ve dine mensup teb'asını hiçbir zaman Türkleştirmek ve İslâmlaştırmak için herhangi bir baskıda bulunmamıştır²⁰. Bu durum Giresun Kazası'nda da görülmektedir. Gayri müslimler istediği gibi ibadetlerini yapmakta ve ticarî yönden de gelişme sağlamaktadırlar. Müslümanların bu hoşgörüsünden dolayı, gayri müslim nüfus müslümanlarla iyi münasebetler kurmuşlar ve ticarî hayatta da çeşitli ortaklıklar vücuda getirmişlerdir.

Buna rağmen incelenen dönemde müslümanlarla gayri müslimler arasında veya gayri müslimlerin kendi aralarında çeşitli anlaşmazlıkların meydana geldiği tespit edilmektedir. Nitekim Giresun Kazası sakinlerinden Dizdarzâde Ahmed Bey'de 18.899 kuruş alacağı olan tüccar Kazgancıoğlu Yorgi bu paranın ödenmesi için bir arzuhalde

¹⁹ Bkz. Mahalleler Bölümü

²⁰ Besim Özcan, *Kırım Savaşı'nda Mâli Durum ve Teb'anın Harb Siyaseti (1853-1856)*, Erzurum 1997, s.88-89. Ergünöz Akçora "Harput'ta 20. Yüzyıl Başlarına Kadar Türkler İle Ermeni Toplumunun Sosyo-Ekonomik Durumu ve Ermeni İsyanları". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ 1998, II, sayı:5, s.5

başvuruda bulunmuştur²¹. Yorgi Trabzon Valisi'ne gönderdiği arzuhalde, kazada bulunan Dizdaroğlu Ahmed Bey'de 18.899 kuruş alacağı olduğunu, kaç sefer istediği halde bugün-yarın diyerek 5 seneden beri oyaladığını belirtmiştir. Bu arzuhal vilayet tarafından merkeze gönderilmiş, Trabzon Valisi'ne gelen cevapta, paranın derhal tahsilâtı istenmiştir²².

Yine şehir sakinlerinden Molla Hamzaoglu Halil'in takdim eylediği arzuhalde, kaza tüccarlarından Aslanoğlu Panayut'a borcu olan 23.000 kuruşu tamamen ödediği ve fazladan 300 kuruşunun geçtiği görülmekte olup, bu 300 kuruşun tarafına geri ödenmesini istemektedir²³. Kosti, Mihail ve kızkardeşleri Vebadistiya'nın takdim eylediği arzuhalde, kaza dahilinde bulunan Gogara Mahallesi'nde babalarından kalan evi kendilerinin izni olmadan, kilise mütevellisi İlya tarafından 3.000 kuruşa satılmış, bunun üzerine Kosti ve kardeşleri satışın engellenmesi için mahkemeye müracaat etmiştir²⁴.

Akköy Nahiyesi'nin Boztekke Köyü'nden olan Cinoğlu İsmail, Kırık Nahiyesi'nin Savanlı Köyünden Anasdasoğlu Nikola'ya 500 kuruş vermiş alamayınca dava açmıştır²⁵. Kuruyemişçi esnafından Kurdoğlu Osman takdim eylediği arzuhalde, İblikçioğlu Lazari zimmetinde 6 adet Mecidiye, 1 İngiliz lirasıyla, 4 kırmızı lira bedeli olarak alacağı olan 1.415 kuruşun ödenmediğinden bahisle, tahsilâtı için dava açmıştır²⁶. Yine tüccardan Yevakim Haralambo, Müezzinoğlu Ahmed'de bulunan 4.330 kuruş parasının tahsili için dilekçe ile müracaatta bulunmuştur²⁷. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Görüldüğü gibi müslimlerle gayri müslimler arasında genelde alacak-verecten dolayı çıkan anlaşmazlıklar meydana gelmiş, yargı ayırım yapmadan her iki toplumun haklarını da savunmuştur.

2 Nisan 1872 tarihli bir belegede şahıstan ziyade, müslim ve gayri müslimlerin karşı karşıya geldikleri görülmektedir. Şehir merkezindeki arazi üzerine hristiyanların inşâ etmiş oldukları binadan dolayı müslüman ahali ile aralarında tartışma meydana gelmiş, Trabzon Valisi tarafından durum Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'ye bildirilmiştir²⁸.

²¹BA. HR.MKT. No:53/44, 10 Rebiülevvel 1269 (22 Aralık 1852)

²²BA. A. MKT. DV. No:70/29, 20 Cemaziyelevvel 1269 (1 Mart 1853)

²³BA. A. MKT. DV. No:173/12, 6 Rebiülahır 1277 (22 Ekim 1860)

²⁴BA. A.MKT. UM. No:421/96, 3 Safer 1277 (21 Ağustos 1860)

²⁵GŞS. No:1404 s.259

²⁶BA. A.MKT.UM. No:366/42, 19 Safer 1276 (17 Eylül 1859)

²⁷BA. TAD. No:928, s.56, 14 Cemaziyelahir 1284 (13 Ekim 1867)

²⁸BA. V.G.-G.D. Trabzon Gelen No:187 s.464, 23 Muharrem 1289 (2 Nisan 1872)

Giresun Kaymakamı ile Jandarma Yüzbaşısının Akköy Nahiyesi'ne bağlı Demirci Köyü halkından hâsılât bedeli adıyla para tahsil etmişlerdir. Bu davranışı köy halkı adına Nikola Orkanidi merkeze bildirmiş, merkezden Trabzon Valisi'ne gelen emirde, gerekli tahkikâtın başlatılması istenmiştir²⁹.

Giresun Şer'îye Sicilleri'nde yeralan satış akitlerine bakıldığında, incelenen dönem içerisinde gayri müslim unsurların ekonomik yönden çok iyi durumda oldukları görülmektedir. Nitekim Kale Mahallesi'nden ve Rum milletinden olan Toyus, Giresun Kasabası çarşısında Eski Gümrük Caddesi adı verilen yerde bulunan 2 katlı evini, Ermeni Hadişoğlu Artin'e 27.500 kuruşa satmıştır³⁰. Kapu mahallesi'nde oturan Rum milletinden Erimezoğlu Gorigor, Ermeni Agob'a Hacı Hüseyin Caddesi üzerinde bulunan sebze bahçesini 40 adet 100'lük mecdiye altına satmıştır³¹.

Demirkapı Mahallesi'nde oturan Rum milletinden Artin, aynı mahallede bulunan 2 katlı ve sebze bahçeli evini 106 adet 100'lük mecdiye altına karşılığında yine Rum milletinden Papas Yorgi'ye vermiştir³². Lonca Mahallesi'nden ve Rum milletinden Kazgancıoğlu Nagret, Giresun Çarşısında bulunan kahvehanenin kendi payına düşen yarım hissesini, Trabzon Kemerkaya Mahallesi sakinlerinden Yorgi'ye 35.000 kuruşa devretmiştir.³³

Bu satış akitlerini çoğaltmak mümkündür. Satılan gayri menkullerin değerlerine bakıldığında, o günün şartlarına göre, çok iyi para değerleri olduğu görülmektedir. Özellikle emlak alım-satım konusunda Rum ve Ermeniler beraber hareket etmişler, birbirlerine veya dışardan gelen başka bir gayri müslime satış yapmışlardır.

İncelenen dönemde, Giresun şehrinde yaşayan müslim ve gayri müslimlerin terekeleri karşılaştırıldığında, terekelere yazılan araç, gereç ve malların çok büyük benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Bir müslümanın evinde kullandığı eşyalar ne ise, aynısının gayri müslimlerin evinde de olduğu tespit edilmektedir. Bu olay yıllarca birarada yaşamanın sonucu olarak, toplum içinde bir kaynaşmayı sağlamıştır. Nitekim Giresun halkı müslim ve gayri müslimi ile birlikte çok rahat bir yaşam biçimi

²⁹ BA. DH.MUİ. No:105/10, 9 Cemaziyelahir 1328 (18 Haziran 1910)

³⁰ GSS. No:1404 s.11

³¹ GSS. No:1403 s.21

³² GSS. No:1404 s.22

³³ GSS.No:1407 s.43

benimsemiştir³⁴. Aynı zamanda gayri müslimlerin uzun bir dönem Türk kültürü içerisinde yaşamaları, bu kültürü bünyelerinde hissetmelerine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak şehirde bulunan bazı gayri müslimlerin kendi istekleri ile İslâm Dini'ni kabul ettikleri tespit edilmektedir.

Nitekim 7 Eylül 1898 tarihli belgede, Giresun Kazası'nın Kuşkaya Köyü'nde bulunan 2 Rum kızı, bundan önce hiçbir taraftan baskı görmeyerek İslâm Dini'ni kabul etmişlerdir. Bu belgeye göre, kızların ve diğer gayri müslimlerin, müslümanlığı kabul etmesinde kaza, ahalisinden Hacı Hasan adlı bir şahsın, tehdidinin olmadığı da belirtilmektedir³⁵.

Keşap Nahiyesi'ne bağlı Uğurca Köyü'nün Pazar mahalline cami yaptırmak isteyen köy halkının içinden birisi de, Lazarioğlu Derviş olup, kendisinin ve babası İbrahim'in müslüman olarak, belirtilen yere cami yapılmasını talep ettikleri tespit edilmektedir³⁶.

Şehirde yaşayan insanların sosyal hayatlarının önemli bir göstergesi de çocuklarına vermiş oldukları isimlerdir. Özellikle tarih araştırmalarında yer adları ve insanlara verilen isimler çok önemlidir. O toplumun tanınmasında yapı taşını oluşturur. Bu yüzden Giresun Şer'iye Sicilleri'nin tamamı taranarak, şehir halkının kullandıkları isimler ve lâkaplar tespit edilmiştir. Bu tasnife göre müslüman ailelerin kullandıkları isimler şunlardır: Ali, Mehmed, Mustafa, İbrahim, Hasan, Hüseyin, Yusuf, Salih, İsmail, Ömer, Nuri, Mahmud, Nazif, Osman, Bekir, Ahmed, Abdullah, Ayşe, Hatice, Ümmügülsüm, Emine, Gülizar, Nebahat, Zeynep gibi isimlerdir. Müslümanların isim olarak daha ziyade, İslâm büyüklerinin, peygamberlerin ve peygamber kızları ile hanımlarının isimlerini kullandıkları görülmektedir. Bunun yanında, Kahraman, Kaya, Murat, Şahin gibi öz Türkçe isimlerde kullanılmıştır. Müslümanlar arasında lâkap

³⁴ Bu rahat yaşam biçimi, gayrimüslimler tarafından yüzyılın sonlarına doğru bozulmuştur. Özellikle yabancı devletlerin baskıları sonucu Rum halkının pontusçuluk faaliyetlerinde bulunarak, müslüman halka zarar vermeleri, şehirdeki huzur ve asayiş bozmuştur. Pontusçuluk faaliyetleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. A. Mehmet Kocaoğlu, "Misyonerlik Faaliyetlerinden Pontus Rum Devleti'ne Uzanan Süreç", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996; Abdullah İlgaç, "Millî Mücadele Yıllarında Giresun ve Çevresinde Pontus Rum Faaliyetleri ve Alınan Tedbirler", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996; Mesut Çapa, "Giresun Mutasarrıfının Pontus Meselesiyle İlgili Bir Raporu", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı:29, 1987.

³⁵ BA. V.G.-G.D. Trabzon Giden No:188, s.169 26 Ağustos 1314 (7 Eylül 1898). Rum Metropolis Vekili tarafından yapılan şikayette Hacı Hasan'ın İslam Din'i'ni baskıyla kabul ettirdiği belirtilmiş, ancak yapılan tahkikatta böyle bir olayın vukua gelmediği belirtilmiştir.

³⁶ GŞS. No:1404 s.122

olarak ise, efendi, paşa, oğlu, zâde, yazıcı, usta, renk isimleri (sarı, kara), çolak, topal, gibi lâkaplar mevcuttur.

Giresun şehrinde yaşayan gayri müslim ailelerin ise, en çok kullandıkları isimler, Serkiz, Manuk, karabet, Agob, Meryem, Vartan, Ohannes, Bedros, Panayut, Ohan, Makdis, Lusi, Hacı, Todorı, Lazari, Yani, Kostanti, Yorgi, Anastas, Artin, ve Sofiya gibi isimler olup, daha çok dinî mahiyeti olan adları vermişlerdir.

5.2.2. Giresun'da Aile ve Evlilik Gelenekleri

5.2.2.1. Nikah Akdi ve Ailenin Meydana Gelmesi

İslâm hukukunda önemli bir engel olmadığı takdirde bekar kız ile bekar bir erkeğin evlenmeleri dinî vecibe olarak kabul edilmiş olup, aile kutsal bir kurum olarak benimsenmiştir. Türk toplum yapısı da bundan farklı olmayıp, Osmanlı mahkemesinin başı olan kadı da bu kutsallığı nikah akdi ile korumuştur³⁷.

İslâm hukukuna göre nikah akdinin açık olması gerekliydi. Diğer İslâm devletlerinde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de nikah akdi kadının huzurunda yapılmakta olup, bu işleme ait hüccet şer'îye sicillerine kaydedilmekteydi. İslâm'a göre evlenecek kimselerin hür iradesi çok önemliydi. Hür iradeyle karar veren kişiler mahkemeye başvurarak, şahitler huzurunda nikah akidlerini yaparlar ve bu akit sicillere kaydedilirdi. Bazı durumlarda evlenecek olan kimseler, mahkemeye gelmeyip, yakın akrabalarından birini vekil olarak gönderirdi. Bazen de nikah evde yapılır ve mutlaka sicillere geçirilirdi³⁸. Nitekim Giresun Şer'îye Sicilleri'nde bu tür evliliklere rastlanmaktadır. Kapu Mahallesi'nden Mehmed'in akrabaları, evleneceği kız olan Nazife'nin herhangi bir mânisi yoksa, kadıya müracaat ederek nikah akidlerinin yapılmasını talep etmişlerdir³⁹.

Müslümanların yanında, gayri müslimler de nikah akidlerini şer'î mahkemede yapabiliyorlardı. Gayri müslimler, din ve gelenekleri yönünden tamamen serbest olup, kilisede kendi geleneklerine göre evlendikten sonra nikah akidlerini mahkemede tescil ettiriyorlardı. Gayri müslimler nikah akidlerini sicillere kaydettirdikleri gibi, boşanma durumunda nafaka taleplerini yine mahkemeye açtıkları davalarla arz ediyorlardı. Nitekim 5 Şubat 1889 tarihli davada Demirkapı Mahallesi'nden Kaptan Dimitri'nin

³⁷ İ. Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.265

³⁸ İ. Yılmazçelik a.g.e. s.266; İRÇİCA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.482

³⁹ GŞS. No:1407 s.83, 21 Rebiülahr 1300 (1 Mart 1883)

karısı Sofiya, vekili Mitro vasıtasıyla boşandıktan sonra nafaka bağlanmasını talep etmiştir⁴⁰.

5.2.2.2 Müslimlerde Evlilik Gelenekleri ve Evlilik Kurumları

İnsan hayatının önemli dönüm noktalarından biri, hiç şüphesiz fertlerin evlenmek suretiyle yeni bir hayata başlamalarıdır. Türk insanı geleneksel kültürü içerisinde insan hayatının bu safhasına ait, bir takım değerler menzumesi geliştirmiştir. Başta folklor olmak üzere, sosyal antropoloji ve sosyoloji gibi ilim kollarının ilgi alanı içine giren “düğün” toplumun değer yargılarını, inançlarını ve eğlence anlayışını ifade etmesi bakımından dikkate değerdir. Aynı zamanda toplumun temelini oluşturan aileler arasında sosyal ve ekonomik ilişkilerin biçimlendirilmesine yaptıkları katkılarla da toplumsal hayatı hareketlendirmektedir⁴¹.

Bir toplumun siyasî, sosyal, hukukî ve ahlakî yapısını anlayabilmek için o toplumun küçük bir modeli olan aileye bakmak gerekmektedir. Ailenin iyi tahlil edilmesiyle, o devlete ait birçok mesele rahatlıkla çözülmüş olacaktır. Aile fertleri arasında sosyal, siyasal, hukukî ve ahlakî denge varsa o toplumlarda da her alanda denge var demektir⁴². Bu bölümde Giresun Kazası'nın toplumsal yönünü ortaya çıkarabilmek için toplumun küçük bir modeli olan aile ele alınacaktır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Giresun Kazası'nda evlilik olayı gerçekleşirken, erkek tarafının kız tarafına “başlık” adı altında para ödenmesi olayına, incelenen sicil defterlerinde rastlanmamıştır. Bunun yanında İslâm hukukunun evlilik müessesesinde temel kuralı olan ve damat adayı tarafından gelin adayına verilen mehir tüm nikah akidlerinde görülmektedir. İslâm hukukuna göre, bu para üzerinde gelinden başka hiç kimsenin hakkı yoktu. Nikah akdinden önce veya nikah akdi sırasında şahitler huzurunda gelin adayına verilmesi gereken mehir, “Mehr-i Muaccel” ve “Mehr-i Müeccel” ismini taşımaktaydı. Günün şartlarına, ailelerin varlıklı veya fakir oluşlarına ve evlenecek kızın güzel, çirkin, maharetli oluşuna göre mehirin miktarı değişmekteydi.

⁴⁰ GŞS. No:1411, s.2, 4 Cemaziyelahir 1306 (5 Şubat 1306)

⁴¹ Bilgehan Atsız Gökdağ - Abdullah Şengül, “Türk Kültürü Çerçevesinde Giresun'da Düğün Adetleri”, *Giresun Kültürü Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998) Bildiriler*, İstanbul 1998, s.347-348; ayrıca bkz. Ahmet Kankal “XIX. Yüzyıldan Günümüze Ankara-Çankırı Havalisinde Düğün ve Hacc Adetleri” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, İzmir 1992, sayı:VII, s.271-287

⁴² Rifat Özdemir, “Harput ve Çemişkezek'te Askerî Ailelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1890-1919), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, İzmir 1990, sayı:V, s.41

Mehirin mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel olarak nikah sırasında şahitlerin huzurunda tespit edilmesi gerekmektedir⁴³.

Mesela, Giresun Kasabası'nın Çandır Köyü'nden Sarıoğlu Veliyüddin ile Fatma Hatun'un nikah akidlerinde mehir 500 kuruş olarak tespit edilmiştir⁴⁴. Yine kazaya bağlı Lapa Köyü'nde Hasan ile Ayşe'nin nikah akidleri sırasında 201 kuruş mehr-i muaccel verilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁵. Bazen mehirin mahkeme tarafından fazla bulunup, miktarını düşürüldüğü görülmektedir. Nitekim Ali ile Fatma'nın evlilikleri sırasında 1.000 kuruş olarak kararlaştırılan mehir, mahkeme tarafından 500 kuruşa düşürülmüştür⁴⁶.

Kocanın ölmesi veya boşanma durumunda, kadın eğer mehrini alamamışsa bunu mahkeme yoluyla talep edebilme hakkına sahipti. Nitekim Kale Mahallesi'nden Fatma yedi senelik kocası Hacı Salih'in kendisini 5 sene önce boşadığını ve 5 senedir sokaklarda yaşadığını belirterek kocasından alması gereken 801 kuruş mehir ile kızı Pembe'nin nafakasını talep etmektedir⁴⁷.

Yine Yağmurca Köyü'nden Kabakçioğlu kızı Fatma kocası Hacıoğlu Hamdi vefat ettiğinden kayınpederinden mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel talep etmiştir⁴⁸. Vefat eden Baloğlu Ahmed'in karısı Hatice kendisine ödenmesi gereken mehir için dava açarak 501 kuruş mehirin tarafına verilmesini istemiştir⁴⁹. Seyyid Köyü'nden Gülşen kendisini boşayan kocası Yakasızoğlu İbrahim'den 11 ay önce boşandığını, mehir hakkı olan 1.100 kuruşun verilmediğini belirterek, mahkeme vasıtasıyla bu paranın kendisine

⁴³ İ. Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.268; IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.483

⁴⁴ GŞS. No:1404 s.38

⁴⁵ GŞS. No:1405 s.186

⁴⁶ GŞS. No:1404 s.39

⁴⁷ "Giresun Kazası'nın Kale Mahallesi'nden sakine Fatıma binti Abdurrahman meclis-i şer'i şerif enverde ve kaza-i mezkura tabi Hisar Kiriş Karyesi'nde sakin Keleşoğlu Hacı Salih b. Ali muvacesinde davası. Merhum Hacı Salih bundan yedi sene akdem taht-ı nikahında zevc-i dahilim olup, beni bundan beş sene akdem karye-i mezkurda cami kapısında cem'at huzurlarında tâkâ-i selase ile tatlik edip, beş seneden beri tefrik olunup, mezkur beş sene sokaklarda sürünmekte olduğumu cihetle ol vechile merhum Hacı Salih Ağa'dan lazım gelen sekizyüz bir kuruş mihr-i müeccelimi ile bir nefer sagira kızım Pembe'nin nafaka ve kisvesini kat'edip yedime teslimini talep ederim". GŞS. No:1411, s.2, 5 Cemaziyelahir 1306 (6 Şubat 1889)

⁴⁸ Fatma mehir olarak şu para ve eşyaları talep etmiştir: 1001 kuruş, 40 adet 5'lik altını, 2 adet Mahmudiye, 2 adet numas sahn, 3 adet tabak, 2 adet kazan, 2 adet tava, 1 adet ibrik, 1 adet sandık, 1 adet şemedan, 2 döşek, 2 yorgan, 2 yastık, 1 adet kilim, 2 adet dastar ve 30 kilo darı. GŞS. No:1411, s.70, 9 Şevval 1306 (8 Haziran 1889)

⁴⁹ GŞS. No:1411 s.101, 18 Zilkade 1306 (16 Temmuz 1889)

verilmesini istemektedir⁵⁰. Uzgur Köyü'nden Fatma mehir hakkı olan 500 kuruşu kocası Turnacıoğlu Salih'ten alınarak tarafına verilmesini talep etmiştir⁵¹.

Babası vefat edip zor durumda kalan çocukların nafakalarını temin için, malından satış yapıldığı görülmektedir. Nitekim Kapu Mahallesi'nden Banioglu Mustafa vefat etmiş, yaşları küçük olan oğlu Ömer ve kızları Mehri ile Fatma'nın ihtiyaçları için, babalarının bahçesinden bir miktar arsa satılmıştır⁵². Boşanan kadının da geçimini temin etmek için vekil tayini ile nafaka talebinde bulunduğu tespit edilmektedir. Kapu Mahallesi'nden Dermanzâde İbrahim Efendi'nin boşadığı karısı Fatma nafaka talebi için Dava Vekili Salih Saffet Efendi'yi vekil tayin etmiştir⁵³. Bazı durumlarda ise, kocanın annesinin, gelininden tereke talep ettiği görülmektedir. Nitekim Hacı Siyam Mahallesi'nden Zeynep Hatun oğlu Mustafa'nın vefatından dolayı kendi payına düşen 700 kuruşu gelininden talep etmiştir⁵⁴.

İncelenen dönemde Giresun şehrinde kadının hakkı olan mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel miktarı 201, 250, 400, 600, 801, 1001, 1551 kuruş arasında değişmektedir.

Önceden yapılan nikah akidlerinin daha sonraki yıllarda ispatı için mahkemeye dava açılmıştır. Giresun'a bağlı Kabaköy'de ikamet eden Çaşuroğlu Mustafa, oğlu Hamid'in 14 sene önce aynı köyde bulunan Meyse ile evlendiğini belirterek, bu nikahın ispatı için mahkemeye müracaat etmiştir⁵⁵.

Kocasından haber alamayan kadının daha fazla zor durumda kalmamak için, nikahın feshi için babası vasıtasıyla mahkemeye müracaat ettiği tespit edilmektedir. Nitekim, Hacı Hüseyin Mahallesi'nden Başeskioğlu Mustafa kızı Ayşe'nin kocası olan Bayburtoğlu Hasan'ın bir seneye kadar gelmez ise, boşadığını beyan etmiş ve 6 sene geçmesine rağmen gelmediğinden, nikahın feshi için mahkemeye başvurmuştur⁵⁶.

⁵⁰ GŞS. No:1411 s.98, 2 Zilhicce 1306 (30 Temmuz 1889)

⁵¹ GŞS. No:1411 s.123, 21 Safer 1307 (17 Ekim 1889)

⁵² GŞS. No:1411 s.5, 17 Cemaziyelevvel 1306 (19 Ocak 1889)

⁵³ GŞS. No:1411 s.42, 26 Şaban 1306 (27 Nisan 1889)

⁵⁴ GŞS. No:1411 s.11, 29 Cemaziyelevvel 1306 (31 Ocak 1889)

⁵⁵ "... Karye-i mezkur sakinlerinden mezbure Meyse'nin babası Bilal hayatında bundan 14 sene mukaddem oğlum Hamid'e kızı sagirayı bi'l-vesaye verip kendini bi'l-velaye aldım, kabul ettim ve bir de bundan bir mâh-ı mukaddem mezbura Meyse şuhud mahdarında kendi lisaniyla oğlum merhum Hamid'e ben seni aldım. Merhum Hamid'de bende seni Allah'ın emriyle aldım, kabul ettim deyü ikrar etmeleri üzerine ber minval üzere nikahlısı olduğunu iddia ederim". GŞS. No:1411 s.8, 12 Cemaziyelevvel 1306 (14 ocak 1889)

⁵⁶ "Bundan altı sene akdem kızım mezbure Ayşe'nin nikahlısı Bayburtluoğlu Hasan b. Mustafa sene-i mezkürde mahder şuhudda mahkemeye gideceğim ve bir seneye kadar gelirim de nikahlımı alırım. Eğerce bir seneye kadar gelmezsem menküham olan mezbure Ayşe benden boş olup, ondan sonra nereye

Yine kadının, kocasının ölümünü tespit ve nikahın düşmesi için mahkemeden talepte bulunduğu tespit edilmektedir. Seldeğirmeni Köyü'nden Enveroğlu kızı Rahime, kocası Ustaoglu İbrahim'in 4 sene önce askere giderek Medine'de vefat ettiğini haber aldığını ve çaresiz kaldığını belirterek nikahın düşmesini talep etmiştir⁵⁷.

Birisinin nikahında bulunan kadını başkasına nikahlaması sonucunda, kadının babası tarafından bu olayın engellenmesi için dava açıldığı görülmektedir. Pazarsuyu Köyü'nden Hacı Halil'in kızını kendisine nikahlayan Hasan, daha sonra biraderi Mehmed'e nikahlamak istemiş, kızın babası Hacı Halil ise, kanunlara aykırılığını belirterek mahkemeye müracaat etmiştir⁵⁸.

Osmanlı toplumunda boşanma hiçbir zaman tavsiye edilmemiş ve zaten sınırlı sayıda boşanmalar olduğu tespit edilmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nda da şer'îye sicilleri incelendiğinde boşanma oranının çok az olduğu görülmektedir. Bu boşanmalar da genelde, kocanın askerde iken vefat etmesi, çalışmaya gidip dediği sürede gelmemesi ve geçimsizlik gibi nedenlerden meydana gelmiştir.

Osmanlı toplumunda anne veya babası vefat eden ve kimsesi olmayan çocukların gelecekleri için, bir takım tedbirler alınmıştır. Bu gibi durumlarda çocukların işlerini yürütmek ve mallarını idare etmek üzere küçük çocuklara vasi tayin edilmektedir. Çocukların mallarını idare etmek üzere tayin edilen vasiler yakın akrabalar olabileceği gibi, kadının tayin edeceği akraba olmayan birisi de vasi tayin edilebilmekteydi. Vasi tayin edilen kişiler çocuklara kalan malları istedikleri gibi tasarruf edemezlerdi. Giresun Kazası'nda da yetim ve öksüz kalan çocukların mağdur olmamaları için kendilerine vasi tayin edilmiştir. Nitekim, Kale Mahallesi'nden olan ve muharebede şehit olan Caniklizâde Abdullah'ın oğlu Tevfik'in vasiliğine Küçükölü Köyü'nden Hacı Efendioğlu İbrahim getirilmiştir⁵⁹.

giderse gitsin, Eğerce bir seneye kadar gelirim benim avratımdır diye cevap eyledi. Merhum Mustafa kızı ise, 6 seneden beri gelmediği cihetle müvekkilem kızım Ayşe ol vechle merhum Hasan'dan boşdur ve mezbureyi nikah-ı ahirde nikah olması lazım geleceğinden ahire nikah olunmasını izn-i şer'i bi'l vekale talep ederim".GŞS. No:1411 s.30, 17 Cemaziyelahir 1306 (18 Şubat 1889)

⁵⁷ "Seldeğirmeni Karyesi'nde sakın iken bundan akdem işbu zabttan 4 sene akdem fırka askerliğine gidip, taht-ı silahede Medine-i Nûr'da vefat eden Ustaoglu İbrahim b. Salih b. Abdullah zevc-i dahilim olmakla vefat ettiğini haber aldığım cihetle öte beride biçare kaldım. ol vechile ahire tezevvüz alınacağı şer'i şerif izni talep ederim. Seldeğirmeni Karyesi'nden sâkine Enveroğlu kızı Rahime binti Salih. Seldeğirmeni Karyesi'nden Ustaoglu İbrahim Medine-i Münevvere'de Yanbuk Hastahanesi'nde bizde orada asker olduğumuz halde bundan 3 sene akdem vefat edip, bizde namazını kıldık. Ol vechile merhum İbrahim'in vefat ettiğini bilir, böylece şahadet ederiz". GŞS. No:1411 s.36, 29 Cemaziyelahir 1306 (2 Mart 1889)

⁵⁸ BA. TAD. No:932 s.3, 29 Şevval 1289 (30 Aralık 1872)

⁵⁹ GŞS. No:1413 s.28

Yine, Yayıklık Köyü'nden iken vefat eden Alioğlu Hasan'ın küçük kızı Ayşe'nin daha başka vasisi olmadığından amcası Abdülkadir mahkeme kararıyla vasiliğe tayin edilmiş ve köy muhtarı ile ahaliden bazıları bu karara şahitlik etmişlerdir⁶⁰. Vasi tayin edilen kişinin ölmesi durumunda, bir başkası vasiliğe getirilmiştir. Nitekim, Boztekke Köyü sakinlerinden iken vefat eden Tokaoğlu Aliosman'ın oğlu Hasan'ın vasiliğine tayin edilmiş olan Tozluoğlu Ali vefat etmiş, vasilik görevi mahkeme kararıyla Kürt Hüseyinoğlu Mehmed'e verilmiştir⁶¹.

Vasilik görevine getirilen kişiler çocukların haklarını sonuna kadar savunmuşlar ve yetkileri gereği haksız bir olay da, mahkemeye başvurarak düzeltilmesini sağlamışlardır. Nitekim Giresun Kazası'ndan Mustafa Efendi vefat etmiş, küçük çocuklarının vasiliğine Bilal Efendi getirilmiştir. Mustafa Efendi'nin büyük oğlu Ali, kardeşlerinin vasisinden habersiz, babasından miras düşen evi satmış, ancak vasi tayin edilen Bilal Efendi evde, vasisi bulunduğu çocukların da hakkı olduğunu belirterek, bu satışı engellemiştir⁶².

Vasi tayin edilerek koruma altına alınan çocuklar, belirli bir yaşa geldikten sonra mahkemeye müracaat ederek, vasiliğin kaldırılmasını talep ederler ve mahkeme sonucunda vasilik kaldırılırdı. Giresun Kazası'ndan Hacı Mehmed Kaptan'ın oğlu Salih, mirasını korumak için kendisinin vasisi olan Dizdaroğlu Hüseyin Ağa'nın 1262-1268 (1846-1852) yılları arasında görev yaptığını ve kendisinin reşid olduğunu bildirerek, mirasının kendi yönetimine verilmesini istemiştir⁶³.

Görüldüğü gibi Giresun Kasabı'nda yaşayan müslümanlarda, İslâm hukuku tam anlamıyla uygulanmış ve aile kutsal bir kurum olarak kabul edilmiştir. Bu kutsallığın bozulmaması için, boşanma mekanizması pek işletilmemiş ve tasvip edilmemiştir. Ancak oranı az olmakla birlikte meydana gelen boşanmalar sonucunda kadınların ve çocukların mağdur olmaması için, mehir verilmesi ve nafaka bağlanması yönüne gidilmiştir. Ayrıca küçük yaşta yetim ve öksüz kalan çocuklarında mağduriyetlerinin giderilmesi için vasilik kurumu işletilmiş ve çocuklar en azından belirli bir yaşa kadar bir büyüğünün koruması altında kalmıştır.

⁶⁰ GŞS. No:1416 s.142

⁶¹ GŞS. No:1407 s.1

⁶² BA. A.MKT.DV. No:37/47, 6 Şevval 1267 (4 Ağustos 1851). Yine Dizdaroğlu Hüseyin, vasisi bulunduğu çocukların satıştan dolayı zarar görmelerini engellemiştir. BA. A.MKT.DV. No:90/30 29 Cemaziyellevvel 1272 (6 Şubat 1856)

⁶³ BA. A.MKT.DV. No:90/30, 29 cemaziyelahir 1272 (6 Şubat 1856)

5.2.2.3. Gayri Müslimlerde Evlilik Gelenekleri ve Evlilik Kurumu

Osmanlı Devleti idaresinde yaşayıp, vatandaş statüsünde bulunan gayri müslimler dil, din ve gelenekleri yönünden tamamen serbest olup, aile hukuku ile ilgili meseleleri kendi cemaatları arasında hallediyorlardı. Bunun için de, kiliselere gidip dinî vecibelerine göre evliliklerini gerçekleştiriyorlardı⁶⁴. Nitekim Giresun'da yaşayan Rum ve Ermeni vatandaşların kendi kiliselerinde evlenerek, nikah kayıtlarını sicillere geçirmek için mahkemeye müracaat ettikleri görülmektedir. Zaten evlilik ve diğer konularda gayri müslimler, müslimlerin faydalandığı kanunlardan istifade etmek için şer'i mahkemeye başvurmuşlardır.

Gogara Mahallesi'nden ve Rum milletinden olan Gaşaroğlu kızı Bartana, kocası Kireku'nun vefatından sonra kendisine düşen terekesini, kocasının kardeşi Lazari'den talep etmiş ve mahkeme sonucunda 3.000 kuruş almayı hak kazanmıştır⁶⁵.

Müslümanlarda görülen yetim ve öksüz kalan çocuklara vasi tayin edilmesi, vasiler aracılığıyla mahkemeye başvurarak nafaka takdir ettirilmesi gibi, İslâm hukuku prensiblerinden gayri müslimler de istifade etmişlerdir. Mesela, Çınarlar mahallesi'nden olup, vefat eden Rum milletinden Şabkanoğlu Todori'nin küçük oğlu Yani ve küçük kızı Sofiya için 70 para nafaka bağlanması kabul edilmiştir⁶⁶. Kanar Mahallesi'nden olup vefat eden Cenkoğlu Yorika'nın küçük kızı Yorkiye için Lazarioğlu Yorgi mahkeme kararıyla vasi tayin edilmiştir⁶⁷. Yine Çıtlakkale Köyü'nden olup vefat eden Rum milletinden Kırımlıoğlu Andriya'nın oğlu Harişto, kızları Bartana ve Marya'nın vasiliğine amcaları Kırımlıoğlu Yani getirilmiştir⁶⁸.

Görüldüğü gibi, Giresun Kazası'nda yaşayan gayri müslimler tam bir serbestiyet içinde dinî ibadetlerini ve geleneklerini yaşamışlar, İslâm hukukundan istifade ederek, eşit bir statüde bulunmuşlardır.

Bu durumun bir sonucu olarak, evlerin içinde bulunan eşya türleri ve miktarları bakımından da, müslim ve gayri müslim evleri arasında pek fark görülmemektedir.

⁶⁴ E.B. Ekinci, "Osmanlı Aile Hukuku", s.50; Rifat Özdemir "Tokat'ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810), *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu Bildiriler*, Ankara 1987, s.107

⁶⁵ GSS. No:1411 s.32, 21 Cemaziyelahir 1306 (22 Şubat 1889)

⁶⁶ GSS. No:1404 s.10

⁶⁷ GSS. No:1411 s.2, 5 Cemaziyelahir 1306 (6 Şubat 1889)

⁶⁸ GSS. No:1411 s.40, 6 Receb 1306 (8 Mart 1889)

Hatta gayri müslim aileler, müslüman misafirler için evlerinde seccade bile bulundurmuşlardır⁶⁹.

5.2.2.3. Giresun'da Yaşayan Müslim ve Gayri Müslim Ailelerin Evlilik

Durumları ve Çocuk Sayıları

İslâm hukukuna göre baba ailenin reisi olmakla beraber, aile içinde başta kadının koca üzerinde hakları olduğu gibi, çocukların da baba üzerinde hakları bulunmaktadır. Bilindiği gibi İslâm Dinî, kız ve erkek çocuğun ayrımını yasaklamış olup, bu husus belirli prensiplere bağlanmıştır. Öte yandan İslâm Dinî'nin bazı hükümlerinde müminlerin çoğalması için doğum olayı teşvik edilirken, bazı hükümlerinde ise planlı gelişen bir aile yapısına cevaz verilmektedir. Bu arada İslâm hukukuna göre, gerekli bir mazeretin yanında adaletin mutlaka sağlanması şartıyla 4 kadına kadar evlenmeye müsaade edilmektedir. Ancak önceki kadınla yeni evlenecek kadının arasında adaletin sağlanması şartının konulması ile bu husus oldukça sıkı bir kaideye bağlanmış olup, daha ziyade tek kadınla evlenme usulünün kabul edilmiş olduğu görülmektedir. Bu arada açık bir hüküm bulunmamakla birlikte gayri müslimlerin, dinî liderleri tarafından iki evlilik pek hoş karşılanmadığı için, gayri müslimlerde iki evlilik olayına pek rastlanmamaktadır⁷⁰.

Giresun Kazası'nın sosyal yönünü daha detaylı ortaya çıkarabilmek için şehirde yaşayan müslim ve gayri müslim ailelerin çocuk sayıları ve cinsiyetleriyle, evlilik durumlarının bilinmesi gerekmektedir. Kazada yaşayan müslim ve gayri müslimlerin gerek çocuk sayıları ve gerekse evlilik durumlarını ortaya çıkarabilecek yegâne kaynak ise, şer'îye sicillerinde yeralan tereke kayıtlarıdır.

Tereke, bir kişinin ölümünden sonra tutulan kayıtlardır. Bunun için kadı veya nâib, ölen kişinin evine gider varisleri, yoksa vekillerini çağırır, menkul ve gayri menkul mallardan ne varsa her birini ayrı ayrı ve değerleriyle birlikte yazardı. Ölen kişinin borcu ve alacakları da kaydedilirdi. Borçlar ve mahkemeye ödenmesi gereken harçlar çıkarıldıktan sonra kalan miktar mirasçılar arasında paylaştırılırdı. Küçük çocukların hisseleri vasilere teslim edilir, vasisi yoksa verese içindeki akı başında, güvenilecek kişilerden birisi vasi tayin edilirdi. Ölen kimsenin mirascısı mevcut değilse, malları Beytü'l Mal'a yani devlet hazinesine kalırdı⁷¹.

⁶⁹ IRCICA, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, s.483

⁷⁰ İ. Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.274

⁷¹ İ. Yılmazçelik, a.g.e. s.274

Terekeler şahsın bütününe ait olmayıp, resmîyete geçen belgelerdir. Bunun için bir yıl içerisinde tutulan tereke defterlerine bakarak, bu defteri o yılki bütün şehir için açıklamak, nüfus ve evlilik durumunu da aynı şekilde genelleştirmek doğru değildir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nda yaşayan müslim ve gayri müslim ailelerin çocuk sayıları ve evlilik durumlarını ortaya koyabilmek için, esas alınan terekelerin seçilmesinde belli bir kural olmayıp, sondajlama yoluyla bütün terekeler içerisinde belirli oranda tereke seçilmiştir. Seçilen bu terekeler değerlendirmeye tâbi tutulmuş ve genel sonuçlara gidilmeye çalışılmıştır.

1869-1900 tarihleri arasında Giresun şehrinde yaşayan müslim ve gayri müslim ailelerin çocuk sayıları ve evlilik durumlarını belirlemek için 40 müslim ve 20 gayri müslim terekesi örnek olarak seçilmiştir. Giresun şer'îye sicil defterleri incelendiğinde, müslim terekelerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu yüzden müslim terekelerinin, gayri müslim terekelerine oranla iki katı alınmıştır.

Terekeler, 1869 ile 1900 yılları arasında kayıtların tutulduğu sicil defterlerinden alınmış olup, belirli bir tarih sırası takip edilmiştir⁷².

Seçilen 40 müslim terekesine göre, ailelerin çocuk sayıları ve cinsiyetleri şu şekildedir:

⁷²Terekelerin alındığı sicil defterlerinin numaraları ve tarihleri şöyledir: No:1403 1286-1289(1869-1872), 1404 1289-1293(1872-1876), 1405 1296-1301(1879-1884), 1406 1298-1300(1882-1884), 1407 1299-1301(1883-1884), 1408 1301-1302(1884-1885), 1409 1303-1305(1886-1888), 1410 1302-1303(1885-1886), 1411 1306-1307(1887-1888), 1412 1306-1307(1887-1888), 1413 1307-1308(1888-1889), 1414 1307-1309(1888-1890), 1415 1308(1889), 1416 1308-1309(1889-1890), 1418 1309-1310(1890-1891), 1419 1309-1310(1890-1891), 1420 1310-1311(1891-1892), 1421 1310(1891), 1422 1310-1312(1891-1893), 1423 1310(1891), 1424 1311-1312(1892-1893), 1425 1313-1314(1894-1895), 1426 1312-1313(1893-1894), 1427 1312-1313(1893-1894), 1428 1313-1316(1893-1897), 1429 1314(1895), 1430 1314-1315(1895-1896), 1431 1315(1896), 1432 1315-1316(1896-1897), 1433 1316-1319(1897-1900).

	<u>Aile Toplamı</u>	<u>Erkek</u>	<u>Kız</u>	<u>Toplam Çocuk</u>
Bir Çocuklu Aile	4	2	2	4
İki “ “	3	4	2	6
Üç “ “	6	12	6	18
Dört “ “	4	10	6	16
Beş “ “	7	19	16	35
Altı “ “	5	16	14	30
Yedi “ “	5	18	17	35
Sekiz “ “	2	9	7	16
Dokuz “ “	1	8	1	9
On “ “	2	9	11	20
Onbir “ “	1	6	5	11
Toplam	40	113	89	202

Müslim ailelerinde ortalama çocuk sayısının 5 civarında olduğu görülmektedir. Nitekim, toplam çocuk sayısı, aile toplamına bölüldüğü zaman 5.05 sayısı çıkmaktadır. Çocukların cinsiyetine bakıldığında erkek sayısının, kız çocuk sayısına göre biraz daha fazla olduğu tespit edilmektedir.

Örnek olarak alınan terekelerin dışında 10'dan daha fazla (11 ile 14 arası) çocuk sahibi olan ailelerin bulunduğu görülmektedir. Ancak bu ailelerin sayısı az olup, genelde birden fazla kadınla evliliğin olduğu ailelerde rastlanmaktadır. Nitekim Kapu Mahallesi'nden Gürsazoğlu Yusuf Ağa'nın ölümü sonucunda terekesinde varisleri olarak karıları Zekiye ve Gülişan ile 8 oğlu ve 3 kızının bulunduğu görülmektedir⁷³.

1869-1900 yılları arasında Giresun şehrinde yaşayan Gayri müslim ailelerin çocuk sayıları ve cinsiyetleri ise, örnek alınan terekelere göre şöyledir:

⁷³ GŞS. No:1412 s.37

	<u>Aile Toplamı</u>	<u>Erkek</u>	<u>Kız</u>	<u>Toplam Çocuk</u>
Bir Çocuklu Aile	1	-	1	1
İki “ “	3	4	2	6
Üç “ “	3	4	5	9
Dört “ “	6	13	11	24
Beş “ “	3	7	8	15
Altı “ “	2	5	7	12
Yedi “ “	2	8	6	14
Toplam	20	41	40	81

Gayri müslim ailelerin çocuk sayıları ve cinsiyetleri ile ilgili tabloya bakıldığında, ortalama çocuk sayısının 4 civarında olduğu görülmektedir. Nitekim toplam çocuk sayısı, aile toplamına bölündüğü zaman 4.05 sayısı çıkmaktadır. Çocukların cinsiyetlerine bakıldığında erkek ve kız çocuk sayılarının dengede olduğu tespit edilmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun’da yaşayan gayri müslimlerin çocuk sayılarının, diğer şehirlerdeki gayri müslimlere göre ortalaması çok daha fazla olmuştur⁷⁴.

Örnek alınan terekelerin dışında az olmakla birlikte 8-9 çocuk sahibi olan gayri müslim ailelere rastlanmaktadır⁷⁵. Nitekim Çınarlar Mahallesi’nden Abacıoğlu Dimitri’nin terekesinde varisleri olarak 4 oğlu ve 4 kızının isimleri bulunmaktadır⁷⁶.

1869-1900 yılları arasında müslim ve gayri müslimlerdeki evlilik durumları şöyledir:

	<i>Müslim</i>	%	<i>Gayri Müslim</i>	%
Bir Kadınla Evli Erkek Sayısı	33	82	20	100
İki Kadınla Evli Erkek Sayısı	7	16	-	-

Görüldüğü gibi Giresun şehrinde yaşayan müslimler arasında iki kadınla evli erkeklerin sayısı azdır. Osmanlı Devleti’nin genelinde de sanılanın aksine iki kadınla

⁷⁴ XIX. Yüzyılın ilk yarısında Diyarbakır şehrinde yaşayan gayri müslimlerin çocuk sayılarının ortalama 2 olduğu görülmektedir. Bkz. İ. Yılmazçelik, *Diyarbakır*, s.277

⁷⁵ XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Giresun şehrinde yaşayan gayri müslimlerin çocuk sayılarının fazla olması, ya müslüman ailelerden görerek, ya da bilinçli olarak kendi nüfuslarını fazlalaştırmak için, çok çocuk sahibi olmaları şeklinde izah edilebilir.

⁷⁶ GŞS. No:1432 s.97

evliliğin nadir olduğu bilinmektedir. Zaten İslâmiyet'ten önce Türkler'in tek kadınla evlilik prensibi, İslâmiyet'in kabulüyle birlikte devam etmiş, sadece İslâm Dinî'nin belirttiği şartlar doğrultusunda çok evlilik meydana gelmiştir. Gayri müslimlerde ise, çok nadir rastlanan birden fazla evliliğe, Giresun Şer'iye Sicilleri'nde tesadüf edilmemiştir.

İslâm Dinî'nin belirli şartların meydana gelmesi sonucunda müsaade ettiği 4 kadınla evlilik olayına Giresun şehrinde raslanmamış, sadece 2 kadınla evlilik yapanlar bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin genelinde de çok evliliğe nadir rastlanılıyordu. Nitekim XVI. yüzyıl sonunda Osmanlı Devleti'nden geçen Alman Protestan Papazı Solomon Shcweigger, çok evlilik konusunda şu tespitlerde bulunmuştur: "Türkler dünyaya, karıları da onlara hükmeder. Türk kadını kadar gezeni ve eğleneni yoktur. Çok karılılık yoktur. Herhalde bu işi denemiş, dert ve masrafa sebep olduğunu anlayıp vazgeçmişler. Boşanma pek görülüyor. Çünkü boşanırken erkek para ve eşya veriyor ve kız çocuk anaya kalıyor"⁷⁷. XVI. yüzyılda tespiti yapılan bu durumun diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi, Giresun'da da hâlâ mevcudiyetini koruduğu tespit edilmektedir.

Zaten Osmanlı Devleti'nde çok evlilik bir takım zaruretlerin tabii neticesi olarak yaygınlık kazanmıştır. Felâket anlarında nüfus kaybı, ailelerin dağılması gibi sıkıntıların giderilmesinde çok evlilik önemli bir fonksiyon olmuştur⁷⁸.

Sonuç olarak, incelenen dönemde müslim ailelerin ortalama 5 çocuk sahibi oldukları tespit edilirken, bu tesbitin gayri müslim aileler için 4 civarında olduğu, gayri müslimlerde birden fazla evliliğin görülmediği, müslimlerde ise, az oranda bulunduğu tespit edilmektedir.

5.3. GİRESUN KAZASI'NIN VAKIFLARI

Şehirlerin teşekkül ve inkişâfında vakıf müessesesinin önemli tesirleri olduğu bilinmektedir. Gerçekten tamamlayıcı unsurlarıyla camilerin inşâsı ve bunlara yapılan vakıflar, şehir ve kasabaların kurulması ve gelişmesinde başlıca etken olarak

⁷⁷ IRCICA, *Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti Tarihi I*, s.483

⁷⁸ Abdullah Gündoğdu, "1852-1863 Tarihleri Arasında Çorum Kazası'nda Sosyo-Ekonomik Yapı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, İzmir 1991, sayı:VI, s.216

gözükmektedir. Diğer taraftan kuruluşları eski devirlere giden şehirlerin imar ve iskânı arzu edilen yeni bir semtinin çekirdeğini de yine vakıf tesisleri teşkil etmiştir⁷⁹.

Vakıf kelimesi Arapça'da "durdurmak", "alıkoymak" anlamında olup, ıstılah olarak, VIII. asır ortalarından XIX. asır sonlarına kadarki devrede İslâm ülkelerinin sosyal ve iktisadî hayatında önemli bir rol oynayan dinî, içtimâî bir müessesenin adıdır⁸⁰.

Vakıf, bir kimsenin taşınır ve taşınmaz malını, kendi isteği ile mülkünden çıkararak, gelirini yine kendi isteği doğrultusunda ihtiyaç sahiplerine harcamak üzere ebediyyen Allah için ayırmasıdır. Yani bir malın sürekli olarak belli bir amaca tahsis edilmesi söz konusudur. Vakfedilen bir mal hibe edilemez, satılamaz, miras yoluyla çocuklara geçemez. Malını vakfeden kimseye vâkıf, vakfedilen mala ise mevkûf denilmektedir⁸¹.

Osmanlı Devleti'nde vakıfların kuruluşunda genellikle şu bürokratik yollar takip edilmektedir: Menkul veya gayri menkul malını vakfetmek isteyen kişi, mahkemeye gelerek vakfı kurmak istediğini belirtip, vakfedeceği gelir kaynağını ve şartlarını belirterek vakfiyesinin düzenlenmesini istiyordu. Genellikle vakfiyeler üç nüsha halinde düzenlenip, aslı vakıfa, bir nüshası İstanbul'a gönderiliyor, diğer nüshasında sicil defterlerine kaydediliyordu. Bu işlemden sonra vakfa, müteveli, nazır, kâtip, gibi görevlilerin atanmasına sıra geliyordu. Bu görevliler, genellikle kadının İstanbul'a atanmaları için yazdığı İlâm-ı Şer'i ve bu istek ilâmın Ru'us kalemünde değerlendirilip, Berat-ı Sultani verilmesi ve bu beratın mahkemeye gönderilip kadı siciline bir suretinin yazılıp, aslının ilgiliye verilmesinden sonra atama işlemi tamamlanmış olmaktadır⁸².

Vakıflar, Türk-İslam dünyasında İmam Şafi'i, İmam-ı Azam, İmam Muhammed ve İmam-ı Ebu Yusuf vb. gibi ünlü İslam hukukçularının tespit ettiği hukuk kurallarına göre, dinî, hayrî, malî, askerî ve sosyo-ekonomik yönden gelişme sağlamış ve bütün şehirlerde yaygınlaşmıştır. Osmanlı şehirlerini süsleyen cami, mescid, mederese,

⁷⁹ F. Emecen, *Manisa Kazası*, s.86

⁸⁰ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *İA*. XIII, s.153; Fuat Köprülü "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü" *Vakıflar Dergisi*, İstanbul 1974, sayı:II, s.1

⁸¹ Münir Atalar "Vakıf ve Tarihi Gelişimi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Ağustos 1997, sayı:128, s.39; . İbrahim Yılmazçelik "Vakıfların Sosyo-Ekonomik Cephesi" *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Haziran 1995, sayı:102 s.18; İsmet Kayaoğlu "Orta Karadeniz'de Osmanlı Öncesi Vakıflar" *Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi II, Bildiriler (13-17 Ekim 1986)*, Samsun 1988, s.49

⁸² Rifat Özdemir, "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset" *OTAM*, Ankara 1994, sayı:5, s.286

mektepe, bedesten, kervansaray, han, hamam, çeşme su yolu, köprü vb. dinî ve sosyal yapıların tamamına yakını bünyesine alırken, Devlet içinde yaşayan insanları etnik ve dinî yönden ayırmadan, onların sosyal ve ekonomik imkanlardan eşitçe yararlanmalarını sağlamıştır.

Bir Osmanlı şehri olarak Giresun Kazası'nda da vakıflar tesis edilmiştir. Özellikle dinî yapıların tamamı vakıflar aracılığıyla yapılmıştır. Şehir merkezinde bulunan camiler de vakıf yoluyla bina edilmiş olup, birinci bölümde incelenmiştir⁸³.

Kurulan vakıflarla ilgili bilgiler daha çok şer'îye sicillerinde bulunmaktadır. Camilere hatip ve imam tayin edilmesi, yeni yapılan camilerin resmîyete geçmesi, önceden kurulan vakıflara menkul ve gayri menkullerin vakfedilmesi gibi durumlarda mahkemeye müracaat edilerek, bu yapılan faaliyetler onaylanırdı.

Giresun Kazası (merkez ve bağlı köyler, Akköy, Keşap, Piraziz ve Kırık Nahiye ve Köyleri)'nde bulunup tespit edilebilen başlıca vakıflar şunlardır:

5.3.1. Şehir Merkezindeki Vakıflar

Hacı Hüseyin Mahallesi'nin Sokakbaşı mevkiinde bulunan ve Sarı Hoca tarafından 150 sene önce yapılan çeşme ve su yolları vakfı⁸⁴.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı, Vakıf Kayıtları Arşivi'nde bulunan 2274 numaralı Giresun Fihristi'nde şehir merkezinde yer alan vakıflar şu şekildedir:

Hacı Vehbizâde İlyas Efendi Vakfı. Tarihi:1303 (1886)

Ahmet Ağa Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1333 (1915). Camiye Sarı Mahmudzâde Tahsin Efendi fındık bahçelerinin hasılâtını vakfetmiştir.

Hacı Hüseyin Mahallesi'nde Behramoğlu Mescid-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1317 (1899)

Emin Yazıcızâde Medresesi'nden Hacı İsmail Sabri Efendi'nin inşa eylediği çeşmeleriyle, su yollarının ve kütüphânesinin tamiri için dükkan vakfı. Tarihi:1308 (1890)

Kale Mahallesi'nden Yusuf Ağazâde Lütfullah Efendi'nin 2 adet bakkal dükkanı vakfı. Tarihi:1290 (1873).

⁸³ Bkz. Dinî ve Sosyal Yapılar.

⁸⁴ GŞS. No:1403, s.16

Seyyid Vakkas Hazretleri Türbesi civarındaki dergâha, Hisar Kiriş Köyü halkından Lazoğlu Ahmed'in fındık bahçesi vakfı. Tarihi:1288 (1871).

Hacı Hüseyin Mahallesi'nden Sarı Alemdarzâde İzzet Kaptan'ın karısı Hacce Gülsüm Hanım'ın 4 cami, 2 çeşme ve 1 şadırvan tamiri için fındık bahçeleri vakfı. Tarihi:1327 (1909).

Kaleiçi Mahallesi'nden Esmâ Serhad Hanım Vakfı. Tarihi:1274 (1858).

Hacı Hüseyin Mahallesi'nden Gülizar Hatun Vakfı. Tarihi:1304 (1887).

Emetullah Hatun'un fındık bahçesi vakfı. Tarihi:1330 (1912).

Dumanlıoğlu İbrahim Vakfı. Tarihi:1338 (1920).

Uzun Ahmedzâde Emin Efendi Vakfı.

Emir Hasanzâde kızı Zeliha Hatun Vakfı.

Zekiye Hatun Vakfı.

Palazoğlu Mustafa kızı Fatma Vakfı.

Emiş Hatun Vakfı.

Emir Hasanzâde kızı Ayşe Hatun Vakfı.

Cinoğlu kızı Emine Hatun Vakfı.

Hacı Hüseyin Mahallesi'nden Feridunzâde Hacı Hasan Efendi'nin Hacı Hüseyin Camisi müezzini için fındık bahçesi vakfı. Tarihi:1340 (1922).

5.3.2. Merkeze Bağlı Köylerdeki Vakıflar

Semail Köyü'nde Seyyid Ahmed'in tamir eylediği cami-i şerif vakfı⁸⁵.

Uzgun Köyü'nde bulunan cami-i şerif vakfı⁸⁶.

Akyoma Köyü'nde bulunan cami-i şerif vakfı⁸⁷.

Seyyid Köyü'nde bulunan cami-i şerif vakfı⁸⁸.

Künbet Köyü Pazar Yeri(Künbet Boğazı)'nde yeni yapılan cami-i şerif vakfı. Köy halkından Hacı İbrahim oğlu Abdülkadir Efendi 2.500 kuruş değerindeki iki dükkanının kiralalarını imam ve hatip olan kişiye vakfetmiştir⁸⁹.

Çiçekli Köyü halkı, köylerine yakın cami olmadığından vakıf kurarak⁹⁰, cami yaptırmışlar ve mahkemeden resmîleşmesi için berat istemişlerdir⁹¹.

⁸⁵ GŞS. No:1403, s.63

⁸⁶ GŞS. No:1403, s.87

⁸⁷ GŞS. No:1403, s.91

⁸⁸ GŞS. No:1403, s.111

⁸⁹ GŞS. No:1404, s.135

⁹⁰ GŞS. No:1404, s.16

Çandır Köyü'nün Kıran Mahallesi halkının bina eylediği cami-i şerif vakfı. Mahalle halkı köydeki caminin kendilerine 3.5 saat mesafede olduğunu bildirerek, kendileri camilerini yapıp, Mikdad Efendi'yi imamlığa getirmişler ve mahkemeden berat istemişlerdir⁹².

Darı Köyü'nde Sağır Mustafa Cami-i Şerifi Vakfı. Mevcut imamın vefatı üzerine bu görev, Abdullah Halife'ye verilmiştir⁹³.

Kurtulmuş Köyü'nde bulunan Ahmed Paşa Cami-i Şerif Vakfı. Caminin hitabet görevine yarım akçe vazife ile Seyyid Mustafa getirilmiştir⁹⁴.

Darı Köyü'nün İnce Kiriş Mahallesi'nde Mescid-i Şerif Vakfı. Mahalle halkından 23 kişi mahkemeye müracaat ederek, köylerinde cami olduğu ancak köy ile aralarında Boğacık Nehri bulunduğundan yaşlıların Cuma Namazı'ndan mahrum kaldığını belirterek, mahallelerine mescit yapmışlardır. Mescide görevli olarak mahalle halkından Musa Efendi'yi getirerek, hem mescidin, hem de görevlinin resmîleşmesi için mahkemeye müracaat etmişlerdir⁹⁵.

Homurlu Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Daha önce görev yapan Mehmet Halife vefat etmiş, yerine Mehmet Efendi getirilmiştir⁹⁶.

Çandır Çalış Köyü'nde Arab Cami-i Şerifi ve Medresesi Vakfı. Köy halkından olan Fatma Hatun vefat etmiş, vasiyeti gereği fındık bahçesi hasılâtının yarısı medresenin tamirine diğer yarısı ise, görev yapan müderrise vakfedilmiştir⁹⁷.

Semail Köyü'nün Kızılca Meşhed Mahallesi Mescid-i Şerifi Vakfı. Köydeki cami uzak olduğundan mahalle halkı tarafından mescit yaptırılmıştır⁹⁸.

Akyoma Köyü'nün Çatak Mahallesi Mescid-i Şerifi Vakfı. Mahalle halkı tarafından yaptırılmıştır⁹⁹. Aynı köyde yaşayan Abdioğlu Hasan fındık bahçesini bu mescide vakfetmiştir¹⁰⁰.

⁹¹ GŞS. No:1404, s.118

⁹² GŞS. No:1404, s.119

⁹³ GŞS. No:1404, s.256

⁹⁴ GŞS. No:1404, s.311

⁹⁵ GŞS. No:1406, s.107

⁹⁶ GŞS. No:1407, s.135

⁹⁷ GŞS. No:1409, s.40

⁹⁸ GŞS. No:1414, s.20

⁹⁹ GŞS. No:1415, s.91

¹⁰⁰ GŞS.No:1416, s.23

Hisar Kiriş Köyü'nden ayrılan Burhaneddin (Burhaniye) Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Aynı köyden İmamoğlu kızı Ayşe Hatun köydeki findık bahçesinin hasılâtını vakfetmiştir¹⁰¹.

Ülper Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Vakıf mütevellisi Çavuşzâde İzzet Ağa vefat etmiş, yerine oğlu İbrahim Efendi'nin getirilmesi tasdik edilmiştir¹⁰².

Kayadibi Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Aynı köyden Emin Efendi tarlasını camiye vakfetmiştir¹⁰³.

2274 numaralı Giresun Fihristi'nde merkeze bağlı köylerde bulunan vakıflar şu şekildedir:

Çandır Köyü'nde Hacı Ömer Cami-i Şerifi Vakfı.

Kurtulmuş Köyü'nün Gegene Mahallesi'nde Mustafa Efendi Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1299 (1882).

Alinyuma Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Aynı köyden Salih Ağa cami için findık bahçesi vakfetmiştir.

Dereli Köyü'nde Ruşen Bey Cami-i Şerifi Vakfı.

Melikli Köyü'nden ayrılan Osmaniye Köyü'nde yaptırılan Mescid-i Şerif Vakfı. Tarihi:1314(1896).

Ülper Köyü'nde bulunan Çavuşoğlu Medresesi Vakfı. Medrese için Hüseyin Hilmi Efendi 1.000 kuruş vakfetmiştir. Tarihi:1326 (1909).

Seyyid Köyü'nde yeni inşâ olunan Tevkifiyye Medresesi Vakfı. Medreseye Süleyman Efendi findık bahçesi vakfetmiştir. Tarihi:1326 (1909).

Hisar Kiriş Köyü'nden ayrılan İzzeddin Köyü'nde yeni yapılan Cami-i Şerifi Vakfı. Camiye Çakmakoglu Ali Efendi findık bahçesi vakfetmiştir. Tarihi:1329 (1912).

Köknarlı Köyü'nden ayrılan Tepe Köknarlı Köyü'nde yeni inşâ olunan Cami-i Şerif Vakfı. Camiye Mustafa Efendi findık bahçesi vakfetmiştir. Tarihi:1330 (1913).

Seyyid Köyü'nden ayrılan Orhaniye Köyü'ndeki Cami-i Şerif Vakfı. Camiye Yusuf Ağazâde Mehmet Şükrü Efendi aynı köydeki findık bahçesini vakfetmiştir. Tarihi:1333 (1916).

¹⁰¹ GŞS. No:1428, s.345

¹⁰² GŞS.No:1434, s.95

¹⁰³ BA. A.MKT.UM. No:510/12, 21 Rebiülahir 1278 (26 Ekim 1861)

Çıtlakkale Köyü'nde yeni inşâ olunan İlhaniye Cami-i Şerifi Vakfı. Camiye İbrahim Ağa Boztekke Köyü'nde bulunan fındık bahçesini vakfetmiştir. Tarihi:1338 (1920).

Erikliman Köyü'nde Yaylıoğlu kızı vakfı.

Kemaliye Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Aksu Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Tepeyuma Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Köknarlı Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Alınca Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Tekke Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Lapa Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

5.3.3. Akköy Nahiyesi'ndeki Vakıflar

Akköy Nahiyesi'nde Şeyh Üveys Hazretleri Vakfı¹⁰⁴.

Kızılev Köyü Cami-i Şerifi Vakfı¹⁰⁵.

Bendehur Köyü Cami-i Şerifi Vakfı¹⁰⁶.

Şemseddin Köyü'nün Kuşluhan Mahallesi'nde yeni yapılan Cami-i Şerif Vakfı. Köydeki cami uzak olduğundan mahalle halkı cami yaparak, vakfın mütevelliliğine Caferoğlu İbrahim, imamlığına ise, İbrahim'in kardeşi Mehmed Efendi'yi getirmişlerdir¹⁰⁷.

Küçüklü Köyü'nün Eriklimanı İskeleyi Cami-i Şerifi Vakfı. Camiyi Hasan Efendi yaptırmıştır¹⁰⁸.

Yaslıbahçe Köyü'nde Fazlıkadıza İbrahim Cami-i Şerifi Vakfı¹⁰⁹.

Melikli Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Hatipliğine 69 yaşında olan Mehmet Efendi getirilmiştir¹¹⁰.

Boztekke Köyü Şeyh Ömer Cami-i Şerifi Vakfı. Şeyh Kerameddin Tekkesi'nin yanında bulunan camiye imam ve hatipliğine Hasan Halife getirilmiştir¹¹¹.

¹⁰⁴ GŞS. No:1404, s.259

¹⁰⁵ GŞS. No:1403, s.54

¹⁰⁶ GŞS. No:1403, s.59

¹⁰⁷ GŞS. No:1403, s.65

¹⁰⁸ GŞS. No:1403, s.118

¹⁰⁹ GŞS. No:1403, s.174

¹¹⁰ GŞS. No:1404, s.31

¹¹¹ GŞS. No:1404, s.311

Sandal Yolu Köyü Katbü'l Arifeyn Hasan Dede Kuddüs-ı Sırrettülaziz Hazretleri Zaviyesi Vakfı. Zaviyedarlık görevini yapan Şeyh Mehmed Tahir Halife vefat etmiş yerine oğlu Şeyh Ömer Cemal Efendi getirilmiştir¹¹².

Melikli Köyü'nün Alan Mahallesi Mescid-i Şerifi Vakfı.

Küçükdere Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Camiyi daha önce köye yerleşen Batum Muhacirleri yapmışlardır¹¹³.

Süme Köyü'nden ayrılan Yunuslu Köyü cami-i Şerifi Vakfı¹¹⁴.

Kızılev Köyü'nden ayrılan Tandır Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Yeni yapılan camiye Alataçoğulları Ali ve Arif fındık bahçesi vakfetmişlerdir¹¹⁵.

Şemseddin Köyü'nden ayrılan Kızılot Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Yeni yapılan caminin imamlığına Musaoğlu Mustafa Efendi getirilmiştir¹¹⁶.

Şer'îye sicillerinde tesadüf edilemeyip, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 2274 numaralı Giresun Fihristi'nde tespit edilen Akköy Nahiyesi'ndeki vakıflar şunlardır:

Demirci Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Bulancak İskeleyi'nde Lütfullah Ağa Cami-i Şerifi Vakfı.

Bektaş Yaylası Mescid-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1301 (1884). Mescide İbrahim ağa değirmen vakfetmiştir.

Kızılot Köyü'nden İzzet Ağa'nın yeni yapılan camiye fındık bahçesi vakfı. Tarihi:1316 (1899).

Bulancak'ta bulunan Medrese Vakfı. Tarihi:1325 (1907). Yaslıbahçe Köyü'nden Emin Efendi, medresenin tamiri ve ikinci katına yapılan 4 oda 1 salon için 3.000 kuruş vakfetmiştir.

Hacet Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1326 (1908). Yeni yapılan camiye Mollaoğlu Yusuf Ağa, fındık bahçesi vakfetmiştir.

Ezeltere Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1319 (1901). Öksüzoğlu Mehmed ve Çakır Hasanoğlu Hasan Ağa değirmen vakfetmişlerdir.

¹¹² GŞS. No:1407, s.158

¹¹³ GŞS. No:1414, s.234

¹¹⁴ GŞS. No:1423, s.11

¹¹⁵ GŞS. No:1428, s.321

¹¹⁶ GŞS. No:1434, s.103

Sayca Köyü'nün Şadi Değirmeni mevkiinde Reşadiye Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1329 (1911). Ayşe Hatun köyde bulunan 1.000 kuruş değerindeki fındık bahçesini vakfetmiştir.

İnece Köyü'nde Köseoğlu Hüseyin vakfı.

Bostanlı Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Kılıçlı Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Bulancak'ta Hasan Efendizâde Ömer Ağa kızı Fatma Hatun Vakfı. Tarihi:1312 (1894)

Küçükklü Köyü'nün Kurtağa İskeleyi'nde yeni yapılan Cami-i Şerifi Vakfı.

Cindi Köyü cami-i Şerifi Vakfı.

Boztekke Köyü'nde Keloğlu Molla Halil Vakfı. Tarihi:1325 (1907).

Kuzköy Cami-i Şerifi Vakfı.

Akköy Cami-i Şerifi Vakfı.

Bulancak Mahallesi'nde Ali Hoca Cami-i Şerifi Vakfı.

Yaslıbahçe Köyü Davutoğlu Ahmed Ağa Vakfı.

5.3.4. Keşap Nahiyesi'nde Bulunan Vakıflar

Vanazıt Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Köy sakinlerinden Akbaşoğlu Talib Efendi ile Emin Efendi tarafından inşâ olunmuştur¹¹⁷.

Emeksen Köyü Cami-i Şerifi Vakfı¹¹⁸.

Gülizar Köyü Mirili Cami-i Şerifi Vakfı¹¹⁹.

Çalca Köyü Cami-i Şerifi Vakfı¹²⁰.

Saraycık Köyü'nün Behramşah Mahallesi Cami-i Şerifi Vakfı¹²¹.

Yenicehisar Köyü'nün Bekirli Mahallesi Cami-i Şerifi vakfı¹²².

Taflancık Köyü Cami-i Şerifi Vakfı¹²³.

Kayabaş Köyü Cami-i Şerifi Vakfı¹²⁴.

Uğurca Köyü'nün Pazar Yeri Cami-i Şerifi Vakfı¹²⁵.

¹¹⁷ GŞS. No:1403, s.11

¹¹⁸ GŞS. No:1403, s.85

¹¹⁹ GŞS. No:1403, s.87

¹²⁰ GŞS. No:1403, s.103

¹²¹ GŞS. No:1403, s.172

¹²² GŞS. No:1403, s.172

¹²³ GŞS. No:1404, s.43

¹²⁴ GŞS. No:1404, s.178

¹²⁵ GŞS. No:1404, s.122

Hasankef Köyü İbrahim Reis Cami-i Şerifi Vakfı¹²⁶.

Barça Köyü'nden ayrılan Andal Köyü Cami-i Şerifi Vakfı¹²⁷.

Tekke Köyü Cami-i Şerifi Vakfı¹²⁸.

Tekke Köyü'nde Yakub Halife Zaviyesi Vakfı¹²⁹.

Zefre Köyü Cami-i Şerifi Vakfı¹³⁰.

Bu vakıfların haricinde 2274 numaralı Giresun Fihristi'nde, Keşap Nahiyesi'nde bulunan vakıflar şunlardır:

Kıbrıs Köyü'nün Küçük Kiriş Mahallesi Cami-i Şerifi Vakfı.

Keşap Nahiyesi eski müdürü Mehmed vasıf Efendi Cami-i Şerifi Vakfı.

Tarihi:1290 (1873).

Cermi Köyü Cami-i Şerifi vakfı. Tarihi:1306 (1888).

Doğanlı Mahallesi Cami-i Şerifi Vakfı.

Geğrez Köyü Pir Ali Cami-i Şerifi vakfı. Tarihi:1288 (1871).

Savran Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1290 (1873)

Meşeliyatak Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1311 (1893)

Pınarçukuru Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1319 (1901). Aynı köyden Bilal Ağa fındık bahçesi vakfetmiştir.

Anbarlık Köyü'nün İçmesu Mahallesi Cami-i Şerifi vakfı. Tarihi:1316 (1898).

Camiye aynı köyden Çelebizâde Hacı Mehmed Ali Efendi 1.000 kuruş vakfetmiştir.

Paye Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Çakırlı Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Çukurköy Cami-i Şerifi Vakfı.

Büyük Yivdincik Köyü Hacı Ömer Cami-i Şerifi Vakfı.

Küçükahmed Köyü Seyyid Osmanoglu Mehmed Cami-i Şerifi Vakfı.

Anbaralan Köyü Cami-i Şerifi ve Medresesi Vakfı. Cami köyde iskan edilen Batum Muhacirleri tarafından yapılmış ve köy halkından İsmail Ağa 500 kuruş vakfetmiştir.

Karabulduk Köyü Hasan Ağa Cami-i Şerifi Vakfı.

Sürmenli Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

¹²⁶GŞS. No:1404, s.258

¹²⁷GŞS. No:1414, s.13

¹²⁸GŞS. No:1426, s.84

¹²⁹GŞS. No:1432, s.139

¹³⁰GŞS. No:1436, s.156

Tekke Köyü'nün Eflerci Mahallesi Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1312 (1895). Camiye köy halkından Hacı Hasan Ağa findık bahçesi vakfetmiştir.

Velidçakırlı Köyü'nün Eğircan Mahallesi Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1309 (1892).

Titirik Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Halifeler Köyü Seyyid Yakub Bey Cami-i Şerifi Vakfı.

Velid Köyü Hacı Derviş Cami-i Şerifi Vakfı.

Çivriz Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

5.3.5. Piraziz Nahiyesi'ndeki Vakıflar

Nefs-i Piraziz Köyü'nde Şeyh İdris Halife Vakfı¹³¹.

Bendehur Köyü Hatuniye Vakfı. Tiralizâde Abdullah ve İbrahim Efendiler tarafından kurulmuştur¹³².

Demirci Köyü'nün Tepeören Cami-i Şerifi Vakfı. Köyde iskan edilen Batum Muhacirlerinden Süleyman Ağa 500 kuruş kıymetinde olan 5 dönüm findık bahçesi vakfetmiştir¹³³.

Şeyhmusa Köyü Zaviyesi Vakfı. Zaviyedarlık görevini yapan Hüseyin Halife vefat etmiş yerine oğlu Tevfik Halife seçilmiştir¹³⁴.

Bu vakıfların haricinde 2274 numaralı Giresun Fihristi'nde Piraziz Nahiyesi'nde bulunan vakıflar şunlardır:

Demirci Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1304 (1887). Yeni yapılan camiye köy halkından Halim Ağa findık bahçesi, İbrahim Ağa ise, 500 kuruş vakfetmiştir.

Kızılok Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1315 (1897). Alataşoğulları Ali ve Arif findık bahçesi vakfetmiştir.

Bayındır Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1313 (1895).

Bozat Köyü'nün Armutçukuru Mahallesi Mescid-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1326 (1908). Aynı köyden Süleyman Efendi findık bahçesi vakfetmiştir.

Piraziz Nahiyesi Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1328 (1910). Camiye Elmalı Köyü'nden Müezzinoğlu Emin Efendi 2.000 kuruş değerinde findık bahçesi vakfetmiştir.

¹³¹GŞS. No:1406, s.49

¹³²GŞS. No:1407, s.274

¹³³GŞS. No:1409, s.130

¹³⁴GŞS. No:1434, s.135

Kızılalhur Köyü'nün Paşa Konağı Yaylası Hacı Ömer Efendi Cami-i Şerifi Vakfı.

Tarihi:1329 (1911).

Şeyhmusa Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1332 (1913).

Bendehur Köyü'nün merkezi Abdal Kasabası Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1318 (1900). İbrahim Efendi findık bahçesi vakfetmiştir.

Kızılalhur Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1333 (1915).

Balçık Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1312 (1894). Camiye Bekirustaoğlu Osman Efendi findık bahçesi vakfetmiştir.

Bozat Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Erenköy Cami-i Şerifi Vakfı.

Bozat Köyü'nden ayrılan Çayır Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1339 (1920).

Bozat Köyü Osman Ağa Vakfı.

Kestel Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Ahmedli Cami-i Şerifi Vakfı. Şeyhoğlu Mehmed Efendi findık bahçesi vakfetmiştir.

Adaköy Hüseyin Ağa Cami-i Şerifi Vakfı.

Çukurköy Cami-i Şerifi Vakfı.

5.3.6. Kırık Nahiyesi'ndeki Vakıflar

Kızıлтаş Köyü Cami-i Şerifi Vakfı¹³⁵.

Yuva Köyü Molla Hasan Cami-i Şerifi Vakfı¹³⁶.

Tepealan Köyü Şeyh Mustafa Tekke ve Zaviyesi Vakfı¹³⁷.

Kırık Nahiyesi'nin merkezi olan Kulakkaya kasabası Cami-i Şerifi Vakfı¹³⁸.

Şer'ie Sicilleri dışında 2274 numaralı Giresun Fihristi'nde Kırık Nahiyesi'nin vakıfları şu şekildedir:

Firuz Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Karagöz Köyü'nün Yukarı Mahallesi Mescid-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1326 (1908).

Tamdere Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

Pazarköy Cami-i Şerifi Vakfı. Tarihi:1331 (1913). Hasanoğlu Tevfik Efendi tarafından değirmen vakfedilmiştir.

¹³⁵GSS. No:1403, s.166

¹³⁶GSS. No:1403, s.166

¹³⁷GSS. No:1403, s.173

¹³⁸GSS. No:1435, s.38

İnce Köyü Hacı Veli Cami-i Şerifi Vakfı.

Mezele Köyü Cami-i Şerifi Vakfı. Bozoğlu Hasan Efendi 1.000 kuruş değerindeki fındık bahçesini vakfetmiştir.

Karınca Köyü Haydaroğlu Ahmed Vakfı. Tarihi:1305 (1888).

Güce Köyü Cinalioğlu Osman Efendi Vakfı.

Görüldüğü gibi İslam Dinî'nin en önemli müessesesinden olan vakıflar, hayır sahipleri tarafından Giresun Kazası'nda da teşkil edilmiş ve vakıf yoluyla yapılan eserler şehre İslâm mührünü vurmuştur. Giresun vakıflarının kuruluş tarihine bakıldığında bir kaç tanesi hariç genelde 1850-1919 yılları arasında yapılmıştır¹³⁹.

¹³⁹ Sadi Bayram, "Giresun İli Vakıflarına Toplu Bakış" *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996) Bildiriler*, İstanbul 1996, s.367

SONUÇ

Bir bölgenin veya şehrin idarî, fizikî ve sosyo-ekonomik durumu incelenirken o bölge veya şehri bağlı bulunduğu bölgenin içerisinde yer alan idarî ve ekonomik şartlardan ayrı olarak ele alıp incelemek mümkün değildir. Bu anlayış çerçevesinde 1850 - 1900 yılları arasında Giresun şehrinin idarî, sosyal, nüfus ve ekonomik durumu bir bütün halinde incelenerek ortaya çıkartılmaya çalışılmış, sadece çerçevesi çizilen dönem değil konuların tamamlayıcı olabilmesi için önce ve sonraki gelişmeler hakkında da bilgiler verilmiştir.

Tarihi dönemler içerisinde şehrin adı çoğu zaman kirazdan geldiği tahmin edilen “Kerasus” ismi ile bilinmiş ve şehir İlkçağ’dan itibaren yerleşim yeri olarak kaynaklara geçmiştir. Türkler’in Giresun şehri ile ilgilenmeleri XIV. yüzyılın sonları olarak kabul edilmiş ancak MÖ. yaşayan Driller, Tibarenler gibi kavimlerin Orta Asya’dan gelen Türk kavimleri olduğu yönünde genel görüşler bulunmaktadır. Giresun, tarih içinde Doğu Karadeniz bölgesinde hâkimiyet kuran Miletoslular, Pontoslular ve Bizans krallıklarına tâbi olmuştur. Selçuklu beylikleri döneminde, Hacıemiroğulları Beyliği Giresun şehri ile ilgilenmiş ve bu bölgeye yapılan birkaç seferden sonra tahtta geçen Süleyman Bey tarafından şehir ve havalisi 1397 yılında ele geçirilmiştir. Bu kısa hâkimiyetten sonra Hacıemiroğulları Beyliği yıkılmış ve Trabzon Rum İmparatorluğu Giresun’a tekrar hâkim olmuştur. Şehrin dâimi olarak Türk nüfuzu altına girmesi 1461 yılında Fatih Sultan Mehmed’in Trabzon seferi sonrası olmuştur. Bu tarihte Trabzon’un fethinden sonra Giresun ve civarı tamamen Türk hâkimiyeti bünyesine girmiştir.

Giresun Osmanlı Devleti hakimiyetine girdikten sonra müstahkem kalesi ve limanı ile ön plana çıkmıştır. Giresun’un Türk - İslâm şehri olmasında bölgede idarecilik yapan Yavuz Sultan Selim’in büyük payı vardır. Kendisi, adıyla bilinen bir cami yaptırarak, şehre İslâm mührünü vurmuştur. Şehir XVI. yüzyılda gelişmesini tamamlamış ve bölgenin önemli şehirlerinden biri haline gelmiştir. XVII. ve XVIII. ait kaynaklar tam olarak gün ışığına çıkmadığı için şehir hakkındaki bilgiler yeterli değildir. Bu yüzyıllarda şehirden asker ve kayık istenmesi ve eşkiyalık faaliyetlerinin bulunması dışında bilgiler bulunmamaktadır.

Giresun şehri, bölgeye gelen seyyah ve araştırmacıların büyük bir beğnesine sahne olmuştur. Özellikle tabii güzelliklerini hemen hemen her seyyah belirtmiştir. Şehrin kalesi çok eski tarihli olup, kimler tarafından yapıldığı konusunda değişik görüşler mevcuttur. Bütün Yeniçağ boyunca kale çok müstahkem bir mevki olarak şehri korumuştur. Giresun'da Karadeniz'in tek adası bulunması ise tarih boyunca şehre ayrı bir cazibe katmıştır. Şehrin tanınmasında en önemli vasıflardan birisi de limanıdır. Özellikle incelenen dönemde eşya ve yolcu taşımacılığında çok önemli bir etkisi olmuştur.

Giresun şehrinin incelenen dönemde 20 civarında mahallesi tespit edilmiştir. Bu mahallelerden 6 tanesi müslümanlara, 8 tanesi gayri müslimlere ait olup, geri kalan mahallelerde ise, karışık bir şekilde müslüman ve gayri müslimler yaşamışlardır. Şehrin en önemli karayolu Giresun'u iç taraflara bağlayan Şebinkarahisar-ı Şarkî yoludur. Bu yol çok eski tarihlerde yapılmış olup, incelenen dönemde sık sık tamirat gördüğü tespit edilmiştir. Giresun şehrinin incelenen dönemde en önemli ulaşımı denizyolu tarafından sağlanmıştır. Şehirde yabancı şirketlerin acentelikleri ihdas edilmiştir. Haberleşme ve posta hizmetleri de, Trabzon Vilayeti ile birlikte Giresun'da da vücuda getirilmiştir. Giresun'da bulunan dîni ve sosyal yapıların sayılarından o zamana göre orta büyüklükte bir şehir olduğu tespit edilmektedir.

Giresun, Osmanlı Devleti'nin fethiyle birlikte kaza statüsünde idare edilmiştir. 1850-1900 yılları arasında da bu idarî durumunu devam ettirmiştir. Giresun kazasının tespit edilebilen köylerinin tamamına yakınının müslüman köyleri olduğu anlaşılmıştır. Zaten köy isimlerinin birçoğu Türkçe kelimelerden oluşmaktadır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun kazasının yönetiminde önce seçimle gelen müdürler görev almış, daha sonra bundan vazgeçilerek, merkezden atanan kaymakamlar tarafından idare edilmiştir. Kaymakamın yönetimde en büyük yardımcıları kadı (naib) ve müftü olmuştur. Tanzimat'ın ilanından sonra taşra yönetimindeki değişikliklerin örnekleri Giresun'da görülmektedir. Nitekim Kaza İdare Meclisi, Memleket Sandığı, Belediye Meclisi, Rüsumat İdaresi, Ferağ Komisyonu, Karantina Müdürlüğü gibi kuruluşlar teşkil edilerek, kaza yönetime ortak edilmişlerdir. İncelenen döneme mahsus diğer bir gelişme de yeni mahkemelerin kurulmasıdır. Yüzyıllarca varlığını devam ettiren şer'i mahkeme devam etmekle birlikte, Nizamiye ve Ticaret Mahkemeleri

kurularak yargılama olayı tek dereceli ve tek hakimli uygulamadan çıkartılarak Dâvâ Meclisi aracılığıyla adaletin tecellisi sağlanmıştır.

Giresun Kazası'nın asayişi incelenen dönemde genelde sağlanmakla birlikte, Karahisar-ı Şarkî yolundaki eşkiyalık faaliyetleri zaman zaman asayişi bozmuştur. Kazanın iç güvenliği, bütün Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi XIX. yüzyılın ortalarına doğru kurulan Zaptiye Teşkilatı tarafından sağlanmış, yüzyılın sonlarına doğru kurulan Redif Askerî Teşkilatı bu görevi üstlenmiş, XX. yüzyılın başlarında ise iç güvenlik yeni kurulan Jandarma Teşkilatı'na bırakılmıştır.

Giresun şehrinin nüfusu Osmanlı fethinden sonra periyodik bir gelişme göstermiştir. Özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllarda dışarıdan getirilen Türkmen nüfus şehrin İslâmlaşmasında etkili olmuştur. İncelenen dönemde gayri müslimlerin kazadaki nüfusu, toplam nüfusun altıda birini oluşturmalarına rağmen, şehir nüfusunun yarısını meydana getirmişlerdir.

Giresun Kazası'nın ticarî hayatındaki en önemli avantajı limanı olmuştur. İncelenen dönemde limandan yapılan ihracat ve ithalat rakamları verilmiş olup, büyük yekûn tutmaktadır. Şehrin kayda değer tarım ürünü fındık olup, büyük gelirlerin şehre girmesini sağlamıştır. Fındık kırma makinaları ile birlikte bu zirâî faaliyet bir sektör haline gelmiştir. Fındığın Trabzon Vilayeti içinde hatta Osmanlı Devleti bünyesinde en fazla üretildiği merkez Giresun olmuştur. Fındığın yanında az miktarda da olsa ihrac edilen tütün, mısır ve fasulye kazanın önemli gelirlerinden olmuştur.

Kazada, genelde küçükbaş hayvancılık yapılmış olup, önemli sayılabilecek gelirler kazandırmıştır. Büyükbaş hayvancılık ise, daha ihtiyaçlar nisbetinde yapılmıştır. Kazanın kilometre olarak önemli bir kısmını kaplayan ormanlar da iktisadî gelirleri arasında bulunmuş, ayrıca belgelerde ormanların değerinin anlaşılacak korunması için çeşitli tedbirlerin alındığı tespit edilmiştir. Giresun ve havalisinin çok eski zamanlardan beri maden yatakları ile çevrili olduğu bilinmektedir. Ancak incelenen dönemde birçoğu âtil vaziyette bırakıldığı gibi, işletmeye açık olanların imtiyazları ise, yabancılara ve Osmanlı vatandaşı gayri müslimlere verilmiştir. Bu imtiyazlar çok uzun bir dönemi kapsamış ve genelde feshedilmiştir. Feshedilmeyen madenlerden vergi yerine çıkarılan madenden bir yüzde alınmış ve böylece çok fazla olmasa da kazaya gelir sağlamıştır.

Şehir tarihlerinin tam olarak ortaya çıkabilmesi için iktisadî durumunun yanında, sosyal yönlerinin de bilinmesi gereğinden hareketle, Giresun şehrinin sosyal durumu da

incelenmiştir. Öncelikle şehirdeki sosyal tabakalaşma tespit edilmiştir. Sosyal tabakalaşmanın en üstünde kazayı yöneten kaymakamlar gelmektedir. Kaymakamlar kazada devletin temsilcisi durumunda olmuşlardır. Kadı (naib) ve müftü ise adlî ve dînî görevlerinin yanı sıra kaymakamların en büyük yardımcıları durumundadırlar. Yöneticilerle halk arasında daha önceki yıllarda görülen âyan ve eşraf gibi kimseler olmasa bile, yine de bazı belgelerden servet ve nüfuz sahibi bazı ailelerin, yönetimle ilgili konularda halkın vekilleri oldukları tespit edilmiştir.

Sosyal tabakalaşmanın en aşağısında şehir halkı gelmektedir. İncelenen dönemde kazanın ancak nüfus olarak altıda biri nisbetinde bulunan gayri müslimler, şehir nüfusunun yarısını meydana getirmişlerdir. Gayri müslimlerin incelenen terekelerinde, maddî durumlarının iyi olup, şehirdeki esnaf gruplarını oluşturdukları görülmektedir. Müslüman nüfus ise köylerde tamamen ziraatle meşgul olmuşlar, şehirdekiler ise küçük esnafliklar şeklinde hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Giresun'da yaşayan müslüman ve gayri müslim ailelerin sosyo-ekonomik durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Müslümanlar ile gayri müslimler arasında çıkan anlaşmazlıklar genelde alacak-verecek yüzünden çıkan anlaşmazlıklar olup, Osmanlı'nın o muhteşem adalet mekanizması sayesinde ayırım yapmadan hukukî meseleler halledilmiştir.

Müslümanlarda evlilik olayı, İslâm hukukunun ve Türk geleneğinin çizdiği çerçevede meydana gelmiştir. Kadın ve çocuklar evliliğin bitmesi veya daha değişik sebeplerden dolayı zor durumda kalmamaları için İslâm hukukunun koruması altına alınmışlardır. İncelenen dönemde müslümanların en fazla iki kadınla evli oldukları tespit edilip, oranı çok azdır. Ortalama çocuk sayısı ise beş civarındadır. Boşanmalar ise çok nadir görülmektedir.

Şehirde yaşayan gayri müslimler kendi gelenek, görenek ve dînlerinde tamamen serbest olup, kiliselerde evlendikten sonra, evliliğin resmîleşmesi için şer'i mahkemeye başvurmuşlardır. Ayrıca boşanmalarda yine kadına mahkemeye müracaat etme hakkı sağlanarak mağdur olması önlemiştir. Gayri müslimlerin çocuk sayıları ortalama dört civarında olup, diğer yerlerdeki gayri müslimlere göre fazladır.

Her Türk-İslâm şehrinde olduğu gibi Giresun Kazası'nda da vakıflar tesis edilmiş ve şehire Türk-İslâm mührü kazanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

A- ARŞİV VESİKALARI

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

a- Belgeler

A.DVN. (Sadâret Divan-ı Hümayun Kalemi)

No:73/9, 74/2, 76/53, 74/38, 74/74, 74/58, 76/53, 68/48, 100/53, 131/1, 133/22, 75, 116/72.

A.MKT.DV. (Sadâret Mektûbî Deâvî Kalemi)

No:33/2, 62/27, 173/13, 208/59, 79/44, 213/13, 70/29, 173/12, 37/47, 90/30.

A.MKT.MVL. (Sadâret Mektûbî Meclis-i Vâlâ Kalemi)

No:138/24, 130/97, 136/37.

A.MKT.UM. (Sadâret Mektûbî Vilâyât Kalemi)

No:463/73, 43/97, 500/14, 444/76, 464/29, 421/96, 369/3, 451/32, 366/42, 510/12.

DH. UMVM. (Dahiliye Nezâreti Umur-ı Mahalliye Vilâyât Müdüriyeti)

No:33/3-8, 35/5, 11/15-9, 32/24, 3/32, 33/1-13, 1/2-2, 11/16-17, 27/1-1, 25/3, 50/1-251/2-54, 55/6, 66/1.

DH.MB.HPS. (Dahiliye Nezareti Mebân-i Emirriyye Hapishâneleri)

No:18/37, 46/42, 31/26, 41/41, 33/63, 28/56, 33/51, 112/25, 96/48.

DH.MUİ. (Dahiliye Nezareti Muhâberât-ı Umûmiyye İdâresi)

No:63/55, 37/2, 95/49, 76-1/74, 125/37, 7/1-30, 4/3-26, 19/2-10, 10/2-32, 109/31-93, 105/10, 43/1.

DH.SN.M. (Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus Müdüriyeti)

No:6/33, 39/38.

DH.İD. (Dahiliye Nezareti İdare)

No:81/2-4, 50/1-14, 46/48, 74/1-93, 75/1-34, 110/9, 78/9, 4/1-31, 127/2, 119/1-70, 214/8, 80/7, 161/1-48, 57/9, 50/1-57, 15/12, 69/2-3, 138/1-30, 150/8, 44/1-12, 108/2, 223/4, 59/7, 110/6, 101/40, 92/1, 2/14.

DUI.T. (Dosya Usulü İradeler Tasnifi)

No:17-1/14, 17-3/12.

HH. (Hazine-i Hassa)

No:4072.

HR.MKT. (Hâriciye Nezareti Mektûbî Kalemi)

No:61/28, 44/99, 79/11, 53/44.

İD. (İrade Dahiliye)

No:70565.

İŞD. (İrade Şûrâ-yı Devlet)

No:975.

MAD. (Maliyeden Müdevver Defteri)

No:42.

ML.MSF. (Mâliye Nezâreti Mesarifât Muhasebesi)

No:986.

MVM. (Meclis-i Vükelâ Mazbataları)

No:14/22, 148/67, 232/108, 96, 232, 197/93, 7/51, 30/63, 137/15, 184, 242, 241/49.

Y.MTV. (Yıldız Mütenevvi Marûzât)

No:252/303, 296/14.

b- Defterler

TAD. (Trabzon Ayniyat Defterleri)

No:928 - 929 - 930 - 931 - 932 - 933.

V.G.-G.D. (Vilâyât Gelen - Giden Defterleri), Trabzon Gelen.

No:187 - 188.

2. Millî Kütüphâne Arşivi

a- GŞS. (Giresun Şer'îye Sicil Defterleri)

No: 1402 - 1403 - 1404 - 1405 - 1406 - 1407 - 1408 - 1409 - 1410 - 1411 - 1412 - 1413

- 1414 - 1415 - 1416 - 1418 - 1419 - 1420 - 1421 - 1422 - 1423 - 1424 - 1425 - 1426 -

1427 - 1428 - 1429 - 1430 - 1431 - 1432 - 1433 - 1434 - 1435 - 1436 - 1437 - 1438 -

1439 - 1440 - 1441 - 1442 - 1443 - 1444 - 1445 - 1446 - 1447 - 1448 - 1449 - 1450.

b- TŞS. (Trabzon Şer'îye Sicil Defteri)

No:1417. (Giresun Şer'îye Sicil Defterleri arasına karışmıştır.)

B- SÜRELİ YAYINLAR VE SALNÂMELER

1. Dergiler

Akademik Araştırmalar Sosyal Bilimler Dergisi

Aksu Dergisi

Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihini Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Belleten

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

Tarih ve Medeniyet Dergisi

Tarih İncelemeleri Dergisi

Türk Dünyası Tarih Dergisi

Türk Kültürü

Türk Yurdu Dergisi

Türkiyat Mecmuası

Vakıflar Dergisi

2. Salnâmeler

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, Trabzon 1286.

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, Trabzon 1287.

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, Trabzon 1288.

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, Trabzon 1289.

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, Trabzon 1290.

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, Trabzon 1291.

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, Trabzon 1292.

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, Trabzon 1305.

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, Trabzon 1315.

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, Trabzon 1316.

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, Trabzon 1319.

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, Trabzon 1321.

C- KİTAPLAR VE MAKALELER

1- KİTAPLAR

- Akdağ, Mustafa. *Türkiye Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, İstanbul 1995.
- Akgündüz, Ahmet. *Şer'îye Sicilleri*
- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, İstanbul 1994.
- Aziz b.Erdeşir Esterâbâdî. *Bezm u Rezm* (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1990.
- Bayramoğlu Kazım - Ziya Ragıb, *Fındık Ziraatı*, İstanbul 1928
- Bıjškyan, P. Minas. *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (1817-1819)*, (çev. H.D. Andreasyan), İstanbul 1969.
- Çadırcı, Musa. *Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991.
- Celkan, Hikmet Yıldırım. *Eğitim Sosyolojisi*, Erzurum 1996.
- Clavijo. *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat* (çev. Ö. Rıza Doğrul), İstanbul 1975
- Cumhuriyetimizin 75. Yılında Giresun*, Ankara 1998.
- Dağlı, Yücel - Üçer, Cumhure. *Tarih Çevirme Kılavuzu V*, Ankara 1997.
- Emecen, Feridun. *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989.
- Eren, Kemal. *Dünü ve Bugünüyle Giresun*, Giresun 1961.
- Evliya Çelebi. *Seyahatnâme II*, İstanbul 1314
- Gazi Ahmed Muhtar Paşa. *Takvîmü's - Sinîn*, (haz. Yücel Dağlı - Hamit Pehlivanlı), Ankara 1993.
- Giresun Ticaret ve Sanayi Odası. *Cumhuriyetin Onuncu Yılında Giresun 1923-1933*, Giresun 1933.
- Giresun Ticaret ve Sanayi Odası. *Giresun İktisadî Raporu*, (haz. Nihat Erdoğan), Giresun 1980.
- Giresun İl Yıllığı*, 1973, Ankara 1973.
- Giresun, Dün, Bugün, Yarın*, Giresun Belediyesi, İstanbul 1987.
- Günay, Selçuk. *Resmî Devlet Salnamelerine Göre (h.1263-1334), Osmanlı İmparatorluğu'nun Seneler İtibariyle Mülkî Taksimatı* (Doktora Ön Çalışması), Erzurum 1980.
- H.K. *Fındık Ağaçları ve Mahsulü Hakkında Ma'lumat-ı Umumiye*, Trabzon 1314.
- IRCICA. *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, İstanbul 1994.

- IRCICA. *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II*, İstanbul 1998.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1984.
- Karaibrahimoğlu, Sacit. *Giresun*, Ankara 1984.
- Kodaman, Bayram. *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara 1991.
- Münir Şeref Bey. *Giresun Kazası*, Millî Kütüphane, Yz. F.B. No:432/1, 1922
- Nişan, Antrirasyan. *Fındık Ziraati ve Ticareti*, İstanbul 1331.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültürünün Gelişme Çağları II*, İstanbul 1971.
- Ortaylı, İlber. *Tanzimattan Sonra Mahallî İdareler (1840-1878)*, Ankara 1974.
- Özcan, Besim. *Kırım Savaşı'nda Mâli Durum ve Teb'anın Siyaseti (1853-1856)*, Erzurum 1997.
- Özdemir, Rifat. *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (1785-1840)*, Ankara 1986.
- Özel, Sebahattin. *Milli Mücadele'de Trabzon*, Ankara 1991.
- Pamper, Lui. *Gizli Notlar* (haz. N.A. Banoğlu), İstanbul 1975
- Sarioğlu, E. Esin. *Tanzimat'ın Trabzon'da Uygulanması (1839-1856)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Eğitim Anabilim Dalı, Tarih Eğitim Programı, Trabzon 1996.
- Shaw, J. Stanford - Shaw, Ezel Kural. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (çev. Mehmet Harmancı), II, İstanbul 1975.
- Sümer, Faruk. *Çepniler*, İstanbul 1992.
- Sümer, Faruk. *Tirebolu Tarihi*, İstanbul 1992.
- Şemseddin Sami. *Kâmûsü'l Â'lâm V*, İstanbul 1314.
- Texier, Charles. *Küçük Asya* (çev. Ali Suad) III, İstanbul 1340
- Tezcan, Mehmet. *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara 1991.
- Tournefort, Pitton. *Relation D'un Voyage Du Levant II*, Paris 1717.
- Ünal, Mehmet Ali. *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı. *Osmanlı Tarihi*, III-I, Ankara 1988.
- Xenophon. *Anabasis*, (çev. Hayrullah Örs), İstanbul 1939.
- Yalçın, Osman. *Giresun Tarihi*, Giresun 1960.
- Yediyıldız, Bahaeddin - Üstün, Ünal. *Ordu ve Yöresi Tarihinin Kaynakları I*, Ankara 1992.
- Yücel, Yaşar. *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar; Eratna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti Mutuharten ve Erzincan Emirliği II*, Ankara 1989.

Yılmazçelik, İbrahim. *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır Vilayeti (1790-1840)*, Ankara 1995.

2- MAKALELER

Akbayır, Nuri. "Tanzimattan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, V, İstanbul 1996.

Akçora, Ergünöz. "Harput'ta 20. Yüzyıl Başlarına Kadar Türkler ile Ermeni Toplumunun Sosyo-Ekonomik Durumu ve Ermeni İsyanları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, II, sayı:5, Elazığ 1988.

Aktüre, Sevgi. "Anadolu Kentinde Türkleşme - İslamlaşma Süreci, Mekansal Yapı Değişimi ve İslam Mimari Mirası", *İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı (22-24 Nisan 1985)*, İstanbul 1987.

Arıkan, Gülay. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat ve II. Meşrutiyet Dönemlerinde Kadınların Statüsü İle İlgili Gelişmeler", *Türk Yurdu Dergisi*, XVIII., sayı:133, Eylül 1998

Atalar, Münir. "Vakıf ve Tarihi Gelişimi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı:128, Ağustos 1997.

Aydın, Mehmet Akif. "Aile", *İslam Ansiklopedisi*, II.

Aydın, Mustafa. "Alman Seyyahı J.P. Fallmerayer'e Göre 1840'lı Yıllarda Giresun", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı:135, Mart 1998.

Barkan, Ömer Lütfi. "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Devleti", *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul 1951.

Batmaz, Eftal Ş. "Osmanlı Devleti'nde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış", *OTAM*, sayı:7, Ankara 1996.

Baykara, Tuncer. "Tanzimatta Şehir ve Belediye", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992.

Baykara, Tuncer. "İzmir ve İstanbul'un XIX. Yüzyıl Ortalarında Esnaf Listeleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı:7, İzmir 1992.

Bayram, Sadi. "Giresun İli Vakıflarına Toplu Bakış", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996.

Bilgin, Mehmet. "Giresun Bölgesinde Türkmen Beylikleri ve İskân Hareketleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996.

- Bostan, M. Hanefi. "XV-XIX. Yüzyıllarda Giresun Kazası'nın İdari Taksimatı ve Nüfusu", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996), Bildiriler*, İstanbul 1996.
- Çadircı, Musa. "Türkiye'de Kaza Yönetimi (1840-1878)", *Belleten* LII/206, Ankara 1989.
- Çapa, Mesut. "Giresun Mutasarrıfının Pontus Meselesiyle İlgili Bir Raporu", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı:29, 1987.
- Çapa, Mesut. "Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı:423, Temmuz 1998.
- Darkot, Besim. "Giresun", *İslam Ansiklopedisi*, IV.
- Ekinci, Ekrem B. "Osmanlı Aile Hukuku", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, sayı:43, Ekim 1997.
- Emecen, Feridun. "Clavijo'dan Fallmerayer'e; Giresun'da Seyyahlar (1404-1840)", *Giresun Kültürü Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998), Bildiriler*, İstanbul 1998.
- Emecen, Feridun. "Giresun", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XIV.
- Emecen, Feridun. "Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996), Bildiriler*, İstanbul 1996.
- Emecen, Feridun. "XV-XVI. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Dergisi*, sayı:4, Aralık 1989.
- Erdoğan, M. Akif. "18.-19. Yüzyıl Osmanlı Panayırı ve Hafta Pazarlarına Dair Belgeler I", *OTAM*, sayı:5, Ankara 1994.
- Fahri. "Hayat Ansiklopedisi ve Giresun Hakkında Tarihi Kayıtlar", *Aksu Dergisi*, sayı:3-4-5-6, Mart 1934.
- Gökdağ, Bilgehan A. "MÖ. 2000'li Yıllardan Günümüze Giresun'daki Türk Varlığı", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996), Bildiriler*, İstanbul 1996.
- Gökdağ, Bilgehan A. - Şengül, Abdullah. "Türk Kültürü Çerçevesinde Giresun'da Düğün Adetleri", *Giresun Kültürü Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998), Bildiriler*, İstanbul 1998.
- Gündoğdu, Abdullah. "1852-1863 Tarihleri Arasında Çorum Kazası'nda Sosyo-Ekonomik Yapı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı:6, İzmir 1991.
- İlgazi, Abdullah. "Millî Mücadele Yıllarında Giresun ve Çevresinde Pontus Rum Faaliyetleri ve Alınan Tedbirler", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996), Bildiriler*, İstanbul 1996.

İnce, Kasım. "Türkiye'de II. Mahmud Devrinde (1808-1839) İnşa Edilmiş, Fakat Daha Sonra Herhangi Bir Nedenle Yıkılarak Yerlerine Yenileri Yapılmış Cami ve Mescitler Hakkında", *Akademik Araştırmalar Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl:1, sayı:1, Erzurum 1996.

Kankal, Ahmet. "XIX. Yüzyıldan Günümüze Ankara - Çankırı Havalisinde Düğün ve Hacc Adetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı:7, İzmir 1992.

Karaman, Oktay. "Seyahatnamelere Göre Giresun", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996.

Karaman, Oktay. "Şer'îye Sicillerinin Önemi ve 1253-1256 Tarihli Trabzon Şer'îye Sicil Defteri" (Basılmamış Bildiri), *Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998)*.

Kayaoğlu, İsmet. "Orta Karadeniz'de Osmanlı Öncesi Vakıflar", *Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi I, (13-17 Ekim 1986)*, *Bildiriler*, Samsun 1988.

Keskin, Mustafa. "Selçuklular Zamanında Doğu Karadeniz'e Yönelik Türkmen Akınları ve Muhacereti", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996.

Kocaoğlu A. Mehmet. "Misyonerlik Faaliyetlerinden Pontus Rum Devleti'ne Uzanan Süreç", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996.

Köprülü, Fuat, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi*, sayı:3, İstanbul 1974.

Kuban, Doğan. "Anadolu - Türk Şehri Tarihi Gelişimi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, sayı:VII, İstanbul 1968.

Özdemir, Rifat. "Harput ve Çemişkezek'te Askerî Ailelerin Sosyo- Ekonomik Yapısı (1890-1919)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı:5, İzmir 1990.

Özdemir, Rifat. "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset", *OTAM*, sayı:5, Ankara 1994.

Özdemir, Rifat. "Tokat'ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu*, *Bildiriler*, Ankara 1987.

Özdemir, Rifat. "Tokat Esnaf Teşkilatı", *Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi I*, Samsun 1986.

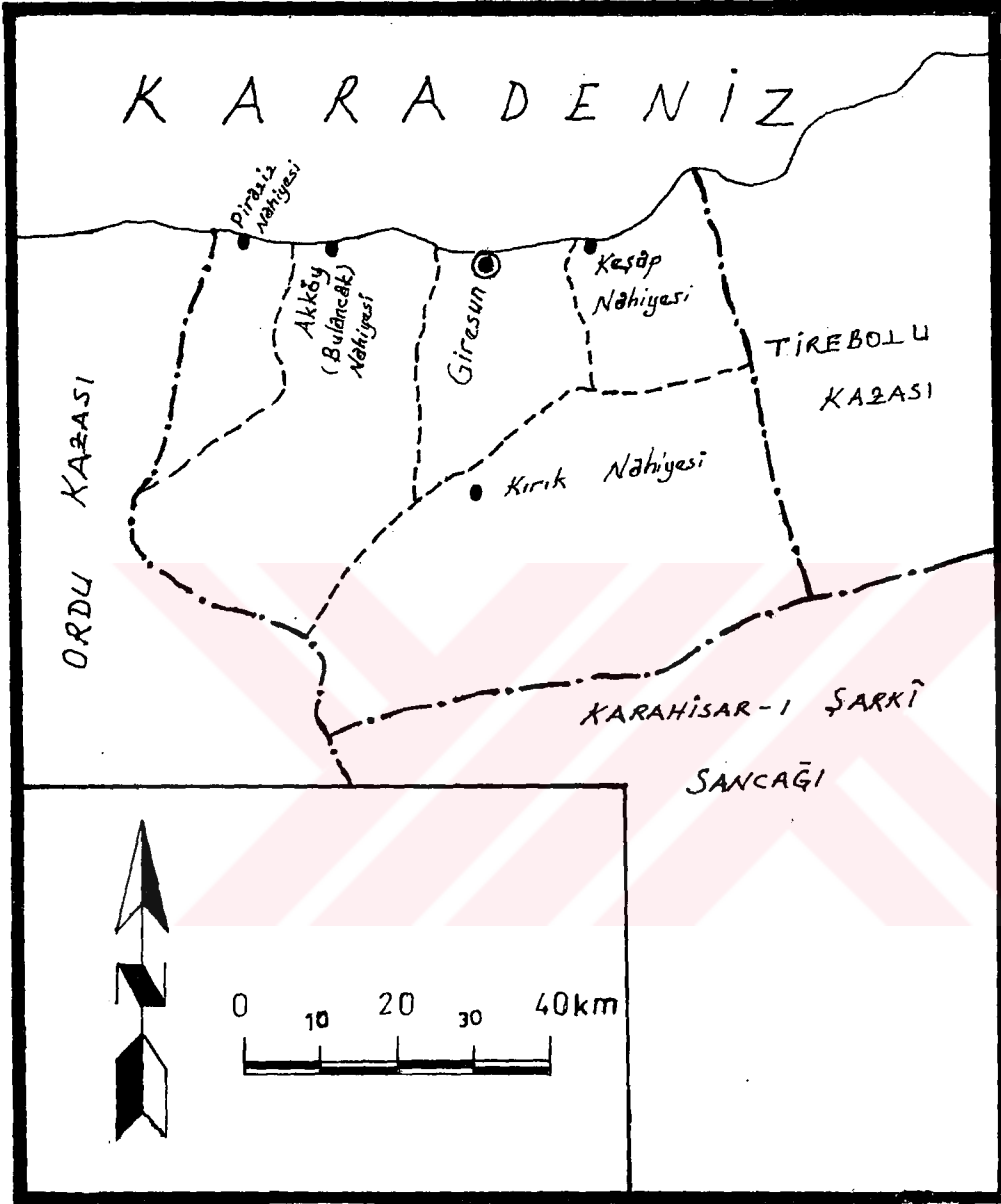
Özkaya, Yücel. "Giresun 1-3 Nolu Şer'îye Sicil Defterlerindeki Bilgilere Göre Islahat Fermanı Sonrası Giresun'un Durumu", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996.

- Sarioğlu, E. Esin. "Giresun ve Tanzimat", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996.
- Saydam, Abdullah. "Osmanlı Madenciliği ve XIX. Yüzyılın Ortalarında Trabzon'daki Maden Ocakları", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı:6, Samsun 1991.
- Şahin, İlhan. "Osmanlı Dönemi'nde Giresun Bölgesinde Konar - Göçerlerin İzleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996.
- Şıvgın, Hale. "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı:129, Eylül 1997.
- Taşdelen, H. Musa. "Geçmişten Günümüze Esnaf Teşkilatı ve Elazığ Sanayi Sitesi'nde Usta-Çırak İlişkileri Üzerine Bir Saha Araştırması", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* IV, sayı:1, Elazığ 1990.
- Yavuz, Kenan. "Fındık ve Sorunları", *Tirebolu Birinci Fındık Festivali (6-7 Eylül 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1997.
- Yediyıldız, Bahaeddin. "Kimlik Bunalımı", *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni*, sayı:7, Kasım 1987.
- Yediyıldız, Bahaeddin. "Vakıf", *İslam Ansiklopedisi*, XIII.
- Yolalıcı, M. Emin. "Maarif Salnamelerine Göre; Trabzon Vilayeti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları", *OTAM*, sayı:5, Ankara 1994.
- Yüksel, Ayhan. "Fındık ve Tirebolu", *Tirebolu Birinci Fındık Festivali (6-7 Eylül 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1997.
- Yüksel, Ayhan. "Seyahatnamelere Göre Giresun Bölgesinin İdarî Durumu ve İdarecileri", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul 1996.
- Yılmazçelik, İbrahim. "Vakıfların Sosyo-Ekonomik Cephesi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı:102, Haziran 1995.

ÖZGEÇMİŞ

02.05.1970 tarihinde Almanya'nın Hanau Kenti'nde doğdu. İlk, orta ve liseyi memleketi olan Giresun - Bulancak'ta tamamladı. 1988 yılında Atatürk Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne başlayarak, buradan 1992 yılında mezun oldu. Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. "Hatunoğlu Kurt İsmail Hakkı Paşa'nın Diyarbakır Valiliği (1868-1875)" adlı teziyle yüksek lisansı tamamladı. 1995 yılında aynı enstitüde doktora derslerine başladı.

1994 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Giresun Eğitim Fakültesi, Araştırma Görevliliği sınavını kazandı. Hâlen bu görevi yürütmekte olup, evli ve iki çocuk babasıdır.

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA
GİRESUN KAZASI